Remonstranten en Vlaardingen

Willem Jan Scholl

'Twee handen aan éénzelfde teekening'

Leven en werk van het kunstenaarsechtpaar Midderigh-Bokhorst

Ellen Boonstra-de Jong en Erika Verloop

Jubileumuitgave Historisch Jaarboek Vlaardingen 2012

Historisch Jaarboek Vlaardingen 2012

Afbeelding omslag:
Voorpagina (en achterpagina): Detail van de omslag van *Bennie's Prentenboek*, geïllustreerd door J.B. Midderigh-Bokhorst. Een uitgave van G.B. van Goor Zonen.

Achterpagina: *Ter herinnering aan het derde eeuwgetij der Remonstrantse Broederschap 1619-1919.* Een ontwerp van J.B. Midderigh-Bokhorst en J.J. Midderigh. (Collectie van de Universiteitsbibliotheek van Amsterdam [Bijzondere Collecties]).

Omslagontwerp en vormgeving:
Klaas Bloem, Stout Grafische Dienstverlening.

Deze uitgave kwam tot stand met medewerking van:

Elv Advies en Training
A. Fontijne Beheer B.V.
Van Gastel Notariskantoor
Machinefabriek Kreber
Dr. Ir. L. Maat
Sarhama B.V.
Jac. Verkuil Bloemsierkunst
Vlaardingse Assurantie Combinatie VLASCOM CV
Warmelo & Van der Drift B.V.
Dr. G. van der Weijden

Historisch Jaarboek Vlaardingen 2012

een uitgave van de
Historische Vereniging Vlaardingen

met medewerking van het
Stadsarchief Vlaardingen

zesendertigste jaargang

Opmaak en druk:
Stout Grafische Dienstverlening, Vlaardingen

Redactie Jaarboek:
Ellen Boonstra-de Jong
Han van Elk
Jan van Hemert
Hans Mathijssen
Perry Moree
Arie Stolk

Cip-gegevens Koninklijke Bibliotheek, Den Haag

Historisch

Historisch Jaarboek Vlaardingen/
Historische Vereniging Vlaardingen - (1977) -S-
Vlaardingen:
Historische Vereniging Vlaardingen
ISSN 0169-3964
Verschijnt jaarlijks
Zesendertigste jaargang. 2012/ met medewerking van het Stadsarchief Vlaardingen. - ill.
ISBN/EAN: 978-90-71731-32-7
SISO zhol 938.1 UDC 942.2*3130(058) NUGI 480
trefw.: Vlaardingen, geschiedenis, jaarboeken

Ook publiceren in het jaarboek?

De leden van de Redactie Jaarboek proberen ieder jaar een boeiend en interessant jaarboek samen te stellen. Dat lukt niet zonder de bijdragen van vele auteurs. Wilt u ook eens een artikel voor het jaarboek schrijven? Neem contact op met Arie Stolk voor o.a. de auteurs-richtlijnen (arie.joke.stolk@hetnet.nl).

Inhoud

7	Voorwoord
8 - 37	Remonstranten en Vlaardingen *Willem Jan Scholl*
38 - 89	'Twee handen aan éénzelfde teekening Leven en werk van het kunstenaarsechtpaar Midderigh-Bokhorst *Ellen Boonstra-de Jong en Erika Verloop*
90 - 117	Kroniek van Vlaardingen 1961 *Anneke Maat-Grijsen*
118 - 147	Kroniek van Vlaardingen 2011 *Marianne van Papeveld-Hörst*
148 - 149	Archeologische Werkgroep Helinium
150 - 153	Sectie Stadsarchief en Archeologie
154 - 155	Historische Vereniging Vlaardingen
156 - 157	Streekmuseum Jan Anderson
158 - 159	Museum Vlaardingen

Auteurs

Erika Verloop (1965) woont sinds 1990 in Vlaardingen. Na de middelbare school (VWO) volgde zij de opleiding tot bibliothecaris-documentalist aan de Bibliotheek- en Documentatie Academie in Den Haag. In 1988 trad zij als documentaliste in dienst bij het Stadsarchief Vlaardingen. De opleiding tot middelbaar archiefambtenaar aan de Rijks archiefschool in Den Haag leidde in november 1989 tot een fulltime dienstverband als studiezaalbeheerder. Na enige jaren als bibliothecaris annex atlasbeheerder en inventarisator te hebben gewerkt, is zij sinds medio 2000 weer verantwoordelijk voor de externe dienstverlening en voor het beheer van de archiefbibliotheek van het Stadsarchief.
Zij publiceerde al eerder in het *Historisch Jaarboek Vlaardingen*: in 1999 over geneesheer A.W. van Meegen, in 2001 over het schildersgeslacht Weiland, in 2006 (samen met stadsarchivaris H.J. Luth) over oud-gemeentearchivaris M.C. Sigal jr. en in 2009 over amateur-kunstenaar Willem van 't Woudt.
Erika Verloop had jarenlang zitting in het bestuur van de Historische Vereniging Vlaardingen en in de redactiecommissie van het Historisch Jaarboek.

Ellen Boonstra-de Jong (1954) is geboren in Den Haag en bracht haar jeugd door in Maassluis. Ze woonde van 1972 tot 2003 in Vlaardingen en werkte lange tijd als verpleegkundige en opleider in het Vlietland Ziekenhuis. In 1999 studeerde ze af als pedagoog. Tegenwoordig woont ze in Schiedam en werkt als zelfstandig trainer/adviseur. Ellen maakt deel uit van de redactie van het Historisch Jaarboek. In het *Historisch Jaarboek Vlaardingen* 2010 verscheen er een artikel met de titel *Gretha Hofstra: 'Uitnemend verpleegster, slecht diacones'*. Ze schreef dit samen met Anne Jongstra.

Willem Jan Scholl (1946) is 42 jaar werkzaam geweest als docent wiskunde aan de Openbare Scholengemeenschap Professor Casimir, later Het College Vos. Ook gaf hij les in geschiedenis, informatica, natuurkunde en Nederlands. Van 1989 tot 2000 is hij hoofdredacteur van *Gens Data*, het periodiek van de afdeling computergenealogie van de Nederlandse Genealogische Vereniging. In 1991 publiceerde hij in samenwerking met anderen *Van Olivier tot Casimir. Facetten van 130 jaar Vlaardings Openbaar Voortgezet Onderwijs* en in de jaren 2004-2006 de artikelreeks *Speurtocht naar de Middeleeuwen* in het tijdschrift voor genealogie en familiegeschiedenis *Ons Erfgoed*, waarvan hij van 1994 tot 2009 redactielid was. Daarnaast verschijnen van hem regelmatig artikelen over (computer-)genealogische onderwerpen in genealogische tijdschriften en geeft hij lezingen over (computer-)genealogische onderwerpen.
In 1964 wordt hij als lidmaat in de remonstrantse kerk bevestigd. In de jaren tachtig leidt hij een aantal keren de jaarlijkse Adventsdienst van Scouting Vlaardingen en vanaf 1994 gaat hij regelmatig voor in diensten van de Remonstrantse Gemeente Vlaardingen en andere vrijzinnige kerken. Tussen 1979 en 1997 maakte hij driemaal deel uit van het Kiescollege van deze gemeente en van 1997 tot 2008 was hij lid/voorzitter van de kerkenraad. Hij vertegenwoordigde een aantal jaren de remonstranten in de oecumenische wijkraad en in de Raad van Kerken Vlaardingen.

Voorwoord

De Historische Vereniging Vlaardingen viert dit jaar haar 45-jarig bestaan. Een goede reden om u te verrassen met een extra dik *Historisch Jaarboek Vlaardingen*.

Willem Jan Scholl schrijft in het artikel *Remonstranten en Vlaardingen* over de ontstaansgeschiedenis van zowel de eerste als de tweede Remonstrantse Gemeente in Vlaardingen. Die geschiedenis begint al in de zeventiende eeuw. *Scholl* toont aan dat het, tot op de dag van vandaag, geen sinecure is om als relatief kleine kerkgemeenschap te overleven.

Ellen Boonstra-de Jong en *Erika Verloop* hebben jarenlang onderzoek gedaan naar het leven en werk van de beroemde illustratrice Johanna Berhardina Midderigh-Bokhorst. Het resultaat is een boeiend artikel met de titel *'Twee handen aan éénzelfde teekening'. Leven en werk van het kunstenaarsechtpaar Midderigh-Bokhorst*. Mevrouw Midderigh-Bokhorst woonde met haar echtgenoot en hun twee kinderen ruim twintig jaar in Vlaardingen. In het artikel ook veel aandacht voor hem. Jean Jacques Midderigh was namelijk niet alleen als tekenleraar verbonden aan de Vlaardingse Burgeravondschool, maar werkte ook intensief samen met zijn vrouw.

Anneke Maat-Grijsen heeft zich weer verdiept in de nieuwsfeiten van het jaar 1961, waarin Vlaardingen verder opstoomt in de vaart der volkeren. Een groeiend aantal middenstanders opent in dat jaar een winkel aan het Liesveld en burgemeester Heusdens slaat de eerste paal voor het Liesveldviaduct.
Marianne van Papeveld-Hörst noteerde wat er van dag tot dag in 2011 gebeurde. De gewelddadige overvallen aan het einde van het jaar stemmen niet vrolijk. Maar gelukkig zijn er ook hartverwarmende initiatieven te melden, zoals die van de 8-jarige Roos Verkouter. Omdat een klasgenootje leukemie heeft, doneert ze haar vlecht aan de Stichting Haarwensen.

Tot slot kunt u in de jaarverslagen van verschillende Vlaardingse organisaties en verenigingen lezen hoe het hen in 2011 is vergaan.

Veel waardering heb ik voor de auteurs van de artikelen en de kronieken en de redactieleden. Voordat het jaarboek ter perse gaat is er al heel veel werk door hen verzet.
Medewerkers van het Stadsarchief Vlaardingen en Stout Grafische Dienstverlening dank ik voor hun fantastische ondersteuning bij de totstandkoming van dit zesendertigste *Historisch Jaarboek Vlaardingen*.

Mijn bijzondere dank gaat uit naar de sponsoren. Zij maakten het mogelijk dat er in het jubileumjaar zo'n mooi uitgevoerd jaarboek kan verschijnen.

Wout den Breems, voorzitter
november 2012

Willem Jan Scholl

Remonstranten en Vlaardingen

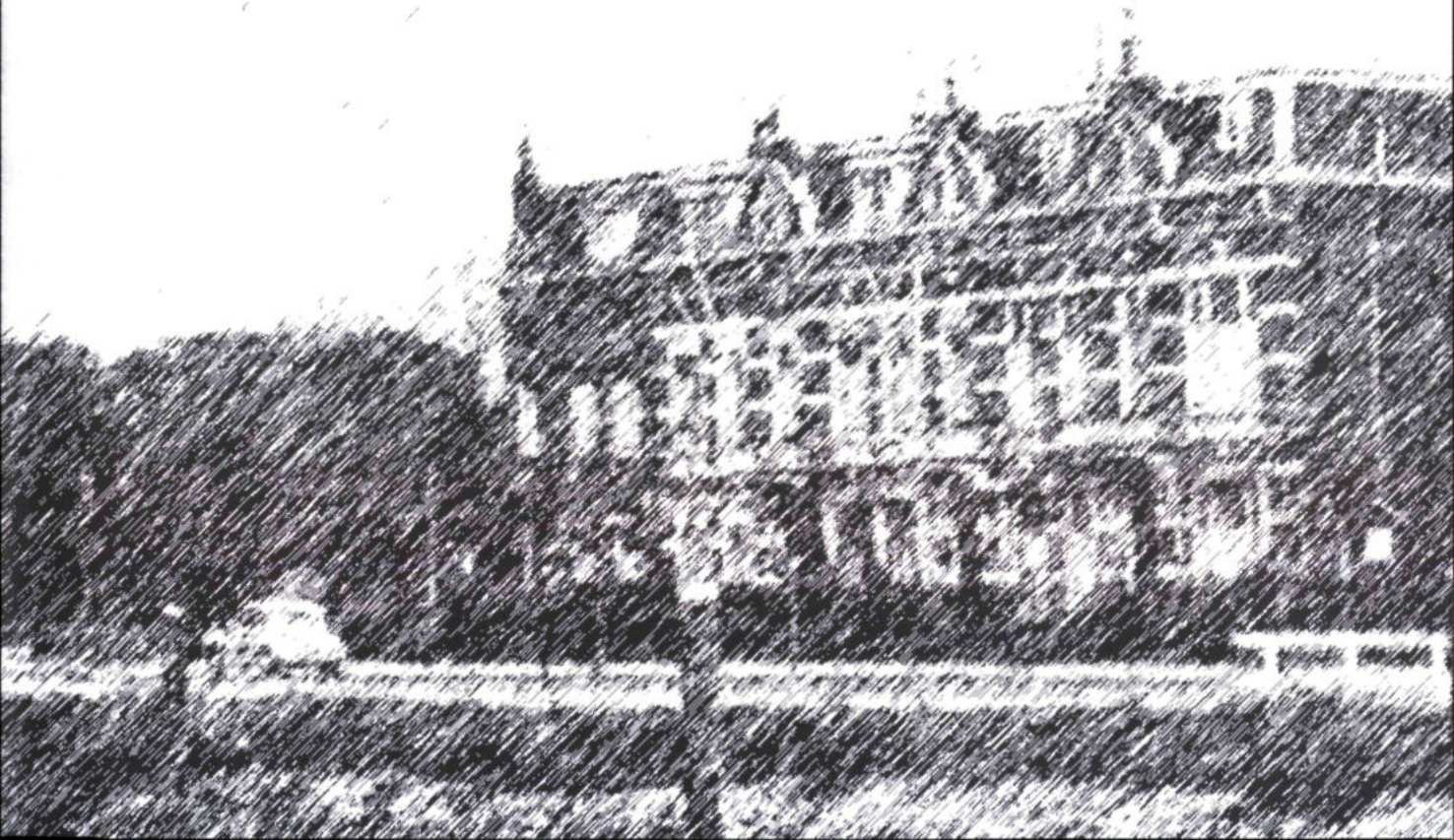

1. Van Reformatie tot Remonstrantie (1517-1618)

Hoewel 1517 beschouwd wordt als het begin van de kerkhervorming, blijkt pas in 1529 dat Vlaardingers bekend zijn met Luthers ideeën: het Hof van Holland veroordeelt Cornelis Meeusz en Dirk Jan Sproncx die een boek van Luther hebben gelezen. Zij worden uit Vlaardingen en Vlaardinger-Ambacht gebannen. Eenzelfde lot treft de Vlaardingers Pieter Govertsz en Jacob Jansz.[1]
In de tweede helft van de zestiende eeuw wint het calvinisme terrein. Wanneer in 1545 Pierre Brully in Doornik op de brandstapel belandt, is dat het eerste teken van aanwezigheid van calvinisten in de Nederlanden. Bij calvinisten moeten we denken aan 'sympathisanten met de opvattingen van Calvijn', van een calvinistische kerk als organisatie is voorlopig nog geen sprake.
Een belangrijk jaartal in de ontwikkeling naar een calvinistische kerk is 1562, als de Nederlandse vertaling verschijnt van de door Guy de Bray opgestelde geloofsbelijdenis. In deze jaren zestig treden steeds meer hervormingsgezinden openlijk naar buiten, terwijl als reactie de onderdrukking door de overheid heviger wordt. Na de komst van Alva is publiekelijk kerkelijk leven in protestantse zin niet meer mogelijk, tot het keerpunt op 1 april 1572, de verovering van Brielle. Vele gelovigen zijn intussen uitgeweken naar Engeland of Duitsland en daar, in Emden, vindt in 1571 een eerste algemene kerkvergadering, een synode, plaats. Twee belangrijke besluiten van deze synode zijn het opstellen van een kerkorde en het vaststellen van de belijdenis van Guy de Bray als dé kerkelijke belijdenis. Dit laatste besluit komt moeizaam tot stand. Zo vinden de afgevaardigden uit Holland een vastgestelde belijdenis eigenlijk te dwingend, zo'n stuk lijkt wel een 'papieren paus'. Dat dwingende karakter blijkt meteen als na vaststelling alle aanwezige predikanten de belijdenis moeten ondertekenen en de afwezige predikanten opgeroepen worden om dat ook te doen. Het ondertekenen heeft jaren geduurd, de predikanten willen, na bestudering, wel tot ondertekening overgaan, maar om de belijdenis te kunnen bestuderen moet je over een exemplaar beschikken en er zijn domweg te weinig afschriften voorhanden!

Op de provinciale synode die van 15 tot 28 juni 1574 te Dordrecht wordt gehouden, wordt een indeling in classes gemaakt. Vlaardingen wordt ingedeeld bij de 6e classis, samen met Rotterdam, Schiedam, Hillegondtsberch, Delfshaven, Capelle, Cralingen, Sevenhuijse, Iselmonde, Portegael en Roon.[2] In 1581 wordt geconstateerd dat er een 'verwisseling' heeft plaats gehad, namelijk dat Vlaardingen door de classis Delft is opgenomen en Bleiswijk door de classis Rotterdam. In de classis Rotterdam is men ervan uitgegaan dat dit een tijdelijk zaak zou zijn 'geschiet om des dienaers wil van Vlaerdingen, die mette classe van Rotterdam nyet konde overeenkomen'. De afgevaardigden uit de classis Delft verklaren dat zij de 'verwisselinge int aennemen van Vlaerdingen' definitief achten. Men besluit het oordeel over te laten aan een generale synode.[3] Op de synode van 1583 wordt vervolgens besloten 'dat Vlaerdinghen bij Delft ende Bleijswijck bij Rotterdam blijven sal, ghelijck het nu teghenwoordelick is.'[4]

Bij het begin van het Twaalfjarig Bestand vormen de calvinisten nog steeds een kleine, maar groeiende minderheid in de Republiek. Een ontwikkeling die achterblijft bij dat groeiend aantal protestanten, is die van het aantal predikanten. Begin 1575 was in Leiden de eerste universiteit in de noordelijke Nederlanden tot stand gekomen, vooral vanwege de behoefte aan juristen en predikanten. 'De vornemste bewegende oorsaecke der stichtinge deser Universiteit (t'sy my geoorlooft t'geheym te openbaren) was de Theologie.'[5] Niettemin blijft in Holland tot ver in de zeventiende eeuw een groot gebrek aan predikanten bestaan. Veel predikanten, zeker in de beginperiode, zijn katholieke geestelijken die zich tot de reformatie hebben bekeerd. Het aantrekken van deskundige predikanten en tegelijkertijd zorgen voor 'zuiverheid in de leer' heeft de hoogste prioriteit. Zo lezen we in de notulen van de eerste Hollandse synode (1572), dat na de opening van de vergadering besproken wordt hoe men 'de papen moest reformeren' die predikant willen worden, al zal men natuurlijk elke persoon apart moeten beoordelen want 'sommigen van hen zijn redelijk van leven en niet bloeddorstig geweest'.[6]
In het predikantenkorps zijn drie categorieën te onderscheiden: de van oorsprong katholieke geestelijken, de predikanten die aan buitenlandse universiteiten gestudeerd hebben en de ontwikkelde leken, zoals de Antwerpse schoenmaker Caspar van der Heyden, later voorganger in de Antwerpse gemeente en voorzitter van de synode in Emden. Tot de tweede groep behoren de hoofdrolspelers in de troebelen tussen de remonstranten en contraremonstranten: Franciscus Gomarus, die in Heidelberg heeft gestudeerd, Johannes Bogerman, eveneens in Heidelberg, maar ook bij Beza[7] te Genève, beiden contraremonstrant, en de remonstranten Jacobus Arminius en Johannes Uytenbogaert, die in de jaren tachtig te Genève bij Beza hadden gestudeerd.

De in Oudewater geboren Arminius, valt al jong op door zijn bijzondere gaven. Kort na zijn zestiende verjaardag wordt hij als twaalfde student aan de Leidse Hogeschool ingeschreven. Na voltooiing van zijn Leidse studie zal hij, met 21 jaar nog te jong voor het predikantschap, enige tijd in het buitenland zijn theologische kennis verdiepen, waarna hij in 1587 via Italië terugkeert naar Amsterdam. Daar wordt hij door sommigen aangevallen, omdat men zijn bezoek aan Rome verdacht vindt, maar door een loffelijk getuigschrift van Beza zelf klaart de lucht op en in 1588 wordt hij als predikant te Amsterdam bevestigd.
Een punt waarover onder de predikanten verschillend wordt gedacht, betreft de zogenaamde predestinatie of voorbeschikking. Volgens sommigen heeft God al van tevoren bepaald wie wel en wie niet de eeuwige zaligheid zal verwerven. Anderen

huldigen de opvatting dat dat mede bepaald wordt door de eigen levenswandel. Arminius behoort tot die laatste groep en Gomarus tot de eerste. Dat de mens zelf invloed heeft op toekomstig heil of onheil, ligt dicht bij het katholieke standpunt. Dit maakt de aanhangers verdacht, zij worden beschuldigd van 'paapse sympathieën'.
De Vlaming Gomarus, predikant van de Nederlandse Vluchtelingengemeente in Frankfurt am Main, wordt in 1594 hoogleraar in Leiden. In 1602 bezwijken kort na elkaar de twee andere theologische hoogleraren aan de pest. Na lang delibereren besluit men Arminius, 'ontegenzeggelijk de geleerdste Nederlandse theoloog van die tijd', als opvolger in een van de vacatures aan te zoeken.[8] Op verzoek van Arminius vindt op 6 mei 1603 een gesprek tussen hem en Gomarus plaats. Men gaat als vrienden uit elkaar en nadat Gomarus hem een examen afneemt, wordt Arminius bevorderd tot doctor in de theologie. Op 10 juli 1603 vindt de openbare promotie plaats en de volgende dag houdt Arminius zijn inaugurele rede. Arminius is niet alleen de eerste doctor die de Leidse universiteit aflevert, maar bovendien de eerste Noord-Nederlandse hoogleraar in de theologie. Tegenstand bij zijn benoeming kwam van Gomarus, voorstanders waren Oldenbarnevelt, prins Maurits en Uijttenbogaert, sinds 1601 veld- en hofpredikant. De bemoeienis van prins Maurits en Oldenbarnevelt brengt ons op een tweede verschilpunt tussen de rekkelijken en preciezen, allengs aangeduid met arminianen en gomaristen: de relatie tussen kerk en overheid.

Doordat de arminianen ruimte willen houden voor hun opvattingen binnen de zich organiserende kerk, terwijl de gomaristen hun zienswijze als de enig juiste willen toelaten, zijn de gomaristen, zeker in het begin, veel agressiever dan de arminianen. Veel gezagsdragers voelen daardoor meer sympathie voor de vredelievender arminianen, overigens zonder zichzelf daartoe te rekenen, dan voor de gomaristen. De Nederlandse belijdenis zegt dat de staat alle afgoderij en valse godsdienst moet weren en uitroeien en daarmee impliciet dat de overheid daarin een taak heeft. De overheid draagt ook zorg voor de kerkgebouwen, de kerkelijke vergaderingen en de betaling van de geestelijkheid. Tot hoever mag de invloed van de staat zich nu uitstrekken? De arminianen zijn voor een vrij grote invloed, de staat dient ook binnen de kerk orde op zaken te stellen. De gomaristen willen van zo'n invloed niets weten. Met het vorderen der jaren worden de standpunten steeds duidelijker en vooral scherper geformuleerd, zodat de tegenstellingen groter worden.

Zoals vermeld, worden predikanten verplicht de vastgestelde belijdenis te ondertekenen. Sommigen willen daarbij een voorbehoud maken ten aanzien van een of meer van de artikelen, maar dat wordt niet toegestaan. In discussies daarover blijken opnieuw arminianen en gomaristen tegenover elkaar te staan. Arminianen zijn van oordeel dat een belijdenis herzien moet kunnen worden door toetsing aan de bijbel en

De tegenstanders. Prenten van Reinier Vinkeles naar J. Buijs in J. Kok, *Vaderlandsch Woordenboek* (1786).
Boven: Jacobus Arminius (1560-1609).
Onder: Franciscus Gomarus (1563-1641).

vanwege nieuwe inzichten; een belijdenis en een catechismus zijn immers mensenwerk. De gomaristen willen de vastgestelde stukken als vaststaand en zelfs gelijkwaardig met Gods Woord zien. Het vaststellen van die stukken moet echter door de overheid gebeuren, zodat we ook hier de ingewikkelde belangenverstrengeling zien tussen kerk en overheid.

Tussen de arminianen en de gomaristen bestaan dus drie grote geschilpunten:

1. Theologisch: de voorbeschikkingsleer
2. Kerkelijk: de status van belijdenis en catechismus
3. Politiek: de invloed van de overheid

Doordat de predikanten via de kansel steeds feller stelling nemen, wordt het gewone volk erbij betrokken. Men kiest partij, vaak zonder het fijne ervan te begrijpen. De arminianen willen graag een nationale synode houden om over de geschilpunten van gedachten te wisselen, de gomaristen willen ook een nationale synode, maar dan om dingen voor eens en altijd vast te stellen. De overheid is van mening dat op zo'n synode vooral het punt van de belijdenisgeschriften geagendeerd moet worden, iets waar de gomaristen zich fel tegen verzetten. In een verzoeningspoging verschijnen Arminius, Gomarus en vier predikanten op 30 mei 1608 voor de Hoge Raad. De discussies nemen enige dagen in beslag, waarna de Hoge Raad rapporteert dat alles 'minnelijk en vredelijk' is toegegaan en dat er tussen de professoren geen verschil is over hoofdpunten van het geloof.[9]
Gomarus bestrijdt deze conclusie en valt opnieuw Arminius aan. In de zomer van 1609 besluiten de Staten van Holland nog eenmaal een poging tot verzoening te doen. Voordat men tot de geschilpunten kan komen, is de agenda langdurig onderwerp van discussie. Uiteindelijk krijgt Gomarus zijn zin, maar het is te laat. 'De Staten leden aan ernstige theologische overvoeding en konden hun gedachten niet meer bij zulke technisch-theologische punten bepalen'.[10] Arminius, die met zijn gezondheid tobt, moet de conferentie voortijdig verlaten. Hij belooft zijn opvattingen op schrift te stellen, maar door ziekte komt daar niets van terecht. Hij overlijdt op 19 oktober 1609. Met de benoeming van Vorstius als zijn opvolger aan de Leidse universiteit is Gomarus het dermate oneens, dat hij besluit Leiden te verlaten om zich in Middelburg te vestigen.

Arminius' verklaring, afgelegd in de vergadering van de Staten van Holland op 30 oktober 1608.

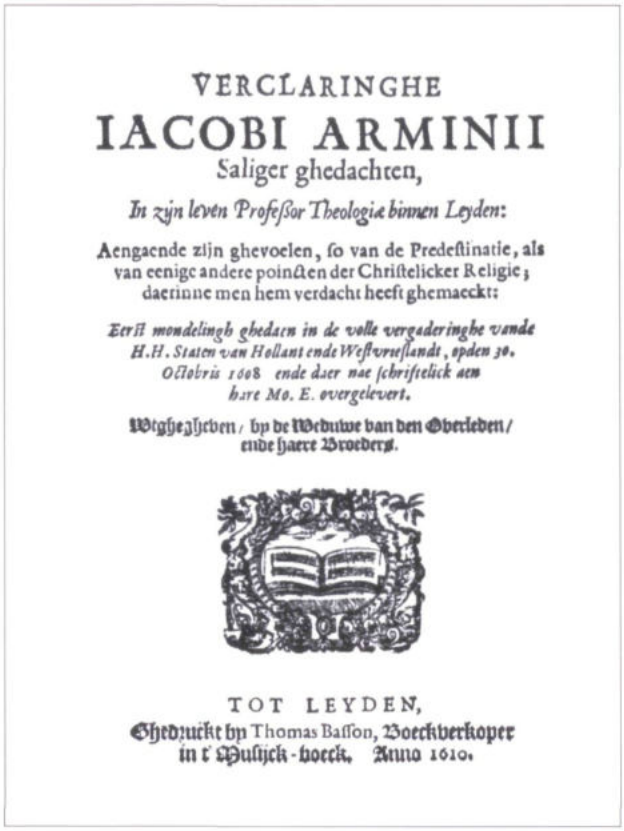

VERCLARINGHE
IACOBI ARMINII
Saliger ghedachten,
In zijn leven Professor Theologiæ binnen Leyden:
Aengaende zijn ghevoelen, so van de Predestinatie, als van eenige andere poincten der Christelicker Religie; daerinne men hem verdacht heeft ghemaeckt:
Eerst mondelingh ghedaen in de volle vergaderinghe vande H.H. Staten van Hollant ende Westvrieslandt, opden 30. Octobris 1608 ende daer nae schriftelick aen hare Mo. E. overgelevert.
Wtghegheven / by de Weduwe van den Overleden / ende haere Broeders.

TOT LEYDEN,
Ghedruckt by Thomas Basson, Boeckverkoper in 't Musijck-boeck. Anno 1610.

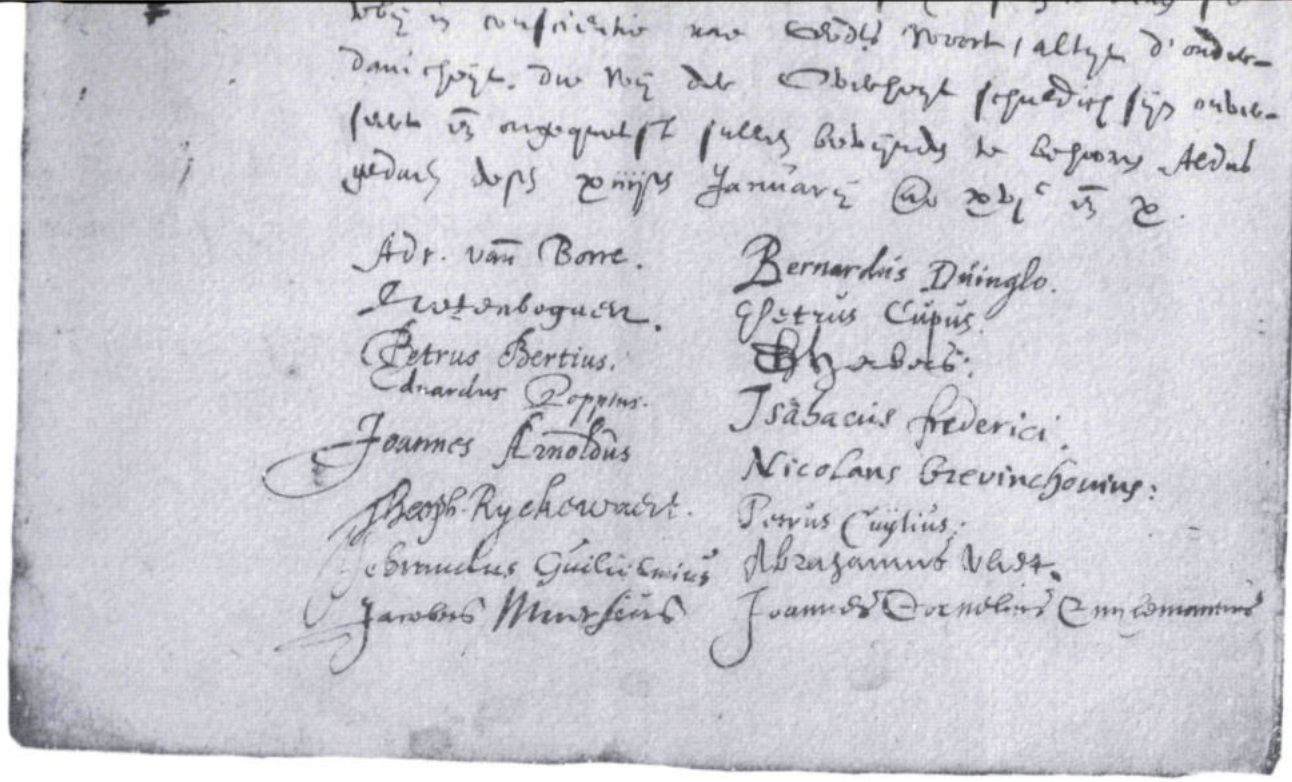

Slot van de Remonstrantie met een deel van de 44 handtekeningen.
Linkerkolom: Adr. vanden Borre (Leiden), J. Wtenbogaert (hofpred.), Petrus Bertius (Leiden), Eduardus Poppius (Gouda), Joannes Arnoldus (Leiden), Theoph. Ryckewaert (Brielle), Isebrandus Guilielmius (Rijnsaterwoude), Jacobus Muersius (Loosduinen).
Rechterkolom: Bernardus Duinglo (Berkel), Petrus Cupus (Kralingen), D.H. Herbers (Gouda), Isahacus Frederici (Noordwijk), Nicolaus Grevinchovius (Rotterdam), Petrus Cuylius (Oegstgeest), Abrahamus Vliet (Maassluis), Joannes Cornelius Cuylemannus (Leimuiden).

2. De eerste Remonstrantse Gemeente Vlaardingen (1618-1810)

Eindelijk wordt dan, in Dordrecht, een Nationale Synode gehouden. Van 13 november 1618 tot 23 april 1619 worden er 180 zittingen gehouden. Aanwezig zijn 37 predikanten, 19 ouderlingen en 5 hoogleraren, daarnaast 23 afgevaardigden van buitenlandse kerken en 18 commissarissen-politiek, afgevaardigden van de Staten-Generaal met grote invloed. Doordat in de gewesten veel remonstrantse predikanten zijn afgezet kost het weinig moeite te zorgen dat hun afvaardiging uit louter contraremonstrantse predikanten bestaat. Alleen Utrecht vaardigt ook remonstranten af.
Voordat de kerkelijke twisten aan bod komen, wordt besloten een nieuwe vertaling van de bijbel te maken, rechtstreeks uit de grondtekst. Deze Statenvertaling, waarin Gomarus een belangrijk aandeel heeft, verschijnt in 1637.
Voor een goede behandeling van de kerkelijke twisten lijkt het toch wel handig als er ook remonstranten aanwezig zijn. Aangezien velen intussen zijn afgezet, blijkt het nog lastig om remonstranten uit te nodigen. Op de vierde zitting van de synode besluit men een uitnodigingsbrief te zenden aan de hoogleraar Episcopius, die in 1612 Gomarus was opgevolgd, en twaalf predikanten. De uitnodigingsbrief heeft meer het karakter van een bevelschrift:

> De Nationale Synode ... heeft billijk en nodig geacht, dat .. tot deze synode geroepen en ontboden zullen worden ... (volgen per gewest namen)... ontbiedt en dagvaardt... persoonlijk zult verschijnen binnen veertien dagen na het ontvangen van deze brief, zonder enige weigering ...

Met deze brief is de toon gezet. Op 6 december verschijnen de dertien ter vergadering en moeten in het midden plaats nemen. Episcopius zal hun woordvoerder zijn. Weldra worden de remonstrantse predikanten uit Utrecht, Isaäc Frederici en Samuel Naeranus, broeder van de Vlaardingse predikant Isaäc Naeranus, ook naar deze tafel verwezen. Hoewel de vijftien remonstranten beseffen dat zij eigenlijk al veroordeeld zijn, gaan zij de strijd moedig aan. Zij proberen de rechtbank te wraken omdat de rechters in hun ogen als contraremonstranten zelf partij zijn, tevergeefs. 'De stoutmoedige houding der gedaagden, hun afmattende tactiek, hun onverzettelijkheid, wekten de bitterste ergernis en steeds scherper werden de uitdrukkingen, steeds onaangenamer de toon, steeds heviger het betoog van beide zijden'.[11] Op 11 januari 1619, tijdens de 58ste zitting vat voorzitter Bogerman in een rede samen wat er in de afgelopen weken heeft plaatsgevonden. Hij windt zich

tijdens deze smaadrede, die ook door veel van zijn medestanders wordt afgekeurd, steeds meer op en besluit met een donderend: "Dimittimini! Ite. Ite." Men ontslaat u! Vort, vort. De remonstranten, totaal overdonderd, verlaten de zaal en worden onder toezicht gesteld van schout Muis van Holy. De ontsteltenis die het optreden van Bogerman veroorzaakt heeft, klinkt door in de brief van de Schotse theoloog Balcanqual, lid van de synode, aan de Engelse gezant Carleton:

> ... men belastte hun heenen te gaan met zulke scherpe en bulderende redenen, als Uw. Ed. buiten twijfel met geene kleine droefheid heeft verstaan. Ik beken dat ik dapper ontsteld ben, als ik er aan denke. Want indien de Remonstranten zouden schrijven dat de president een vonnis uitsprak, 't welk het vonnis van het synode niet was, zij zouden niet liegen: want men hadt het derde deel der stemmen niet gevraagd ... de bittere woorden ... waren geene woorden van eenige stemmen, uitgenomen dat zommige van die woorden alleenlijk door éénen man waren gezegd geweest.[12]

De synode vergadert zonder de remonstranten verder. Men besluit de remonstrantse opvattingen te distilleren uit de verschenen geschriften en die kritisch te bespreken en veroordelen. Het vaststellen van de geloofsbelijdenis en de catechismus levert nauwelijks problemen op. Na het sluiten van de beraadslagingen heeft men enige tijd nodig om de stukken op te stellen en op 6 mei zullen in de Grote Kerk van Dordrecht de synodale canons – de Dordtse Leerregels – en het vonnis over de remonstranten bekend gemaakt worden.

> Het gerugt hier van zich wijd en zijd verspreid hebbende, lokte eenen ongemeenen toevloed van nieuwsgierigen na Dordrecht, mannen en vrouwen, edelen en onedelen, kerkelijken en waereldlijken, onder anderen zijne Excellentie Graaf Ernst Kazimir vam Nassau. Naa het Gebed, begaf zich het geheele Sijnode, twee en twee, uit de Stads-Doelen, de gewoonlijke Vergaderplaats, met groote staatsie, twee Koetzen met aanzienlijke Vrouwen vooruit rijdende, na de Groote Kerk...

Na het gebed, in het Latijn, van circa een half uur leest een van de secretarissen de besluiten voor, totdat zijn stem het begeeft en hij afgelost wordt door een andere secretaris, die de rest opleest, evenals het vonnis over de remonstranten.[13]
Op 9 mei vindt de sluitingsceremonie plaats, waarna velen naar Den Haag vertrekken om tegenwoordig te zijn bij de onthoofding van Oldenbarnevelt op 13 mei.
Begin juli moeten de remonstranten in Den Haag verschijnen voor het tekenen van de Akte van Stilstand, de belofte om zich voortaan te onthouden van alle kerkelijke diensten. Vrijwel allen weigeren, worden tot buiten de Republiek verbannen en mogen alleen terugkeren als zij alsnog bereid zijn

Bovenste deel D'Arminiaensche uytvaert. In de tweede wagen Bernardus Dwinglonius (5), in de vierde wagen Samuel Naeranus (8) en de Broeder van Naeranus. Prent van Claes Jansz Visscher (1619).

de Akte van Stilstand te tekenen. Op 6 juli ´een weinig naa negen uure, onder een geweldigen regen, begon de uittogt, met negen wagens´. Het merendeel vertrekt naar Waalwijk in Brabant.

Isaac Naeranus, zoon van de Dordtse predikant Servatius Naeranus, is in 1605 predikant in Vlaardingen. De langzamerhand uitkristalliserende opvattingen van remonstranten en contraremonstranten zullen ongetwijfeld in de familiekring regelmatig besproken zijn. Servatius overlijdt in 1608 en het is opvallend dat zijn beide zoons later de remonstrantse zaak zijn toegedaan. Niet alle Vlaardingers zijn blij met de remonstrantse gezindheid van hun predikant en een deel van de kerkelijke gemeente dient in 1618 een verzoekschrift bij de overheid in, om naast Isaac Naeranus een contraremonstrants predikant aan te stellen. Men besluit de diensten te verdelen tussen Naeranus en G. v.d. Broek als nieuwe, contraremonstrantse predikant. Ook de kerkenraad wordt gesplitst.
Wanneer in 1619 de Nationale Synode wordt gehouden, zal Isaac deze met meer dan gewone belangstelling gevolgd hebben, immers zijn broer Samuel is daar aanwezig. Hetzelfde kan gezegd worden van een andere vooraanstaande Vlaardinger, de stadssecretaris Johan Dwinglo. Diens broer, de Leidse predikant en ondertekenaar van de remonstrantie, Bernardus Dwinglo, behoort tot de 'geciteerden'. Na het sluiten van de synode is nog onduidelijk hoe te handelen met de talrijke andere remonstrantse predikanten. Op 23 juli, dus ruim twee weken na de 'uittogt', wordt in Leiden een provinciale synode gehouden die bijna vier weken zal duren. Op de eerste dag wordt besloten om de predikanten 'zijnde van het ghevoelen der Remonstranten maer noch niet van hare diensten ghedeporteert' te ontbieden en hun te vragen of zij zich willen neerleggen bij de decreten van de Nationale Synode. De volgende dag worden expresboden erop uitgestuurd om de betreffende predikanten te ontbieden en hen meteen een afschrift te geven van die decreten. Dat wel, 'opdat de geciteerde niet soude praetenderen eenige ignorantie van de decreten', dat zou immers de vergadering alleen maar ophouden! Als laatste punt, voordat de geciteerden gehoord/verhoord zullen worden, komen de problemen in Vlaardingen aan bod. Daar, evenals in Maasland, weigert de afgezette kerkenraad 'het kerckenboeck ende de reeckeninghe der diaconen' aan de tegenwoordige kerkenraad af te staan. De synode besluit de afgevaardigden van de Staten te verzoeken hun autoriteit hierin aan te wenden.
Inmiddels is het 26 juli en 's middags komt het bericht binnen van Anthonis Duyck, secretaris van de Staten van Holland en Westvriesland, dat de synode erop moet toezien dat de remonstrantse predikanten de Akte van Stilstand tekenen. Hij wil de namen van de weigeraars, zodat ook zij het land uitgezet kunnen worden. Onder de talrijke ontboden en verschenen predikanten Isaac Naeranus, Paschier de Fijne en Abraham la Faille.

Zoals Arminius als eerste remonstrant beschouwd kan worden, nog vóór er van remonstranten sprake is, zo is Isaac Naeranus de eerste Vlaardingse remonstrantse predikant, nog vóór er van een remonstrantse gemeente sprake is. In de provinciale synode heeft hij 'rondelick bekent, dat hij de Canones des sijnodi nationalis niet en oordeelde den woorde Gods conform te zijn'. De synode vermaant hem nog te bedenken dat hij zijn gaven gebruiken moet 'tot stichtinge van Godes kercke', waarna hij wordt afgezet en hem de Akte van Stilstand wordt voorgelegd, die hij weigert te ondertekenen. Ongeveer 200 predikanten raken op deze manier ambteloos. Isaac vertrekt naar Waalwijk en voegt zich bij de andere verbannen predikanten. Kort hierna vertrekken de verbannenen, op uitnodiging van Uytenbogaert, naar Antwerpen. Hier wordt op 30 september 1619 de Sociëteit of Broederschap der Remonstranten opgericht. Om duidelijk te maken waar men voor staat wordt Episcopius opgedragen het remonstrantse standpunt op schrift te stellen. Zo verschijnt in 1621 de eerste remonstrantse belijdenis. Toch een belijdenis? Jawel, maar niet als 'Regel des Geloofs want ze kent genen Regel des Geloofs buiten de H. Schriftuur ... zij wil ook niemand aen deze Belydenis of Verklaring preciselijk verbinden, als aen een Rigtsnoer, waer van men geen hairbreed zou mogen wijken ...'. Er worden drie 'buitendirecteuren' benoemd: Uytenbogaert, Episcopius en de Rotterdamse predikant Grevinkhoven. Buitendirecteuren omdat zij de zaken vanuit het buitenland moeten regelen. Daarnaast komen er drie 'binnendirecteuren' die in het binnenland de remonstrantse zaken moeten behartigen en leiding geven aan de predikanten die heimelijk de zielzorg en het preken op zich nemen. Onder deze laatsten Isaac Naeranus. Hij overlijdt echter al op 14 januari 1621 in Rotterdam en wordt begraven in een slaapbank, omdat men geen doodkist durft te laten maken.

De familie Dwinglo maakt ook kennis met de vervolging van remonstranten. Bernardus keert al snel naar Holland terug, om in het geheim zijn werk te doen. Als hij 29 december 1619 in Leiden preekt, wordt hij verraden – er staat *f* 500 op elke predikant – en weet ternauwernood uit handen van de schout te blijven. In Delft wordt het huis van zijn vader onderstehoven gekeerd om hem te vinden, tevergeefs. Wel slaagt men erin de Vlaardingse stadssecretaris, Johan Dwinglo, in Leiden gevangen te nemen omdat hij zich daar 'als Arminiaan had doen kennen'. Op 7 juli 1622 bezoekt Bernardus in het geheim zijn vrouw in Haarlem. 's Morgens vroeg, hij ligt nog in bed, wordt hij daar overvallen en weet maar net, naakt, te ontkomen. Broer Johan is op 15 juli 1622 in Vlaardingen weer in functie.

In 1621 zet prins Maurits overal de remonstranten uit de regering. Hij stuurt twee gecommitteerden naar Vlaardingen, die op 5 januari alle twintig vroedschappen van hun eed ontslaan, 14 van hen herbenoemen en 6 nieuwe leden kiezen. De zes uit de vroedschap verwijderde leden zijn: Pieter

Crijnsz Guldewagen, Adriaan Dirksz Vermeer, Jan Cornelis van Rooyen, Vranck Jacobsz. van Velden, Cornelis Ridders Dockum en Arien Pietersze Bisdommer. De vroedschap protesteert tegen deze onwettige handelwijze, maar dit protest blijkt meer voor de vorm te zijn, want als de gecommitteerden uitleggen dat het niet de bedoeling is te tornen aan de stadsprivileges, maar dat de afzetting nodig was om de rust in het land te bewaren, is men gerustgesteld.[14]

De 38 predikanten die heimelijk in het land te werk gaan, krijgen bij toerbeurt een of meer gemeentes toegewezen voor een korte periode, veelal drie maanden. Uit veiligheidsoverwegingen mogen de predikanten van elkaar niet weten waar ze dienst doen. De snelle doorstroming, van belang om al te grote bekendheid in de regio en daarmee arrestatie te voorkomen, komt uiteraard niet ten goede aan een bloeiend gemeenteleven.
Voor Vlaardingen en Maasland is de eerste remonstrantse predikant Paschier de Fijne. Tijdens de nationale synode was hij predikant te Jaersveld, waar hij door bemiddeling van de ambachtsheer van Vlaardingen, Pieter van Ruytenburg, beroepen was. Paschier verschijnt op de provinciale synode van juli/augustus 1619 te Leiden. Zijn stoutmoedigheid in zijn latere optreden blijkt al in zijn uitspraken op die synode.

> Hij heeft gezeijt, dat hij verscheijden ongerijmtheden vont in de Confessie ende Cathechismo ende, zoo hij die naeder onderzocht, misschien meerder ongerijmdheden vinden zoude ... dat Calvijnus leere van de predestinatie noch Godt noch den duijvel en behaechde, omdat ze voor Godt te oneerlick was ende voor den duijvel te goet.

Niet bepaald een houding die de toehoorders voor hem zal hebben ingenomen. Hij weigert dan ook de Canones te ondertekenen, evenals de Akte van Stilstand 'omdat het niet geoorloft is de gaven, die men van den Heer ontfanghen heeft, te verberghen, hetwelck hem bij dese acte, zoo hij meijnde geboden wijert'. Na deze synode duikt Paschier meteen onder en 'daer ick tevooren eens ter weecke plag te preecken, daer preeckte ick nu vier, vijf, sesmael ter weecke'. Over zijn werk in Vlaardingen schrijft Paschier: "Ik bediende de gemeente, zo bij nacht als anders, door verscheidene preken, zonder enige stoornis of ongemak. 't zij voor mijzelf of de gemeente te ondervinden, al ontbrak het er aan geen blinde ijveraars of verspieders".
De laatste drie maanden van 1621 wordt de combinatie Vlaardingen-Schieland-Maasland-Schipluiden opgedragen aan het predikantenduo Aegidius Zeijst en Assuerus Pollio. Ook in 1629 en 1630 zal Pollio de combinatie Vlaardingen-Maasland bedienen. Pollio was in januari 1619 afgezet en daar hij weigerde de Akte van Stilstand te tekenen, in september naar Waalwijk vervoerd.

De landelijke organisatie wordt intussen stevig verankerd. Na het opstellen van een belijdenis volgt in 1634 de instelling van een seminarium in Amsterdam met Episcopius als eerste hoogleraar en in 1657 de vaststelling van het reglement voor de jaarlijkse Grote Vergadering (later Algemene Vergadering van Bestuur, kortweg Algemene Vergadering), het hoogste bestuursorgaan in de Broederschap. Uit artikel 1: 'De grote Vergadering der Remonstrantse Societeit bestaet uit de Predikanten en Gekommitteerden van alle de Kerken, die daer toe, op hare eige kosten, uit de haren begeeren te zenden; geen van allen van dat regt uitgesloten zijnde'. Het dagelijks bestuur komt in handen van Het Kollegie van Directie, vanaf 1796 de Commissie tot de zaken der Remonstrantse Broederschap, kortweg de CoZa.

Hoofdstuk 3 van: *Wetten van de Remonstrantse Societeit opnieuw Overgezien en vermeerdert met de Wetten en Resolutien die vastgestelt zyn tot het Jaer MDCCXXXVI.*

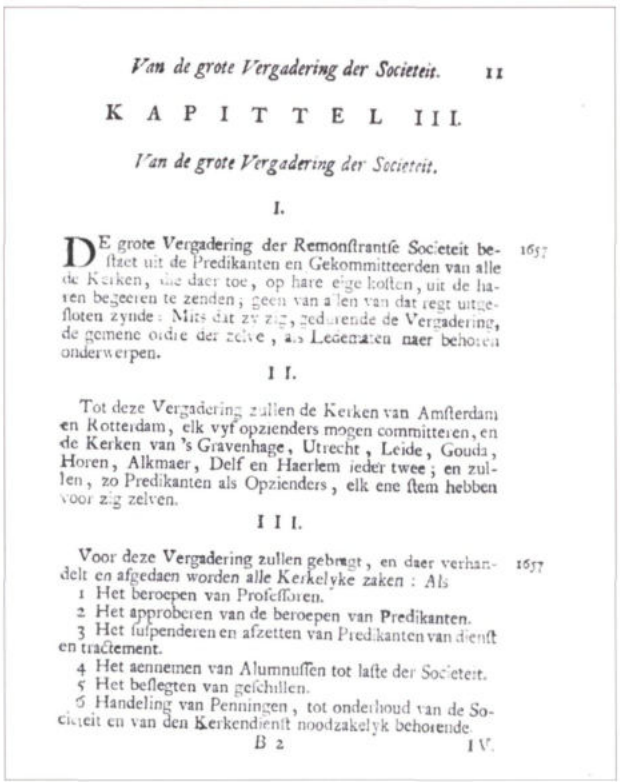

Van de grote Vergadering der Societeit. 11

KAPITTEL III.

Van de grote Vergadering der Societeit.

I.

DE grote Vergadering der Remonſtrantſe Societeit beſtaet uit de Predikanten en Gekommitteerden van alle de Kerken, die daer toe, op hare eige koſten, uit de haren begeeren te zenden; geen van allen van dat regt uitgeſloten zynde: Mits dat zy zig, gedurende de Vergadering, de gemene ordre der zelve, als Ledematen naer behoren onderwerpen. 1657

II.

Tot deze Vergadering zullen de Kerken van Amſterdam en Rotterdam, elk vyf opzienders mogen committeren, en de Kerken van 's Gravenhage, Utrecht, Leide, Gouda, Horen, Alkmaer, Delf en Haerlem ieder twee; en zullen, zo Predikanten als Opzienders, elk ene ſtem hebben voor zig zelven.

III.

Voor deze Vergadering zullen gebragt, en daer verhandelt en afgedaen worden alle Kerkelyke zaken: Als 1657

1 Het beroepen van Profeſſoren.
2 Het approberen van de beroepen van Predikanten.
3 Het ſuſpenderen en afzetten van Predikanten van dienſt en tractement.
4 Het aennemen van Alumnuſſen tot laſte der Societeit.
5 Het beſlegten van geſchillen.
6 Handeling van Penningen, tot onderhoud van de Societeit en van den Kerkendienſt noodzakelyk behorende.

B 2 IV.

Leek door de verbanning de felle onderlinge strijd tussen remonstranten en contraremonstranten over het hoogtepunt heen, in 1623 laait hij onverwachts weer op. Het jaar begint voor de remonstranten al slecht. Op 21 januari worden twee vooraanstaande predikanten, Poppius en Niellius, beiden binnendirecteur, verraden en te Haarlem gevangen genomen. Zij worden tot levenslange gevangenisstraf veroordeeld en naar Slot Loevestein, waar zich al vijf andere predikanten bevin-

den, afgevoerd. Poppius overlijdt daar door ontberingen op 9 maart 1624. De zorgen van de broederschap worden nog vergroot door het al jaren ergerniswekkende optreden van de voormalige Bleiswijkse predikant Hendrik Slatius. In de pamflettenstrijd was hij een van de felste remonstranten. In de begintijd had hij de hand gehad in een boekje tegen Calvijn 'meer met gal dan met inkt geschreven'. Zijn onbesuisd optreden doet de remonstrantse zaak meer kwaad dan goed. In 1619 in Waalwijk en later in Antwerpen komt zijn optreden ter sprake en poogt men zich op een nette wijze van hem 'die bij allen die hem kennen, gehouden wordt zeer onhandelbaar te zijn' te distantiëren. Als de beide zoons van de terechtgestelde Oldenbarnevelt een aanslag op de prins voorbereiden, vinden ze in Slatius niet alleen een geestverwant, maar ook een nuttig helper, die erin slaagt een aantal matrozen om te kopen om 'in het landsbelang' hun hulp te verlenen. Op 4 februari 1623 gaat men op pad. Enkele matrozen is de zaak niet helemaal duidelijk, maar als het om het landsbelang gaat, wie kan hun de zaak dan beter uitleggen dan .... prins Maurits. Door deze onnozelheid wordt de aanslag voorkomen. Slatius vlucht via Drenthe naar Duitsland, maar hij gedraagt zich zo verdacht, dat hij te Rolde, door de toevallig in de herberg aanwezige soldaten, gevangen genomen wordt. Eenmaal in de kerker van de Haagse Gevangenpoort probeert hij bij zijn rechters in het gevlij te komen door een stuk op te stellen, *Klaar Vertoog*, waarin hij 'de Remonstranten met vuilen verwen afmaalde, hun velerlei kwaad te last leide'. Hij hoopt zo de doodstraf te ontgaan. Als echter duidelijk wordt dat hij toch terechtgesteld zal worden, haast hij zich in een nieuw stuk het *Klaar Vertoog* te weerleggen. Niettemin is het kwaad geschied. Alom nemen de vervolgingen toe. Mensen die niet onwelwillend tegenover de remonstranten stonden, keren hun nu de rug toe. Veel predikanten vluchten naar het buitenland, zoals Bernardus Dwinglo – op wie nu boven de uitgeloofde 500 carolusguldens nog eens 500 gulden wordt gezet – en Pollio. Door de verhevigde vervolging en de vlucht van vele predikanten komt het prille gemeentewerk vrijwel tot stilstand.

In 1625 overlijdt Maurits en wordt opgevolgd door Frederik Hendrik. Zowel de nieuwe stadhouder als zijn moeder, Louise de Coligny, zijn de remonstranten toegedaan en verkeerden altijd op goede voet met de hofpredikant Uytenbogaert. Veel remonstranten verwachten dan ook dat er nu betere tijden zullen aanbreken. Die komen er wel, maar het zal langzaam, erg langzaam gaan. De politiek van de prins is er van het begin op gericht om, 'zonder de belangen der remonstranten geheel uit het oog te verliezen, tijd te winnen, langzaam aan het denkbeeld van onderlinge verdraagzaamheid ingang te doen vinden en voorlopig niet te tornen aan de bestaande toestand'.[15] Prins en stadsregeringen staan bovendien voortdurend onder druk van de contraremonstrantse predikanten om streng tegen de remonstranten te blijven optreden. Nog in 1630 weigeren de stemgerechtigde kleine steden gelden voor de oorlog te voteren als niet in Amsterdam en Rotterdam de remonstranten worden vervolgd. Het vraagt veel staatsmanskunst van de prins om in deze gevoelige zaken te opereren. Eind 1630 worden er pogingen ondernomen de op Loevestein gevangen gehouden predikanten in vrijheid te stellen. Hun echtgenoten doen een beroep op Amalia van Solms, om haar invloed aan te wenden. De prins ziet echter geen juridische en/of politieke mogelijkheden om aan dit verlangen te voldoen. In ieder geval niet openlijk. Opvallend is dat wat langs legale weg niet, nu langs illegale weg wel lukt, waarbij het schijnt dat menigeen een oogje dicht heeft gedaan. Op een donkere avond is de wacht toevertrouwd aan een soldaat die - toevallig - remonstrantsgezind is. De afgelopen dagen is onder aan de kasteelmuur - toevallig - een partij riet gekapt dat het meren van kleine bootjes belemmerde. Er is nog één hindernis: het geweten van dominee Niellius. Men had beloofd niet te zullen vluchten! Nadat zijn medegevangenen hem hebben overtuigd dat deze belofte slaat op het vluchten tijdens het dagelijkse 'luchten', is de laatste hindernis genomen. Uiteraard levert deze ontsnapping verontwaardiging op, maar bovenal: opluchting dat deze kwestie eindelijk uit de wereld is.

Nu duidelijk wordt dat men nog wel voorzichtig maar al minder geheimzinnig hoeft te doen, wordt eind 1631 besloten af te stappen van de kortdurende dienstverbanden en over te gaan tot het aanstellen van vaste predikanten per gemeente. Zodra Vlaardingen dit hoort, verzoekt men om E. Stedum als eigen predikant. Hij wordt hier per 28 februari geplaatst, maar al op 28 april weer overgeplaatst naar Zoetermeer. Zijn opvolger, Abraham la Faille, was ook door de Leidse synode in augustus 1619 afgezet. Hij verklaarde dat hij de Canones sijnodi nationalis, de Dordtse leerregels, gelezen had, maar 'dat hij niet in conscientie alles conde voor waerheyt aannemen ende derhalven die niet en soude connen teijcken'. Hij weigerde de Akte van Stilstand te ondertekenen met een interessante toelichting, namelijk dat deze akte uitging van de Staten en hij, indien ontboden, dáár wel zou antwoorden.[16] Via Waalwijk kwam ook hij in Antwerpen terecht, waar hij tegenwoordig was bij de oprichting van de Broederschap. Vanaf 1621 werkzaam in Rotterdam, besloot La Faille in 1623, door de commotie over de aanslag op prins Maurits, veiligheidshalve uit te wijken. Begin maart 1632 blijkt hij in Brielle te wonen 'waar zijne huisvrouw nering deed', en maakt daarom bezwaar tegen de bediening van Maasland. Eind april wordt er druk op hem uitgeoefend om de combinatie Vlaardingen-Maasland te bedienen. Na een bedenktijd neemt hij dit voor een half jaar aan, maar blijft hier na zijn emeritaat (1652) tot zijn dood op 1 januari 1653. Hij was Vlaardings eerste vaste remonstrantse predikant en tevens de laatste die de strijd tussen remonstranten en contraremonstranten persoonlijk had meegemaakt.

Tijdens de periode La Faille krijgen de remonstranten geleidelijk aan meer vrijheid, dat wil zeggen dat zij geduld worden. Er blijven nog lang allerlei belemmeringen voor gemeenten en voorgangers. Door het besluit om als zelfstandig kerkgenoot-

schap verder te gaan, heeft men nu ook te maken gekregen met de bekostiging: de remonstrantse predikanten worden niet meer door de overheid betaald, maar door de gemeenten. Voor kleinere steden en het platteland kunnen we voor deze periode uitgaan van een traktement van 400 gulden per jaar met schommelingen naar boven en beneden van wel 100 gulden. De Vlaardingse remonstranten worden in 1621 getaxeerd op een opbrengst van 60 gulden per kwartaal voor de algemene middelen van de broederschap. Wanneer we zien dat in 1653, bij het aantreden van Franciscus Cuperus als opvolger van La Faille, de gemeente over een kapitaal beschikt van *f* 5195 en zij voor zijn eerste jaar *f* 350 en daarna jaarlijks *f* 400 moet opbrengen, dan is duidelijk dat men in Vlaardingen wat over heeft voor het voortbestaan van een remonstrantse gemeente. Het kan zijn dat de gemeente relatief groot was en ieder een redelijk bijdrage leverde, vele kleintjes maken een grote, of dat de gemeente relatief weinig maar wel vermogende leden telde. Aangezien de oudste ledenlijst dateert van 1721 is daar geen uitsluitsel over te geven. Vermoedelijk is de laatste opvatting het dichtst bij de waarheid, het verklaart de snelle financiële verslechtering door het wegvallen van één of meer vermogende leden uit een kleine groep.
Cuperus neemt datzelfde jaar nog ontslag en vestigt zich als boekverkoper, eerst in Vlaardingen, later in Rotterdam. Zijn vermelding is alleen interessant omdat de Vlaardingse remonstranten bij zijn beroeping een eigenzinnigheid ten toon spreidden, die zich later herhaalde: zij hadden hem namelijk beroepen zonder voorkennis van de directeuren!
Andere belemmeringen zijn dat remonstranten niet in aanmerking komen voor een ambtelijke functie en dat het niet geoorloofd is om al te zichtbare kerken te hebben. In Vlaardingen kerkt men in een pand aan de Achterweg of Jokweg, een straat achter en parallel met de Hoogstraat. Omstreeks het midden van de 17e eeuw is daarachter nog vrijwel geen bebouwing. Gezien de redelijke financiële toestand en de te verwachten groei van de gemeente besluit men dit pand af te breken en ter plaatse een nieuwe kerk te bouwen met gebruik van de stenen van het oude gebouw. Zondag 14 juli 1658 wordt er nog in het oude gebouw gepreekt en de zaterdag daarop wordt al de eerste steen voor het nieuwe gebouw gelegd. Drie maanden later, op 20 oktober, wordt de eerste dienst in het nieuwe gebouw gehouden.

Inmiddels is Cuperus opgevolgd door Joannes Walesius. Walesius heeft de Vlaardingse gemeente uitzonderlijk lang gediend, ruim 43 jaar, tot zijn dood op 16 december 1697. Zijn de vooruitzichten aanvankelijk rooskleurig, een welvoorziene kas en een vernieuwd kerkgebouw, het gaat spoedig bergafwaarts. Twee jaar na de ingebruikname van het nieuwe gebouw wordt de gemeente al als behoeftig beschouwd, vermoedelijk door verkeerde beleggingen. Van jaar tot jaar vermindert de bijdrage aan de Broederschap zodat deze in 1677 twee gecommitteerden naar Vlaardingen stuurt voor nader onderzoek. In het hele land blijkt de financiële toestand van de gemeenten somber. De oorlog van 1672-1678 zal daar zeker debet aan zijn. Voor de gemeenten die door de oorlog in het bijzonder zijn getroffen wordt bij de andere gemeenten geld ingezameld. Verschillende gemeenten moeten het stellen

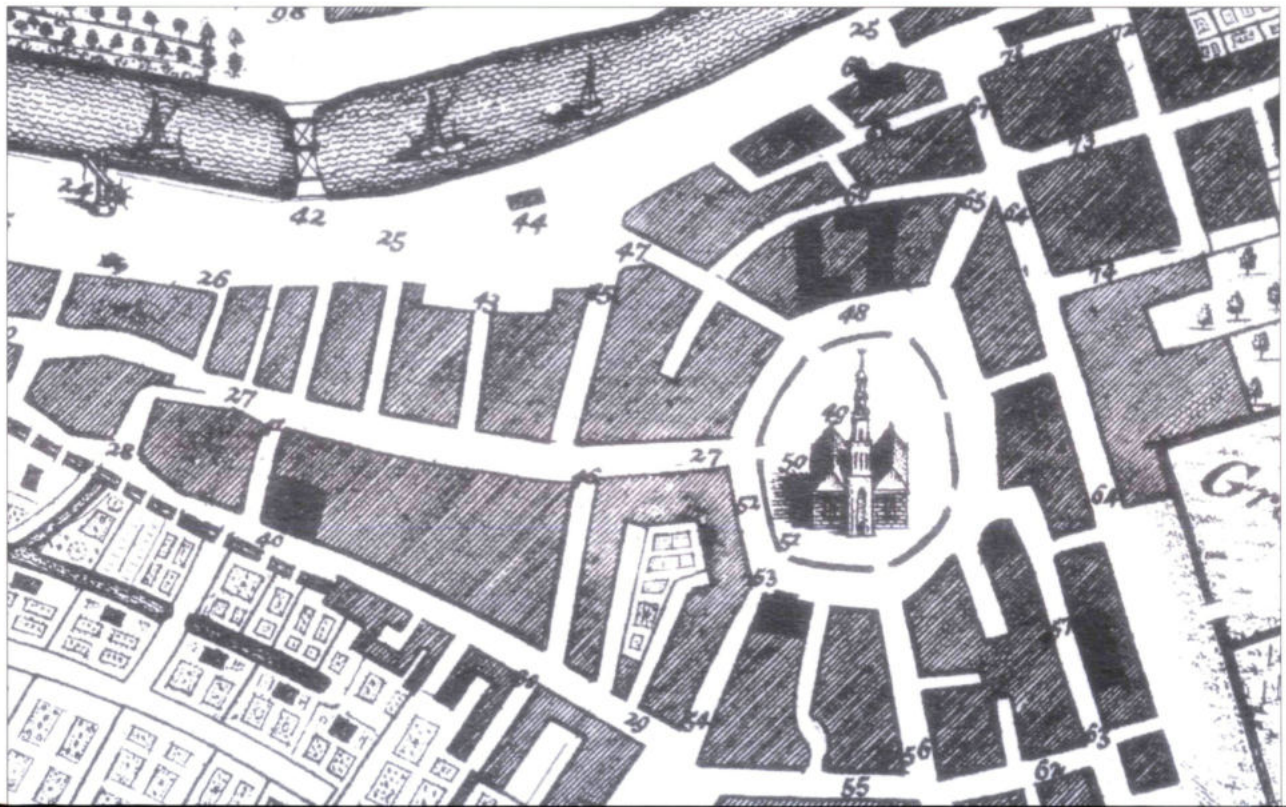

Detail van de kaart van Joh. Gaillard van ca. 1750 uit: *Handvesten en Octroyen ... van Vlaardingen*. De remonstrantse kerk is aangegeven met nr. 40.

zonder predikant, terwijl andere, zoals Vlaardingen, het hoofd maar nauwelijks boven water kunnen houden. In november 1680 besluit de landelijke vergadering van de Broederschap dat elf weinig draagkrachtige gemeenten om de elfde week hun predikant moeten afstaan, die dan in de predikantsloze gemeenten zullen voorgaan. Onder deze elf gemeenten Vlaardingen, maar ook Maasland, dat na het overlijden van La Faille een zelfstandige gemeente vormt. Hoe weinig draagkrachtig blijkt ook hieruit, dat de predikant van Amersfoort al in 1674 klaagt dat hem zijn traktement niet wordt betaald, terwijl in 1690 in Vlaardingen dominee Walesius vraagt het achterstallig traktement uit te betalen. De Vlaardingse kerk zegt hem toe dat de helft van de achterstallige betaling zal komen uit de rente van een obligatie op de stad, welke rente al twee jaar niet is ontvangen. Teneinde deze rente in te vorderen doet de kerk Vlaardingen een proces aan. Omdat men rekent op een gunstige uitslag, springt de Broederschap financieel niet bij en zo vraagt Walesius jaar in jaar uit om uitbetaling, tot zijn dood in 1697. Eerst in 1699 komt een akkoord tussen stad en kerk tot stand.

Na de dood van Walesius wordt de remonstrantse gemeente in Vlaardingen de eerste twintig jaar van de 18e eeuw bediend door predikanten die gemiddeld 2½ jaar in Vlaardingen staan. Op een enkele uitzondering na, worden steeds proponenten beroepen, dat wil zeggen predikanten die nog geen eigen gemeente hebben gehad. In 1711 herhaalt zich wat is vermeld bij het beroep op Cuperus in 1652. Het beroep geschiedt in strijd met de regels en nu is de Grote Vergadering niet zo toeschietelijk; het wordt niet toegestaan.
In 1720 komt de proponent Joannes de Goede naar Vlaardingen, maar hij overlijdt al in 1721. In Maasland is de situatie intussen verslechterd. Het traktement kan niet of nauwelijks betaald worden, in 1704 is er sprake van achterstallige betalingen en de Broederschap springt regelmatig bij. De Maaslandse predikant overlijdt in 1719, waarna de leden aangeraden wordt om in Vlaardingen 'ten Avondmaal en zooveel mogelijk ten gehoore te komen'. Wanneer Vlaardingen in 1721 een nieuwe predikant krijgt, de proponent Fredericus Froet, wordt besloten dat deze tevens om de veertien dagen Maasland zal bedienen. Hij zal daarvoor door de Broederschap betaald worden met *f* 100 per jaar, terwijl Maasland en de Broederschap de reiskosten gelijkelijk zullen delen. Helaas gaat de Maaslandse gemeente steeds verder achteruit. In 1735 wordt overwogen de kerk te verkopen, maar Froet brengt in, dat hem door enige Maaslandse leden is verzocht vier maal per jaar daar het Avondmaal te bedienen. Men besluit daarom de verkoop voor dit jaar uit te stellen. Dit uitstel herhaalt zich jaarlijks. Froet toont zijn goede wil door in 1743 vrijwillig afstand te doen van de *f* 100 voor de Maaslandse bediening, onder toezegging het Avondmaal te blijven bedienen. Het mag echter niet baten. In 1752 wordt het Maaslandse kerkje door een storm zo beschadigd dat eindelijk de droeve resten aan de Broederschap worden overgedragen. Er zijn nog maar weinig leden over: een enkele broeder en drie zusters, twee in Maasland en een in Maassluis. Op 31 mei 1755 vindt de overdracht plaats, de leden vallen voortaan onder Vlaardingen. Niet veel later, in 1756 klaagt Froet over de achteruitgang van zijn geheugen, waardoor hij zijn taak niet langer naar behoren kan uitoefenen. Hij verzoekt de Broederschap met emeritaat te mogen gaan en hem een pensioen toe te kennen. Dit wordt toegestaan. Hij verlaat Vlaardingen en overlijdt 3 oktober 1762. Na Walesius was hij, met 35 jaar, de langst te Vlaardingen dienstdoende remonstrantse predikant.
De opvolger van Froet, Abraham Maas, komt eveneens als proponent naar Vlaardingen. Hij zal hier maar kort staan: op 31 oktober 1756 doet hij zijn intrede en wordt na nog geen drie jaar al beroepen naar Waddinxveen, waar hij 21 oktober 1759 zijn intrede doet. Dat Maas Vlaardingen al snel verlaat zal vanuit financieel oogpunt voor enige opluchting hebben gezorgd. Al in 1757 verzoekt en krijgt de kerk ontslag van de betaling van het traktement á *f* 250, als zijnde onvermogend. Dat zal niet echt als een verrassing zijn gekomen: bij het aantreden van Maas telde de gemeente nog maar 25 leden, dat is inclusief de drie van de opgeheven Maaslandse gemeente. De Broederschap vindt het verstandiger de Vlaardingse vacature onvervuld te laten. Rotterdam wordt opgedragen de Vlaardingse zaken te behartigen. Dat de situatie alleen maar slechter wordt, blijkt in 1764, als Vlaardingen aangeeft zelfs de logementskosten van de gastpredikanten niet meer te kunnen opbrengen.

In Brielle gaat in 1772 de predikant met emeritaat. Al in de jaren vijftig is duidelijk dat deze gemeente door het kleine aantal lidmaten op het punt staat uit te sterven. Nu er een vacature is ontstaan, besluit de Grote Vergadering Brielle te combineren met Vlaardingen en roept predikanten op zich voor 10 juli bij de kerk van Rotterdam aan te melden. Het traktement zal *f* 1000 bedragen, namelijk *f* 800 van de Broederschap, *f* 150 van Brielle en de overige *f* 50 van Amsterdam en Rotterdam. Er is één sollicitant, die zich al snel terugtrekt. Uiteindelijk dwingt in 1774 de Grote Vergadering de proponent Wouter van Rossen naar Brielle/Vlaardingen te gaan. Hij ziet erg tegen het vervullen van deze vacature op en probeert snel een andere standplaats te krijgen, maar wordt daarbij tegengewerkt door de Grote Vergadering. Door zijn onwilligheid wordt hij zelfs gekort op zijn traktement. In 1780 lukt het hem naar Delft te vertrekken. Brielle krijgt in 1781 een andere predikant, maar van een predikant voor Vlaardingen is geen sprake meer. Rotterdam stuurt in 1777 de predikanten Nozeman en Frets op inspectiereis naar Brielle en Vlaardingen, waarna er nog geld gefourneerd wordt om de kerkgebouwen voor instorten te behoeden. In 1785 wordt nog even overwogen Brielle en Vlaardingen te combineren, maar een commissie rapporteert dat het aantal leden te Vlaardingen nu zo klein geworden is, bovendien 'stond er nog eene zeer waarschijnlijke vermindering te vreezen, dat zij hiertoe niet konden adviseeren.' De bezittingen worden

aan de Broederschap overgedragen en op haar kosten wordt de gemeente nog van tijd tot tijd bediend. Formeel rekt de gemeente haar bestaan, maar stuurt al sinds 1764 geen afgevaardigde meer naar de Grote Vergadering, jaar in jaar uit verontschuldigd door de ouderling Jakobus Bleijenburg. In 1806, er is nog maar één lidmaat over, houdt de gemeente feitelijk op te bestaan. Nadat in 1810 het kerkgebouw voor *f* 1150 is verkocht – er was gerekend op het drievoudige – valt het doek. Het zal bijna honderd jaar duren voor het weer wordt opgehaald.

3. Tussentijds (1810-1908)

De houding van de gereformeerde staatskerk, sedert 1816 de Nederlandse Hervormde Kerk, ten opzichte van de remonstranten vertoont in de loop der jaren een golfbeweging van sterke afwijzing tot dulden. De Remonstrantse Broederschap heeft nooit teveel van de gereformeerde kerk willen afwijken, men is altijd blijven hopen op de mogelijkheid weer samen te gaan, hopend op 'reparatie van grieven'. Men las de Statenbijbel en zong de psalmen van Datheen. Blijft men uiterlijk/organisatorisch zo dicht mogelijk bij de staatskerk, in opvatting en prediking blijft er een kloof. Een fraai staaltje van dit verschil, dat tevens laat zien hoe arrogant er soms op remonstranten wordt neergekeken, vinden we in de zogenaamde Socratische strijd van 1769, een debat tussen de orthodoxe predikant Hofstede en de remonstrantse predikant Nozeman, hierboven genoemd in verband met zijn inspectiereis in Vlaardingen. Sterk versimpeld kwam de strijdvraag hier op neer: kunnen deugdzame mensen uit de oudheid wel in de hemel komen? Hierbij spitst het debat zich toe op de persoon van Socrates. Wanneer Nozeman geen duimbreed wijkt voor de argumentatie van Hofstede, gooit deze laatste het over een andere boeg en zegt: "Is de heer Nozeman zo ver boven mij, dat het vrij staat mij dus meesterlijk te scholieren? Hij is lid eener maatschappij, wier godsdienstoefening voorzichtig en christelijk, doch niet dan oogluikend door 's lands hoge machten wordt toegelaten; ik daarentegen behoor, gelijk men gewoon is te spreken, tot de publieke kerk, bekleed met de luister, de achtbaarheid en bescherming van de staat'.[17] Nog in 1773 wordt er door de Staten van Holland een resolutie uitgevaardigd om een eind aan deze twist te maken, waarna de strijd minder openlijk voortgaat. Het geheel is een laatste oprisping in de strijd tussen gereformeerden en remonstranten.
In deze periode, waarin Vlaardingen geen remonstrantse gemeente kent, wijzigt door vele nieuwe wetenschappelijke ontdekkingen, het intellectuele klimaat zich in een richting waarin vrijzinnigen zich beter thuis voelen. Op politiek gebied gebeurt er ook het een en ander, met gevolgen voor de positie van de kerken. In 1795 vindt de Bataafse Omwenteling plaats en bij de staatsregeling van 1798 wordt de scheiding van kerk en staat ingevoerd, waardoor de gereformeerde kerk geen staatskerk meer is. Dit betekent dat zij nu niet meer bevoordeeld wordt – betaling van de traktementen! – ten opzichte van de andere kerken en dat leden van de niet-gereformeerde kerken voortaan toelaatbaar zijn in publieke ambten. Na de inlijving bij Frankrijk worden allerlei zaken opnieuw geregeld. In 1811 wordt een commissie ingesteld om de organisatie van de kerkgenootschappen voor te bereiden. Door de protestanten zoveel mogelijk tot één lichaam te verenigen, hoopt Napoleon te kunnen bezuinigen. Lebrun, de hoogste keizerlijke functionaris in ons land, adviseert hem: 'De remonstranten bij de hervormden in te lijven zal de hartstocht der smalle gemeente gaande maken; zij zijn zó weinig in getal, dat het veel eenvoudiger is hen te laten bestaan; zij zijn voor het gouvernement geheel onschadelijk.'[18]

Omstreeks het midden van de eeuw zijn er diverse geestelijke stromingen waaronder het modernisme, een stroming die in het streven naar verzoening van geloof en rede doorslaggevend gewicht toekent aan de wetenschappelijke, historisch-kritische methode. Bolwerk van het modernisme is de Leidse universiteit. Veel namen zijn in de vergetelheid geraakt. Misschien geldt dat nog het minst voor de remonstrantse predikant uit Delft, De Génestet, ook al dankt hij deze bekendheid meer aan zijn gedichten dan aan zijn modernistische opvattingen. Van de vele predikanten-dichters uit die tijd is hij eigenlijk de enige wiens gedichten ook nu nog genietbaar zijn.

Mijn Wetenschap en mijn Geloof,
Die leven samen in onmin,
Want de ene houdt, wat de ander doet
En denkt en meent, voor onzin.
Intussen, beide heb ik lief,
Juist even trouw en innig,
En toch vind ik mij-zelven niet
Onreedlijk noch krankzinnig.

De remonstrantse (schuil)kerk in Delft draagt nog steeds zijn naam.

Zoals Delft zijn De Génestet heeft, zo heeft Schiedam zijn HaverSchmidt. François HaverSchmidt, die onder het pseudoniem Piet Paaltjens in 1867 de gedichtenbundel *Snikken en Grimlachjes* publiceert, is evenals De Génestet een geliefd predikant en een gevierd spreker voor het Nut. Staat De Génestet nog aan het begin van het modernisme, HaverSchmidt kan voluit tot de modernen gerekend worden.
In het algemeen zijn predikanten en gegoede burgerij en daarmee ook de kerkenraden de moderne beginselen toegedaan, terwijl het kerkvolk de orthodoxe richting aanhoudt. Door de invoering in 1867 van het algemeen kiesrecht – voor mannen – neemt de orthodoxe invloed bij het benoemen van predikanten en kerkenraadsleden toe. In Schiedam is Isaac Hooykaas, we zullen zijn naam nog tegenkomen, de laatste vrijzinnige predikant die door de Hervormde Gemeente wordt beroepen. Op 15 september 1867 wordt hij door HaverSchmidt bevestigd, maar al in 1873 vertrekt hij naar de Remonstrantse Gemeente Rotterdam. HaverSchmidt is nu de enige vrijzinnige predikant in het hervormde predikantenkorps van vijf.

In Vlaardingen verlopen de ontwikkelingen parallel met die in Schiedam. Hier is in 1851 Wilhelm Ludwig Riehm beroepen. Evenals HaverSchmidt in Schiedam, is hij uiteindelijk de enig overgebleven vrijzinnige predikant. Binnen de hervormde gemeente ontstaat heuse partijvorming en hoe die partijen verdeeld zijn, worden we enigszins gewaar uit de dagboekaantekeningen van J.C. van Büüren van Heyst, kerkvoogd van de Hervormde Kerk:

> '21 october 1876, zondagmorgen
> Vanavond moet Ds. Verhoef zijn intree preken. Ofschoon zijne handelingen en die van den Kerkeraad alles behalven aangenaam voor Kerkvoogden waren, ga ik toch als zoodanig de harddraverij eens bijwonen. Een officieel bezoek in het huis dat hij betrok in plaats van het patronehuis, zal denkelijk wel niet geschieden. Het is jammer dat partijschap zoo verdeelt, maar zoolang het gezag door het algemeen stemrecht in handen der domme menigte is, zal de algemene ontwikkeling voor ruimere begrippen wel onderdrukt maar niet te niet gedaan worden.
> Bij gelegenheid dat Ds. Riehm 5 october hier 25 jaar predikant was heeft hij veel sympathie ondervonden, een krachtige demonstratie van de meer gegoeden tegen de overheerschende partij van een Roodenburg en Jan v.d. Berg.[19]'

In de kerkenraad worden vrijzinnige leden geleidelijk aan vervangen door orthodoxe leden en in 1888 komt dat ook naar buiten. Ter gelegenheid van zijn 40-jarig ambtsjubileum en het feit dat hij sinds 1851 zijn ambt in Vlaardingen heeft vervuld 'met onvermoeiden ijver en voorbeeldelooze toewijding; een deelnemend vriend in vreugd en smart, een voorstander van al wat beschaving en vooruitgang kan bevorderen, 't zij als Voorzitter van het Departement Vlaardingen van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, 't zij als bestuurder van het Bijbelgenootschap enz.'[20] vindt op 30 juli 1888 een uitgebreide huldiging plaats. Sommige leden van de kerkenraad willen echter 'als demonstratie tegen zijn meer vrijzinnige richting' niet meelopen bij de feestelijkheden.[21] Het zojuist geciteerde krantenbericht bevat een uitgebreide beschrijving van de vele schitterende cadeaus die de jubilaris mag ontvangen, waaronder 'een buitengewoon sierlijk album met omslag van blauwe pluche, gemonteerd met zilveren ornament met inscriptie en zilveren sloten'.

Het vriendenboek in blauw pluche met zilverbeslag en zilver op snee.

De eerste twee bladen van dit album bevatten de opdracht, waarna op de volgende bladzijden 241 fraai gekalligrafeerde namen, waarvan als laatste die van François HaverSchmidt.

Titelpagina met de wapens van Heinenoord, Vlaardingen en Vlaardinger-Ambacht en ter weerszijden de bijbeltekst waarmee Riehm in resp. Heinenoord en Vlaardingen zijn intrede deed.

Kort na de huldiging wordt Riehm ziek. Hij overlijdt op 20 januari 1890. Bij zijn begrafenis refereert de voorzitter van de kerkenraad J.C. van Büüren van Heyst aan de moeilijkheden waar Riehm mee te kampen had: 'Ook het Collegie daar hij uit den aard zijner betrekking veel mede moest samenwerken, heeft hem, door blinde partijzucht gedreven, meermalen zeer onbillijk behandeld en zijn laatste levensjaren, zeker niet tot de aangenaamste gemaakt'.[22] Vriend en collega HaverSchmidt spreekt de verwachting uit dat in de ontstane vacature ie-

mand van dezelfde beginselen beroepen zal worden.[23] Het zou anders lopen.

Geheel in de geest van deze tijd was in 1871 een landelijke vereniging opgericht onder de naam Nederlandsche Protestantenbond. Door een deel van de oprichters wordt deze vereniging gezien als de gemeenschap van alle modernen, als de Vrijzinnige Kerk van de toekomst, terwijl anderen slechts een vereniging willen van vrijzinnigen binnen hun eigen kerkgenootschappen. Riehm richt, samen met anderen, in 1881 een afdeling van de NPB op en een jaar later een vrijzinnige zondagsschool. Na zijn overlijden wordt een door 829 handtekeningen ondersteund verzoek gericht tot de kerkenraad, om in de vacature wederom een vrijzinnig predikant te beroepen. Al op 25 maart 1890 komt het teleurstellende antwoord, dat concludeert met: 'Wij mogen niet, het doet ons leed, God weet het, plicht en geweten gebieden het ons'. In Leiden klimt de hervormde hoogleraar W.C. van Manen, gehuwd met de Maassluise predikantsdochter Gesina Knuttel, in de pen. Van Manen behoort tot de moderne richting en pleit al zijn leven lang voor ruimte voor vrijzinnigen binnen de hervormde kerk. Hij schrijft een boekje van 16 bladzijden onder de titel *Afgewezen* en richt dat aan de vrijzinnige leden der Hervormde Gemeente te Vlaardingen. Hij heeft 'met belangstelling ... maar niet met ingenomenheid, veeleer met diepe smart' kennis genomen van het antwoord van de kerkenraad. Hij had 'zo gaarne gezien, dat het werk door den waardigen Riehm gedurende 38 jaren in uw midden verricht, in zijn geest binnen de grenzen der Hervormde Gemeente kon worden voortgezet'. Maar ja, 'de orthodoxie heeft wel geleerd te nemen, maar niet te geven'. Hij verklaart dat velen hun onwrikbare standpunt te goeder trouw handhaven: 'Het kind van de zeerover acht soms moorden plicht, al siddert daarbij de hand en al bloedt het hart'. Tot slot roept hij de mensen op, het hoofd niet in de schoot te leggen. 'Of gij voor uw lidmaatschap van den Hervormde gemeente zult bedanken, dan wel betere tijden afwachten ... dat zal wel afhangen van den blik, dien gij hebt op de toekomst. Ik kan en mag daaromtrent geen raad geven. ... Gaat voort op den ingeslagen weg en opent naast de gelegenheid tot het ontvangen van godsdienstonderwijs in onzen geest, een dergelijke tot het houden van godsdienstige samenkomsten op den wekelijkschen rustdag. Kunt gij onmiddellijk een eigen gebouw daarvoor stichten, des te beter.'[24]

Ook dominee Hooykaas uit Rotterdam schrijft een brief, minder militant dan Van Manens *Afgewezen*, maar met dezelfde conclusie: bouw zo spoedig mogelijk een eigen lokaal voor godsdienstoefening in vrijzinnige geest. Gesterkt door deze epistels wordt in juli een stuk grond aan de Hoflaan in erfpacht genomen, waarop het eigen gebouw verrijst. Op 15 maart 1891 wordt het Lokaal ingewijd dat, ondanks een aantal verbouwingen, in 2012 nog steeds te herkennen is.
In het Lokaal worden eens in de veertien dagen kerkdiensten

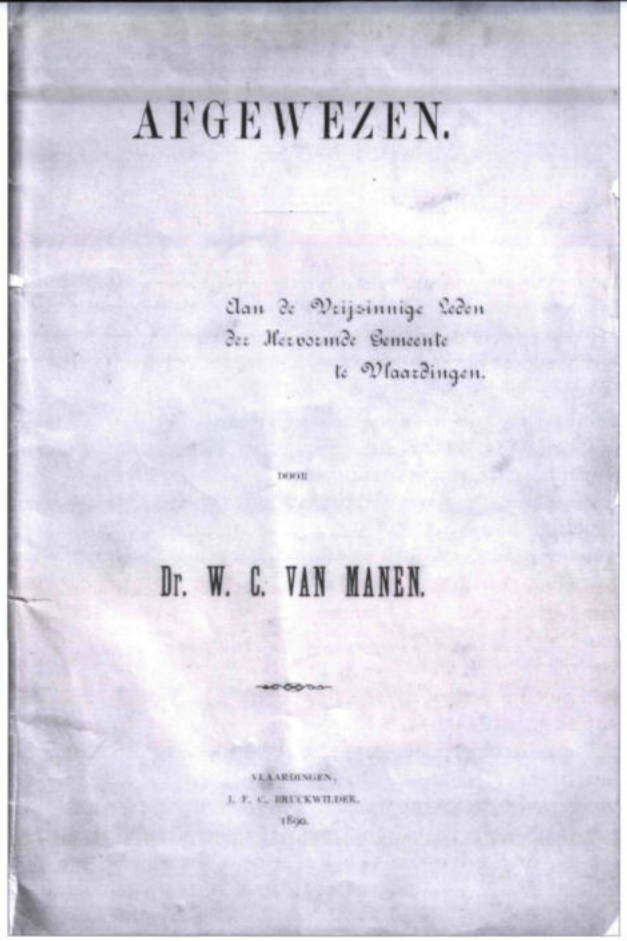
AFGEWEZEN.

Aan de Vrijzinnige Leden
der Hervormde Gemeente
te Vlaardingen.

DOOR

Dr. W. C. VAN MANEN.

VLAARDINGEN,
J. F. C. BRUCKWILDER.
1890.

Voorkant brochure *Afgewezen*.

gehouden, er wordt catechisatie gegeven en er vinden activiteiten plaats zoals concerten. Wie zijn kind door een vrijzinnig predikant wil laten dopen, moet uitwijken naar HaverSchmidt in Schiedam. Het verzoek om voor een doopdienst enkele keren per jaar de kansel van de Grote Kerk af te staan aan een modern predikant, wordt afgewezen. Uiteindelijk gaat men ertoe over een doopboek aan te leggen en in eigen diensten de doop te bedienen. Door tevens over te gaan op wekelijkse kerkdiensten groeit men tegen wil en dank naar een eigen kerkgenootschap, los van de Hervormde Kerk.

4. De tweede Remonstrantse Gemeente Vlaardingen (1908-2011)

Teneinde in vrijzinnige geest belijdenis te kunnen doen wordt uitgeweken naar omringende gemeenten, maar uiteraard is dat door het gedwongen reizen bezwaarlijk. Daarom wordt besloten de bevestiging van de nieuwe lidmaten in het Lokaal te doen plaatsvinden, ten overstaan van de vrijzinnige kerkenraad van Nieuwenhoorn. De kerkenraad van de Grote Kerk komt hiertegen in opstand en met steun van de synode worden de al aangenomen leden uit het lidmatenboek geschrapt.

De meeste 'geschrapten' doen vervolgens opnieuw belijdenis en vertrekken naar Nieuwenhoorn om daar als wettig lidmaat te worden ingeschreven. Een achttal vindt het te gek voor woorden en besluit zich aan te melden bij de Remonstrantse Broederschap.
De moeilijkheden die vrijzinnigen in de weg worden gelegd, lijken effect te hebben. Het kerkbezoek loopt langzaam terug, een eigen predikant zou het tij kunnen keren, maar is met het teruglopend kerkbezoek en ledental financieel moeilijk te verwezenlijken. Bovendien is door dit alles de vrijzinnige afdeling geen aanlokkelijke standplaats voor een predikant. In 1904 ziet de uit Oost-Indië afkomstige dominee Schippers in vrijzinnig Vlaardingen een uitdaging, die hij energiek aanneemt. Het ledental stijgt en de zondagsschool komt weer tot bloei. Hij houdt het bijna vier jaar vol. Met zijn verslechterende gezondheid valt het hem steeds moeilijker om de puberende catechisanten te boeien. Hij vraagt zijn ontslag aan. Zijn vertrek maakt de vraag 'hoe nu verder?' actueel. De band met de landelijke organisatie van de NPB is door zijn vertrek feitelijk verdwenen, de financiën vormen steeds grotere moeilijkheden, evenals de noodzaak om voor bevestiging van nieuwe leden naar buiten Vlaardingen te gaan, terwijl tal van catechisanten kiezen voor een bevestiging in een remonstrantse gemeente. Op 7 januari 1908 valt in een ledenvergadering, met een opkomst vier à vijf keer zo groot als gebruikelijk, de beslissing: men richt 'eene Remonstrantse Vereeniging' op, met als doel door de Algemene Vergadering van de Remonstrantse Broederschap als nieuwe gemeente erkend te worden. Het bestuur van de NPB-afdeling vormt bij acclamatie het bestuur van de nieuwe vereniging. Erkenning door de Broederschap vindt plaats op 3 juni 1908, waarna het gebouw aan de Hoflaan, kerkzaal, consistoriekamer, catechisatielokaal en kosterswoning, voor f 6000,- aan de nieuwe Remonstrants Gereformeerde Gemeente voor Vlaardingen en omstreken wordt overgedragen.
Een van de eerste taken van de nieuwe gemeente is het beroepen van een predikant. De keus valt op de jonge predikant uit Boskoop, Cornelis Elias Hooykaas (1878-1933), zoon van de hiervoor genoemde Isaac Hooykaas.

Met die eerste remonstrantse predikant heeft Vlaardingen een zeer gelukkige keuze gemaakt. Hooykaas is afkomstig uit een typisch predikantenmilieu – niet alleen zijn vader maar ook zijn beide grootvaders waren predikant – met een grote wetenschappelijke belangstelling. In 1896 begint hij zijn studie aan de Leidse universiteit, behaalt in 1901 zijn doctoraal en promoveert op 5 oktober 1905. Professor G.J. Heering getuigt van hem dat hij was

> 'Onstuimig, levenslustig, oorspronkelijk van oordeel, ontwikkeld en belezen ... Naast de letterkunde heeft steeds de beeldende kunst tot hem gesproken. ... Na de preek ging hij vaak naar den Rotterdamschen Kring of Booymans. Zijn leerlingen nam hij mee naar exposities in de buurt. Het was hem altijd een genot, iemand mee te kunnen tronen naar iets moois, hij mocht graag samen genieten. De menschlijke beperktheid kwam echter ook bij hem aan den dag: de wereld der muziek was voor hem gesloten, hetgeen zelfs aan zijn voordracht was te hooren.'

Kort voor hij naar Vlaardingen komt, stelt de NPB de 'Commissie voor geschriften' in, waarin Hooykaas een van de leidende figuren wordt. Tal van brochures verschijnen, men neemt contact op met de grote liberale kranten en zo verschijnt in het *Algemeen Handelsblad* Hooykaas' eigen rubriek 'Godsdienstig leven in Nederland'.[25] Voor een man van deze statuur is Vlaardingen eigenlijk te klein en we zien dan ook dat hij in 1914 een beroep naar Rotterdam aanvaardt, een overstap die zich in de toekomst vaker zal voordoen. Zijn Rotterdamse collega's zien hem graag komen, ds. P. Eldering, herinnert zich jaren later:

> 'Op de dag nadat ons Kerkbestuur het beroep op Hooykaas, toen nog predikant te Vlaardingen, had uitgebracht, zei ik tot collega Kroese: 'Zie zo, nu krijgen we ook een gemeenteblad'. En hij was het volkomen met me eens. Wij wisten beiden immers het een en ander van Hooykaas' journalistiek talent en van zijn liefde voor de gemeente.'

Eldering doelt hier op een van de eerste daden van Hooykaas in Vlaardingen, het oprichten van het nu nog bestaande gemeenteblad *Onze Bode* en inderdaad, vanaf 1914 heeft ook Rotterdam, onder verantwoordelijkheid van Hooykaas, zijn

Kanselbijbel in de Leidsche Vertaling.

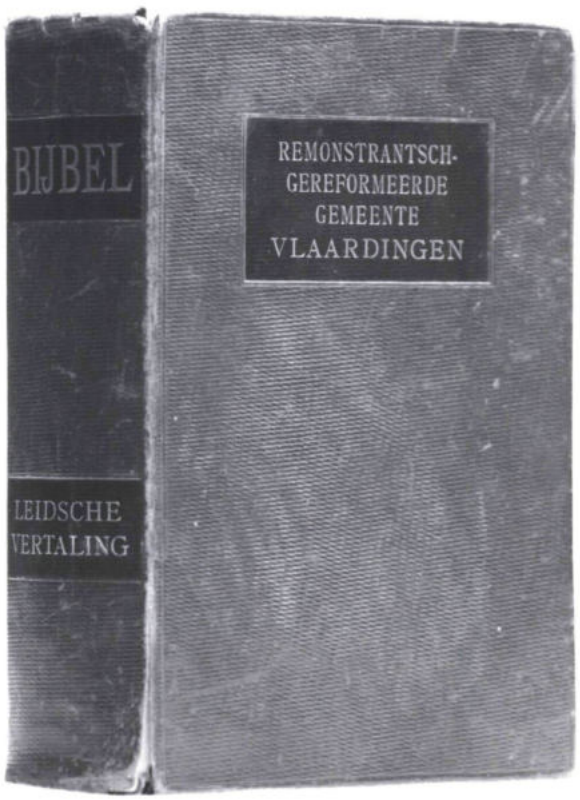

gemeenteblad *Voor Eigen Kring*. In oktober 1914 vertrekt Hooykaas naar Rotterdam, in Vlaardingen blijven *Onze Bode* en *De Leidsche Vertaling*.

In de herfst van 1871 wordt de Harlingse predikant Henricus Oort benaderd, om te komen tot een *Bijbel voor jongelieden*. Deze heeft daar wel zin in, maar acht het werk zo omvangrijk, dat hij hulp zoekt en 'Waar zou betere te vinden zijn dan bij mijn hoogernstigen en geleerden zwager, die zoo uitstekend Hollandsch kende? en met wien zou ik liever samenwerken?' Die geleerde zwager is de Schiedamse predikant Isaac Hooykaas, vader van Cornelis Elias.[26] Oort neemt het Oude Testament voor zijn rekening, Hooykaas het Nieuwe Testament en de Leidse hoogleraar Kuenen zal hun proeven nazien. In de jaren 1871-1878 verschijnen de afzonderlijke delen, het worden er acht, van *De Bijbel voor jongelieden*. Niet een soort kinderbijbel voor de rijpere jeugd, maar, meer conform de Amerikaanse titel *The Bible for learners*, een uitvoerige kritische bijbelbewerking. Bij Hooykaas rijpt nu het plan tot een vertaling van het O.T. naar een gezuiverde tekst met inleidingen en aantekeningen, naar streng wetenschappelijke beginselen. Hij doet een beroep op zijn zwager Oort, sedert 1873 hoogleraar, die zich met moeite laat overhalen. Hij schrijft Hooykaas dat deze veel te veel waarde hecht aan zo'n nieuwe vertaling, alsof de komst van Gods Koninkrijk daar van afhangt. Hooykaas antwoordt: 'Dat weet ik waarlijk ook wel. Het Koninkrijk van God zal wel komen, al gingt gij met de heele theologische faculteit van Leiden vereenigd kroegen oprichten; maar dit verontschuldigt u niet, als ge niet het zwaarst laat wegen wat het zwaarste is en dus uw plicht verzuimt.' Oort geeft toe en in januari 1885 gaat men aan de slag. Tussen 1897 en 1900 verschijnt deze nieuwe vertaling, in 1912 gevolgd door het Nieuwe Testament. Op aandringen van een aantal jongere theologen worden de nieuwe vertalingen ook zonder de aantekeningen uitgegeven waarna in 1914 de eerste volledige tekstuitgave van *De Bijbel naar de Leidsche Vertaling* verschijnt.

Werd dominee Hooykaas nog gekozen door de hele gemeente, na zijn vertrek geschieden de beroepingen door een kiescollege bestaande uit de leden van de kerkenraad en evenzoveel leden uit de gemeente. De keuze is opnieuw gelukkig: Nicolaas Blokker (1885-1975), een jeugdvriend van de latere minister-president Willem Drees, doet op 18 april 1915 zijn intrede. Blokker heeft, evenals zijn voorganger Hooykaas, een grote culturele interesse. Hij verzorgt onder andere lezingen over de componisten Bach, Händel, Mozart en Mendelssohn, met medewerking van de organist Jacob van der Heul. Ook landelijk is Blokker actief. Zijn Vlaardingse periode valt vrijwel samen met zijn redacteurschap (1919-1934) van *Uit de Remonstrantsche Broederschap*, en van 1923 tot 1946 is hij lid van de Commissie tot de Zaken (CoZa), het bestuur van de Broederschap. Bij allerlei activiteiten en tal van werkgroepen is Blokker aanwezig.

> 'Met Pinksteren was de kerk versierd en niet zomaar met enkel vazen bloemen, maar op geheel eigen, uitbundige wijze. Op de zaterdag voor Pinksteren vertrok de dominee in alle vroegte, achter een handkar en vergezeld van een schare zondagsschooldames richting Holyweg om fluitekruid te plukken, armen vol, ter versiering van de kerk voor de dienst op Pinkstermorgen. Tijdens het plukken werden Pinksterliederen gezongen, want – typerend voor mijn vader – ook dit gebeuren moest een onderdeel, voorbereiding, zijn van de Dienst in de kerk.'[27]

In de jaren twintig komt de vraag op naar een kerstnachtdienst, voor protestants Vlaardingen een 'rooms gebruik'. Na lang aarzelen besluit Blokker als experiment zo'n dienst te houden. Met succes: op kerstavond blijkt 'tot ver buiten de kerk een rij mensen te staan, verlangend om nog een plaats in deze dienst te bemachtigen'.[28]
Van alle predikanten in de Tweede Vlaardingse gemeente heeft Blokker hier het langst gestaan, namelijk zeventien jaar. Op 31 januari 1932 preekt Blokker zijn afscheid en hij doet op 7 februari zijn intrede in Utrecht, in een dienst die wordt bijgewoond door maar liefst zestig leden van de Vlaardingse gemeente.
Op 11 september 1932 bevestigt Blokker zijn opvolger Salco Herman Spanjaard (1904-1971). Evenals indertijd voor Blokker, is Vlaardingen voor Spanjaard zijn tweede gemeente. De jonge predikant neemt met zijn gezin intrek in de pastorie Nieuwe Kerkstraat 2. Vijf jaar zal hij Vlaardingen dienen. Het is crisistijd en dat betekent voor dominee en diaconie overuren. Terwijl er veel financiële steun nodig is, dalen de collecteopbrengsten, ondanks het toenemende kerkbezoek. Over het gemeenteleven en de crisissfeer worden we iets gewaar in het boekje van Joop Roest, *Vrije Vogels*.

> In '35-'36 kende de gemeente z'n hoogte- en dieptepunten. Volle kerkdiensten, 145 catechisanten die een record aantal nieuwe leden opleveren. Zo worden er op palmzondag 1935 22 leden aangenomen en bevestigd. Het nieuwe koor onder leiding van juffrouw Hakbijl zingt er lustig op los. Een verjongd collectantencollege ontplooit activiteiten: ze gaan bijvoorbeeld op eigen houtje, buiten de diaconie om een soort steunfonds vormen om de vele steuntrekkers te helpen, door kleding te verschaffen en levensmiddelen in natura beschikbaar te stellen. ... een soort kleding- en levensmiddelenbank genaamd '*de Helpende Hand*'. Het 'bankgebouw' was gevestigd bij de heer H. Verboon op de Westhavenkade....In de bode werd gevraagd wat nodig was...'Wij willen U op het hart binden wekelijks één boodschap af te staan'.[29]

Eind 1936 is er commotie in de gemeente. De predikantsvrouw, mevrouw Spanjaard-Levij, houdt voor de vereniging 'Kerk en Vrede' een openbare lezing in zaal Excelsior aan de Oosthavenkade, waarin zij moeders oproept hun kinderen geen krijgsdienst te laten verrichten en hun mannen te

verbieden naar het slagveld te gaan. De poppen zijn aan het dansen als bestuurslid Van Linden van den Heuvell als reactie hierop een fel stuk schrijft in de *Nieuwe Vlaardingse Courant* en dominee Spanjaard zegt daardoor niet meer in deze gemeente te kunnen werken. Een petitie, ondertekend door 324 leden van de circa 400, roept het bestuur op tot aftreden. Na advies van de Broederschap, treedt het bestuur inderdaad af. Op Van Linden van den Heuvell na, worden alle leden herkozen. In oktober 1937 deelt Spanjaard mee dat hij een beroep naar Groningen heeft aanvaard.[30] Op 28 november is zijn afscheidsdienst. Een kiescollege gaat aan de slag en op 11 maart 1939 wordt Willem Jan Hubert Hubeek (1908-1993) beroepen.

Hubeek is met 15 dienstjaren, na Blokker de langst dienende predikant in Vlaardingen geweest. Ook voor hem is Vlaardingen zijn tweede gemeente. Zijn eerste gemeente was Friedrichstadt an der Eider. In de periode waarin de remonstranten aan hevige vervolging bloot stonden wil Friedrich III, hertog van Sleeswijk-Holstein, in zijn land een stad stichten waar tolerantie zal heersen en plaats zal zijn voor vluchtelingen van allerlei gezindten. Enige honderden remonstranten weken uit naar Sleeswijk-Holstein en zijn te beschouwen als de 'bouwers' van deze stad, waarvoor in 1621 de eerste steen werd gelegd. Het valt in latere jaren niet altijd mee om een predikant te vinden die Friedrichstadt wil dienen. Eerst in de twintigste eeuw bloeit het vrijzinnig leven weer wat op. Blokker doet in 1929 in *Onze Bode* verslag van zijn reis en preekbeurt tijdens de pinksterdagen in Friedrichstadt. In 1936 wordt de proponent Hubeek predikant in Friedrichstadt. Hier maakt hij kennis met het nationaalsocialisme. Er ontstaan moeilijkheden over het gebruik van de badinrichting in het 'Remonstrantenhaus' door joodse stadgenoten en wat later willen de kerkenraadsleden de predikant niet meer binnenleiden uit angst voor mogelijke politieke gevolgen. Hubeek krijgt het gevoel dat de kerkenraad zijn werk ondermijnt en legt per 1 juni 1938 zijn ambt neer. Intussen heeft hij het beroep naar Vlaardingen aanvaard en op 5 juni wordt hij door Blokker in zijn nieuwe gemeente bevestigd.
Hubeek treft een gemeente aan waarin het pacifisme, waarvan zijn voorganger een vurig voorstander was, voor levendige discussie heeft gezorgd. Hij is echter bang dat de discussie zal uitlopen op splitsing. Hij spant zich in om weer eenheid en saamhorigheid te krijgen, welke bovendien worden versterkt door de toenemende dreiging uitlopend op de oorlog met Duitsland. Wanneer vrijdag 10 mei 1940 de Duitsers ons land binnenvallen, wordt in de remonstrantse kerk een dienst gehouden die zo is gepland dat iedereen op tijd thuis kan zijn voor de nieuwsuitzending van het ANP. Zondag is het Pinksteren, maar dat moet nu thuis gevierd worden. Als op 15 maart 1941 het 50-jarig bestaan van het kerkgebouw gevierd wordt, is de kerk weer stampvol!
Hoe Hubeek over het nationaalsocialisme denkt, is bepaald geen geheim. Zijn lezingen over de Duitse kerkstrijd, al vóór het uitbreken van de oorlog, zijn uitlatingen op de catechisatie, waaraan ook kinderen uit NSB-gezinnen deelnemen, het laten zingen in de Oudejaarsdienst van twee toepasselijke coupletten van het Wilhelmus, het zorgt ervoor tot hij tot tweemaal toe bij de Sicherheitsdienst in Rotterdam ontboden wordt. Dan is het zondagavond 3 mei 1942 ...

> 'met enkele anderen bezig de huisraad van een juist ondergedoken gemeentelid van Joodse origine in veiligheid te brengen, ontving ik van de toenmalige hoofd-inspecteur van politie, ook gemeentelid, de tip, dat ik de volgende morgen zou worden weggehaald. Onderduiken, toen nog beperkt in zwang, was een mogelijkheid. ... Spanning en bewogenheid was er die avond, toen het besluit viel: blijven en afwachten, 'wat de toekomst brengen moge ..' Doorslaggevend was daarbij de positie van leidsman der gemeente te zijn. Het gaat niet aan, haar Guido Gezelles lied 'Het leven is een krijgsbanier' te laten zingen met daarin de woorden: 't en vlucht geen weerbaar man die strijdt, of hem de dood beliepe' en dan zelf de plaat te poetsen, als er gevaar dreigt. ... Inderdaad vond maandag 4 mei 's morgens om 6 uur de arrestatie plaats, evenals die van nog 5 Vlaardingers, onder wie ook een gemeentelid (de arts G.D. Birnie, *WJS*). Na een dag vol onzekerheid kwamen wij tenslotte terecht in het gijzelaarskamp St. Michiels-Gestel in Brabant.[31]'

Deze actie vond die vierde mei in het hele land plaats, bijna twee weken vóór het Reichskommissariat op 17 mei bekend maakte dat

> 'vierhonderdzestig Nederlanders, 'die vroeger in het openbare leven stonden en van wie aan te nemen is, dat zij met de aanstichters van de tegen de bezettende macht gerichte kuiperijen sympathiseren', als gijzelaars in arrest gesteld waren. 'Wanneer het', zo heette het in alle bladen. 'door de kuiperijen van de emigrantenclique te Londen tot gewelddadige handelingen tegen Nederlanders' (NSB'ers en andere Duitsgezinden) 'en Duitsers in de bezette Nederlandse gebieden zou komen en de rust en orde verstoord zouden worden, dan staan deze gijzelaars met hun leven hiervoor borg.'[32]'

Hubeek komt terecht in het kamp Beekvliet, waarheen later ook de Leidse hoogleraar en remonstrants predikant L.J. van Holk wordt overgeplaatst. In augustus en oktober 1942 worden als represaille nog gijzelaars geëxecuteerd, maar in de loop van 1943 blijkt dat Seyss-Inquart al bezig is een andere weg in te slaan en van plan is om het gijzelaarskamp op te heffen, omdat hij niet wil dat de gevangenen 'op goedkope wijze een stralenkrans als martelaar verkrijgen'. Geleidelijk aan komen er categorieën gijzelaars vrij, Hubeek behoort tot de groep die op 20 januari 1944 vrijkomt.
Tijdens zijn afwezigheid wordt de dienst waargenomen door P.M. Luca (1915-2000) die hier op 16 augustus 1942 zijn dienst aanvangt. In november 1943 neemt hij een beroep

naar Leiden aan en op 30 januari, Hubeek is net terug in Vlaardingen, preekt hij zijn afscheid.
Tijdens de razzia's in de jaren '43 en '44 biedt de kerk verscheidene malen onderdak aan jonge mannen die opgepakt dreigen te worden voor transport naar Duitsland. Gemeentelid politieinspecteur Kramer tipt de dominee, waarna de dochter van de koster de betrokkenen waarschuwt. Deze komen naar de kerk en verdwijnen bij echt gevaar naar de zolder boven de kerk en de ruimte onder de kansel. Het is gelukkig steeds goed afgelopen.

Al voor de oorlog is duidelijk dat de groeiende bevolking, met name in Vlaardinger-Ambacht, voor één predikant een te zware opgave wordt. In die tijd valt ook de bouw van de Bethelkerk. Voor de remonstranten is een tweede kerkgebouw een stap te ver, maar voor een tweede predikant worden financiën bijeengebracht in een speciaal fonds. In de zomer van 1944 aanvaardt Henri Johan de Wijs (1913), een beroep naar Vlaardingen. Door de spoorwegstaking doet hij pas op 26 augustus 1945 hier zijn intree, een week later gevolgd door zijn intree bij de NPB-afdeling Maassluis. Twee predikanten in één gemeente, dat vraagt om goede afspraken. Die zijn er, daar is van te voren over nagedacht. Wat lastiger te voorzien was, is dat de beide dominees wel erg verschillen en dat die verschillen door het politieke gebeuren, steeds duidelijker tot uiting komen. Is het toeval dat Hubeek spreekt over de politionele acties in *Nederlands Oost-Indië* en De Wijs over politionele acties in *Indonesië*? Dat het verschil in predikant ook voordeel op kan leveren, blijkt uit het toenemend ledental van 410 op 1 januari 1946 naar 515 op 1 januari 1949, dat koster Joop Roest voornamelijk toeschrijft aan het optreden van De Wijs, die het socialistische volksdeel meer aanspreekt. Niet iedereen zal dit een voordeel gevonden hebben, want als er voor een vacature in de kerkenraad voor het eerst een arbeider kandidaat wordt gesteld, ontstaat er opnieuw beroering in de gemeente waarbij beide predikanten tegenover elkaar staan. Zware tijden voor beide heren en voor de kerkenraad. De 'oplossing' komt als de bodem van het fonds Tweede Predikant in zicht komt en De Wijs mede daarom een beroep naar Gouda aanvaardt. Zondag 24 april 1949 vertrekt 's morgens om 09.00 uur een volle bus vanaf de Hoflaan, naar zijn intrede in Gouda. De gemeente is weer voor Hubeek, die constateert dat hij opnieuw de eenheid moet herstellen. Begrijpelijk trots is Hubeek op het feit dat maar liefst drie van zijn leerlingen kiezen voor het ambt van remonstrants predikant: Govert Bloemendaal, Pel van Lent en Simon Vuyk. In januari 1950 gaat Hubeek voor een half jaar met studieverlof en krijgt Vlaardingen te maken met een nieuw fenomeen: een vrouwelijke predikant.

Al in 1907 wordt in de Algemene Vergadering voorgesteld het seminarium ook open te stellen voor vrouwen, maar dit voorstel wordt verworpen. Vooral de toenmalige hoogleraar Groenewegen is tegenstander van de vrouw in het ambt, hij acht dit beroep te zwaar voor een vrouw. Acht jaar later zijn de meningen veranderd en wordt met 62 tegen 30 stemmen aangenomen vrouwen dezelfde rechten toe te kennen als mannen. Met de doopsgezinden is de Broederschap daarmee de eerste kerk in Nederland die vrouwen alle rechten geeft. Dat ook remonstranten daaraan moeten wennen, moge blijken uit het feit dat wanneer in grotere gemeenten naast de vrouwelijke dominee ook een manlijke staat, de preekbeurten op hoogtijdagen voor hem bestemd zijn. Men is sowieso beducht voor de toenemende invloed van vrouwen: men stelt de verhouding vrouwelijke en mannelijk studenten vast op 1:3. Dat is niet alleen in het belang van de mannen. Het blijkt namelijk dat in de grote gemeenten vrijwel geen vrouwen worden beroepen, waardoor de doorstroming van de kleine naar de grote gemeenten stagneert. In 1955 wordt de vaste verhouding losgelaten.
De waarnemer voor Hubeek, dominee Maria Benona Vos (1921) neemt vrijwel al zijn taken voor dat halfjaar over met uitzondering van doop, huwelijkswijding en avondmaalsbediening. Een jaar na haar waarnemerschap wordt dominee Vos predikant bij de NPB-afdelingen van Brielle en Maassluis. Hubeek preekt op 12 april 1953 zijn afscheid wegens vertrek naar de Vereniging Vrijzinnige Hervormden te Leiden.
Opvolger van Hubeek is Johan Gerard Jacominus van Iterson (1912-1974) die hier op 6 september 1953 zijn intrede doet en weldra Geertruida Sophia Westerouwen van Meeteren (1923) als collega in tijdelijke dienst erbij krijgt, Zij doet op 3 januari 1954 haar intrede en is tevens predikant bij de NPB-afdeling Maassluis. Zij neemt het redacteurschap op zich van *Onze Bode* en verzorgt de avonddiensten die gedurende enige tijd in Vlaardinger-Ambacht worden gehouden.
In de oorlogsjaren waren de Vlaardingse kerken iets nader tot elkaar gekomen en van remonstrantse zijde spant men zich in ook in de jaren vijftig aan een of andere vorm van samenwerking gestalte te geven. In die tijd en ook later blijkt helaas dat, wanneer een concrete actie wordt voorbereid, de remonstranten vaak voorop en al snel alleen staan. In de eerste oecumenische zondagsdienst gaat ds. Willem Glashouwer voor in de remonstrantse kerk en de oecumenisch dienst van 6 december 1959, ook in de remonstrantse kerk, waarin voorgaan Van Iterson en de hervormd predikant Van der Vloed, wordt zelfs uitgezonden door het IKOR. Het omgekeerde echter, een remonstrants predikant die voorgaat in een oecumenische dienst in de hervormde kerk, blijkt niet mogelijk. Iets anders ligt het, als het om bijzondere diensten/bijeenkomsten gaat, die niet in de plaats komen van de gewone eredienst. Zo wordt op zaterdag 4 mei 1957 in de Grote Kerk een herdenkingsdienst gehouden met als sprekers dominee Van Iterson en kapelaan Loerakker.
Er vindt interkerkelijk overleg plaats over het geven van godsdienstonderwijs op de openbare lagere scholen, maar uiteindelijk staan de remonstranten alleen en als zij tot actie overgaan, een enquête onder de hoofden van die lagere scholen, valt ook dat verkeerd. Het gevolg is niettemin dat Van Iterson op enkele lagere scholen godsdienstonderwijs gaat geven. In

het lesrooster wordt daar ruimte voor gemaakt en de ouders van de leerlingen kunnen aangeven of hun kinderen al dan niet deze wekelijkse les moeten volgen.
In diezelfde jaren vijftig wordt in Vlaardingen gesproken over het stichten van een openbare school voor voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs. In oktober 1954 wordt tot verwezenlijking van dit schooltype de stichting 'Het Vlaardings Lyceum' opgericht. Ere-voorzitter van het uit vijftien leden bestaande bestuur is burgemeester mr. J. Heusdens en verder treffen we hierin aan ir. A. van Buysen, D. van der Ende en mej. ds. G.S. Westerouwen van Meeteren, resp. lid, penningmeester en predikant van de remonstrantse gemeente. In september 1956 gaat de nieuwe school, Gemeente Lyceum Vlaardingen, van start. Voor de afdeling gymnasium van deze school is een curatorium vereist en voorzitter van dit curatorium wordt ds. Van Iterson, evenals zijn opvolger ds. Beukman. Het dienstverband van dominee Westerouwen van Meeteren loopt dit jaar af en voor de komende jaren staat Van Iterson er alleen voor. Twee maanden voor haar afscheid is de gerestaureerde kerk in gebruik genomen. De nieuwe kansel krijgt een eigentijdse versiering, gemaakt door de Amsterdamse kunstenaar B. Hendriks, die in de paasdienst van 1958 wordt aangeboden. De linoleumsneden vertellen van links naar rechts het verhaal van het zaad dat deels opkomt en vrucht draagt, waarna er geoogst kan worden.

In augustus 1961 krijgt Van Iterson versterking in de persoon van Gerard Christiaan Duinker (1924-2011). De samenwerking tussen deze twee predikanten verloopt uitstekend. Het is een opvallend duo: Van Iterson, fors en baardig met sonoor stemgeluid, Duinker, klein van stuk, kalend en een wat bedachtzamer en zachter spreker. Opmerkelijk is dat Van Iterson voor hij naar Vlaardingen kwam, predikant was bij de Protestantse Kerk van Indonesië en dat Duinker zijn jeugd doorbracht in zijn geboorteplaats Djokjakarta. Als Hoogvliet en omgeving toegewezen wordt aan de Remonstrantse Gemeente Rotterdam, verkleint het werkterrein van de Vlaardingse predikanten en komt hun bekostiging in het gedrang. Eerst vertrekt Duinker naar Rotterdam, waar hij 5 juli 1964 zijn intrede doet en die gemeente dient tot 1988. Het contact met de Vlaardingse remonstranten blijft, door gastbeurten en vervanging tijdens ziekte en vakanties van de eigen predikant. In zijn studieverlof in 1981 houdt Duinker zich bezig met meditatie, spiritualiteit en mystiek. Vooral boeit hem de Zenmeditatie en nog op 25 september 2008 verzorgt hij daarover in Vlaardingen een gemeenteavond, als een verjaarscadeau voor het 100-jarig bestaan.
Vrij snel na het vertrek van Duinker, verlaat ook Van Iterson Vlaardingen. Op 11 oktober 1964 bevestigt hij nog Duinkers opvolger, Hans Rudolf Postma (1926-1999) en op 25 oktober preekt hij zijn afscheid, in verband met zijn vertrek naar Groningen. Door combinatie met de NPB-afdeling Maassluis is het mogelijk om Cornelis Beukman (1922-2010) als tweede predikant aan te trekken. We zien Van Iterson terug op 14 februari 1965 bij de bevestiging van Beukman. In die dienst biedt Van Iterson de gemeente, als dank voor zijn Vlaardingse jaren, een nieuwe kanselbijbel aan: de NBG-vertaling van 1951.

Het kerkgebouw heeft een goede reputatie qua akoestiek. Er worden regelmatig concerten gegeven, zoals door de koren van Jo Mulder. Er zijn ook al eens diensten uitgezonden over de radio, maar in april 1967 wordt de eerste en, tot opluchting van velen, tevens laatste dienst, opgenomen voor televisieuitzending door het IKOR. Tot opluchting van velen, want zo'n uitzending is niet gewoon even een dienst filmen. De 'overlast' begint al met het tijdstip, in plaats van om 10.00 uur, begint de dienst om 17.00 uur. De kerkgangers worden trouwens een uurtje eerder verwacht, om de te zingen liederen te oefenen. Het begin van de dienst, het opleiden van predikant Beukman, moet zo'n keer of vijf worden overgedaan, eer regisseur Eric de Vries tevreden is.

Kanselpanelen van B. Hendriks.

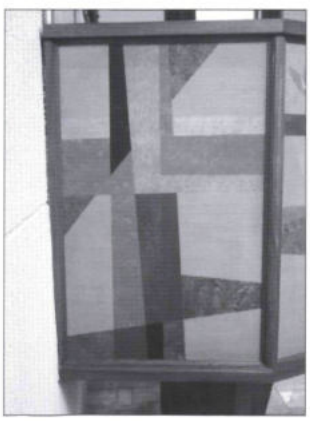

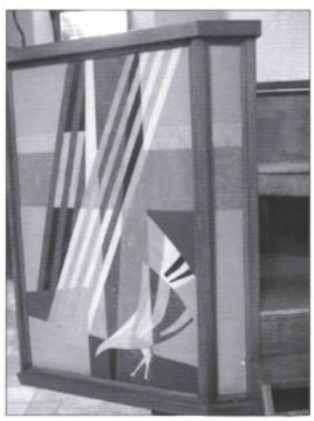

Voor de gemeente dreigen er moeilijkheden als Maassluis meedeelt op korte termijn geen geld meer te hebben om Beukman te betalen. Vlaardingen is niet in staat om twee fulltime predikanten te betalen. Wanneer blijkt dat het genereren van extra gelden niet haalbaar is, valt de moeilijke beslissing: één van de predikanten zal moeten vertrekken. Dat wordt Postma, die per 1 januari 1970 benoemd wordt tot leraar godsdienst en maatschappijleer aan het Huygenslyceum in Voorburg. Een en ander veroorzaakt veel onrust in de gemeente. Een halfjaar later aanvaardt Beukman een beroep naar Groningen. Hij preekt op 26 september 1971 zijn afscheid, gemeente en vooral kerkenraad met gemengde gevoelens achterlatend.

Afscheid ds. Dorhout Mees. V.l.n.r. Paul Endendijk, Wim Scholl en Neeltje Imhoff; daarachter mevr. Imhoff-Hendrikse en mevr. Tas-van der Gugten.

Het lijkt wel of Vlaardingen voorlopig genoeg heeft van de heren predikanten, het vrouwentijdperk breekt aan en zal met een onderbreking van zeven jaar, duren tot 2011. In de dienst van 7 mei 1972 wordt Anna Christina Dorhout Mees (1925) bevestigd als predikant van de Vlaardingse gemeente door dominee Westerouwen van Meeteren. Het werkterrein van dominee Dorhout Mees is ruim, omdat ze het Vlaardings predikantschap combineert met dat bij de NPB-afdeling Brielle. Zij moet in het behoudende Vlaardingen haar positie als vrouwelijk remonstrants predikant bevechten en schrijft daar later over:

> '... dat in allerlei wijken zeer actieve interkerkelijke wijkraden functioneren. Wel blijkt het nog lang niet vanzelfsprekend te zijn, dat je in al die wijken als remonstrant zonder meer mee mag doen en zeker niet als vrouw. Daar moet soms een gedegen gesprek en uitleg wat remonstranten zijn in een wijkkerkenraad aan vooraf gaan. Daarmee zijn de bezwaren niet weggenomen, maar meedoen mag je wel.'[33]

Dominee Dorhout Mees is sterk oecumenisch gericht en voelt zich nauw verbonden met de Woodbrookers in Engeland. In de herinnering van de gemeente blijft zij vooral bekend om haar grote pastorale zorg en haar stimulans tot zelfredzaamheid door het instellen van allerlei commissies. In 1973 wordt ook op een meer technische manier wat gedaan aan pastorale zorg. De gemeente houdt al geruime tijd een jaarlijkse bazaar en van de opbrengst dat jaar wordt een bandrecorder aangeschaft. Voortaan worden de opgenomen diensten dankzij vrijwilligers onder ouderen en zieken in roulatie gebracht.
Wanneer dominee Dorhout Mees in januari 1979 afscheid neemt, in verband met haar vertrek naar Velp en Dieren, wordt haar een groots afscheid bereid. Uiteraard hebben ook haar voorgangers een waardig afscheid gekregen, maar deze keer is het toch anders. Het vindt plaats in een zaaltje van het voormalige Rusthuis der Hervormden in de Emmastraat, nu in gebruik als moskee. Het opvallende deze keer is de grote inbreng van zoveel gemeenteleden, namens elke commissie wordt er wel iets gedaan, een sketch, een liedje: er wordt een soort cabaretprogramma geboden.

Het is maar goed dat dominee Dorhout Mees de zelfredzaamheid van de gemeente bevorderd heeft, want het duurt bijna twee jaar voor Vlaardingen weer een eigen predikant heeft. Charlotte Margaretha Vos-Wiegand (1953) doet op 12 oktober 1980 haar intrede. Deze jonge predikante, ze scheelt bijna dertig jaar met haar voorgangster, gaat enthousiast aan het werk. Ze weet een groep jongeren om zich heen te verzamelen die graag de gespreksgroep/catechisatie bezoeken. Het jaar 1983 nadert, de (tweede) gemeente zal dan 75 jaar bestaan. In *Onze Bode* schreef koster Joop Roest regelmatig zeer gewaardeerde stukjes over zijn ervaringen en de jubileumcommissie verzoekt hem nu iets te schrijven over de vrijzinnigen in Vlaardingen. Joop gaat op dat verzoek in en het resultaat is het jubileumboek *Vrije Vogels, de geschiedenis van de vrijzinnige protestanten in Vlaardingen.* Een onmisbaar boek voor iedereen die nader geïnformeerd wil worden over de vrijzinnigheid in Vlaardingen. De ervaring, opgedaan bij het afscheid van dominee Dorhout Mees, leidt tot een tweede verzoek van de commissie: een cabaretprogramma. Dominee Vos-Wiegand doet enthousiast mee bij de voorbereidingen en bij de uitvoering. Onder leiding van het duo Jan Kooij en Wim Scholl, samen verantwoordelijk voor de meeste teksten en individueel Jan voor de techniek en Wim voor de regie en presentatie, wordt in zaal Harmonie het cabaretpro-

gramma *Arminius' Geest* opgevoerd. Het jaar daarop worden delen van dit programma in de Flint in Amersfoort opgevoerd tijdens de Broederschapsdag. Aan de jubileumdienst op 5 juni 1983 wordt medewerking verleend door een gelegenheidskoor, gevormd door een paar gemeenteleden en leerlingen van de bekende Maassluise sopraan en zangpedagoge Charlotte van Os-Eijbergen. Deze datum wordt dan ook beschouwd als de oprichtingsdatum van het nog steeds bestaande en naar haar vernoemde ChaOs-koor, nu onder leiding van de organist Hugo de Koning. Dominee Marga Vos vertrekt in 1987 naar Leiden. Na afloop van de afscheidsdienst op 6 september kan iedereen 'onder het genot van een kopje koffie en dergelijke' in de aula van de Openbare Scholengemeenschap Professor Casimir persoonlijk van haar afscheid nemen. Voor diegenen die niet over vervoer beschikken, zal er een autobus bij de kerk gereed staan. Het 'en dergelijke' blijkt een cabaretprogramma te zijn waaraan ook het ChaOs-koor een bijdrage levert.

Al ruim voor het vertrek van dominee Vos, in maart 1987, is het kiescollege geformeerd en in april gaat dat aan de slag. Consulent is dominee Duinker. De voorzitter van de kerkenraad merkt in de ledenvergadering op: 'De situatie is niet eenvoudig en er zijn niet veel proponenten beschikbaar'. Dit blijken zeer juiste woorden. Eerst op 8 oktober 1989 doet de nieuwe predikant, Antonie Jacobus Wtenweerde (1934) zijn intrede. Vlaardingen is voor hem niet onbekend, want hiervoor stond hij als hervormd predikant in de wijk Holy-Midden. In de gemeente, die het twee jaar zonder pastor heeft moeten stellen, valt voor hem veel te doen. In zijn ambtsperiode vallen het 40-jarig jubileum van het kosterspaar en het 375-jarig bestaan van de Remonstrantse Broederschap. Deze jubilea worden in de diensten van 12 januari 1991 respectievelijk 9 oktober 1994, feestelijk gevierd met uiteraard medewerking van het ChaOs-koor. Aan het slot van de jubileumdienst van 1994 wordt aan oud-predikant Dorhout Mees het eerste exemplaar uitgereikt van *Het Berkenboompje*, een boekje geschreven door Joop Roest. Wtenweerde moet in september 1996 om gezondheidsredenen vervroegd uittreden. Evenals andere oud-predikanten die in de buurt wonen, vervult ook hij nog regelmatig een gastbeurt.

De predikantsloze periode duurt deze keer niet zo lang, al na twee maanden is het kiescollege in staat een beroep uit te brengen. Bijzonder is dat de aanstaande predikant het proponentsexamen nog moet afleggen. Zoals gebruikelijk maken twee leden van de kerkenraad deel uit van de uitgebreide curatoriumvergadering waarin dat proponentsexamen plaats vindt, deze keer, 1 maart 1997, met meer dan normale belangstelling nu het gaat om de aanstaande eigen predikant. Op 6 april 1997 doet Marina Slootmans (1970) haar intrede. Van huis uit is dominee Slootmans niet remonstrants. Haar kennismaking met de Broederschap dateert van haar studietijd. In 1994 studeerde zij af in de Griekse en Latijnse taal en cultuur en al in 1991 vat zij de studie Godgeleerdheid aan. Net als dominee Vos-Wiegand weet dominee Slootmans een groep jongeren om zich heen te verzamelen. Zij entameert tal van nieuwe activiteiten, van een kloosterweekend tot het uitbrengen vanaf 1998/1999 van een jaarboekje. In 1998, bij het 90-jarig bestaan van de gemeente, wordt besloten meer naar buiten te treden. Er wordt een 'feestweek' georganiseerd met een concert, een forum en natuurlijk een feestdienst. Helaas is Jacobine Geel verhinderd aan het forum deel te nemen. Forumvoorzitter is W.J. Scholl.

Affiche met de activiteiten bij het 90-jarig bestaan van de gemeente in 1998.

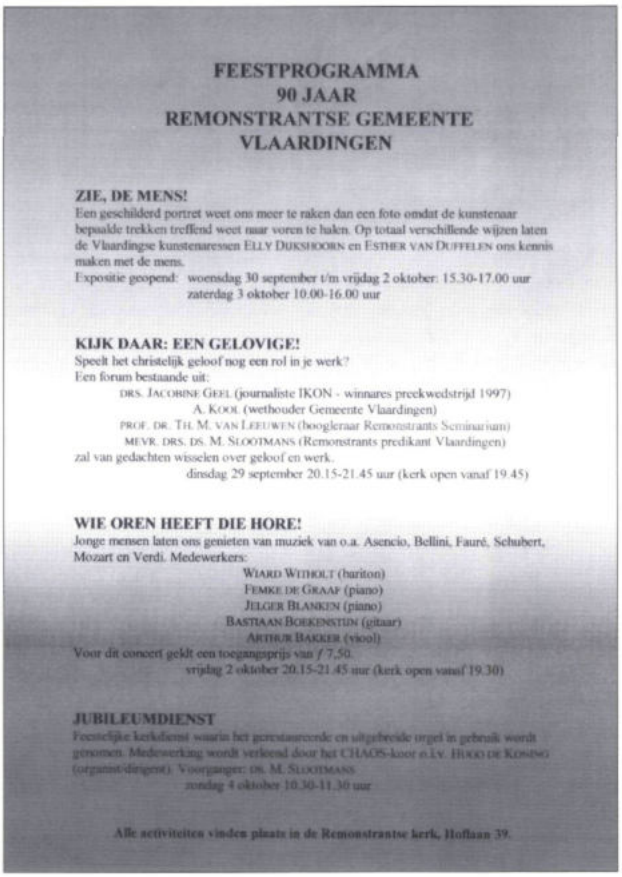

FEESTPROGRAMMA
90 JAAR
REMONSTRANTSE GEMEENTE
VLAARDINGEN

ZIE, DE MENS!
Een geschilderd portret weet ons meer te raken dan een foto omdat de kunstenaar bepaalde trekken treffend weet naar voren te halen. Op totaal verschillende wijzen laten de Vlaardingse kunstenaressen ELLY DIJKSHOORN en ESTHER VAN DUFFELEN ons kennis maken met de mens.
Expositie geopend: woensdag 30 september t/m vrijdag 2 oktober: 15.30-17.00 uur
zaterdag 3 oktober 10.00-16.00 uur

KIJK DAAR: EEN GELOVIGE!
Speelt het christelijk geloof nog een rol in je werk?
Een forum bestaande uit:
DRS. JACOBINE GEEL (journaliste IKON - winnares preekwedstrijd 1997)
A. KOOL (wethouder Gemeente Vlaardingen)
PROF. DR. TH. M. VAN LEEUWEN (hoogleraar Remonstrants Seminarium)
MEVR. DRS. DS. M. SLOOTMANS (Remonstrants predikant Vlaardingen)
zal van gedachten wisselen over geloof en werk.
dinsdag 29 september 20.15-21.45 uur (kerk open vanaf 19.45)

WIE OREN HEEFT DIE HORE!
Jonge mensen laten ons genieten van muziek van o.a. Asencio, Bellini, Fauré, Schubert, Mozart en Verdi. Medewerkers:
WIARD WITHOLT (bariton)
FEMKE DE GRAAF (piano)
JELGER BLANKEN (piano)
BASTIAAN BOEKENSTIJN (gitaar)
ARTHUR BAKKER (viool)
Voor dit concert gelt een toegangsprijs van *f* 7,50.
vrijdag 2 oktober 20.15-21.45 uur (kerk open vanaf 19.30)

JUBILEUMDIENST
Feestelijke kerkdienst waarin het gerestaureerde en uitgebreide orgel in gebruik wordt genomen. Medewerking wordt verleend door het CHAOS-koor o.l.v. HUGO DE KONING (organist/dirigent). Voorganger: DS. M. SLOOTMANS.
zondag 4 oktober 10.30-11.30 uur

Alle activiteiten vinden plaats in de Remonstrantse kerk, Hoftaan 39.

In de nieuwjaarsnacht van 2000 op 2001 vindt de brand plaats in café De Hemel in Volendam. Het is voor de brandweer aanleiding om de eisen nog eens aan te scherpen en op kerstavond 2001 verlaten de kerkgangers voor het eerst sinds jaren de kerk niet meer met een brandende kaars. De kerstboom wordt oogluikend toegelaten, mits geïmpregneerd, maar vanaf 2004 siert een fraaie kunstboom, de diensten rond Kerstmis op.

De capaciteiten van dominee Slootmans vallen ook elders op, vanaf 2001 is ze een van de supervisors van *De Nieuwe Bijbelvertaling* en in de kerkenraadsvergadering van januari 2002 maakt zij bekend dat zij een beroep naar Eindhoven heeft aanvaard en daar 8 september haar intrede zal doen. In Eindhoven wacht haar een volledige baan en Vlaardingen kan al jaren niet meer bieden dan 60%. Er gaat weer een kiescollege aan de slag, dat al in juni besluit dominee Van Dunné - de Bijll Nachenius te beroepen.

Elsje Louise van Dunné-de Bijll Nachenius (1966), op dat moment predikant in Sommelsdijk, is in Vlaardingen geen onbekende. Zij vervulde al wat gastbeurten en trad op als vervanger bij vakantie en studieverlof. Op 1 oktober 2002 treedt ze in dienst, zodat voor Vlaardingen deze keer nauwelijks sprake is van een predikantsloze periode. De groep jongeren, de zogenaamde 'eetgroep' uit de tijd van dominee Slootmans, blijft onder de nieuwe predikant nog bij elkaar komen, maar valt, vooral door studie, na een aantal jaren toch uit elkaar.
Eind 2001 wordt in de kerkenraad al gesproken over het inrichten van een website, maar van concretisering is het toen niet gekomen. Mede door de interesse van dominee Van Dunné wordt in de 'eetgroep' een nieuw ontwerp voor een website gemaakt. Hun voorstel wordt in 2004 naar de Broederschap gezonden, die echter een algemene website voor de remonstranten wil, met alle gemeentelijke sites daaraan 'hangend'. Vanaf eind 2007 verzorgt dominee Van Dunné een elektronische nieuwsbrief. Het jaarboekje verschijnt in 2004/2005 voor het laatst, via de website *remonstranten.org/vlaardingen*, de nieuwsbrief en *Onze Bode* kan iedereen op de hoogte blijven.

Op Open Monumentendag 2003 wordt de kerk opengesteld. 's Morgens wordt het orgel bespeeld, in de kerkzaal zijn vazen te bewonderen van de glaskunstenaar Cees Kok en in de Arminiuszaal is van 31 augustus tot 13 september de tentoonstelling 'Schapen en Duiven' te bezichtigen van de kunstenaar Niels Snoek, voorzitter van de Remonstrantse Gemeente Sommelsdijk. Ook in 2005 is de kerk op Open Monumentendag open. Bezoekers kunnen een repetitie bijwonen van het ChaOs-koor en in de Arminiuszaal is kalligrafeerwerk te bewonderen van gemeentelid mevr. C.E. van der Endt-van Doorn.
In 2008 wordt het eeuwfeest van de gemeente gevierd met een concert en een tentoonstelling 'Remonstranten in Vlaardingen', die van 21 augustus tot 11 januari 2009 in het Visserijmuseum is te bezoeken.
Intussen pakken donkere wolken zich boven de gemeente samen. Het ledental loopt door overlijden gestaag terug en daarmee ook de inkomsten, terwijl de uitgaven juist toenemen, vooral door noodzakelijke reparaties aan het gebouw. Even is er een lichtpuntje als er een koper voor het gebouw gevonden wordt. Door het uitbreken van de crisis moet deze echter afhaken en wanneer de huurders kort daarop besluiten hun eigen weg te gaan, komt de gemeente, veel eerder dan verwacht, in de situatie dat de predikant niet meer bekostigd kan worden. De betrekkingsomvang van de predikant wordt in 2009 van 60% teruggebracht naar 40% en vanaf 15 juni 2009 wordt dominee Van Dunné tijdelijk voor één dag 'uitgeleend' aan de Remonstrantse Gemeente Dordrecht. Daarnaast slaagt zij erin voor een klein aantal uren een betrekking te vinden als docent klassieke talen. Met ingang van schooljaar 2011/2012 wordt het aantal uren uitgebreid en per 1 september neemt zij ontslag als predikant van de Vlaardingse gemeente. Voor het eerst in haar bestaan wordt er geen kiescollege gevormd om de vacature op te vullen. De gemeente vertoont een grote saamhorigheid en wil niets weten van opheffen, in het vertrouwen na verkoop van het gebouw op bescheiden schaal te kunnen voortbestaan. Er is genoeg belangstelling voor religie en wellicht weten straks toch nieuwe mensen hun plek te vinden in deze vrijzinnige kerk. Op verzoek van de kerkenraad worden de taken van de predikant vanaf 1 september 2011 waar mogelijk waargenomen door W.J. Scholl.

5. **Uitgelicht**

Predikantenfamilie
In onderstaand geneagram[34] worden de relaties getoond tussen C.E. Hooykaas (1878-1933), de eerste predikant van de Tweede Vlaardingse Remonstrantse gemeente en professor Henricus Oort (1836-1927). In dit schema zijn niet alle mannen remonstrants, maar wel predikant, op één uitzondering na: de zwager van Hooykaas, Hendrik Jorden Evers. Architect Henri Evers is de ontwerper van het stadhuis van Rotterdam, de kerk van de NPB aan de Westvest in Schiedam, de remonstrantse kerk aan de Westersingel in Rotterdam (= gebouw Arminius) en het grafmonument van zijn schoonvader, dominee Isaac Hooykaas.

Relaties met anderen
De Remonstrantse Broederschap is niet uit eigen wil ontstaan en heeft door de jaren heen gehoopt op 'reparatie van grieven'. De afkomst uit en de hoop op terugkeer in de 'oude' kerk is zichtbaar in de naam van veel gemeenten, zo ook die van Vlaardingen: Remonstrants-Gereformeerde Gemeente. Verwarrend is, dat het 'gereformeerd' hierin verwijst naar de kerk die later de hervormde kerk ging heten.
Als in 1795 de Bataafse Republiek ontstaat met zijn idealen van vrijheid, gelijkheid en broederschap en in 1796 de gereformeerde kerk haar bevoorrechte positie kwijtraakt, worden de remonstranten actief in de politiek. In het verlengde hiervan acht een aantal vooraanstaande remonstranten de tijd gekomen om alle protestantse kerken weer te verenigen. De Broederschap schrijft een brief 'aen alle de Leeraren en Opzieneren der Protestantsche Gemeenten in Nederland' om tot een vereniging te komen van allen 'die den naem van Jezus welmeenend belijden'. De animo bij de diverse kerkgenootschappen blijkt echter minimaal.[35]

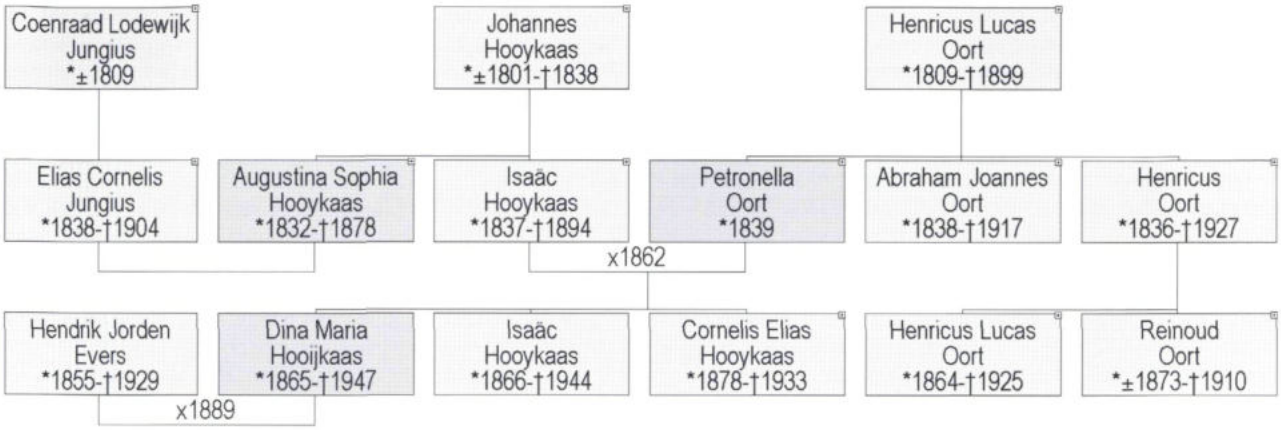

Kijken we naar Vlaardingen, dan zal uit het bovenstaande duidelijk zijn dat er, zeker in de eerste jaren, van samenwerking geen sprake kan zijn. Wel blijft er een nauwe band met de NPB, strikt genomen geen kerkgenootschap, waaruit de gemeente immers is ontstaan. Zo combineren predikanten vaak hun betrekking bij de Vlaardingse remonstranten met een bij de NPB-afdeling Brielle of Maassluis. Een typisch gevolg van de ontstaanswijze van de gemeente is dat de zondagsschool altijd een NPB-aangelegenheid is gebleven, al waren de meeste remonstranten zich dat niet bewust.

Wij verhaalden al dat in de oorlogstijd en kort daarna in Vlaardingen door de kerken werd samengewerkt, maar dat die samenwerking toch langzaam doodbloedde. De indruk bestaat dat voorgangers makkelijk tot goede collegiale contacten komen, maar geremd worden door kerkenraad en/of gemeente, die daar meer moeite mee hebben. Bijzonder is dan ook de interkerkelijke herdenkingsdienst in de Grote Kerk op 2 december 1962, ter herdenking van de op 28 november overleden prinses Wilhelmina. De dienst wordt geleid door de remonstrant G. Ch. Duinker en D. Noordmans, hervormd predikant (Rehobothkerk). Andere sprekers zijn kapelaan Th. A.M. van den Akker en de gereformeerd predikant H.J. Heynen (Pniëlkerk). Het Leger de Heils verleent medewerking via het muziekkorps.

Eind jaren zestig ontstaat de Raad van Kerken Vlaardingen. Tal van enthousiaste mensen uit de deelnemende kerken en het Leger des Heils ontplooien vele jaren activiteiten, met in het bijzonder aandacht voor verstandelijk gehandicapten en voor randkerkelijken. Onderdeel van deze Raad is het Convent van Kerken, dat maandelijkse diensten verzorgt, waarvan de junidienst, als laatste van het seizoen, traditiegetrouw in de remonstrantse kerk plaatsvindt. Na verloop van jaren blijkt dat de groep actieve mensen kleiner wordt en nauwelijks meer gedragen lijkt door de kerken die zij vertegenwoordigen. Eind 1998 vraagt het bestuur van de Raad zich af, of het nog zin heeft verder te gaan en verzoekt de deelnemers om een intentieverklaring te ondertekenen. De respons is zo klein, dat duidelijk is dat er geen achterban meer is. Het Convent van Kerken besluit in september 2002 zichzelf op te heffen.

Een nog zichtbaar uitvloeisel van de Raad van Kerken is de jaarlijkse *Drempelkrant*, waarin de diensten rondom Kerstmis van de deelnemende kerken en het Leger des Heils worden aangekondigd. Aanvankelijk verscheen de *Drempelkrant* als zelfstandige publicatie, de laatste jaren is hij opgenomen in het huis-aan-huisblad *Groot Vlaardingen*.

Op landelijk niveau komt in de tweede helft van de jaren tachtig het Samen-op-Wegproces op gang, dat uiteindelijk zal leiden tot de Protestantse Kerk in Nederland (PKN).[36] Van 1988 tot 1993 is de Broederschap als waarnemer bij het overleg betrokken. Een niet onbelangrijke factor bij de beslissing het waarnemerschap te beëindigen wordt gevormd door de Dordtse Leerregels van de Nationale Synode in 1619, zij zijn ook nu nog steeds van kracht. Dat de remonstranten niet zonder meer aan de 2e Nationale Synode in 2010 – wederom in Dordrecht en met in de publiciteit tal van verwijzingen naar die van 1619 – willen deelnemen is dan ook niet onlogisch. Nadat hun verzoek om aan het begin het woord te mogen voeren, is afgewezen, besluit men om niet als kerkgenootschap aan deze synode deel te nemen. Dat betekent niet dat er geen remonstranten aanwezig zullen zijn; de vooraanstaande remonstrantse theoloog Eginhard Meijering, ook in Vlaardingen bekend door zijn gastpreekbeurten, blijft deel uitmaken van de voorbereidingscommissie.

Het kerkgenootschap waarmee de Remonstrantse Broederschap de grootste affiniteit heeft, is de Doopsgezinde Gemeente. In sommige plaatsen gaan remonstranten en doopsgezinden samen in een Do-Re- gemeente. Vlaardingen heeft ook tien jaar een soort samenwerkingsverband gehad. Toen dominee Dorhout Mees in 1972 haar werkzaamheden begon, was dat in deeltijd en enige aanvulling zou welkom zijn. De doopsgezinde Rotterdamse predikant, Henk Wethmar, werd gevraagd een deel van zijn tijd beschikbaar te stellen voor Vlaardingen, waar bovendien ook leden van zijn eigen gemeente woonden. Hij diende de Vlaardingse remonstran-

ten en doopsgezinden van 1972 tot 1982. De remonstranten bleven om hem niet weg en de doopsgezinden vonden de weg naar de Vlaardingse kerk wat makkelijker.
Een bijzondere vorm van samenwerking is die met het gemeentelid mevrouw M. Pleysier-Polderman geweest. Jarenlang was zij niet alleen actief in de zondagsschool, maar ook als voorganger in diensten, al ruim voordat zij haar studie als voorganger NPB afrondde.
Tot slot een samenwerking van vooral praktische aard. Met ingang van 6 augustus 1972 wordt de Nederlands Gereformeerde Kerk, voor meer dan 30 jaar, onderhuurder van het pand aan de Hoflaan. Het is koster Joop Roest die ervoor zorgt dat er één keer een gezamenlijke dienst gehouden wordt: op 23 januari 1993 - niet op zondag - een zangdienst, waarin de 'toppers' van beide gemeenten gezongen worden. De zangblokjes worden onderbroken door orgel- en fluitspel van de remonstranten Co Visser en Gert van der Endt en orgelspel van de wederzijdse organisten H. de Koning en L. Baauw. Het openingsgebed wordt uitgesproken door H. van Baars van de Nederlands Gereformeerde Kerk, waarna een en ander 'aan elkaar wordt gepraat' door de remonstrant W.J. Scholl. Slotlied, de keuze van Joop: Kinderen van één Vader, reikt elkaar de hand!
Met het vooruitzicht van het onbetaalbaar worden van het kerkgebouw gaan de remonstranten, als eigenaars, op zoek naar andere mogelijkheden voor een gezamenlijke huisvesting. Wanneer dat mislukt, kiest de Nederlands Gereformeerde Gemeente begrijpelijkerwijs voor zekerheid en besluit het vertrouwde pand te verlaten. Vanaf 2011 houden zij hun diensten in 'De Windwijzer', de voormalige Oosterkerk aan de Schiedamseweg.

Levensverbintenissen
Incidenteel wordt de kerkorde van de Remonstrantse Broederschap op onderdelen aangepast, maar van tijd tot tijd besluit men het geheel in ogenschouw te nemen. In de Algemene Vergadering van 1979 wordt de Commissie tot Herziening van de Kerkorde ingesteld. Deze commissie komt tot de conclusie dat er in de geloofsbeleving ruimte moet worden geschapen voor mensen die hun relatie op een alternatieve manier beleven en stelt een nieuwe formulering voor over Levensverbintenissen. In de gemeenten wordt het nieuwe voorstel uitvoerig besproken[37] en in de Buitengewone Algemene Vergadering van 29 november 1986 wordt de kerkorde gewijzigd: homoseksuele relaties zijn gelijkwaardig aan andere levensverbintenissen. Het GPV-kamerlid Schutte stelt hierover vragen aan de minister van justitie Korthals Altes, met name over het strijdig zijn met het Burgerlijk Wetboek. De minister antwoordt dat uit het Wetboek duidelijk blijkt

> dat de inzegening van een huwelijk zonder voorafgaand burgerlijk huwelijk in strijd is met de wet. De wet laat zich echter niet uit over de kerkelijke inzegeningen van andere levensverbintenissen dan die welke het karakter van een huwelijk hebben.[38]

In de Vlaardingse gemeente is driemaal een levensverbintenis tussen partners van gelijk geslacht ingezegend. Eenmaal door dominee Vos-Wiegand en tweemaal door dominee Slootmans. De laatste betrof twee dames uit Engeland, die bij de Broederschap hadden aangeklopt met een verzoek tot inzegening. De Broederschap 'verdeelt' dergelijke verzoeken uit het buitenland over de gemeenten, met als gevolg dat 21 april 2001 in Vlaardingen een remonstrantse dienst plaats vond in het Engels.

Gebouwen
De ´Hoflaankerk´ is op 15 maart 1892 ingewijd als het Lokaal van de NPB. Achter de eigenlijke kerkzaal bevinden zich een catechisatiekamer en een bestuurskamer, waarboven in 1906/1907 de kosterswoning wordt gebouwd.
Het kerktorentje, een koepeltje, is hoofdzakelijk van hout en

Kerkgevel tot 1956.

na bijna twintig jaar bijna vergaan. Ook inwendig is de staat van het gebouw aan een dringende restauratie toe, de gaanderij dreigt in te storten. Bestuurslid Pleun van den Berg,[39] stelt een plan op, gelden worden ingezameld, genoeg zelfs om de kerk te voorzien van een echte toren en gebrandschilderde ramen, waarna het werk wordt gegund aan gemeentelid aannemer P. Both. Zondag 28 mei 1911 wordt de vernieuwde kerk ingewijd.

In 1914 wordt aan de noordzijde van de bestuurskamer een predikantskamer met een portaal aangebouwd.

Wanneer dominee Blokker in 1915 met vrouw en kind naar Vlaardingen komt, is er geen geschikte woonruimte te vinden. Er wordt een bovenhuis gehuurd, maar vanuit de gemeente komen geluiden dat dit toch niet passend is. Nadat een gemeentelid spontaan een renteloze lening toezegt van duizend gulden, volgen anderen dit voorbeeld en weldra kan er serieus werk gemaakt worden van de bouw van een eigen pastorie. Op 24 februari 1916 wordt door de zoon van Blokker, Nicolaas jr., de eerste steen gelegd, zoals nog altijd te zien is in de noordgevel van dit pand, Nieuwe Kerkstraat 2.

De laatste predikant die in deze pastorie woont is Van Iterson. In 1955 wordt het pand van de hand gedaan en een nieuwe pastorie gekocht aan de Hogelaan. Rond diezelfde tijd wordt duidelijk dat het kerkgebouw in zo'n slechte staat verkeert, dat een ingrijpende restauratie onvermijdelijk wordt. Er komt een restauratiefonds en een bouwstenencommissie. Ook door inzamelen van oud papier poogt men de benodigde gelden bijeen te krijgen. Een welkome aanvulling vormt het batig saldo van de pastoriewisseling. Zondag 22 januari 1956 wordt de laatste dienst in de oude kerk gehouden. Van de oude kerk blijven slechts muren en dak behouden. Toch kan iedereen een uitstekende indruk krijgen van die oude kerk door de prachtige maquette, in 1936 gemaakt door D. van der Heul en in 2005 in bruikleen afgestaan aan het Visserijmuseum. De vernieuwde kerk is een ontwerp van architect G. Feenstra, eerder verantwoordelijk voor de restauratie van de remonstrantse kerk in Nijmegen. Hoofdaannemers zijn de heren Woudenberg sr. en jr., terwijl kerkmeester F. Sparreboom een waakzaam oog op het geheel houdt. Voor de diensten vindt men zolang onderdak in de Harmonie.

De bestuurskamer en catechisatiekamer worden samengevoegd tot één ruimte: de Arminiuszaal. Voor de kerkenraad en de predikant komt er onder de gaanderij met het orgel, ter weerszijden van de ingang, een kamertje. Via het vernieuwde torentje is nog een blik te werpen op het oude ronde plafond boven het nieuwe horizontale plafond.

Het oude interieur met het gebogen plafond.

Eerste steen pastorie Nieuwe Kerkstraat 2, gelegd door de zoon van ds. Blokker op 24 februari 1916.

Op 25 oktober 1956 wordt het vernieuwde gebouw ingewijd. Het is wel wennen, in het bijzonder mist men de vertrouwde spreuk boven de ingang: *Alles wat adem heeft love den Heer.* Na 27 jaar keert deze spreuk, in een moderne letter en met een modern vormgegeven kruis, terug en wordt op 8 oktober 1983 door het jongste en oudste lid van de gemeente onthuld. In 2004 wordt duidelijk dat de gemeente er financieel zo slecht voorstaat dat het op termijn niet mogelijk zal zijn om én over een eigen gebouw én over een eigen predikant te beschikken. Tal van mogelijkheden worden bekeken en langzamerhand raken de gemeenteleden vertrouwd met het idee dat het kerkgebouw afgestoten moet worden. Men besluit tot verkoop aan een projectontwikkelaar over te gaan en op 24 januari 2008 wordt het voorlopig koopcontract getekend. De kerkenraad gaat op zoek naar andere locaties en de projectontwikkelaar gaat aan de slag met het aanvragen van sloop- en bouwvergunningen. Uiterlijk 15 augustus moeten levering van het pand en betaling van de koopprijs plaatsvinden. Na een aantal keren uitstel, meldt de projectontwikkelaar begin november, twee dagen voor de bijeenkomst met de notaris, dat die bijeenkomst geen doorgang kan vinden, omdat hij de financiering toch niet rond heeft. Het is duidelijk, de crisis is aangebroken. Korte tijd later wordt de projectontwikkelaar failliet verklaard. De gemeente blijft met een kater achter, al wordt het leed enigszins verzacht door de wetenschap dat er gelukkig geen verplichtingen zijn aangegaan voor een mogelijke nieuwe locatie.
In 2011 wordt een nieuwe poging gedaan kerk en grond te verkopen. Er is genoeg belangstelling, maar het komt niet tot een aanvaardbaar bod. In 2012 hebben zich nieuwe gegadigden gemeld, zodat de onderhandelingen voortduren.

Leden en vrienden
De Remonstrantse Broederschap kent geen geboorte- of doopleden. Door de doop wordt men opgenomen in de wereldwijde kerk van Christus. Lid worden doet men door een bewuste keuze op latere leeftijd en dat kan op twee manieren. Na het volgen van catechisatie schrijft het adspirant-lid een eigen belijdenis, wordt in een vergadering van de kerkenraad als lid aangenomen en vervolgens in een zondagse dienst als lid bevestigd. Een tweede mogelijkheid is dat men lid wordt door het onderschrijven van de zogenaamde beginselverklaring, een mogelijkheid die veelal gebruikt wordt als men op latere leeftijd besluit lid te worden.
Het schrijven van een eigen geloofsbelijdenis past in de traditie van de Remonstrantse Broederschap, waarvan ontstaan en bestaan sterk is bepaald door juist het afwijzen van een *vaste* geloofsbelijdenis. Niettemin kent de Broederschap op dit moment een drietal geloofsbelijdenissen. De eerste, geschreven door Episcopius, de woordvoerder van de remonstranten op de Nationale Synode, dateert van 1621 en is sindsdien een aantal malen in druk verschenen.

De tweede geloofsbelijdenis, opgesteld op initiatief van de seminariumhoogleraar G.J. Heering, wordt in de kerstdienst van 1940 in alle gemeenten voorgelezen en vervolgens in de Algemene Vergadering van 1941 aan de Broederschap aangeboden als 'een geestelijk product van haar predikantencorps'. In 2001 verschijnt het boek *Wij geloven - wat geloven wij?* waarin een nieuwe belijdenistekst. Deze 'proeve van belijden' wordt in 2006, na bespreking in de gemeenten en de Algemene Vergadering, met enkele wijzigingen als een derde belijdenistekst aanvaard.

De beginselverklaring vindt zijn oorsprong in het reglement van de Broederschap.

> En gelyk geen Maetschappy kan bestaen zonder Wetten en Regels, die met gemeen goedvinden zyn ingestelt tot een voorschrift van het gedrag der byzondere leden in zaken, waer door het oogmerk bevordert wordt waerom men zig in Maetschappy begeven heeft; zo heeft de Societeit der Remonstranten ligtelyk konnen zien, dat het gewigtigste en voortreffelykste van alle oogmerken ... zonder enige Wetten en Regels niet zou konnen verkregen worden. Hierom heeft ze reeds in den Jare 1633, toenze tot enig verhael en rust

Titelblad van de belijdenis van Episcopius uit 1621, herdrukt in 1737.

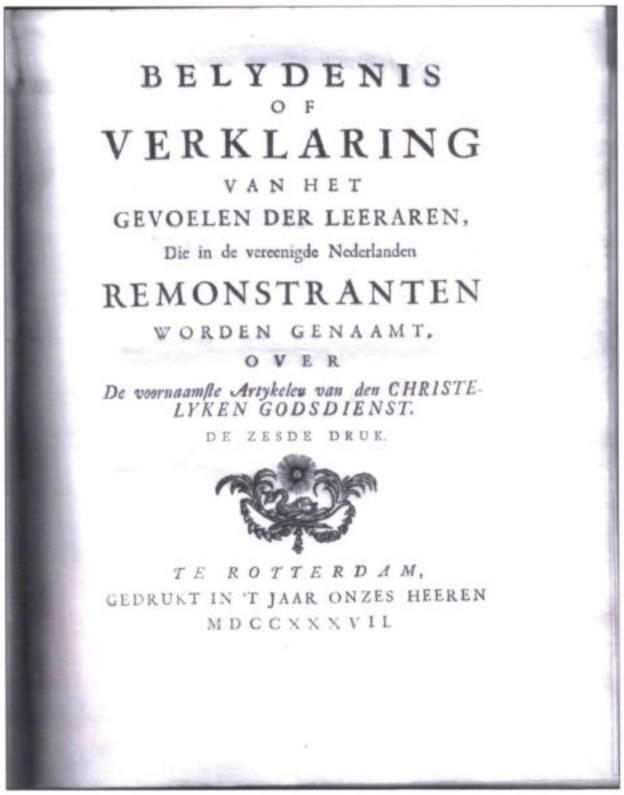
BELYDENIS
OF
VERKLARING
VAN HET
GEVOELEN DER LEERAREN,
Die in de vereenigde Nederlanden
REMONSTRANTEN
WORDEN GENAAMT,
OVER
De voornaamste Artykelen van den CHRISTELYKEN GODSDIENST.
DE ZESDE DRUK.
TE ROTTERDAM,
GEDRUKT IN 'T JAAR ONZES HEEREN
MDCCXXXVII

begon te komen, met gemeen overleg en goedkeuring enige regels ontworpen, ...[40]

In 1861 wordt een nieuw reglement aangenomen en artikel 1 bevat de eerste formulering van de beginselverklaring. De tekst hiervan wordt in 1879, in 1928 en voor het laatst in 1999, na uitgebreide gespreksronden in de gemeenten, herzien.

Deze korte tekst, een soort minimumprogramma, luidt sindsdien als volgt:

> De Remonstrantse Broederschap is een geloofsgemeenschap die, geworteld in het evangelie van Jezus Christus en getrouw aan haar beginsel van vrijheid en verdraagzaamheid, God wil eren en dienen.

De Broederschap wordt niet alleen door leden, maar ook door vrienden gevormd. Het is moeilijk om een eenduidige omschrijving van de 'vrienden' te geven. In het algemeen zijn het mensen die zich weliswaar sterk verwant voelen met de remonstranten en zich in hun plaatselijke gemeenten thuis voelen maar niet, of nog niet, voluit remonstrant willen worden. De reden hiervoor is privé, al is wel duidelijk dat het in veel gevallen gaat om mensen die lid zijn van een andere kerk, waar zij zich niet meer thuis voelen, maar de band nog niet willen doorsnijden. Wanneer zij te kennen hebben gegeven vriend te willen worden van de Remonstrantse Broederschap, worden ze in een dienst officieel als vriend welkom geheten. Hun inbreng in het gemeenteleven en de Broederschap als geheel, is van groot belang en de erkenning daarvan moge blijken uit het feit dat in de loop der jaren hun rechten en plichten vrijwel gelijk zijn geworden aan die van de leden. In onderstaande grafieken van het ledenbestand van Vlaardingen en van de Broederschap is daarom geen verschil gemaakt tussen leden en vrienden.

Door de jaren heen is het Vlaardingse aandeel ongeveer 3%. Vanaf het midden van de jaren negentig kruipt dat aandeel langzaam naar 2%. Opgemerkt moet worden, dat de leden en vrienden van oudsher zeer verspreid wonen, niet alleen over Vlaardingen, maar ook in Maassluis, Maasland, Schiedam, op Voorne en zelfs tot in Brabant en Friesland, waarheen gemeenteleden zijn verhuisd die de band met de Vlaardingse gemeente willen behouden.

De geschiedenis laat zien dat remonstranten afkerig zijn van onveranderbare teksten, zoals een vaste geloofsbelijdenis. Zelfs de naam van de Broederschap staat van tijd tot tijd ter discussie. Er is echter één tekst die door de eeuwen heen, onveranderd, de remonstranten erg dierbaar is gebleven. Toen *Onze Bode* in een nieuw jasje werd gestoken, maakten de gemeenteleden al snel duidelijk dat, hoe fraai de nieuwe bode er ook uitzag, één ding in ieder geval moest terugkomen: de vertrouwde tekst op de omslag, een tekst die in al zijn beknoptheid zo fraai verwoordt wat remonstranten bindt:

Eenheid in het nodige,
vrijheid in het onzekere,
in alles de liefde.

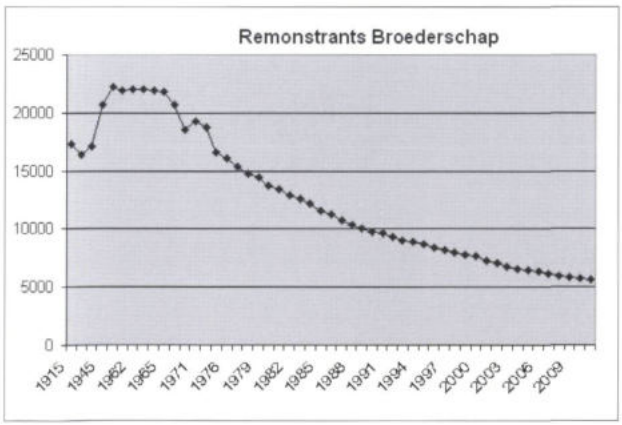

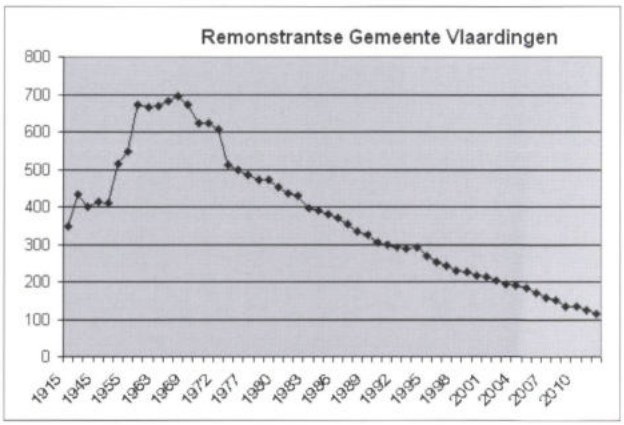

Literatuur

Naast de in de noten vermelde literatuur is in het bijzonder gebruik gemaakt van de volgende publicaties.

Arminius, J., *Verklaring van Jacobus Arminius.* G.J. Hoenderdaal ed. (Lochem 1960)

Bloemendaal, G., *Bernier en de broeders* (Utrecht 1988)

Barnard, Tjaard en Eric Cossee ed., *Arminianen in de Maasstad. De Remonstrantse Gemeente Rotterdam* (2e druk Amsterdam 2008)

Cossee, E.H., Th.M. van Leeuwen en M.A. Bosman-Huizinga, *De Remonstranten* (Kampen 2000)

Hoenderdaal, G.J. en P.M. Luca ed., *Staat in de vrijheid, de geschiedenis van de remonstranten* (Zutphen, 1982)

Kornaat, Klaas en Harm Jan Luth ed., *De Grote Kerk te Vlaardingen. Geschiedenis van een monument* (Vlaardingen 2005)

Noordegraaf, Herman, *HaverSchmidt en Schiedam* (Schiedam 1994)

Noordzij, Huib, *Portret van de reformatie* (Bedum 1994)

Reitsma, J. en S.D. van Veen, *Acta der provinciale en particuliere synoden, gehouden in de Noordelijke Nederlanden gedurende de jaren 1572-1620* I, II en III (1892-1894 Groningen)

Roest, Joop, *Vrije vogels, de geschiedenis van de vrijzinnige protestanten in Vlaardingen* (Vlaardingen 1983)

Scholl, W.J. ed., *Van Olivier tot Casimir. Facetten van 130 jaar Vlaardings Openbaar Voortgezet Onderwijs* (Vlaardingen 1991)

Slis, P.L., *De Remonstrantse Broederschap. Biografische naamlijst 1905-2005. Gemeenten, landelijke organen, predikanten en proponenten, publicaties* (Delft 2006)

Tex, Jan den, *Oldenbarnevelt* III *Bestand 1609-1619* (Haarlem 1966)

Tideman, J., *De Remonstrantsche Broederschap. Biografische naamlijst van hare professoren, predikanten en proponenten, met historische aantekeningen omtrent hare kweekschool en gemeenten* (2e druk Amsterdam 1905)

Tjalsma, D., *Leven en strijd van Jacobus Arminius* (Lochem 1960)

Verhulst, Kees, 'Grepen uit het verleden', een serie verhalen betrekking hebbend op de geschiedenis van *Onze Bode*, in: *Onze Bode* (Vlaardingen 2004-2010)

Noten

1. *Vlaardingen in zyne opkomst, aanwas, geschiedenissen, ...* (Amsterdam 1807; facs. Vlaardingen z.j. (1966)), LVI.
2. J. Reitsma en S.D. van Veen, *Acta der provinciale en particuliere synoden* II, (Groningen 1892-1899) 129.
3. Ibidem 206.
4. Ibidem 224.
5. Jan van Hout, stadssecretaris van Leiden, in een rede in 1592.
6. Reitsma en Van Veen, *Acta* I, 1.
7. Theodorus Beza, of De Bèze (1519-1605), voornaamste geestverwant en medewerker van Calvijn.
8. Tex, Jan den, *Oldenbarnevelt* III (Haarlem, 1966), 62.
9. Tjalsma, D., *Leven en strijd van Jacobus Arminius* (Lochem 1960), 74.
10. Tex, *Oldenbarnevelt* III, 128.
11. Blok, *Geschiedenis van het Nederlandsche volk* II, (2e druk; Leiden 1913), 483.
12. J. Kok, *Vaderlandsch Woordenboek*, 28 (Amsterdam 1792), 132.
13. Ibidem 139, 140.
14. Linden van den Heuvell, J.H. en J. Hoogendijk Kzn, *De regeering van Vlaardingen* (Den Haag, 1913), 13.
15. P.J. Blok, *Geschiedenis van het Nederlandsche volk* II, 537.
16. Reitsma en Van Veen, *Acta* III, 372.
17. E.H. Cossee, *Arminianen in de Maasstad, De Remonstrantse Gemeente Rotterdam*, (Amsterdam 2008), p. 41 m.v.n. E.G.E. van der Wall, 'Cornelis Nozeman en de Socratische oorlog' in: H.D. Tjalsma en E.H. Cossee (red.), *Remonstranten en de Verlichting* (Utrecht 1998).
18. H.T. Colenbrander, *Inlijving en opstand* (Amsterdam, 1913), 38.
19. J.C. van Büüren van Heyst, *Dagboekaantekeningen 1876-1882* (Vlaardingen 1981), 17.
20. *Nieuwe Vlaardingse Courant*, 1 augustus 1888.
21. Klaas Kornaat, 'Van dominee tot kerkenknecht: de kerk in de samenleving', in: *De Grote Kerk te Vlaardingen* (Vlaardingen, 2005), 171.
22. Ibidem.
23. H. Noordegraaf, *François HaverSchmidt en Schiedam* (Schiedam, 1994), 46.
24. W.C. van Manen, *Afgewezen* (Vlaardingen, 1890).
25. G.J. Heering, 'Dr. Cornelis Elias Hooykaas', in Levensberichten, *Jaarboek van de maatschappij der Nederlandse Letterkunde* (1933/34), p. 67-78.
26. Zie het schema Predikantenfamilie in het hoofdstuk Uitgelicht.
27. N. Blokker over zijn vader ds. N. Blokker in: Joop Roest, *Vrije Vogels* (Vlaardingen, 1983), 166-169.
28. Ibidem.
29. Joop Roest, *Vrije Vogels* (Vlaardingen, 1983), 94, 97.
30. In 1946 gaat Spanjaard over naar de Nederlandse Hervormde Kerk.
31. W.J.H. Hubeek in: Joop Roest, *Vrije Vogels* (Vlaardingen, 1983), 170-171.
32. L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog* V, *maart '41-juli '42*, tweede helft ('s-Gravenhage 1974), 928.
33. A.C. Dorhout Mees in: Joop Roest, *Vrije Vogels* (Vlaardingen, 1983), 184.
34. Geneagram gemaakt met GensDataPro, het genealogieprogramma van de Nederlandse Genealogische Vereniging.
35. Over deze brief uitgebreid de dissertatie van Simon Vuyk, *De ver-*

draagzame gemeente van vrije christenen. Remonstranten op de bres voor de Bataafse Republiek 1780-1800, (Amsterdam, 1995).

36. Zie W.M. Kalmijn, 'Samen op weg', in: *Historisch Jaarboek Vlaardingen 1999*.

37. *Diskussiemap Relaties, Remonstrantse Broederschap* (Utrecht, z.j.(1984)).

38. *Handelingen Tweede Kamer der Staten-Generaal*, Vergaderjaar 1986-1987, Aanhangsel, 589.

39. Pleun van den Berg (1863-1944), architect van het monumentale hoofdkantoor van de NV 'Hollandia' aan de Oosthavenkade.

40. *Wetten van de Remonstrantse Societeit op nieuw Overgezien en vermeerdert met de Wetten en Resolutien die vastgestelt zyn tot het jaar MDCCXXXVI*, (Rotterdam, 1737), p. 3.

Ellen Boonstra-de Jong en Erika Verloop

'Twee handen aan éénzelfde teekening'

Leven en werk van het kunstenaarsechtpaar Midderigh-Bokhorst

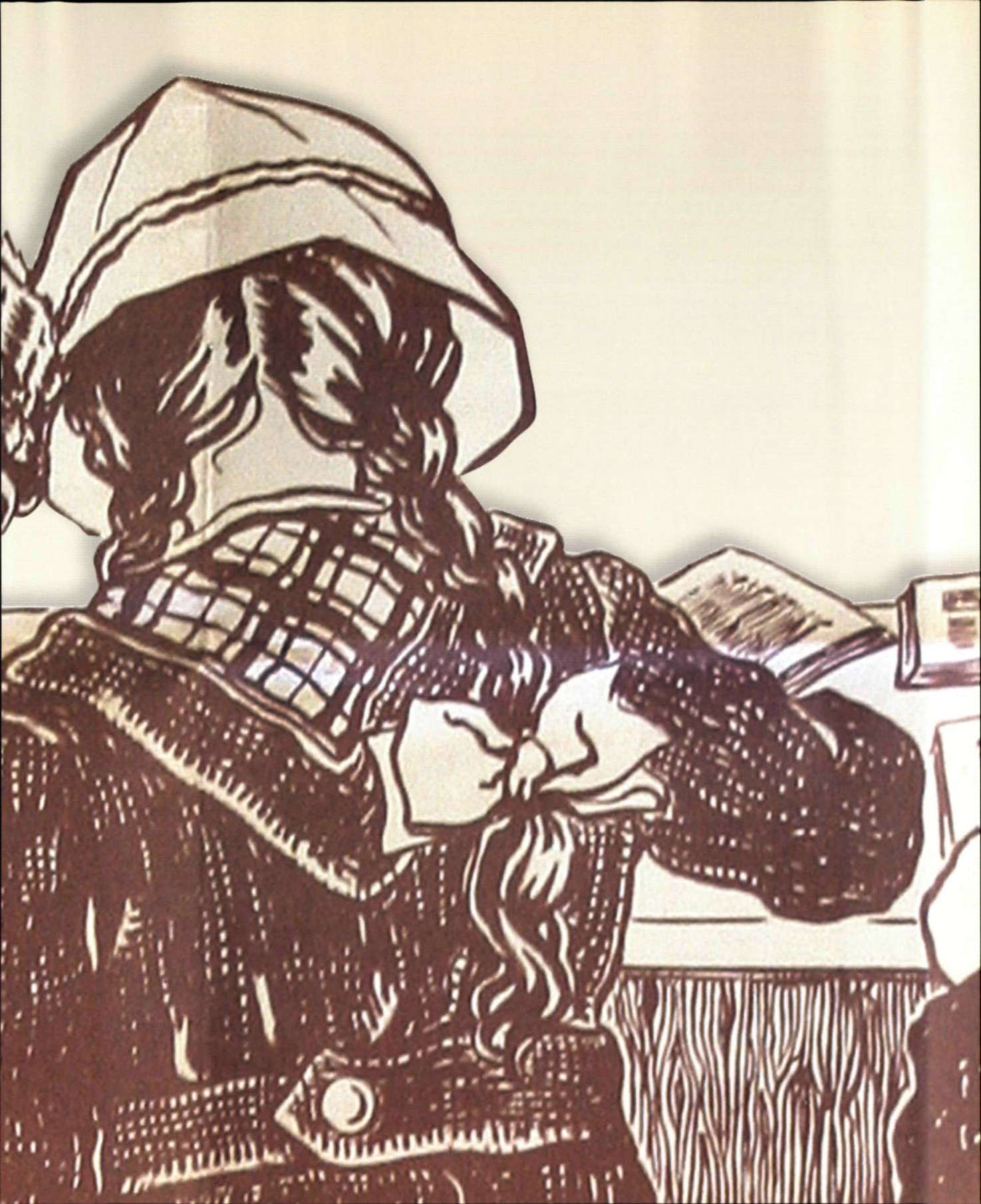

Wie de woorden 'bekende Vlaardingers' googlet, vindt op een pagina van Wikipedia de namen van zevenenzeventig stadsgenoten. Om in de vrije digitale encyclopedie opgenomen te kunnen worden, is het niet noodzakelijk dat iemands wieg in de Haringstad heeft gestaan. Als er maar een prestatie van formaat is geleverd. Twee beroemdheden zijn in ieder geval aan de aandacht ontsnapt, want Jean Jacques (Jan) Midderigh (1877-1970) en Johanna Berhardina (Dien) Midderigh-Bokhorst (1880-1972) woonden meer dan twintig jaar in Vlaardingen. Jan was kunstenaar en gaf tekenles aan de Burgeravondschool. Dien was in de eerste helft van de twintigste eeuw net zo beroemd als de nog steeds door velen bewonderde illustratrice Rie Cramer.

Als Jan Midderigh hoort dat de Burgeravondschool (B.A.S.) in Vlaardingen op zoek is naar een leraar in hand- en vaktekenen, reageert hij direct. De aanstelling zou een welkome aanvulling zijn op de zes wekelijkse lesuren stilleventekenen die hij geeft aan de Academie van Beeldende Kunsten in Den Haag.[1] Tijdens het sollicitatiegesprek maakt hij een gunstige indruk, evenals zijn meegebrachte tekeningen. M. Worp, directeur van de B.A.S., geeft echter de voorkeur aan een ander. 'J.J. Midderigh is', volgens inlichtingen die Worp heeft ingewonnen bij zijn huidige werkgever, 'een goede teekenaar en een zeer serieus mensch', die zonder twijfel kalm en tactvol de orde in de klas zal weten te handhaven. Delftenaar J.F. Hondius heeft echter meer onderwijservaring en, door een verblijf in het buitenland, bovendien een ruime visie op het vakonderwijs.[2] Op 3 oktober 1902, vierentwintig dagen voor de officiële opening van de school, krijgt Hondius zijn aanstelling. Toch laat hij op 18 oktober weten ervan af te zien. De eis dat hij zich in Vlaardingen moet vestigen, is voor hem een onoverkomelijk bezwaar, want tien lesuren per week leveren zo weinig op dat hij op zoek moet naar nog een werkgever en die kan vergelijkbare eisen stellen.[3] Op de valreep wordt Jan Midderigh benaderd met de vraag of hij nog steeds voor de functie voelt en hij reageert enthousiast. Vrij snel na zijn benoeming in tijdelijke dienst[4] verhuist Jan naar Vlaardingen en gaat op kamers wonen bij het echtpaar Daniël van der Vliet en Maartje Strik aan de Eendrachtstraat 14.[5] Hoewel hij op dat moment al is verloofd met Dien Bokhorst, zal het nog een aantal jaren duren voordat zij zich bij hem voegt. Eerst moet er worden gespaard om te kunnen trouwen.

Wonen en werken in Vlaardingen

Jan begint in Vlaardingen als leraar hand- en vaktekenen op het moment dat het ambachtsonderwijs voor jongens een doorstart maakt. Het jaar daarvoor hadden de bestuursleden van het Vlaardingse departement van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen[6] aangekondigd dat ze het door hen georganiseerde en door de gemeente gesubsidieerde tekenonderwijs wilden beëindigen, omdat niet meer kon worden voldaan aan de eisen.[7] Op 16 januari 1902 stellen B&W aan de gemeenteraad voor om daarvoor in de plaats zelf een school te stichten, die voorziet in de behoefte aan middelbaar onderwijs voor a.s. ambachtslieden.[8] Tien maanden later verrijst aan de Zomerstraat een gloednieuw gebouw, naar een ontwerp van G.N. Itz,

Links: Het gebouw van de Burgeravondschool aan de Zomerstraat.
Rechts: Leerlingen aan het werk in de vaktekenzaal van de Burgeravondschool.
Beide foto's zijn afkomstig uit het album dat Jan Midderigh krijgt bij zijn afscheid in 1928.
(Collectie Stadsarchief Vlaardingen).

Een ingekleurde tekening van Jan Midderigh met schepen langs de Oosthavenkade en zicht op de Westhavenkade. Te zien zijn de rederijpanden van Hoogendijk & Vriens (later Sprij) tot en met het post- en telegraafkantoor (nu Museum Vlaardingen).
(Collectie Stadsarchief Vlaardingen).

Het echtpaar Midderigh-Bokhorst in hun huis aan de Binnensingel, 1911.
(Foto Jac. Niestadt, collectie M. van Slooten-Midderigh).

directeur van Gemeentewerken. Het biedt in principe plaats aan honderdvijftig jongens uit de arbeidersklasse, die tijdens de wintermaanden in de avonduren het vak van timmerman, verlakker, behanger, stoffeerder, smid etc. kunnen leren. De jongens krijgen les in (vak)tekenen, rekenen, taal, wiskunde en natuur- en werktuigkunde. Overdag werken ze voor een baas en brengen de opgedane kennis in praktijk.[9]
Jan heeft zijn handen vol aan de nieuwe baan, want de lesstof moet allemaal nog bedacht en ontwikkeld worden, ook voor de driejarige voortgezette cursus aan de Teekenschool, die eveneens wordt ondergebracht in het gebouw aan de Zomerstraat.[10] Hij geeft tien uur les op de B.A.S. en vijftien uur op de Teekenschool.[11] Beide opleidingen voorzien in een behoefte. In 1902 melden zich honderdvijf leerlingen aan en twintig jaar later staan er al ruim tweehonderdvijftig leerlingen ingeschreven. Het lerarencorps groeit in die tijd mee van zes naar eenentwintig leraren. De explosieve groei heeft een keerzijde. Zolang Jan voor de B.A.S. werkt, is het woekeren met de ruimte. Zelfs de directeur moet in 1912 zijn kamer opofferen. 'Deze werd bij de schoollokalen getrokken, zodat de directeur niet meer de beschikking had over een eigen spreek- of werkkamer. De conciërge bivakkeerde zelfs op de gang en de gehele zolder zat vol leerlingen.' In 1917 worden nog drie lokalen van de voormalige meisjesschool betrokken.[12]
Het college van B&W, aangespoord door de nieuwe wet op het lager onderwijs (1880) en de ontwerp-leerplichtwet (1898), begint al vóór de stichting van de B.A.S. met de reorganisatie van het openbaar onderwijs. De scholen krijgen ter aanduiding een letter. Aan de Broekweg staat School A voor kosteloos onderwijs, de school voor minvermogenden aan het Westnieuwland krijgt de letter B, de nieuwe lagere school aan de Oosterstraat heeft de letter C en zowel jongens als

meisjes gaan voortaan samen naar School D voor Meer Uitgebreid Lager Onderwijs (M.U.L.O.) aan de Zomerstraat.[13] Als er in 1903 op School D een tekenleraar nodig is voor de drie hoogste klassen, solliciteert Jan. Hij is de enige. Voor de vorm legt directeur H.K.A. Vosbergen nog een lijstje aan met drie kandidaten, maar hij weet al dat 'de heer M. zeer geschikt beloofd te zijn voor de vervulling van bedoelde taak'.[14] Jan leert de leerlingen van School D tekenen naar de natuur met behulp van draad- en blokmodellen en eenvoudige voorwerpen uit de naaste omgeving.[15] In 1907 komen er nog een paar lesuurtjes bij als hij wordt benoemd aan de Rijksnormaalschool te Maassluis.[16] Samen met acht collega's leidt Jan er onderwijzers en onderwijzeressen op voor het lager onderwijs.[17] Qua reistijd is de buurgemeente van Vlaardingen natuurlijk veel gunstiger gelegen dan Den Haag en Jan neemt dan ook onmiddellijk afscheid van zijn bijbaan aan de Academie.[18]

De Dagteeken- en Kunstambachtsschool voor Meisjes in Amsterdam

Dien Bokhorst begint haar carrière ook in het onderwijs. Vanaf 1900 geeft ze zes uur per week les in stilleventekenen aan de Academie van Beeldende Kunsten in Den Haag.[19] In mei 1902 leest ze in de krant dat er aan de Amsterdamse Dagteeken- en Kunstambachtsschool voor Meisjes[20] verschillende vacatures zijn.[21] Op deze school bekwamen meisjes en vrouwen zich naast tekenen o.m. in boekbinden, textielkunst en het beschilderen van keramiek, zodat ze 'zich een onafhankelijk bestaan kunnen verschaffen'[22] dan wel doorstromen naar het academieonderwijs.[23] In het leerlingenbestand zijn dochters van kooplieden, winkeliers, ambtenaren, onderwijzers en militairen rijk vertegenwoordigd.[24]

Dien heeft haar zinnen gezet op twee functies, die van lerares lithograferen en etsen en die van lerares tekenen. Voor één functie verhuist ze niet naar Amsterdam laat ze het bestuur, onder voorzitterschap van jonkvrouw Jeltje de Bosch Kemper[25] weten. De sollicitatiecommissie worstelt met die eis. Haar ingestuurde etsen en litho's halen het namelijk niet bij die van andere kandidaten, maar het tekenwerk is zo goed dat ze Dien in ieder geval willen aannemen als tekenlerares. Er gaat een brief naar Den Haag met het voorstel om negentien uren tekenles te gaan geven in plaats van de voorgestelde veertien lesuren. Ze gaat akkoord.[26] Dien vertrekt naar Amsterdam en gaat daar wonen aan de Stadhouderskade 67.[27] De nieuwe baan levert haar naar eigen zeggen 'veel geestelijk profijt' op vanwege de omgang met collega's, onder wie 'zeer bekende artistieke persoonlijkheden'.[28]

Als het bestuur begin 1904 het tijdelijk contract wil omzetten in een vast contract bedankt ze voor de eer 'daar ze haar tijd te veel noodig heeft ten einde zich geheel aan 't illustreeren te wijden'.[29] Dat is niet de enige reden, want op 18 april 1905 trouwen Jan en Dien in Den Haag. Ze betrekken vervolgens een bovenwoning aan de Hofsingel 65 in Vlaardingen. Anderhalf jaar later ziet dochter Hannie (1906-1989) het levenslicht en met de geboorte van zoon Bernard (1911-1986) is het gezin compleet. Vóór de geboorte van Bernard (Ben) verhuizen ze naar een ruimer huis aan de Binnensingel 18. Om Dien bij te staan in het huishouden en bij de verzorging van de kinderen komt Maartje Strik, de voormalige hospita van Jan, bij hen inwonen.[30] Dat is geen overbodige luxe, want Dien geeft haar passie voor tekenen en schilderen niet op voor het moederschap. Ze is inmiddels een veelgevraagd illustratrice en exposeert regelmatig in binnen- en buitenland. Dien breekt met de heersende opvatting dat een gehuwde vrouw zich uitsluitend bezighoudt met het huishouden en de opvoeding van de kinderen. En waarom zou ze ook. Tekenen en schilderen kan ze als geen ander, het zit in de genen. Daarnaast gaat ze al jaren om met progressieve vrouwen die zelf bepalen hoe ze hun leven willen inrichten. Een beetje geluk heeft ze ook, want aan het einde van de negentiende en in de eerste helft van de twintigste eeuw is er volop werk voor talentvolle kunstenaars.

Kunstzinnige genen

Het artistieke talent openbaart zich voor het eerst bij Hendrik Gerrit Bokhorst (1830-1891), de stamvader van het schildersgeslacht Bokhorst. Hij is de drie jaar oudere broer van Diens vader. Omdat weinig kunstenaars in die tijd kunnen leven van de kunst, begint Hendrik Gerrit in 1855 een schildersbedrijf in zijn geboorteplaats Deventer. In de vrije uren tekent en schildert hij portretten en landschappen. Zijn zoons Johan (1865-1942) en Engelbartus (1871-1939) geeft hij teken- en schilderlessen, gevolgd door een degelijke kunstnijverheidsopleiding. Als Hendrik Gerrit overlijdt, zetten de zoons en na hen een kleinzoon het schildersbedrijf voort tot in de twintigste eeuw. Johan legt zich toe op het decoreren van gebouwen, zoals de koninklijke wachtkamer in het Amsterdamse Centraal Station. Engelbartus groeit uit tot een vakkundige glasbrand- en plateelschilder. Iedere Bokhorst in het schildersbedrijf maakt, naast opdrachten, ook vrij werk, dat alom wordt gewaardeerd en geprezen.[31]

De timmermansleerling Hendrik Bokhorst (1833-1885), de vader van Dien, slaat een hele andere weg in dan zijn kunstzinnige broer.[32] Na een diensttijd van vijf jaar reist hij in 1857 naar de residentie Bantam op Java en gaat daar waarschijnlijk aan de slag als werkbaas. Vervolgens werkt hij als tijdelijk opzichter bij de Burgerlijke Openbare Werken in de residentie Batavia.[33] In 1862 maakt hij een vervolgstap op de maatschappelijke ladder als hij wordt aangesteld als opzichter der 2e klasse bij de Burgerlijke Openbare Werken in Anjer op Java.[34] Met een prachtig getuigschrift op zak, waarin hij wordt geroemd om zijn trouw en eerlijkheid, stapt hij in 1868 over naar het leger.[35] Als militair opzichter der Genie 3e klasse (adjudant-onderofficier) maakt hij deel uit van het korps Sappeurs.[36] Hij heeft het tij mee. Steeds meer gebieden komen onder Nederlands gezag en dat genereert werk voor burgers en militairen. Tussen 1870 en 1880 vestigen zich rond de tienduizend Europeanen, voornamelijk jonge vrijgezelle mannen, in de Nederlandse kolonie. De leefomstandigheden zijn er nog

verre van comfortabel, waardoor weinig Europese vrouwen de oversteek wagen.[37]
Hendrik gaat, als hij genoeg geld verdient, op zoek naar een inlandse huishoudster, een zogenoemde njai, om voor hem te koken, te wassen en het bed met hem te delen. Uit die relatie wordt in 1861 Gerrit Jan geboren, de eerste zoon van Hendrik en de inlandse Tjio Wie Nio. Na Gerrit Jan schenkt ze aan nog acht kinderen het leven.[38]
Hoewel een aantal moraalridders geen goed woord over heeft voor de seksuele omgang tussen inlandse vrouwen en Europese mannen, wordt er overwegend neutraal en zelfs positief aangekeken tegen deze wijdverbreide leefwijze. Meestal blijven de mannen hun njai namelijk trouw waardoor de geslachtsziekte syfilis zich niet als een olievlek over de kolonie kan verspreiden.[39]
Hendrik trouwt op 6 februari 1872 in Pelantoengan met Tjio Wie Nio.[40] Weinig mannen voelen voor zo'n 'gemengd' huwelijk vanwege de vaak negatieve gevolgen, zoals een verplichte overplaatsing of het uitblijven van promoties.[41] Of dat ook voor hem geldt, is de vraag. Weliswaar worden de kinderen verspreid over heel Java geboren, maar van stilstand in zijn carrière is geen sprake. Het blijft gissen naar zijn overwegingen. Mogelijk wil Hendrik met het huwelijk zijn kinderen echten of de liefdesband, die gedurende het concubinaat is ontstaan, bevestigen.
In 1877 slaat het noodlot toe als de dan 35-jarige Tjio Wie Nio op 29 juni in Soerabaja overlijdt en Hendrik achterblijft met acht kinderen (dochter Johanna was al in 1868 overleden).[42] Drie maanden na Tjio Wie Nio overlijdt ook de jongste dochter, Emma.[43] Vanwege gezondheidsproblemen krijgt Hendrik twee jaar verlof om in Nederland te herstellen, met daarbij de aantekening dat hij gedurende die tijd aanspraak behoudt op bevordering. Inmiddels is hij opgeklommen tot magazijnmeester der Genie 3e klasse en beheert hij het genie-magazijn te Semarang.[44] Door zijn promotie schaart hij zich als 2e luitenant onder de militairen met een officiersfunctie.[45] Voordat hij naar Nederland vertrekt, verkoopt hij zijn zo goed als nieuwe inboedel door een vendutie te houden.[46]

Johanna Berhardina Holtgräve

Op 24 juni 1878 vestigt Hendrik zich, samen met zijn zes zonen en dochter Nelly, aan de Tuinen in Deventer.[47] Ongetwijfeld wil hij de verlofperiode in Nederland gebruiken om de oudere kinderen naar school te laten gaan en voor hen en de kleintjes een nieuwe moeder te zoeken. Staan de Deventer vrouwen in de rij om te trouwen met een ziekelijke weduwnaar die binnen niet al te lange tijd terugkeert naar de Tropen? Het lijkt niet waarschijnlijk, omdat ze behalve hem ook nog eens zeven kinderen uit een 'gemengd' huwelijk erbij krijgen. Toch vindt Hendrik een geschikte huwelijkskandidate in Johanna Berhardina Holtgräve (1842-1915). Zij is een dochter van Johann Heinrich Holtgräve, een in Westerkappeln bij Osnabrück geboren orgelbouwer die in 1834 naar Deventer kwam en daar de orgels in de Lebuinuskerk en de Bergkerk bouwde.[48]
Vijf maanden later vraagt hij toestemming aan de Minister van Staat om met Johanna Berhardina te mogen trouwen. Dit is vereist omdat zijn aanstaande negen jaar jonger is dan hijzelf en dat is een niet te verwaarlozen risico vanwege de kans dat ze te zijner tijd een langdurig beroep moet doen op 'het weduwen- en weezenfonds van de officieren van de landmagt in Nederlandsch-Indië'. Nadat hij ƒ 606,- in het fonds heeft gestort, staat niets hen meer in de weg om elkaar op 13 februari 1879 het jawoord te geven.[49]
Op 30 augustus 1879, een dag na Hendriks bevordering tot magazijnmeester der Genie 2e klasse/1e luitenant,[50] laten de Bokhorsten Deventer achter zich, met uitzondering van zoon Henri (1863-1899), die naar Kampen vertrekt.[51] Op 13 september kiezen ze vanuit Amsterdam het ruime sop en varen, vergezeld door gouvernante J. Brusse, met het *SS Prins van Oranje* naar Nederlands-Indië.[52] Negen maanden later, op 31 mei 1880, wordt Johanna Berhardina geboren in Soerabaja,

Het gezin Bokhorst in Nederlands-Indië, met v.l.n.r. Nelly, Albert, Johanna Berhardina Bokhorst-Holtgräve, Eduard (of Otto), de jonge Dientje en Hendrik Bokhorst, z.j.
(Collectie F. Lapré).

omringd door een grote schare halfbroers en een halfzus.
Hendrik maakt de geboorte echter niet mee. Vijf dagen daarvoor is hij vanuit Batavia per *SS Bromo* vertrokken naar de provincie Atjeh in Noord-Sumatra, waar opstandelingen vechten voor onafhankelijkheid.[53] In december van datzelfde jaar reist zijn vrouw met de kinderen hem achterna.[54] Bij terugkomst in juli 1881[55] wordt hij beloond met een onderscheiding: het Ereteken voor Belangrijke Krijgsbedrijven, gesp Atjeh 1873-1880. Na dit avontuur gaat zijn gezondheid achteruit, afgaande op de de vele terug- en herplaatsingen. Vier jaar later, op 16 juli 1885, overlijdt hij in Fort Willem I in Semarang.[56] Oudste zoon Gerrit Jan (1861-1906) wordt aangewezen als voogd over de nagelaten kinderen.[57]
Veel tijd om te rouwen heeft Hendriks weduwe niet, want

Dien Midderigh in 1908. Een foto uit haar plakboek.
(Collectie Stadsarchief Vlaardingen).

er moet van alles worden geregeld. Wat gebeurt er met de stiefkinderen en hoe moet het met de financiën? Nelly (1870-1888), Eduard (1872-1932) en Albert (1875-1904) zullen bij haar blijven en gaan samen met de dan vijfjarige Johanna Berhardina mee terug naar Deventer. Otto is al in 1882 op negenjarige leeftijd overleden[58] en William (1866-1933) blijft achter op Java. Gerrit Jan geeft zijn stiefmoeder toestemming om met het geld, uitgekeerd door het weduwen- en wezenfonds, de opvoeding en het onderhoud van de stiefkinderen te bekostigen. Zijzelf kan rekenen op een jaarlijkse toelage van *f* 796,-, aangevuld met een bedrag voor haar eigen dochter totdat deze meerderjarig is.[59] Op 9 september 1885 scheept de weduwe zich met haar kinderen in op het *SS Koningin Emma*.[60] Het aanzienlijk ingekrompen gezin woont in Deventer achtereenvolgens aan de Brink, de Tuinen en op de Worp, het uiterwaardengebied aan de overkant van de IJssel. Amper twee jaar later overlijdt Nelly, waarna in 1892 het gezin uit elkaar valt. De jongens gaan terug naar Indië en Johanna Berhardina Bokhorst-Holtgräve vertrekt samen met de twaalfjarige Dien naar Den Haag.[61] Aanleiding om zich juist in deze stad te vestigen, is een toekomstdroom: moeder wil – daartoe ongetwijfeld gestimuleerd door de neven Bokhorst – dat het tekentalent van haar dochter tot volle wasdom komt. Op veertienjarige leeftijd neemt Dien al deel aan de 'wintercursus voor vrouwelijke leerlingen' aan de Academie van Beeldende Kunsten in Den Haag.[62] Tegelijkertijd volgt ze de vijfjarige opleiding aan de Hoogere Burgerschool voor Meisjes in dezelfde stad.[63] Als ze in 1897 haar diploma haalt, gaat ze voltijds studeren aan de Academie. In november 1898 slaagt ze voor de 'Akte Teekenen LO'. Dat is een knappe prestatie, want ze is één van de vijf vrouwelijke kandidaten die slagen. Elf meisjes worden afgewezen.[64] Een jaar later volgt de MO-Akte M1.[65] Ter verbreding van haar (anatomische) kennis volgt zij gedurende het winterseizoen 1899-1900 de cursus 'schilderklasse met model'.[66]

Jacobus Godefridus Johannes Midderigh

De veertienjarige Jan Midderigh begint in 1891 met de wintercursus 'technisch onderwijs' aan de Academie van Beeldende Kunsten in Den Haag. De opleiding lijkt op de Vlaardingse Burgeravondschool, want Jan zit in een klas met allemaal jongens en mannen die een vak uitoefenen, zoals dat van steendrukker, tekenaar, lijstenmaker, fotograaf etc.[67] Hij is de enige zonder beroep; ongetwijfeld volgt hij overdag een reguliere middelbare schoolopleiding. In 1894 maakt hij meteen een goede start met de opleiding MO-tekenen: voor de afdeling 'ornament' krijgt hij een eervolle vermelding en voor het 'wandplaatteekenen' – een genre waarin hij zich later zal specialiseren – een prijs.[68] In augustus 1898 slaagt hij voor de akte MO-handtekenen.[69]
De artistieke aanleg erft Jan van zijn vader Jacobus Godefridus Johannes Midderigh (1823-1890), die als (hout)graveur en tekenaar de kost verdient in Parijs.[70] Voor een goedkope geïllustreerde uitgave van de *Camera Obscura* van Hilde-

Op deze belijdenisplaat, een uitgave van Editio te Hillegom, is duidelijk te zien hoe vaardig Jan Midderigh de tekeningen van zijn vrouw omlijst met sierlijke randen.
(Collectie Stadsarchief Vlaardingen).

brand maakt hij de gravures, evenals voor *Don Quichotte* van Cervantes.[71] Jacobus Midderigh studeert in 1840-1847 aan de Academie van Beeldende Kunsten te Amsterdam.[72] Nadien verhuist hij met zijn ouders naar Parijs, waar zijn vader actief is in de wijnhandel. In 1861 trouwt Jacobus met de couturière Clémence Amande Laurence Auxilion en uit dat huwelijk worden een of twee zoons geboren.[73] Na het overlijden van zijn echtgenote gaat hij in 1876 een nieuw huwelijk aan met de uit Den Haag afkomstige Jansje Staade (1855-1943). Op 7 juli 1877 – het gezin woont dan aan de Boulevard St. Michel in het vijfde arrondissement van Parijs – wordt hun zoon geboren: Jean Jacques Midderigh.[74] Na de geboorte van dochter Marie Henriëtte Joséphine (Mies) in 1884 loopt het huwelijk al snel op de klippen. In 1885 verlaat Jansje haar man en vestigt zich met de kinderen in Den Haag aan het Spui 103.[75] Vijf jaar later overlijdt Jacobus Midderigh in Parijs.
Frappant zijn de overeenkomsten tussen Dien en Jan qua afkomst en jeugdjaren. Beiden zijn kinderen uit een tweede huwelijk van hun vaders, ze hebben kunstzinnige genen, worden geboren in het buitenland en opgevoed door hun moeders. Net zoals Dien gaat Jan naar de Academie van Beeldende Kunsten in Den Haag en daar ontluikt de liefde voor elkaar.

De eerste feministische golf
De tijd waarin Dien studeert en werkt, is verre van saai. Aan het begin van de twintigste eeuw ketenen Engelse suffragettes zich vast aan een hek van het parlementsgebouw om hun eis voor kiesrecht kracht bij te zetten. De vrouwen stoken geregeld brandjes en gieten zuur in de stembussen, zodat de biljetten onleesbaar worden.[76] In Nederland gaat het er niet zo heftig aan toe, maar de onvrede is net zo groot. Ongehuwde vrouwen, uit voornamelijk de midden- en hogere klassen, voelen zich achtergesteld ten opzichte van mannen, want ze mogen niet meedoen in het politieke en openbaar bestuur, worden beperkt of niet toegelaten tot scholen en universiteiten en vererving loopt via de mannelijke lijn. Zo is het voor hen bijna onmogelijk om een (financieel) onafhankelijk leven te leiden. Vrouwvriendelijke wetgeving komt er volgens de actievoersters alleen als vrouwen kiesrecht krijgen. Het is een lange en taaie strijd met in 1917 de eerste mijlpaal als vrouwen in het parlement gekozen mogen worden. In 1919 krijgen vrouwen actief kiesrecht.
Het proces van bewustwording van de vrouw zet echter al eerder in. In 1898, op de *Nationale Tentoonstelling van Vrouwenarbeid* in Den Haag, laten de dames trots zien wat ze in ruim dertig jaar hebben bereikt.[77] Heeft Dien de tentoonstelling bezocht? Het is niet ondenkbaar, in 1898 woont en studeert ze immers in Den Haag. Misschien zit ze wel in het publiek als gynaecologe Catharina van Tussenbroek spreekt over het nieuwe type vrouw dat, in tegenstelling tot 'het door zeden en conventie geijkte type, door arbeid economisch onafhankelijk moet worden', in ieder geval als ze ongehuwd is. 'We zullen zijn de draagsters van het ideale, onverschillig of wij den bezem, de naald, het ontleedmes of het roer van Staat hanteeren.'[78] Dien voldoet volledig aan het profiel van het nieuwe type vrouw. Ze hanteert de pen, het potlood en het penseel met grote vaardigheid en kan in haar eigen levensonderhoud voorzien.

Vrouwenorganisaties
De tentoonstelling is een groot succes. Met de opbrengst worden nieuwe vrouwenorganisaties opgericht. Eén daarvan is de Nederlandsche Vereeniging voor Verbetering van Vrouwenkleeding. Dien maakt illustraties voor het maandblad van de vereniging en werkt zo mee aan de verspreiding van het idee dat de mode toe is aan een ingrijpende verandering. De Vereeniging propageert soepelvallende kleding van lichte ademende stoffen, de zogenoemde reformkleding, waarin de 'nieuwe feministische' vrouw zich in het dagelijks leven vrij kan bewegen en gezonder blijft.[79] Niet iedereen draagt deze revolutie op kledinggebied een warm hart toe. Liever snoeren tegenstandsters zich in een korset met daarover een jurk vol

Eén van de vele modetekeningen die Dien Midderigh-Bokhorst maakt voor *De Vrouw en haar Huis* (17e jaargang, 1922-1923). (Collectie Stadsarchief Vlaardingen).

baleinen en een sleep, dan zich te vertonen in die 'hobbezakken'. Dien tekent de ene na de andere reformjurk, waarvan sommige met behulp van de beschikbare patronen nagemaakt kunnen worden. Behalve in het maandblad van de vereniging doet ze dat voor het blad *Schoonheid door Gezondheid* (1902-1904) en vanaf 1906 voor het damesblad *De Vrouw en haar Huis* onder leiding van feministe Elisabeth M. Rogge (1858-1945), die via het tijdschrift de ontwikkelde vrouw wil informeren over het huishouden, kleding, kunst en nijverheid. Dien blijft tot 1932 aan *De Vrouw en haar Huis* verbonden. Als het blad vijfentwintig jaar bestaat, staat Elisabeth Rogge uitvoerig stil bij de verdiensten van Dien. Juist omdat Dien de nieuwe mode altijd zo elegant verbeeldde, heeft ze, volgens Rogge, aangetoond dat reformkleding helemaal niet hoeft te leiden tot een hobbezakuiterlijk. Dien is daar het levende bewijs van. Ze draagt altijd elegante kleding en is tot op hoge leeftijd modebewust.[80] De kleinkinderen herinneren zich de lange kettingen die ze altijd op haar japonnen droeg.
De vrouwen die zich beijveren voor het vrouwenkiesrecht weten haar eveneens te vinden. In 1901 illustreert ze voor de Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht (VvVK) een volgens *Het Nieuws van den Dag* 'boekske, waarin ze duidelijk maakt hoe onrechtvaardig 't toch is dat de vrouw geen kiesrecht heeft'.[81] Dien onderschrijft de beginselen van de vrouwenbeweging volledig. Ruim honderd jaar later herinnert kleinzoon Jean Jacques zich oma als een suffragette met moderne opvattingen. Ze was ook lid van de Nieuw-Malthusiaanse Bond, die geboortebeperking en -regeling propageerde. Zou ze in deze tijd leven, dan zou ze volgens hem ongetwijfeld op de PvdA of D66 stemmen. Kleinzoon Fred deelt deze opvatting en kenschetst haar als een wilskrachtige en ambitieuze vrouw.[82]

Kunst en vrouwen

Terwijl Dien en haar collega's overtuigd raken van hun eigen kunnen, dringt dat besef maar langzaam door bij mannelijke critici. Zij vinden dat kunstenaressen niet in de schaduw kunnen staan van hun mannelijke collega's. Volgens hen blijft het bij goedgelijkende, maar weinig tot de verbeelding sprekende portretjes en stillevens. Niemand heeft er iets op tegen dat vrouwen schilderen, maar ze worden nauwelijks opgemerkt of weggezet als hobbyisten. Degenen die er hun brood mee willen verdienen, gaan lesgeven of boeken illustreren. Daarin is voor talentvolle kunstenaars werk in overvloed als aan het einde van de negentiende eeuw de ideeën van het Engelse Arts and Crafts Movement, vertegenwoordigd door o.a. Walter Crane en Beatrix Potter, overwaaien naar Nederland. Hun sprookjesachtige, gedetailleerde en decoratieve illustraties sieren de Engelse kinderboeken. Vanuit hun overtuiging dat het uiterlijk van een kinderboek de kinderziel in positieve zin beïnvloedt, propageren ze dat de band, het zetsel, het materiaal en de illustraties één organisch geheel vormen. Door kinderen te omringen met schoonheid gaat niet alleen het kind erop vooruit, maar ook de volwassene en zelfs de hele gemeenschap; een socialistisch ideaal.[83] Met tentoonstellingen als *Kind en Kunst* (Amsterdam, 1906) en *Schoonheid in het Leven van het Volkskind* (Den Haag, 1914), dragen voorstanders deze visie uit. Hoe belangrijk Dien zelf de illustraties in kinderboeken en de afbeeldingen op wandplaten vindt, legt ze uit in de catalogus bij laatstgenoemde tentoonstelling. Muurschilderingen en wandplaten verhogen volgens haar niet alleen het esthetisch aanzien van het gebouw, maar stimuleren ook 'de ontwikkeling van de schoonheidszin der jeugd'. Dat komt omdat de harten

De eerste illustraties voor kinderen van de jonge Dien Bokhorst verschijnen in 1902 in *Heidekoninginnetje*, een 'klaviersprookje' van Catharina van Rennes. De bekende componiste en zangpedagoge is onder de indruk van haar werk en er volgen nog enkele opdrachten.
In 1916 illustreert zij *Wat onze Kinderen zingen*, 'een bloemlezing uit onze beste kinderliedjes', bijeengebracht door Ph. Kruseman. In menig huisgezin is hieruit naar hartenlust gezongen.
(Collectie Stadsarchief Vlaardingen).

Dien Midderigh-Bokhorst met dochter Hannie en zoon Ben in 1911.
(Foto Jac. Niestadt, collectie M. van Slooten-Midderigh).

Een afbeelding uit *Moes vertelt verder*, door S. Gruys-Kruseman, uit de serie *Voor 't kleine Volkje* (G.B. van Goor Zonen, 4e druk, ca. 1920). Dien gebruikt de kinderen vaak als inspiratiebron voor haar illustraties. Opvallend is de overeenkomst tussen de vrouw en het meisje op de afbeelding en Dien en Hannie op de foto.
(Collectie Stadsarchief Vlaardingen).

van kinderen zo ontvankelijk zijn voor schoonheid. Zij propageert sprekende kleuren, duidelijke lijnen en een rustige achtergrond.[84] Aan teksten stelt ze eveneens hoge eisen. Als presidente van een comité dat in 1929 een feest organiseert ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan van de eerste Haagse H.B.S. voor meisjes,[85] haar voormalige middelbare school, schrijft ze beroemde oud-leerlingen aan met het verzoek om een bijdrage te leveren aan de revue. De auteur Jeanne Kloos-Reyneke van Stuwe geeft gehoor aan de oproep en Dien schrijft in een dankbriefje: 'Voortreffelijk hebt U mijn bedoeling begrepen en mooi en sober tot uitdrukking gebracht ons verlangen naar schoonheid, ons worstelend streven zonder ophef of zelfverheffing.'[86]
Vrouwelijke kunstenaars spelen in de beweging een belangrijke en vanzelfsprekende rol. De kinderonderwerpen liggen immers dicht bij de belevingswereld van de vrouw.[87] Dien tekent, net zoals haar collega-illustratoren, vele knusse en huiselijke tafereeltjes met daarop fraai geklede kinderen die zich

scharen rond de moeder. De enscenering op een foto, gemaakt door de Vlaardingse fotograaf Jac. Niestadt, met Dien, dochter Hannie en zoon Ben, doet denken aan deze tekeningen. Voor Dien zijn de kinderen en later de kleinkinderen 'geliefde modellen voor haar scheppingen'.[88] Verschillende journalisten zien de idyllische afbeeldingen als een verlengstuk van haar persoonlijke eigenschappen. Ze schrijven over Dien: 'Zij beluisterde hun fijne, teedere, lieve karaktertjes'[89] en 'haar kunst spreekt, juist doordat ze ook huisvrouw en moeder is, van haar groote liefde voor de kinderen'.[90] De kleinkinderen nuanceren dit beeld. In de omgang vonden ze oma vaak koeltjes en afstandelijk. Kleinzoon Kim schat in dat oma weinig aansluiting vond bij kinderen, dit in tegenstelling tot opa.[91]

Kunstkringen

In het fin du siècle wordt kunst 'met een boodschap' steeds belangrijker. Ook ontwerpers als H.P. Berlage willen het volk verheffen en opvoeden in goede smaak. Ze maken tafels, stoelen, kasten en ander huisraad vanuit de idee dat 'de schoonheid zich het eerst openbaart door vorm en kleur in toegepaste kunst'.[92] Eén van de plekken waar (draagkrachtige) kopers daarvoor en voor andere uitingsvormen van kunstnijverheid terecht kunnen, is meubelatelier N.V. 't Binnenhuis in Amsterdam dat in 1900 de deuren opent. In 1902 levert Dien Bokhorst op verzoek, net zoals haar neef Engelbartus Bokhorst uit Deventer, vrij werk aan dat hier aangekocht kan worden. Later wordt haar werk (aquarellen, pentekeningen, etsen en litho's) ook verkocht in kunsthandel De Zonnebloem van C. de Lorm in Den Haag.[93]

De nieuwe vormgeving is wel aan de Midderighs besteed. Jan en Dien omringen zich niet alleen met moderne meubels, maar ze gebruikt ze ook in haar illustraties en tekent woonkamers met strak vormgegeven meubilair en diepe vensterbanken waarop fleurige kussens liggen.[94] Als eerste vrouw in Nederland ontwerpt ze zelfs een meubel van rotan dat ze door een Haagse firma laat uitvoeren, de wieg voor dochter Hannie.[95]

Dien sluit zich aan bij vertegenwoordigers van de vernieuwende kunstnijverheid, die sinds 1904 zijn verenigd in de Nederlandsche Vereeniging voor Ambachts- en Nijverheidskunst (V.A.N.K.). Deze vereniging stelt zich ten doel de ontwikkeling van de kunstnijverheid te bevorderen en de belangen

Jan Midderigh maakt deze onvoltooide aquarel van het moderne interieur in hun woning aan de Willem Beukelszoonstraat. (Collectie M. van Slooten-Midderigh)

J. Waltman in Maassluis geeft van 1911-1919 het door ds. C.E. Hooykaas geredigeerde *Kerstboek voor Jong Holland* uit, met omslagen van Dien Midderigh-Bokhorst. Zij ontwerpt bovendien een aantal zgn. belijdenisplaten voor deze uitgeverij. Op de afbeelding het *Tiende Kerstboek voor Jong Holland*, in 1920 uitgegeven door Editio te Hillegom. Na het overlijden van Waltman in dat jaar worden diens activiteiten waarschijnlijk voortgezet door deze uitgeverij.
(Stadsarchief Vlaardingen. Archief van de Remonstrants Gereformeerde Gemeente, inv.nr. 523).

van de beroepsbeoefenaars te behartigen. Dien wordt in 1905 aspirant-lid en in 1910, samen met acht andere vrouwen, volwaardig lid met stemrecht. De V.A.N.K. groeit in de loop van de jaren uit tot een professionele en militante beroepsvereniging. Onder de V.A.N.K.-vlag exposeert Dien regelmatig werk, zoals in 1910 op de Wereldtentoonstelling in Brussel (eervolle vermelding voor illustratief werk in samenwerking met Jan[96]), Amsterdam, Parijs en Leipzig (eervolle vermelding).[97] Jan Midderigh wordt in 1932 'belangstellend lid' en mag in die hoedanigheid o.a. mee met de door de vereniging georganiseerde excursies.[98]

Een vrijzinnig echtpaar in Vlaardingen

Het duurt waarschijnlijk wel even voordat Dien zich thuis voelt in Vlaardingen. Jan woont er al ruim twee jaar en heeft door zijn werk iedere dag contact met leerlingen en collega's. Dien daarentegen werkt dagen achtereen thuis aan de (illustratie)opdrachten. Ze moet erop uit om geestverwanten te ontmoeten en vriendschappen te sluiten. Gewend aan de vele culturele activiteiten in Den Haag en Amsterdam, steekt het sterk verzuilde Vlaardingen met maar 21.000 inwoners daar wat bleekjes bij af. Ze kan lezingen bezoeken over verschillende politieke onderwerpen, maar op cultureel gebied valt er weinig te beleven of het moet de expositie zijn die Jan inricht met tekenwerk van zijn leerlingen.[99] Er gloort licht als in 1908 de Remonstrants Gereformeerde Gemeente nieuw leven wordt ingeblazen door predikant C.E. Hooykaas (1878-1933). Daar vinden Jan en Dien aansluiting bij gegoede Vlaardingers met vrijzinnige denkbeelden en een dominee die een liefhebber is van kunst.

In het gemeentelijke bevolkingsregister is bij zowel Jan en Dien als bij dochter Hannie in de kolom kerkgenootschap een dikke streep gezet door 'Ned. Herv.'. Bij zoon Ben, geboren in 1911, staat onder kerkgenootschap dan al 'geen' ingevuld.[100] Zij besluiten geen lid te worden van de Remonstrantse gemeente, maar staan geregistreerd als begunstigers.[101] Dominee Hooykaas werkt regelmatig samen met Jan en Dien. Als onder zijn redactie het *Kerstboek voor Jong Holland* verschijnt, tekent Dien de omslagen van de door J. Waltman in Maassluis uitgegeven boeken, hét kerstgeschenk voor zondagsschoolkinderen. Hannie is één van die kinderen. Zij bezoekt vanaf september 1913 de zondagsschool samen met o.a. leeftijdsgenote Sophie, dochter van de predikant.[102] In april 1925 wordt Hannie lidmaat.[103]

Ter gelegenheid van zijn aanstelling als predikant te Rotterdam in 1914, biedt Dien een getekend portret van Hooykaas aan 'dat een plaatsje krijgt in de bestuurskamer' van de kerk aan de Hoflaan.[104]

In remonstrantse kringen ontmoet het echtpaar Midderigh gelijkgestemde stadsgenoten. Zo sluit het een levenslange vriendschap met Johannes Henricus (Jan) van Linden van den Heuvell (1883-1948) en diens echtgenote Anna Petronella Elisabeth Theodora (Bets) Verploegh Chassé (1885-1960). Van Linden van den Heuvell, directeur van N.V. De Oude Lijnbaan, is een drukbezet man. Niet alleen is hij lid van de gemeenteraad, voorzitter van de Kamer van Koophandel en Fabrieken en secretaris van de Spaarbank, maar daarnaast grossiert hij ook in bestuursfuncties, waaronder die van de Remonstrants Gereformeerde Gemeente, de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen en de Maatschappij tot Bevordering der Toonkunst.[105] Jan is lid van 't Nut en Dien jarenlang ondervoorzitter van Toonkunst. Cultureel en sociaal is het echtpaar onderdak.

Met de strijd om het vrouwenkiesrecht wil het in Vlaardingen niet zo vlotten. Als de bestuursleden van de Rotterdamse afdeling van de Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht eind 1908 een bijeenkomst in de zaal Harmonie beleggen in de hoop dat er zich genoeg vrouwen aanmelden om een Vlaardingse afdeling op te richten, vangen ze bot. De opkomst is bedroevend laag en hoewel een aantal vrouwen lid wordt, wil niemand in

het bestuur. Een paar maanden later lukt het wel. Geertruida Knottenbelt, Elisabeth de Witte-van der Brugge en Dien Midderigh-Bokhorst gaan samen het bestuur vormen.[106]

De vriendschap met J.H. van Linden van den Heuvell, eigenaar van de Oude Lijnbaan, levert Jan Midderigh een opdracht op voor het ontwerpen van een kalenderschild, waarop het interieur van de touwslagerij is afgebeeld.
(Collectie Stadsarchief Vlaardingen).

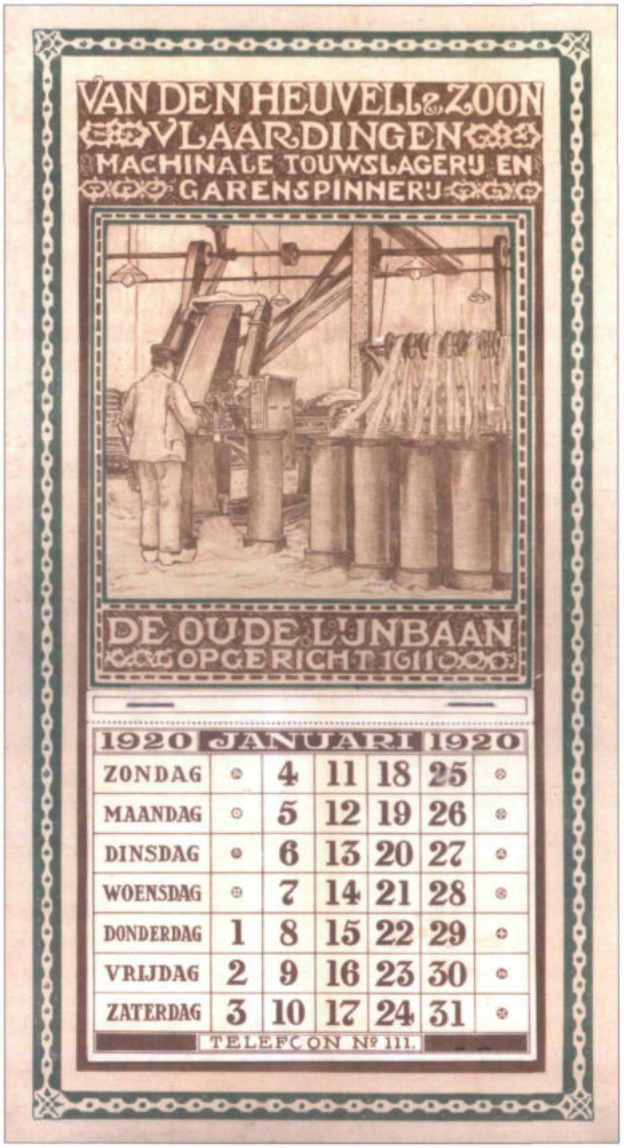

Tentoonstellingen in de zaal Harmonie

In lijn met de landelijke trend besluiten de bestuursleden van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen in november 1912 de *Tentoonstelling van Kinderlectuur* te organiseren. Daartoe wordt eerst een Comité voor Volkskunst geïnstalleerd. Dominee Hooykaas neemt de voorzittersrol op zich, W. van der Linde verricht secretariaatswerkzaamheden en A. Schouten, directeur van School D, treedt op als penningmeester.[107] Met de tentoonstelling hopen de organisatoren 'de kunstzin onder het volk te ontwikkelen, meer in het bijzonder om onder het oog van het volk te brengen dat ook in het goedkoope wel wat moois te vinden is en de aandacht op het schoone daarvan te vestigen'.[108] Jan en Dien bieden aan om belangeloos het tentoonstellingsaffiche te ontwerpen. De commissieleden maken graag van het aanbod gebruik. Jan neemt bovendien zitting in een subcommissie die de catalogus samenstelt. Het is het streven dat ieder Vlaardings huisgezin na de tentoonstelling een

Jan en Dien Midderigh-Bokhorst ontwerpen samen het affiche voor de *Tentoonstelling van Kinderlectuur* in 1912.
(Stadsarchief Vlaardingen. Archief van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, inv.nr. 72).

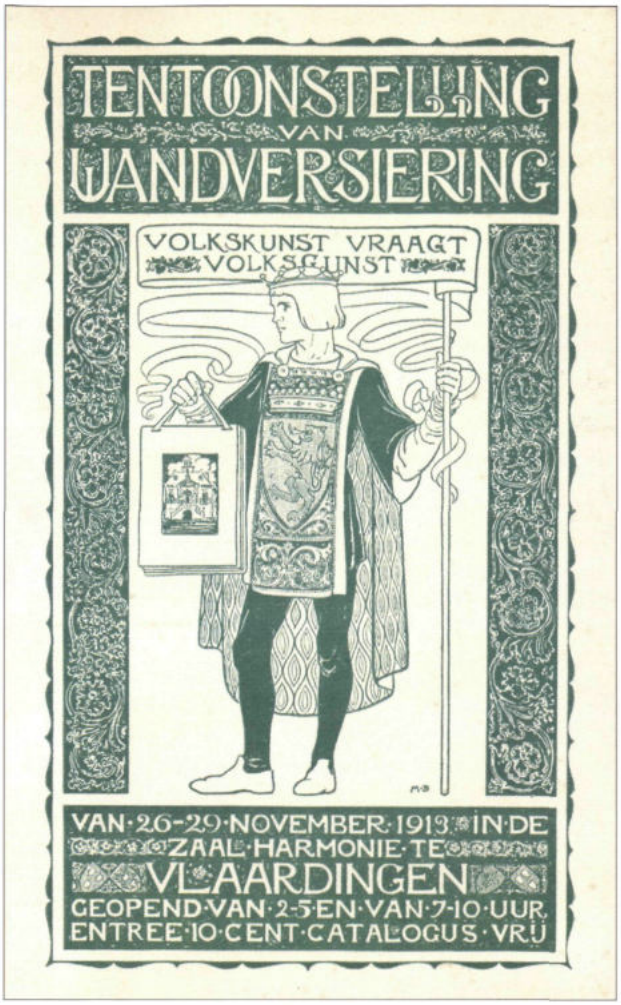

Affiche voor de *Tentoonstelling van Wandversiering* in 1913. In zijn rechterhand houdt de koning een afbeelding van het Vlaardingse stadhuis.
(Collectie Stadsarchief Vlaardingen).

exemplaar in zijn bezit heeft. Ouders kunnen zo verantwoorde boeken, gerangschikt per leeftijdscategorie, voor hun kroost uitzoeken. In Vlaardingen, Vlaardinger-Ambacht, Schiedam en Maassluis worden biljetten aangeplakt die belangstellenden moeten verleiden de tentoonstelling te bezoeken. Als op de openingsavond rond de klok van zeven de deuren van de zaal Harmonie opengaan, stromen de kinderen toe. Een journalist ziet daar ook kinderen uit de doelgroep tussen: 'Al spoedig vulde een talrijk, woelig, klein publiek op schoenen en klompen, in blouse en buis de stoelenrijen of de ruimten tusschen de etalages.' Ze kunnen niet alleen originele tekeningen van het echtpaar Midderigh-Bokhorst bewonderen, maar ook van Rie Cramer, Jan Sluijters, Willy Sluyter, Tjeerd Bottema etc. Daarnaast vergapen de kinderen zich aan een grote verscheidenheid aan boeken, waarvan vele zijn geïllustreerd door Dien of door Dien en Jan samen. Als de kinderen zijn vertrokken, houdt Dien een lezing voor de volwassenen over het illustreren van kinderboeken. Zij betoogt dat de illustraties in overeenstemming moeten zijn met de inhoud van het boek, maar volgens haar 'wordt dat niet door alle teekenaars streng nageleefd'. Johan Been komt nog over uit Den Briel om iets te vertellen over *Levensdurf en levensmoed in kinderboeken* en Ida Heijermans houdt een voordracht over *Kindercouranten en kindertijdschriften*.[109]

Het succes van de tentoonstelling smaakt naar meer. Onder leiding van wederom dominee Hooykaas wordt een jaar later, in november 1913, in de zaal Harmonie de *Tentoonstelling van Wandversiering voor School en Huis* ingericht. Bezoekers kunnen o.a. genieten van een grote hoeveelheid reproducties van meesterwerken. Voor deze tentoonstelling ontwerpen Dien en Jan ook ditmaal het affiche. Jan arrangeert bovendien de tentoonstelling en stelt de catalogus samen. In het voorwoord wijst hij de lezer op 'de enorme vlucht die de Chemigrafische reproductie heeft genomen'. Daardoor kan nu vrijwel iedereen kunst voor aan de muur kopen, want kunstgenot kent volgens hem geen klassenonderscheid. In de openingsspeech sluit Hooykaas daarop aan en benadrukt dat er nog veel verschil bestaat tussen klassen en standen. Maar 'in de sferen van 't hoogere leven, waartoe de kunst behoort geldt het verschil niet. En daarom is het Volkskunst - Kunst aan Allen,' zo houdt hij zijn gehoor voor.[110] In hoeverre de culturele volksverheffing ook het slechten van de klassenverschillen beoogt, is twijfelachtig en mogelijk persoonsgebonden. Zo heeft Dien er op oudere leeftijd grote moeite mee dat de dochter van haar naaister naar de M.U.L.O. gaat in plaats van naar de huishoudschool.[111]

Na het vertrek van Hooykaas lijkt de koek op. In 1914 constateren de bestuursleden van 't Nut dat het vrijzinnige element in Vlaardingen sporadisch voorkomt en bij de volksklasse nagenoeg geheel ontbreekt. Het ledental is tot een dieptepunt gedaald.[112]

Afdeling Vlaardingen der Maatschappij tot Bevordering der Toonkunst

De *Nieuwe Vlaardingsche Courant* meldt op 6 december 1913 dat in het kerkgebouw van de Remonstrants Gereformeerde Gemeente aan de Hoflaan een concert zal plaatsvinden, waaraan medewerking wordt verleend door de dames Van Linden van den Heuvell-Verploegh Chassé en Midderigh-Bokhorst. Onder meer worden duetten van F. Mendelssohn-Bartholdy en liederen van Bach ten gehore gebracht.[113] Dien beperkt zich dus niet alleen tot de beeldende kunst, maar houdt ook van muziek en kan goed zingen. Vijf jaar later constateren vier heren, waaronder Jan van Linden van den Heuvell, dat er in Vlaardingen op muziekgebied maar weinig te genieten valt, hoewel 'alle factoren voor een opgewekt muzikaal leven' hier

C.E. Hooykaas in 1914. Jan en Dien werken veel samen met deze kunstminnende remonstrantse predikant.
(Foto P. Dijkers. Collectie Stadsarchief Vlaardingen).

toch aanwezig zijn. In een circulaire roepen zij allen die van oordeel zijn 'dat van goede muziek een verheffende en veredelende invloed uitgaat' op om de handen ineen te slaan en over te gaan tot de oprichting van een Vlaardingse afdeling van de Maatschappij tot Bevordering der Toonkunst.[114] Zo'n veertig personen geven hieraan gehoor en melden zich op 22 januari 1918 in de serre van de zaal Harmonie. De oprichting van 'Toonkunst' is een feit en de aangetreden bestuursleden, waaronder Jan van Linden van den Heuvell en Dien Midderigh-Bokhorst, gaan aan de slag. De leden van de koorcommissie proberen ondertussen zanglustige Vlaardingers te interesseren voor het koor. Ruim honderd dames en heren geven zich op. Op 7 mei van dat jaar is de eerste uitvoering onder leiding van Jos. Vranken. De belangstelling is overweldigend. Het seizoen daarna telt het koor al driehonderd leden. Toonkunst organiseert naast de gewone uitvoeringen regelmatig kamermuziekavonden en maakt zich bovendien sterk voor de stichting van een muziekschool. Op 21 februari 1920 wordt deze school, gehuisvest op de bovenverdieping van het pand Lijnstraat 2, officieel geopend. De leerlingen van de orkestklas begeleiden regelmatig de concerten van het koor.[115] Tot haar vertrek uit Vlaardingen maakt Dien als ondervoorzitter deel uit van het bestuur.[116]

Spagaat

Hoewel Dien moeiteloos werk, sociale verplichtingen en moederschap lijkt te combineren, vindt ze het ook weleens lastig. Dat vertelt ze aan een journalist die in gesprek is met Suze Groeneweg (1875-1940). Suze wordt in 1918 namens de S.D.A.P. als eerste vrouw in de Tweede Kamer gekozen. Ter gelegenheid daarvan interviewt een journalist van *Het Volk* haar en terwijl Suze de vragen beantwoordt, zit Dien erbij om aan een portret van de volksvertegenwoordigster te werken. Haar ontgaat geen woord, want als Suze poneert dat de moeder in haar gezin hoort, stemt ze daar volmondig mee in. De journalist, die Dien kenschetst als 'zelve een onzer meest interessante vrouwen', noteert wat zij daarover te zeggen heeft. 'Ze vertelt hoe blij ze is, dat teekenarbeid 't haar mogelijk maakt veel thuis te werken. Als ze er eens 'n dag uit moet, zooals vanmiddag, dan geeft haar dat 't gevoel, alsof ze haar kinderen te kort doet.'[117] Het schuldgevoel bekroop haar vooral toen de kinderen wat ouder werden, herhaalt ze in 1949. 'Toen ze groter werden ontdekte ik, dat ze me veel slechter konden missen, dan toen ze nog in de wieg of de box lagen. Er was huiswerk om met ze te maken, er waren verhalen om naar te luisteren.' Toch laat ze vanwege het gezin zelden opdrachten schieten. Wel stopt ze op een gegeven moment met portretschilderen, omdat ze daarvoor vaak een paar dagen van huis is.[118] Ze heeft het ook zwaar als haar zieke moeder een poosje bij het gezin intrekt of als Hannie en Ben ziek zijn. 'Ik kom dus niet tot geregeld werken. 't Is anders bar zoo slecht als ons werk nu opschiet,' schrijft ze aan een van haar opdrachtgevers, Isaac Noothoven van Goor (1879-1967), directeur van uitgeverij G.B. van Goor Zonen te Gouda.[119] Hij steekt haar een hart onder de riem en toont begrip. 'Uit eigen ondervinding weet ik hoe wanhopend en deprimeerend een sleepende ziekte in naaste omgeving werkt.' Daartegen is volgens hem maar één goede remedie: 'Werk is de eenigste en natuurlijke afleiding.'[120] Dat is niet aan dovemansoren gezegd. Wel laat ze in alle contracten opnemen dat ze alleen 'behoudens ziekte in het gezin' aan haar verplichtingen kan voldoen. Dan moeten alle andere belangen wijken.[121]

Jan en Dien Midderigh-Bokhorst moeten een modern leven hebben geleid met een evenredig aandeel in de opvoeding. Kleindochter Hanneke twijfelt daar niet aan en herinnert zich opa als een gemoedelijke man die zijn 'moesje' met alles bijstond. En terwijl oma wel eens uit haar slof schoot als ze teveel lawaai maakten, was opa altijd zachtaardig en meegaand.

Omslag van *Bennie's Prentenboek* (1e druk 1914, 2e druk omstreeks 1920. Een uitgave van G.B. van Goor Zonen). Voor Dien is het voor het eerst dat ze een prentenboek illustreert. Zoon Ben staat model en het boek is aan hem opgedragen:'voor Bennie, geteekend door Moeder'. De uitgever stuurt een exemplaar naar koningin Wilhelmina voor prinses Juliana.
(Collectie Stadsarchief Vlaardingen).

Toen ze met haar moeder[122] en zusje Carola[123] inwoonden op de begane grond in het Wassenaarse huis, waarheen het echtpaar in 1927 was verhuisd, werd de afspraak gemaakt dat de meisjes niet op de woonverdieping van opa en oma mochten komen. Maar als oma naar een van haar clubbijeenkomsten ging, riep opa, zodra ze de voordeur achter zich sloot, 'kom maar'. Hij verwende zijn kleindochters met snoepgoed, maakte houten speelgoed, ook voor de kleinzoons, en tekende kartonnen popjes met een papieren garderobe. Maar ook oma liet zich niet onbetuigd en nam haar kleindochters op woensdagen regelmatig mee naar de voorleesmiddagen in het Haagse Damesleesmuseum. Samen leerden ze de kleinkinderen de namen van plantjes die ze tijdens lange wandelingen tegenkwamen. De naaister, die wekelijks aan huis kwam, maakte voor de meisjes jurkjes, waarvan de voorpanden door oma waren gesmockt. Altijd in voor vernieuwing nam oma een abonnement op de *Donald Duck* en las daaruit voor.[124]

Leven van de kunst

Jan verdient als leraar een vast inkomen. In 1905 ontvangt hij *f* 20,- per week voor het vervullen van lesuren aan drie scholen (B.A.S./Teekenschool, Academie en School D).[125] Ruim vijftien jaar later incasseert hij in Vlaardingen voor twee banen *f* 52,-, het inkomen uit de Rijksnormaallessen niet meegerekend.[126] Ter vergelijking: een kantoorbediende vindt in 1924 iedere week *f* 17,50 in het loonzakje.[127] Als vrije ondernemers vullen Jan en Dien het gezinsinkomen aan met verdiensten uit verschillende activiteiten. Na hun huwelijk in 1905 geeft Dien thuis zo nu en dan tekenlessen aan 'meisjes die zich speciaal op illustreeren toeleggen',[128] zoals aan Adrie Palingdood (zij is bekend geworden onder het pseudoniem Adri Alindo).[129] Maar het meeste geld verdient ze met illustreren, het ontwerpen van reclame-uitingen, prentbriefkaarten, wandplaten en kalenders. Vele uitgevers, zowel progressief en socialistisch van karakter als van christelijke signatuur, weten haar te vinden. Dien illustreert tijdens haar leven een indrukwekkend aantal boeken (zie de bibliografie), waarvan een flink aantal in samenwerking met haar echtgenoot.

Jan vult zijn salaris aan met het geld dat hij verdient met tekenlessen aan particulieren.[130] Met het argument dat het óók in het belang van de gemeente is als zij die dit wensen tekenonderricht kunnen krijgen binnen de gemeentegrenzen, verzoekt hij in april 1903 B&W vriendelijk doch dringend om hem in de zomermaanden op de woensdag- en zaterdagmiddagen gratis een schoollokaal in de B.A.S. ter beschikking te stellen waar hij zijn lessen kan geven.[131] Een journalist van *De Moker* krijgt er lucht van en verwijt het gemeentebestuur partijdigheid. Hij is van mening dat dit 'een zuiver privé zaak' is en dat de gemeente niet de zakken van leraren moet spekken.[132] Maar Jan krijgt onder bepaalde voorwaarden uiteindelijk toch zijn zin en gaat in oktober 1903 van start met zijn tekencursus.[133]

Onderhandelen op het scherpst van de snede

Dien toont zich assertief in de onderhandelingen over het honorarium dat ze wil verdienen en laat zich niet afschepen met een fooitje. Misschien leert ze die houding aan tijdens haar jeugd. Moeder Bokhorst-Holtgräve heeft het namelijk niet breed. Ze moet rondkomen van een bescheiden weduwepensioen, aangevuld met het loon dat ze als huishoudster[134] verdient. Als haar dochter studeert, moet ze zelfs een paar keer om kwijtschelding van de gemeentelijke belastingen vragen.[135]

De heer C.A.J. van Dishoeck, uitgever van het boek *Kinderleven*, maakt in 1904 al kennis met de jonge en eigenzinnige Dien Bokhorst. Ze probeert hem over te halen meer geld uit te trekken voor extra illustraties, omdat 'er veel momenten overblijven die als 't ware om illustratie vragen'. Ze heeft

Prentbriefkaarten, wandplaten en kalenders

In *De Haagsche Vrouwenkroniek* van 2 juni 1923 wordt lovend gesproken over vier series van ieder twaalf prentbriefkaarten met afbeeldingen van de hand van Dien Midderigh-Bokhorst. Deze zijn in 1918 uitgegeven door de Haagse firma Ed. Weenenk & Snel. De twee series met de titel *Au paradis des enfants* zijn bestemd voor kinderen en de andere series, *Elégances* en *Au bain de mer*, zijn gericht op het volwassen publiek. Minder verfijnd zijn de prentbriefkaarten, die in de jaren veertig verschijnen. In latere jaren signeert zij met 'Hannie Holt', een samenvoeging van de voornaam van haar dochter en de eerste lettergreep van de achternaam van haar moeder.

Minstens zo succesvol is ze met de door haar ontworpen wandplaten voor school en kinderkamer. De eerste serie onder de titel *Jeugd* verschijnt in 1924 bij uitgeverij Erven Martin G. Cohen in Den Haag. Latere series worden uitgegeven door Smith's Fine Art Publishing. Dien kan bij het ontwerpen van de wandplaten voor de kinderkamer haar fantasie de vrije loop laten. De langwerpige friezen voor het onderwijs vragen meer studie en voorbereiding. Wellicht is dat de reden dat Jan Midderigh, met zijn belangstelling voor geschiedenis en architectuur, hiervan het merendeel voor zijn rekening neemt. Hij ontwerpt series over primitieve volken en hun omgeving, het primitieve verkeer en historische gebeurtenissen. Samen maken ze nog een serie van vier havengezichten. De friezen worden geëxporteerd naar bijna alle Europese landen en Amerika. In 1955 werkt Dien nog aan een serie friezen over de seizoenen in Kabouterland.

Over de kalenders die Dien Midderigh-Bokhorst heeft ontworpen, is niet bijzonder veel bekend. In 1909 maakt ze een *Kalender voor 't jonge Volkje*, uitgegeven door Van Zwicht in Leiden en Bredée in Den Haag. Maar ook in 1916 en in 1922 verschijnen er door haar gemaakte kalenders met 'alleraardigste tafreelen uit het kinderleven'. Tevens maakt ze kalenders voor de Afd. Rotterdam van de Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren, de Nederlandsche Vereeniging van Huisvrouwen en de Nationale Levensverzekeringsbank in Rotterdam.

Prentbriefkaart uit de serie *Au bain de mer*.
(Collectie Stadsarchief Vlaardingen).

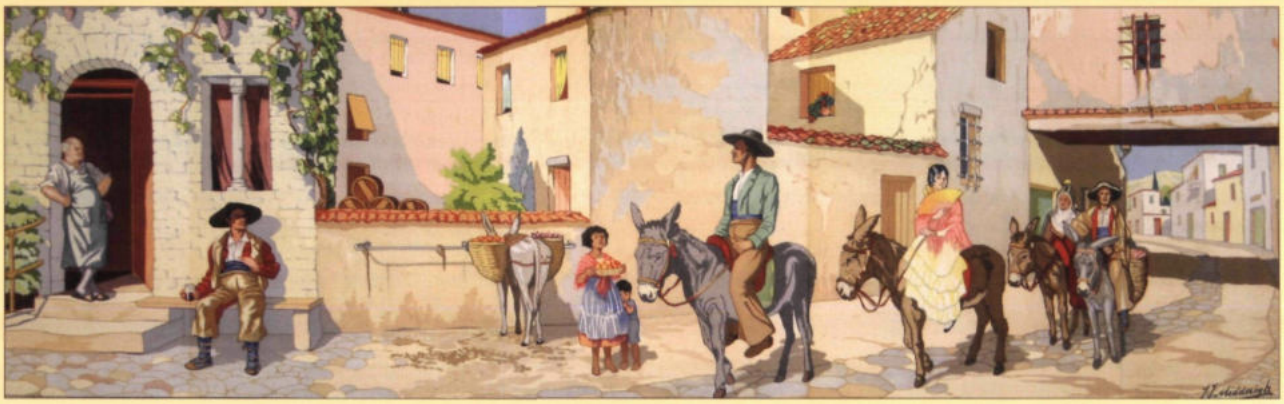

Bergezels in Spanje uit de serie *Het primitieve verkeer*, door J.J. Midderigh (1939).
(Collectie Stadsarchief Vlaardingen).

Prentbriefkaart *Treintje spelen*, gesigneerd met Hannie Holt.
(Collectie Stadsarchief Vlaardingen).

Voorstudie voor *Brem*. Mogelijk is deze afbeelding ook gebruikt voor een kalender, gezien de aantekening 'mei-juni'.
(Collectie M. van Slooten-Midderigh).

Wandplaat *Brem*.
(Collectie Stadsarchief Vlaardingen).

Originele aquarel voor een wandplaat.
(Collectie Stadsarchief Vlaardingen).

daarover gesproken met de auteur en die voert ze op om haar argument kracht bij te zetten. 'Mevrouw Troelstra[136] vond, evenals ik, de som die u voor de illustratie hebt uitgetrokken wel heel klein', schrijft ze Van Dishoeck en 'U begrijpt wel, dat ik voor ƒ 100,- ook maar weinig plaatjes kan maken, op zijn hoogst een stuk of 20, b.v. 4 groote, een gehele pagina beslaande, vijf een halve pagina (ongeveer) beslaande en tien kleine krabbeltjes tusschen den text.'[137] In vergelijking met latere jaren verdient ze met deze opdracht inderdaad maar een schijntje. Bij Van Goor krijgt ze in 1911 voor een bandontwerp en vier platen al ƒ 70,-[138] en in 1928 voor drie platen en een bandontwerp ƒ 175,-.[139] Als ze flink doorwerkt, lukt het haar vijf tekeningen per week te maken.[140]

Er is meer correspondentie met uitgevers bewaard gebleven waaruit haar assertieve houding blijkt. Als uitgever L.J. van Veen er bijvoorbeeld niet over peinst om haar ƒ 30,- in plaats van ƒ 15,- te betalen voor een bijdrage aan het tijdschrift *Ons Thuis*, zegt ze haar medewerking op. Van Veen vindt het spijtig, maar kan niet anders. 'Uw teekeningen zijn de beste, maar een uitgever moet rekening houden met de slotsom van een tijdschrift.'[141] In 1914 en 1915 maakt ze toch weer illustraties voor *Ons Thuis*, zonder dat de uitgever haar financieel tegemoetkomt. Ondertussen moppert ze door over de te lage beloning, maar ook over de misleidende aanpak van de uitgever om het tijdschrift aan de man te brengen. Om potentiele kopers te verleiden, doet hij in reclames voorkomen alsof zij, Rie Cramer en Tjeerd Bottema de illustraties maken, terwijl ze in werkelijkheid ieder maar één tekening leveren. De overige illustraties zijn van 'mindere goden'. Ze ergert zich eraan dat hij misbruik maakt van haar goede naam 'tot dekking der minderwaardige lading'.[142]

Omslag *Van kindjes en hun vrindjes*. De gebundelde prentbriefkaarten zijn eerder uitgegeven door Steen- en Offsetdrukkerij Van Leer in Amsterdam. G.B. van Goor brengt ze samen in een boekje waarvoor Dien ook de versjes schrijft onder het pseudoniem Hannie Holt. (Collectie Stadsarchief Vlaardingen).

De rechten van een illustratrice

Twee onderwerpen duiken in de correspondentie met directeur Noothoven van Goor steeds weer op. Zo vindt ze het onrechtvaardig dat ze, als een door haar geïllustreerd boek een herdruk beleeft, maar één keer wordt betaald, in tegenstelling tot de auteur.[143] En daarnaast is het voor haar nauwelijks te verkroppen dat haar tekeningen eigendom worden van de uitgever, die er vervolgens mee kan doen wat hij wil. Als de uitgever tekeningen die ze heeft gemaakt voor *Kindervreugde* wil hergebruiken voor een schoolboekje uit de serie *Oogst*, protesteert ze.[144] In 1919 verdraagt ze de, in haar ogen, onrechtvaardige behandeling niet langer en schrapt ze, zonder overleg, het reproductierecht in het toegezonden contract. Ze begrijpt niet dat Noothoven van Goor daar zo verbolgen op reageert en betitelt hem als 'onvermurwbaar'. Hij voert aan dat de tekeningen toch juist door hem worden gekocht om gereproduceerd te worden 'en niet als 'teekening' zooals een particulier een schilderij koopt'. Uiteindelijk komt hij haar gedeeltelijk tegemoet en belooft voortaan vast te leggen dat gereproduceerde tekeningen alleen gebruikt mogen worden bij een oorspronkelijk door haar geïllustreerd manuscript of een gedeelte daarvan in bijvoorbeeld een bloemlezing. Alleen na haar toestemming mogen ze bij andere teksten worden geplaatst.[145]

Haar protesten hebben succes en Dien wordt steeds bedrevener in de onderhandelingen. Als haar artistieke nicht Jet Bokhorst probeert om ontwerpen voor prentbriefkaarten ergens te slijten, legt ze aan de hand van persoonlijke ervaringen uit hoe ze dat moet aanpakken. Uitvoerig schrijft ze Jet hoe de directeur van Steen- en Offsetdrukkerij Van Leer in Amsterdam haar opdroeg om prentbriefkaarten te ontwerpen en ze er een honorarium van ƒ 15,- per ontwerp uitsleepte en nog eens ƒ 10,- bij een herdruk. Daarnaast bedong ze dat de tekeningen zonder haar toestemming niet gebruikt mochten worden voor bijvoorbeeld kalenders. Toen Noothoven van Goor een aantal met haar toestemming aankocht en ze gebruikte voor twee boekjes, bracht die ene prentbriefkaart al ƒ 45,- op, zo rekent ze Jet voor. Dien schrijft bij de gebundelde kaarten tevens de versjes.[146]

Ondanks de vele opdrachten beleeft het echtpaar door om-

Seriewerk

Voor 't kleine Volkje is een serie kinderboeken, die vanaf 1909 wordt uitgegeven door G.B. van Goor Zonen te Gouda en in totaal 36 delen omvat. De serie is duidelijk herkenbaar dankzij de door Dien Midderigh-Bokhorst ontworpen bandtekening met een groepje lezende en luisterende kinderen. Ondanks het uniforme uiterlijk zijn per druk verschillen aan te wijzen door variatie in kleur, belettering en leeftijdaanduiding. De (apart verkrijgbare) stofomslag wordt gesierd door de afbeelding van negen vrolijke kaboutertjes en een rijtje boekjes uit de serie. Later ontwerpt Rie Cramer een eigentijdsere omslag. Een andere bekende serie waaraan Dien meewerkt, is *Voor School en Huis*, vanaf 1910 uitgegeven door de Amsterdamse uitgeverij Erven Martin G. Cohen. De boekjes, waarvoor Anna Sutorius de versjes schrijft, zijn bedoeld voor peuters en kleuters. Ze zijn herkenbaar door het formaat (15x23 cm) én de omslag: de duurdere versie is gekartonneerd en voorzien van een gekleurde afbeelding, de goedkopere uitgave is gehuld in een slap oranje/bruin gekleurd kaftje. In dagblad *Het Volk* van 2 december 1912 verschijnt een lovende recensie: 'Bij pretentielooze, heel kinderlijke versjes heeft mevrouw Midderigh bizonder fijne plaatjes geteekend, waar kinderen, dunkt ons, buitengewoon veel plezier in zullen hebben.' Weinig bekend is dat van deze serie zgn. 'legkaarten' zijn vervaardigd, onder de titel *Klein en knus voor broer en zus, legkaarten met voorbeelden*, 'speciaal vervaardigd voor onze kleuters, voor welke het puzzle-systeem nog te moeilijk is'.

Links: Stofomslag van *Met z'n zevenen uit logeeren*, door S. Gruys-Kruseman (G.B. van Goor Zonen, *Voor 't kleine Volkje*, 3e druk, 1918). (Collectie Stadsarchief Vlaardingen).

Onder: Omslag van *Eénig Kind*, door Tine van Aalst-Gobius (G.B. van Goor Zonen, *Voor 't kleine Volkje*, 1913). (Collectie Stadsarchief Vlaardingen).

Geheel onder: Omslag van *In 't Plantsoentje*, door Anna Sutorius (Erven Martin G. Cohen, *Voor School en Huis*, 1915). (Collectie Stadsarchief Vlaardingen).

Dien ontwerpt in opdracht van de *Vereeniging Vrede door Recht* drie allegorische werken op panelen van twee bij drie meter. Afgebeeld is een briefkaart met één van deze panelen. Ze zijn te bewonderen tijdens de *Tentoonstelling de Vrouw 1813-1913*, die in Amsterdam wordt gehouden. In de tentoonstelling staat de rol van de vrouw centraal. De bezoekers krijgen te zien hoe die in een eeuw tijd ingrijpend veranderde en wat vrouwen anno 1913 presteren in o.a. het onderwijs, het maatschappelijk werk, de verpleging, de fotografie en natuurlijk in de kunst. Dien is lid van het bestuur van de commissie voor de kinderlectuur, samen met o.a. Nienke van Hichtum en Rie Cramer. De commissieleden richten een tentoonstellingszaal in met kinderboeken.
(Collectie Stadsarchief Vlaardingen).

standigheden financieel wel eens mindere tijden. Als Dien wekenlang in touw is met de drie grote panelen voor de tentoonstelling *De Vrouw 1813-1913*, heeft ze nauwelijks tijd voor illustratieopdrachten. Ze klaagt haar nood bij Isaac Noothoven van Goor, die antwoordt dat ze de opdracht toch eigenlijk meer voor de eer dan voor het honorarium heeft aangenomen.[147] Als ze het een poosje rustig aan moet doen, vlak voor het overlijden van haar moeder in 1915, brengt Jan de uitgever op de hoogte van dit slechte nieuws. Hij slaat een sombere toon aan over de financiële gevolgen. Volgens Noothoven van Goor valt dat wel mee: 'Wat de financiële schaduwzijde voor U betreft is dat spoedig genoeg, zoodra uw vrouw weer werk kan aannemen, weet te compenseeren.'[148]
Maar al bij al legt het kunstenaarschap Jan en Dien geen windeieren. Dat leidt overigens niet tot een exorbitante levensstijl. Ze veroorloven zich de aanschaf van een huis in Vlaardingen en daarna in Wassenaar en maken graag buitenlandse reizen. Maar ondanks een groeiende bankrekening gaat het er in huize Midderigh zuinig aan toe. Als de leverancier de bestelde kruidenierswaren aan de deur aflevert, worden ze in de keuken nog even nagewogen en wanneer de kleinkinderen in bad gaan, mag de badkuip niet verder worden gevuld dan het streepje dat aan de binnenkant is aangebracht.[149]

Een zakelijke vriendschap

Omdat Dien het druk heeft, tijd wil voor zelfstudie ('je moet oppassen geen tekenfabrikant te worden'[150]) en regelmatig de deadlines niet haalt, verdubbelt Noothoven van Goor rond 1913 haar honorarium in ruil voor een harde afspraak over welke boeken wanneer worden geïllustreerd. Die overeenkomst maakt dat ze één van de best betaalde illustratoren bij Van Goor wordt. Maar binnen de kortste keren wil ze alweer van de afspraak af, omdat ze daardoor soms noodgedwongen moet bedanken voor werk dat haar meer aanstaat.[151] De overeenkomst met Noothoven van Goor lijkt van de baan, het aangepaste honorarium echter niet. Ze kan het zich nu veroorloven alleen werk aan te nemen dat haar inspireert, te kiezen voor boeken waarbij ze 'haar fantasie bij de verluchting vrij spel laat'.[152]
Toch probeert hij haar nooit vast aan de uitgeverij te verbinden, waarmee hij een verbod zou kunnen afdwingen om voor anderen te werken. Als Rie Cramer een dergelijke overeenkomst wel afsluit met uitgeverij De Haan draagt hij daartegen een kunstzinnig argument aan: 'Hoe iemand als Rie Cramer op den duur frisch kan blijven nu zij contractueel een zeer groot aantal teekeningen voor kleine kinderboeken moet leveren is mij een raadsel.'[153] Dien mag alleen vanuit concurrentieoverwegingen voor andere uitgevers geen kinderboeken illustreren die lijken op de serie *Voor 't kleine Volkje*[154], waarvoor ze vanaf 1909 jarenlang vele deeltjes illustreert en waarmee de samenwerking met Van Goor begint. Verder laat hij haar vrij en informeert bij tijd en wijle zelfs belangstellend naar haar activiteiten voor andere opdrachtgevers. Hij reageert zelfs enthousiast als Dien hem een exemplaar van het *Bleyle Bilderbuch* toestuurt. Hoewel hij van mening is dat de reclame er wel wat dik opligt, is zijn eerste indruk goed: 'Wat een aardig frisch boekje dat voor reclamewerk goed is uitgevoerd en valt te rangschikken onder artistieke reclame.'[155]
Dien werkt jarenlang voor de Duitse firma Bleyle, die kleding van machinaal gebreide tricot produceert, waaronder de populaire matrozenpakjes voor kinderen. De boekjes kennen op

Van een jongentje [sic] *dat niet naar bed wilde,* met de inzet van de achterkant van het boekje. Dien Midderigh-Bokhorst verzorgt zowel de tekst als de illustraties (G.B. van Goor Zonen, 1921).
(Collectie Stadsarchief Vlaardingen).

Eén van de aquarellen die Jan Midderigh maakt tijdens een vakantie in Lunteren van het Padoxhuisje waar het gezin verblijft. Tot de uitgave van een prentenboek komt het echter niet.
(Collectie J.J. Lapré).

het hoogtepunt een oplage van een miljoen exemplaren. Niet zelden wordt later door Dien met enige weemoed hieraan gerefereerd.[156]

De inhoud van de brieven wordt in de loop van de jaren persoonlijker. Isaac leeft mee als Hannie en Ben ziek zijn en informeert naar de gezondheid van moeder Bokhorst-Holtgräve.[157] Hij betrekt Dien ook bij zijn eigen gezin. In 1919 verzoekt hij haar een portret te maken van zijn dochter Auke.[158] Een paar keer per jaar reist Isaac naar Vlaardingen om met de Midderighs te overleggen over nieuwe uitgaven. Hoewel er soms een jaar voorbij gaat waarin Dien niet of nauwelijks voor Van Goor tekent, blijft ze Isaac trouw. Ze concludeert in 1947: 'Wij werkten al voor hem in onze jeugd en zijn allemaal samen oud geworden en kunnen 't zeker daarom zoo best samen vinden.'[159]

Omslag van het door Dien Midderigh-Bokhorst geschreven en geïllustreerde *Hoe Wortelmannetje de wereld zag* (G.B. van Goor Zonen, 1922). Rond het begin van de twintigste eeuw begint de kabouter ook buiten de sprookjes aan een opmars. Auteurs van kinderboeken streven ernaar kinderen een zonnige, probleemloze wereld te presenteren en blijkbaar passen kabouters en elfjes daar goed in. In de kabouterboeken heerst veelal een sprookjesachtige sfeer en speelt de natuur een grote rol.
(Collectie Stadsarchief Vlaardingen).

Schrijven en illustreren

Als illustratrice moet Dien het doen met andermans pennenvruchten. Maar in 1920 krijgt ze de kans om zowel de tekst als de illustraties te maken voor drie prentenboekjes. Als ze haar werk voor het eerste deeltje met de titel *Van een jongetje dat niet naar bed wilde* opstuurt, is Noothoven van Goor tevreden. 'Uw tekst vinden wij goed geslaagd en juist aardig in den kindergeest. Correcties heb ik niet.'[160] In hetzelfde jaar laat ze de uitgever een concepttekst lezen voor een prentenboek met de titel *Pimpernikkeltje* en stelt ze voor om samen met Jan nog een ander prentenboek te maken over een Padoxhuisje. Het idee ontstaat als het gezin vakantie viert in zo'n uit hout opgetrokken huisje in Lunteren.[161] Ter plekke maken Dien en Jan een aantal tekeningen. In eerste instantie toont de uitgever zich enthousiast, maar hij durft het uiteindelijk toch niet aan.[162] Het figuurtje *Pimpernikkeltje* ziet vermoedelijk onder een andere naam het levenslicht. In 1922 verschijnt een door Dien geschreven en geïllustreerd prentenboek onder de titel *Hoe Wortelmannetje de wereld zag*. Tijdens de Tweede Wereldoorlog wordt dit boek heruitgegeven onder een andere titel en komen nog twee vervolgdeeltjes uit. In de nadagen van haar carrière waagt ze zich nog twee keer aan het schrijven en illustreren van een boek, namelijk *Met Elfje Krulkuif het hele jaar door* dat verschijnt ter gelegenheid van haar zeventigste verjaardag (1950) en *Glans en gloed uit donkere diepten*, een boek over edelstenen dat zij samen met Jan maakt (1955).[163]

Kritiek en veren

Hoewel Diens ster rijst, krijgt ze ook weleens kritiek te verwerken. Als ze eens vergeet het gezicht van een figuur te tekenen, stuurt de uitgever de tekening retour en schrijft: 'Dit eenmaal in 't oog hebbende blijft het zoo'n witte vlek.'[164] Maar vaker is uitgever Noothoven van Goor vol lof: 'Ik ben er werkelijk verrukt mee'[165] of 'Wat zijn uw teekeningen frisch en vroolijk.'[166] Hij schroomt ook niet om het commentaar van de auteurs op haar werk aan haar door te geven. Er zijn erbij die hun boek maar wat graag door Dien laten illustreren en hun blijdschap hierover niet onder stoelen of banken steken. Zelden is iemand ontevreden. Als een auteur wel negatieve opmerkingen heeft, neemt de uitgever deze letterlijk over. Zo schrijft hij Dien dat mevrouw S. Gruys-Kruseman, auteur van *Met z'n zevenen uit logeeren*, vindt dat zij de grootvader uit het verhaal 'zoo weinig sympathiek' heeft uitgebeeld, hij lijkt wel op een knorrige oude dame. Dien reageert per omgaande. Weliswaar deelt ze de visie van de schrijfster niet, maar belooft toch een paar kleine aanpassingen te doen.[167]

Over het algemeen staat ze echter bekend om illustraties van hoge kwaliteit. Cor van Osenbruggen, de auteur van *Hoe 't Flip en Henk verder ging*, is in ieder geval een fan. Ze schrijft dat ze geen illustrator kent die met zoveel toewijding werkt

De Vlaardingse slager uit *Hoe 't Flip en Henk verder ging*, door Cor van Osenbruggen (G.B. van Goor Zonen, 3e druk, 1933, p. 141). (Collectie Stadsarchief Vlaardingen).

als mevrouw Midderigh en inderdaad maakt Dien er serieus werk van. 'Voor de motorrijder heeft een jongmensch in onze tuin met z'n motor geposeerd,' schrijft ze en om de slager levensecht op papier te krijgen, heeft ze haar eigen Vlaardingse slager gevraagd of ze in zijn winkel, met zo'n leuk ouderwets hakblok, schetsen mag maken.[168] Jeanne Kloos-Reyneke van Stuwe prijst Dien omdat ze 'altijd doordringt tot in de 'ziel' van het boek'.[169]

Ondanks dat Noothoven van Goor haar steeds opnieuw vraagt uitgaven van illustraties te voorzien, blijft Dien een eigen koers varen en laat hem soms weten geen tijd te hebben. De uitgever blijft vriendelijk, maar als ze weer eens een pareltje aflevert kan hij zijn teleurstelling niet altijd onderdrukken. 'Uw werk doet alleen maar betreuren dat U nog niet meer kunt teekenen.'[170] Soms is er frustratie, bijvoorbeeld als Dien besluit de *Stijfkopje-serie* bij uitgeverij Van Holkema & Warendorf te illustreren. 'Het is alleen concurrentiehaat die hem ertoe brengt. Vroeger toen U werk gebruiken kon, had hij U niet nodig en nu wil hij U van anderen waarmee U steeds samenwerkt afnemen.'[171] Zo nu en dan botsen ze, bijvoorbeeld als ze voor de zoveelste keer moppert over het 'lage honorarium' en weer eens te laat is met haar tekeningen en daardoor het productieproces vertraagt. Hij gooit het dan wel eens over een andere boeg. 'Heeft U eens wat tijd voor mij, meldt U mij dat in verband met uw werkprogramma zeer tijdig. Dan kan ik nagaan of ik mogelijk iets voor U heb.'[172] Beurtelings tapt hij uit een ander vaatje om haar aan het tekenen te krijgen. Hij werkt op haar gemoed, prijst haar de hemel in, wordt boos, komt met het verzoek een 'hele speciale uitgave' te illustreren of geeft af op collega-illustratoren. Dat gebeurt bijvoorbeeld bij de verschijning van *Bennie's Prentenboek* in 1914. Hij schrijft: 'Uw werk staat veel en veel dichterbij de kinderbevatting dan dat van Rie Cramer (*Prentjes en Versjes*). U laat Nelly Spoor (*Nieuwe Versjes*) ook ver achter u.'[173] En later: 'Het werk van mejuffrouw Aafjes is 'handig' maar koud. Ze moet nog heel veel leren.'[174]

Recensenten

In dagbladen en tijdschriften worden de boeken die Dien en Jan illustreren regelmatig besproken. Maar ook de door haar gemaakte wandplaten, kalenders en reclame-uitingen kunnen rekenen op een kritische beschouwing. Over het algemeen krijgt ze lovende kritieken. Eén keer is een recensent ontevreden over haar keuze voor een afbeelding in het meisjesboek *Duvel* van Greta Vollewens-Zeylemaker. Waarom moet Dien een halfbloed tekenen? Deze Udo heeft een slechte naam omdat hij drinkt en met een leraar op de vuist is gegaan. Dit geeft niet het goede voorbeeld voor de jeugd.[175] Voelt Dien zich aangesproken door zulke negatieve kritiek? Dat is zeker wel het geval als uitgever Noothoven van Goor haar een recensie toestuurt uit *De Sollicitant*, een tijdschrift voor schoolmeesters, met daarin een volgens Noothoven van Goor 'snorkende kritiek' op de tekenprestaties van het echtpaar Midderigh-Bokhorst. Dien is woedend en vraagt de uitgever om de verantwoordelijke van repliek te dienen. Noothoven van Goor maant tot rust. 'Wij achten 't beste daartoe voorloopig 't zwijgen toe te doen' en hij herinnert haar eraan dat over haar werk ook 'van zeer velen veren in 't rond vliegen'.[176] In 1913 verschijnt het door D. Wouters geschreven boek *Over het illustreeren van leesboeken voor kinderen*, waarin de auteur zich zeer kritisch uitlaat over vele illustratoren. Zij laten volgens hem te weinig van zichzelf zien en dat is nu juist de bedoeling, want 'anders zou een foto de hoogste kunst zijn'. Jan en Dien maken vaak illustraties die vervelen door hun eenvormigheid en gebrek aan verbeelding. Het is allemaal 'goed geteekend, maar zonder toover', aldus Wouters. Als Dien eens illustraties maakt die wel genade vinden in zijn ogen, vermoedt hij dat ze is beïnvloed door Rie Cramer. Deze iets jongere kunstenares weet met haar werk het kinderoog te boeien door het 'fijne beweeg in haar teekenwerk' en ze

maakt werk dat een 'innerlijk verlangen' uitdrukt. Naar zijn zeer stellige mening vormen Rie Cramer, L.W.R. Wenckebach, Tjeerd Bottema, Jan Sluijters en W.F.A.I. Vaarzon Morel de top in de illustratiewereld. Het echtpaar Midderigh-Bokhorst, Nelly Spoor en H. Meijer maken 'kunstvolle verluchtigingen', maar in de rangorde plaatst Wouters hen onder dit vijftal.
Wouters staat evenwel niet alleen in zijn kritiek. H. van Tichelen vindt bijvoorbeeld dat het werk van Dien in de beginperiode weliswaar artistiek is, maar meer koud decoratief dan suggestief aandoet.[177] Een andere recensent steekt de loftrompet over haar tekeningen van riddervrouwen en sprookjesfiguren die in 1922 te zien zijn op een tentoonstelling, maar in andere tekeningen mist hij kracht en emotie. Hij beschrijft Dien als 'de dichteres van gratie', maar 'haar is vreemd het geëmotioneerde'.[178] Tot een dergelijke conclusie komt ook de recensent die in 1934 een tentoonstelling van werken van vrouwelijke kunstenaars in het gebouw van de Haagsche Kunstkring beoordeelt. Hij heeft waardering voor de compositie van Diens

Woonhuis van het echtpaar Midderigh-Bokhorst aan de Willem Beukelszoonstraat 65. De foto is afkomstig uit het album dat Jan Midderigh krijgt bij zijn afscheid van de Burgeravondschool in 1928.
(Collectie Stadsarchief Vlaardingen).

Dien schildert graag bloemen. Mogelijk is dit vrij werk of een ontwerp voor een prentbriefkaart.
(Collectie M. van Slooten-Midderigh)

werk, maar ook hij mist de overtuigingskracht en vindt het daarom 'als zelfstandige uitbeelding van een idee of emotie niet te aanvaarden'.[179] Waarschijnlijk moet de kritiek Dien niet helemaal vreemd in de oren klinken. In 1922 schrijft ze namelijk zelf dat ze heel graag op een groot paneel zou willen uitbeelden 'den innerlijke strijd van de kunstenares-Moeder', maar het lukt haar echter niet een vorm te vinden die de gedachten daarover 'bevredigend uitdrukte'.[180]

Afscheid van Vlaardingen

Het lijkt erop dat Jan en Dien hun draai in Vlaardingen hebben gevonden. In augustus 1917 verhuizen ze naar een royaal drie verdiepingen tellend nieuwbouwhuis aan de Willem Beukelszoonstraat 65,[181] dat ze vijf jaar later kopen voor ƒ 8.000,-.[182] Die stap betekent overigens niet dat Jans ambities beperkt blijven tot Vlaardingen en Maassluis. In 1915, het jaar waarin Diens moeder overlijdt en de gezondheid van zowel Dien als

de kinderen te wensen overlaat, solliciteert hij naar de betrekking van tekenleraar aan de H.B.S. in Deventer, de stad waar Dien een deel van haar jeugd heeft doorgebracht. Hij is echter nummer drie op de voorkeurslijst, dus deze baan gaat aan zijn neus voorbij.[183] In 1922 heeft hij meer succes als de Rotterdamse gemeenteraad hem benoemt tot tekenleraar aan het Erasmiaansch Gymnasium.[184] Precies op tijd, want in dat jaar wordt de Rijksnormaalschool in Maassluis wegens bezuinigingen opgeheven, zodat Jan zijn lesuren daar kwijtraakt.[185] Vijf jaar later verlaten Jan en Dien Vlaardingen. Op 7 juni 1927 verhuizen ze met de kinderen naar Wassenaar. Met ingang van 1 september daaraanvolgend neemt Jan ontslag bij School D.[186]

Op 27 oktober 1927 wordt tijdens een feestelijke samenkomst in het Handelsgebouw het vijfentwintigjarig bestaan van de Burgeravondschool – die sinds de inwerkingtreding van de Nijverheidsonderwijswet in 1922 bekend staat als de Nijverheidsavondschool[187] – herdacht. Wethouder C.G. Roos van Onderwijs blikt terug op de geschiedenis en huldigt Jan Midderigh voor wat hij in deze kwart eeuw voor de school heeft gepresteerd.[188] Definitief afscheid van de school neemt Jan pas in het daaropvolgende jaar. Een speciaal hiervoor in het leven geroepen commissie bereidt de heugelijke gebeurtenis voor. Op 5 april 1928, tijdens de uitslag van de examens in de zaal Harmonie, wordt hij in het zonnetje gezet. Wethouder Roos schetst zijn goede invloed in het bijzonder op de schilders in Vlaardingen, prijst zijn collegiale omgang met directeur en leraren en dankt hem namens het gemeentebestuur voor hetgeen hij voor het ambachtsonderwijs heeft betekend. 'Het gemis zal gevoeld worden', voegt hij eraan toe. De voorzitter van de Commissie van Toezicht op het Nijverheidsonderwijs, Pl. van den Berg, doet er nog een schepje bovenop als hij zegt 'dat de heer Midderigh in de loop der jaren het onderwijs in het handteekenen en de sierkunst een richting heeft gegeven, die ongetwijfeld in de toekomst als richtsnoer zal blijven dienen. De zeer bijzondere begaafdheid van de heer Midderigh als leeraar en de aantrekkelijke karakter-eigenschappen maken deze huldiging van groote beteekenis op onderwijsgebied.'[189] Van zijn leerlingen krijgt Jan als afscheidscadeau een bureauklok met bijpassende boekenstandaard. Daarnaast mag hij een door zijn oud-leerling én opvolger M. van Noordt fraai verlucht album[190] met foto's en handtekeningen van o.m. gemeentebestuur, directeur, leraren en leerlingen in ontvangst nemen. Dien krijgt een bos bloemen.

Den Haag

Het gezin Midderigh woont in Wassenaar aan de Groot Hoefijzerlaan 26. Voordat ze voor Wassenaar kiezen, oriënteren ze zich op de woningmarkt en bekijken ook huizen in het Belgische Park in Scheveningen.[191] Waarschijnlijk geeft de ligging van de Hofpleinlijn, vlakbij de Groot Hoefijzerlaan, de doorslag. De trein brengt Jan iedere werkdag rechtstreeks van zijn nieuwe woonplaats naar Rotterdam.[192] Na de verhuizing lijkt Vlaardingen vergeten. Met de kleinkinderen praten Jan en Dien nooit over de stad waar ze meer dan twintig jaar hebben gewoond en gewerkt. Zelfs in de informatie die Jan aanlevert voor het *Lexicon Nederlandse Beeldende Kunstenaars* rept hij alleen van de docentschappen aan de Haagse Academie en het Erasmiaansch Gymnasium in Rotterdam.[193] Dochter Hannie is eigenlijk de enige die weleens herinneringen ophaalt aan haar jeugdjaren in Vlaardingen en de H.B.S.-tijd in Schiedam. Dien voelt zich in de nabijheid van Den Haag als een vis in het

Verschijnt maandelijks.

DE NEDERLANDSCHE SOROPTIMIST

ONDER REDACTIE VAN DR. J. M. KEYMAN
FREDERIK HENDRIKSTR. 26, UTRECHT

Berichten der clubs in te zenden voor den 26en, ingezonden stukken voor den 20en der maand

PRIJS DER ADVERTENTIES:
Ter grootte van een geheele kolom . . . . f 10.— per keer
" 1/2 " " 1/2 " . . . . . f 5.— " "
" " " 1/4 " . . . . . f 2.50 " "
" 1/8 " " 1/8 " . . . . . f 1.25 " "
(Bij 2 achtereenvolgende plaatsingen 10 % reductie
" 3 " " 20 % ")

Te storten op Giro No. 212015 van de Penningmeesteresse van de Nat. Unie der Soroptimist-Clubs

MAART 1933

De redactie is niet verantwoordelijk voor de berichten en mededeelingen der clubs.

Kopvignet van *De Nederlandsche Soroptimist*. Dien legt de betekenis van haar ontwerp als volgt uit: 'Wat is een soroptimist? Een vrouw, die niet alleen een beroep uitoefent (de hamer als algemeen symbool van arbeid), maar ook tracht dit beroep hoog te houden (het vuur van haar idealisme en enthousiasme brandende te houden). De achtergrond vormen de symbolen van de verschillende gebieden, waar haar beroep wordt uitgeoefend, fabrieken, scholen, ziekenhuizen, kerk, kantoren etc. De bloem symboliseert de schoonheid die de kunstenaressen dienen, driehoek en gradenboog de wetenschap, het wiel de techniek. De Soroptimist gaat rustig maar doelbewust haar weg, die dikwijls niet geëffend en makkelijk is.'
(Collectie Aletta, instituut voor vrouwengeschiedenis).

water en is er vaak te vinden. In 1930 draagt de voorzitster van de Soroptimisten, mevrouw W. Wijnaendts Francken-Dyserinck, haar voor als lid van de Eerste Nederlandsche Soroptimistenclub, de vrouwelijke variant van de alleen voor mannen toegankelijke Nederlandsche Rotarians (Rotary). In deze club is Dien echt op haar plaats. Kleindochter Hanneke benadrukt dat het lidmaatschap van de Soropimisten veel voor haar betekende, mogelijk omdat ze daar verkeert in het gezelschap van vrouwen die allemaal een beroep uitoefenen en de impact daarvan begrijpen.[194] De club stelt zich ten doel de positie van de vrouw te verbeteren. Van iedere beroepsgroep is er één vertegenwoordigd en hoewel vrouwen uit alle rangen en standen lid mogen worden, zijn vrouwen met hogere opleidingen en leidinggevende beroepen in de meerderheid. Voor de 'Sorren' zet Dien haar tekentalent in en ontwerpt ze een kopvignet voor het maandblad *De Nederlandsche Soroptimist*.[195] Zelfs is ze een poosje lid van het bestuur.[196] Door de jaren heen geeft Dien tijdens de donderdaglunch verschillende lezingen voor haar mede-Soroptimisten, o.a. over *Folkloristische beschouwingen over edelstenen, Rimini* en *Glans en gloed uit donkere diepten*.[197] De lunches vinden plaats in het Damesleesmuseum.[198] Dit instituut stamt uit 1894. Omdat vrouwen toen geen toegang hadden tot openbare ruimten, waaronder bibliotheken, besloot een groep vrouwen een ruimte te huren, waar de aangeschafte boeken konden worden ondergebracht en uitgeleend. In de tijd dat Dien lezingen houdt, verhuurt het bestuur ruimtes aan allerlei vrouwenorganisaties, waaronder de Soroptimisten, de Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht, Onderlinge Vrouwenbescherming, maar ook aan de schilderessenvereeniging O.D.I.S. (Ons Doel Is Schoonheid),[199] waarvan Dien eveneens lid is.[200] In 1960, tachtig jaar oud, zegt ze haar lidmaatschap van de Soroptimisten op. De bestuursleden eren haar 'als een der zeer trouwe leden die altijd elke vergadering bijwoonde'.[201]

Terug naar het geboorteland

Ondanks een rijk sociaal leven werkt Dien onverminderd hard door. Als dochter Hannie Lapré-Midderigh in maart 1936 een dringend beroep op haar doet, is ze in eerste instantie dan ook terughoudend. Hannie woont samen met haar echtgenoot Edy Gustaaf Armand Lapré (1905-1995), controleur Binnenlands Bestuur, en zoon Johan Ferdinand (1934) op Sumatra en is opnieuw in verwachting. Om zich te verzekeren van medische hulp bij de bevalling verruilt ze in juni Alahan Pandjang voor Fort de Kock.[202] Maar wat moet ze met haar levendige en ondernemende zoon? Hannie wil hem niet onderbrengen bij kennissen en heeft alle hoop gevestigd op haar moeder. Kan ze niet overkomen?

Dien heeft in beginsel vooral bezwaren, waaronder de kosten. Een retour per boot kost *f* 525,- en omdat ze niet meer voor Bleyle tekent, heeft ze minder inkomsten. Daarbij is ze al gauw een paar maanden weg en in die tijd kan ze geen nieuw werk aannemen. De voordelen wegen uiteindelijk zwaarder en als het besluit eenmaal is genomen, kijkt Dien uit naar het familiebezoek in haar geboorteland. 'Ik verheug me er ontzettend op de kinderen weer te zien en de kleine jongen te verzorgen, de nieuwe spruit direct te kunnen bewonderen en Hannie daarna nog wat te kunnen vertroetelen.' Aan hun Vlaardingse vrienden Jan en Bets van Linden van den Heuvell schrijft ze ruim een maand voor vertrek dat ze 'zich gewoon 'n ongeluk moet werken om 't allernoodigste nog af te krijgen'. Ze voegt eraan toe dat ze tijdens de bootreis daarvan gelukkig kan uitrusten en mogelijkheden ziet om de reiskosten op den duur terug te verdienen. Zo heeft ze een opdracht om een serie platen te maken voor school en kinderkamer met tropische motieven en daarnaast illustreert ze regelmatig Indische boeken. Op Sumatra zal ze haar ogen goed de kost geven.[203]

Op 23 april vertrekt Dien met een Japanse boot uit Marseille, is op 14 mei in Singapore, steekt over naar Sumatra en reist daarna over land naar Alahan Pandjang.[204] Als ze een aantal weken in Indië is, wordt haar tweede kleinzoon Kimball op 23 juni 1936 geboren. Voordat Dien

Dien Midderigh-Bokhorst kijkt uit over het Tobameer op Sumatra. De foto is gemaakt tijdens haar bezoek aan dochter Hannie en haar gezin in 1936.
(Foto E.G.A. Lapré, collectie F. Lapré).

Het aantal kinderboeken waarin de band tussen Nederland en Indië een rol speelt, is zó groot dat er sprake is van een apart genre binnen de jeugdliteratuur. De boeken verhalen over het reizen naar de Oost, over het wonen en leven in een voor westerlingen vreemde cultuur, over de verloftijd, de contacten met de inlandse bevolking etc. Omdat Dien in Nederlands-Indië is geboren, is ze bij uitstek geschikt om dergelijke boeken te illustreren. Dat doet ze voor het eerst in 1905 voor *Jack's gedenkschriften* van A. von Schmidt auf Altenstadt. Andere voorbeelden zijn *Wilde Jo* van Cor van Osenbruggen (1915) en *Joke wordt mensch*, een 'meisjesroman uit Indië', van Ems van Soest (1936). Hierbij afgebeeld het bandontwerp van *Kleine Sarina*, door Clémence M.H. Bauer, die evenals Dien een deel van haar jeugd doorbrengt op Java (G.B. van Goor Zonen, 2e druk, 1921).
(Collectie Stadsarchief Vlaardingen).

de terugreis aanvaardt, vraagt dochter Hannie om haar en de kinderen mee terug te nemen naar Nederland vanwege spanningen in het huwelijk. Dien weigert. Volgens kleinzoon Jean Jacques wees oma het verzoek af omdat ze een scheiding onfatsoenlijk en schandelijk vond.[205] In 1938 komen Hannie en de kinderen nog wel voor een verlofperiode naar Nederland,[206] maar keren daarna weer terug naar Nederlands-Indië.

Oorlogsjaren

Dien heeft vlak voordat de oorlog uitbreekt voldoende opdrachten. Ben woont inmiddels in Den Haag en heeft een eigen reclamebureau. Jan is nog steeds verbonden aan het Erasmiaansch Gymnasium in Rotterdam.
Een paar maanden voordat de Duitsers Nederland binnenvallen, bundelen dames van verschillende Haagse vrouwenorganisaties, waaronder de Soroptimisten en het Damesleesmuseum, hun krachten en richten de Haagsche Vereeniging voor Vrouwelijke Vrijwillige Hulp op. Ze vinden dat, na een periode van strijd voor vrouwenrechten, nu de plicht roept. Dien wordt gevraagd een affiche te ontwerpen dat vrouwen oproept om zich in te zetten voor dienstplichtige en gemobiliseerde mannen en hun gezinnen. De breinaalden komen uit de kokers en honderden vrouwen maken bivakmutsen en polsmoffen voor de landsverdedigers. Ook zijn er vrouwen die rijlessen krijgen om de gemobiliseerde mannelijke bestuurders van vrachtauto's en ambulances te vervangen.[207]
Als de oorlog uitbreekt, verandert er aanvankelijk weinig in het leven van Jan en Dien. Pas in 1943, een jaar nadat Jan met pensioen is gegaan, volgen de gebeurtenissen elkaar in hoog tempo op. De Duitsers bouwen langs de Nederlandse kustlijn namelijk verdedigingswerken (Atlantic Wall), waardoor duizenden kustbewoners hun huizen moeten verlaten en ondergebracht worden bij particulieren. Jan en Dien, die de eerste verdieping van hun huis ter beschikking hebben gesteld aan de zuster van Jan, krijgen de opdracht andere kamers te ontruimen voor een gezin van vier personen. Omdat Jan voor een kleine ingreep in het ziekenhuis verblijft, moet Dien het probleem zelf oplossen. Met het argument dat ze 'hard werkende menschen zijn', probeert ze het gezin buiten de deur te houden. Gewapend met een plattegrond van hun huis gaat ze naar het evacuatiebureau en weet de medewerkers ervan te overtuigen dat vier mensen teveel van het goede is. Een werkend meisje moet ze wel accepteren. Aan nicht Jet Bokhorst in Deventer schrijft ze dat dit meisje een baan heeft en de rust in huis niet zal verstoren. Aan leefruimte boeten ze wel in. Wegens ruimtegebrek verhuist het slaapkamerameublement daarom naar Ben, die nog niet zo lang geleden is getrouwd. Dien moppert dat ze door al het gedoe flink achterop raken met hun werk. ''t Is zoo jammer we hebben zoveel aardige opdrachten, maar 't is of alles telkens maar samenspant om ons ervan af te houden.'[208]
Op 8 september 1944 vuren de Duitsers vanaf het Haagse Bos en landgoed Duindigt de eerste V2-raketten af op Londen in de hoop de opmars van de geallieerde troepen te stoppen.[209] Dien en Jan wonen vlakbij Duindigt. Als de Engelsen de raketbeschietingen beantwoorden en de lanceerplaatsen van de V2-raketten bombarderen, moeten het echtpaar Midderigh en de evacués de Wassenaarse woning verlaten. Een dag na de haastige aftocht vliegt er een kogel dwars door de werkkamer en een kamertje op de bovenste verdieping. Ook het dak wordt geraakt en er ontstaat een lekkage tot op de begane grond. Ze trekken in bij zoon Ben, zijn vrouw Tineke

Hoeveel meer waarde hebben Kerstgeschenken

nu ieder weet dat LUX het mogelijk maakt zelfs de teerste weefsels en de fijnste wollen stoffen ondanks geregeld wasschen als nieuw te houden

WELKE tijd is zoo welkom als de Kerstdagen, met hun gezellige, huiselijke feestjes! Niet minder welkom zijn zeker de Kerstgeschenken, waarbij elke vrouw en elk meisje steeds de fijne handschoenen, de sierlijke zakdoekjes of andere geschenken van blijvende waarde weet te waardeeren.

Door het gebruik echter worden deze fraaie artikelen vuil en hoe menigmaal wordt iets, waar U het meest prijs op stelde door het wasschen bedorven! Laat Uwe Kerststemming hierdoor echter niet verstoren.

WASCH al deze fijne artikelen zelf thuis in Lux. In het heerlijk zachte Lux sop worden zij weer prachtig helder en als nieuw.

Draagt U ze gerust zooveel U wilt, al wascht U ze ook nog zoo dikwijls, het zachte Lux sopje zal niets aantasten, wat tegen zuiver water bestand is. De Lever's Zeep Maatschappij, Vlaardingen.

Dien ontwerpt ook reclamemateriaal voor Lever's Zeep Maatschappij (later Unilever) te Vlaardingen. Dit is een ontwerp voor muurreclame voor VIM-schuurpoeder aan het Spui in Den Haag.
(Collectie M. van Slooten-Midderigh).

Pitsche – patsch! Die Wellen patschen,
Wie sie um die Beinchen klatschen!
Fritzchen baute sich am Strand
Eine Burg aus feinem Sand.

Sieh, da steht er lachend droben,
Wind und Wellen mögen toben.
Unser Fritzel, der kann lachen,
Trägt ja warme Bleyle-Sachen!

Een pagina uit *Bleyle's Bilderbuch* (1926).
(Collectie Stadsarchief Vlaardingen).

Reclame

Uit een interview met Dien Midderigh-Bokhorst in *De Vrouw en haar Huis* in april 1928 blijkt dat zij zich inmiddels stilaan is gaan wijden aan het maken van advertentietekeningen, kleine affiches ('winkelbiljetten'), geïllustreerde catalogi en prospectussen. J. Schwencke, de interviewer, vindt het een teken van mentale vooruitgang dat kunstenaars en kunstenaressen er niet voor terugdeinzen om zich met reclame-uitingen bezig te houden en hun gaven zo in dienst stellen van het openbare belang. Omdat reclame onder vele ogen komt, zal het – indien behalve pakkend ook artistiek uitgevoerd – 'tevens strekken tot aankweeking van het schoonheidsgevoel onder het volk'. Dien maakt reclamewerk voor o.a. N.V. Koudijs Voederfabrieken in Rotterdam, Vlam (brandspiritus), chocolaterie J.M. Sterzenbach uit Middelburg (Zeeuwsche boterbabbelaars) en chocoladefabrikant Van Houten.

De Duitse firma Bleyle, producent van machinaal gebreide tricotkleding, weet haar eveneens te vinden. Bleyle onderscheidt zich van zijn concurrenten door de goed doordachte reclamecampagnes, waarbij advertenties, posters en catalogi een belangrijke rol spelen. Ter bevordering van de export van matrozenpakjes en andere kinderkleding naar Nederland laat de firma boekjes illustreren door Dien Midderigh-Bokhorst. In 1926 verschijnt *Bleyle's Prentenboek* en in 1930 *Hansje's luchtreis* (de boekjes verschijnen eerst in het Duits).

Links: Reclame voor Lux: 'wascht alle fijn goed' (achterzijde van het kerstnummer van *De Prins*, 1927).
(Collectie Stadsarchief Vlaardingen).

en de kleindochters Hanneke en Carola, die aan de Laan van Nieuw Oost-Indië in Den Haag wonen. Langer dan een maand houden ze het er niet uit. Dien vindt de verplichte inwoning wel gezellig, maar vooral 'vol, behelperig en vermoeiend'. Ze laten hun meegenomen spullen terugverhuizen en zijn samen wekenlang in de weer om het huis bewoonbaar te maken. Nog maar nauwelijks geïnstalleerd, vliegen de glasscherven om hun oren. Niet alleen laten V2-raketten, die soms op de lanceerbasis of er vlakbij tot ontploffing komen, de ramen rinkelen, ook de Engelsen laten hun bommen vallen in en rond Den Haag. Meerdere keren redden ze het vege lijf door de kelder in te vluchten. 'Je moet wel sterke zenuwen hebben om dit alles te kunnen meemaken,' schrijft Dien aan Jan en Bets van Linden van den Heuvell. Van werken komt niets meer.[210]

Ben

In de winter van 1944/1945 houden de bombardementen aan en ook het voedsel is schaars. Zielsgelukkig is Dien als nicht Jet vanuit Deventer een pakje roggebrood stuurt. Ze klaagt niet en voelt zich zelfs bevoorrecht omdat ze het hongerrantsoentje uit de centrale keuken kan aanvullen met Zweeds wittebrood, gespaarde voeding en door ruilen. De spiegel liegt echter niet en Dien denkt dat Jet haar gewoonweg niet meer zou herkennen. 'Je oom en ik zijn ontzettend afgevallen en we lijken wel 10 jaar ouder. Als oudere mensen zoo mager worden maakt dat meteen zoo oud en vervallen.'[211]

De Engelsen gaan tenslotte over tot een oppervlakte-bombardement om ook de ruimte rondom de lanceerplaatsen van de Duitse V2-raketten te vernietigen. Door een fout in de navigatie laten de vliegtuigen op 3 maart 1945 hun bommen tweeëneenhalve kilometer ten zuidoosten van het Haagse Bos vallen, waardoor het hele Bezuidenhoutkwartier, de woonwijk van Ben en zijn gezin, de volle laag krijgt.

Tineke en de kinderen zijn 's ochtends vroeg al naar Wassenaar gegaan en maken het bombardement niet mee. Ben en Jan wel. Jan doet die ochtend boodschappen in Den Haag als de Engelsen een bommentapijt neerleggen. De daardoor ontstane vuurzee wordt aangewakkerd door de wind. Vluchtend van huis naar huis bereikt hij Ben, die is achtergebleven om ramen en deuren dicht te spijkeren. Met vereende krachten weten de mannen nog wat levensmiddelen, kleren en dekens uit het huis te redden. De rest van de inboedel, waaronder schilderijen en studies, gaat verloren. Gelukkig keert de evacué niet terug, zodat er aan de Groot Hoefijzerlaan net genoeg ruimte is voor Ben en zijn gezin. De parterre is onbewoonbaar.[212]

Na de bevrijding duurt het even voordat Dien en Jan de draad weer oppakken. Dien rust nog veel om op krachten te komen, loopt moeilijk en van werken komt niet veel. Ook Jan heeft het zwaar gehad. 'De laatste jaren hebben wat mijzelf betreft zoo wat drie dubbel geteld,' schrijft hij aan Jan van Linden van den Heuvell.

Eind 1945 komt het eerste levensteken van Hannie. Ze schrijft een paar brieven vanaf de *Nieuw Amsterdam*. De verwachting is dat zij en de twee jongens op 7 of 8 januari 1946 zullen arriveren in Amsterdam.[213] In Wassenaar worden de kamers voor de repatrianten in orde gebracht. Het huis stroomt weer vol, want ook Tineke en de kleindochters zijn er nog. Ben zit voor zaken in Berlijn.

Hannie

De Japanse keizer Hirohito sluit eind september 1940 een pact met Hitler en Mussolini, zodat Japan in de nieuwe wereldorde verzekerd is van een leidende rol in Azië. De Japanners zijn dan al heer en meester in Indochina (Vietnam, Laos en Cambodja) en Siam (Thailand). Op 7 december 1941 vallen de Japanners Pearl Harbor aan, de Amerikaanse marinebasis op Hawaï. Nederland verklaart Japan daarop direct de oorlog. Na de verovering van Hongkong, de Filippijnen, Maleisië en Singapore, is op 10 januari 1942 Nederlands-Indië aan de beurt. Ondanks hevig verzet wordt het Nederlandse leger ingesloten op Java en geeft Nederland zich op 6 maart over.[214]

Edy Lapré stuurt Hannie en de kinderen wegens de oorlogsdreiging met de boot van standplaats Lombok naar Java. Na hun overwinning scheiden de Japanners de Nederlandse vrouwen en kinderen van de jongere mannen en oudere jongens en worden ze geïnterneerd in afgerasterde wijken in de grote steden. Hannie komt met haar twee jongens via Malang in kamp Lampersari[215] bij Semarang terecht, ooit een modelkampong gebouwd door de Nederlanders. Hier moeten bijna achtduizend mensen leven in een gebied met driehonderd huizen en een school.[216]

Hannie woont met haar zoons in een keuken. Planken die op de grote stenen ovens worden gelegd, dienen 's nachts als slaapplaats. Overdag werkt ze in de centrale keuken. Fred wordt veldarbeider en pompt beerputten leeg. Hoewel het eten schaars is, blijven ze in leven. Fred weet het zich nog goed te herinneren. 'Mijn moeder wist altijd wat extra eten te versieren en ik had mijn extra portie van de Japanners voor mijn werk. Ik ving ook padden, die vilde ik, haalde de giftige organen eruit en mijn moeder kookte ze in een havermoutblik. Moeder zorgde er ook voor dat ik les kreeg om mijn achterstand in te halen.'[217]

Op 6 en 9 augustus 1945 laten de Amerikanen atoombommen vallen op Hiroshima en Nagasaki. Japan capituleert en de Tweede Wereldoorlog is voorbij. Voor de Nederlanders in de Jappenkampen is het allerminst een bevrijding omdat op 17 augustus Soekarno en Hatta de vrije republiek Indonesië uitroepen. Nederlanders zijn hun leven buiten de kampen niet zeker en de Japanse kampbewaarders moeten hen nu beschermen tegen de politieke activisten die het gemunt hebben op de 'oude' machthebbers.[218] Hannie weet wat er gaande is en verbiedt de jongens om buiten de omheining van het kamp op zoek te gaan naar voedsel.[219]

Edy Lapré overleeft de oorlog in een mannenkamp op Celebes. Na de bevrijding sturen de Amerikanen hem naar Australië om aan te sterken. Niet lang daarna keert hij terug en wordt aangesteld als kapitein in het Nederlandse leger. Hij zorgt er-

voor dat Hannie, die aan beriberi leidt, en de kinderen via Singapore met de boot naar Nederland kunnen reizen. Als ze in Amsterdam aankomen, staat Jan Midderigh op de kade.[220] Over de kampervaringen wordt nauwelijks gesproken. Na een half jaar is Hannie hersteld en voegt zich bij haar echtgenoot op Lombok. In 1948 bevalt ze van hun derde zoon, die vernoemd wordt naar opa Jean Jacques. In hetzelfde jaar keert het gezin definitief terug naar Nederland.

Sprookjes zijn van alle tijden en culturen. Vele zijn mondeling overgeleverd en pas later opgeschreven (volkssprookjes); andere zijn ontsproten aan het brein van literaire schrijvers (cultuursprookjes). Bekende Nederlandse verzamelaars en bewerkers van sprookjes zijn Nienke van Hichtum (1860-1939) en Christine Doorman (1858-1941). Een aantal van hun 'navertellingen' is door het echtpaar Midderigh-Bokhorst voorzien van fraaie illustraties. Het boek dat Dien het meest na aan het hart ligt, is het (cultuur)sprookje *De Waterkindertjes* van Charles Kingsley, dat in 1924 verschijnt in een bewerking van Martha van Vloten. Hier afgebeeld is een originele aquarel voor dit boek.
(Collectie M. van Slooten-Midderigh).

B. & J. Midderigh-Bokhorst

In de loop van de jaren vijftig worden Jan en Dien weer baas in eigen huis als na schoondochter Tineke en de kleindochters, ook juffrouw Dikkop hun huis aan de Groot Hoefijzerlaan verlaat. Deze dame woonde vanwege de heersende woningnood een aantal jaren in op de eerste verdieping.[221]
Ondanks de stijgende leeftijd blijft het echtpaar tekenen en schilderen en weet nog regelmatig de aandacht van de pers te trekken, zoals ter gelegenheid van Diens vijfenzeventigste en tachtigste verjaardag en na de verschijning van het door de Nillmij. uitgegeven boek *Glans en gloed uit donkere diepten*. Volgens kleindochter Hanneke ontstaat de interesse in edelstenen omdat kleinzoon Fred Lapré geologie studeert. Jan en Dien reizen vaak naar Leiden om te lezen over mineralen en ze ter plaatse te bekijken in het Rijksmuseum voor Geologie en Mineralogie.[222] De liefde voor edelstenen blijft, want in 1961 schrijft Dien er nog een artikel over in *Elseviers Maandblad De Kern*.[223] Deze fascinatie is voor de kleinzoons aanleiding om haar met Sinterklaas een baksteen uit het kolenhok te geven met daarbij een gedicht waarin ze de bijzondere eigenschappen van deze steen bejubelen. Veel waardering kan ze er niet voor opbrengen.[224]
Als journaliste Mimi Rijpstra-Verbeek, een mede-soroptimist, in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 28 mei 1960 Dien nog een keer aan het woord laat over haar succesvolle carrière, vertelt ze enthousiast over 'haar laatste grote werk', de muurschildering in de hal van de Landbouw-Huishoudschool in Zoetermeer (1956).[225] Net zoals in bijna alle eerdere interviews laat ze Jan delen in de eer. Voor de muurschildering projecteert hij bijvoorbeeld de door

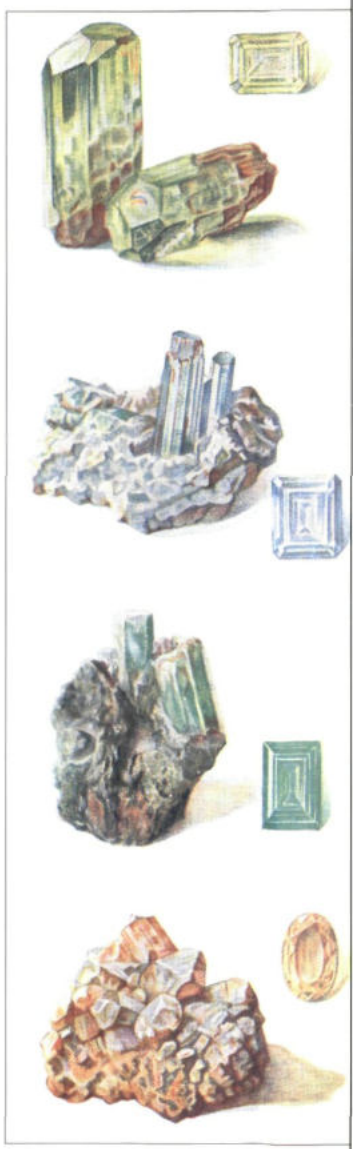

Jan en Dien beleven veel plezier aan het illustreren van *Glans en gloed uit donkere diepten*. Dien schrijft de tekst voor het boek dat in 1955 verschijnt en uitgegeven wordt door Levensverzekeringsmaatschappij Nillmij. in Arnhem (afbeelding, p. 44).
(Collectie Stadsarchief Vlaardingen)

De originele aquarel van de wandplaat *Lente in Holland* uit de serie Jeugd VII.
(Collectie Stadsarchief Vlaardingen).

Omslag van Marian en Marion (Servire, 1934).
(Collectie Stadsarchief Vlaardingen).

Klederdrachtboeken

Aan het einde van de negentiende eeuw ontstaat in Amerika een rage, die later bekend zal staan als 'Hollandgekte'. Amerikanen worden zich bewust van hun roots en raken geïnteresseerd in de cultuur en het erfgoed van Nederland. Buitenlandse kunstenaars en schrijvers vestigen zich ter inspiratie in pittoreske vissersdorpen, waar de bevolking nog rondloopt in authentieke klederdracht. Aan het begin van de twintigste eeuw krijgen ook Nederlanders meer oog voor folklore. Een klein maar opvallend deel van het oeuvre van Dien Midderigh-Bokhorst wordt gevormd door een drietal boeken dat ze rijkelijk voorziet van illustraties van kinderen in klederdracht. Schrijfster is mevrouw J.M. Selleger-Elout (1875-1957). In 1931 verschijnt Laurientje, dat in 1975 zelfs voor de vijfde keer wordt herdrukt. In 1934 tekent Dien de illustraties voor de klassieker Marian en Marion, het verhaal van een Amerikaans meisje dat schipbreuk lijdt en aanspoelt op Walcheren. Het is dit boek dat Dien faam bezorgt tot in Amerika. De van oorsprong Nederlandse illustratrice en schrijfster Hilda van Stockum (1908-2006) vertaalt het in 1949. Het boek wordt vervolgens door The Junior Literary Guild verkozen tot één van de tien jaarboeken. In 1950 verschijnt tenslotte Andertje, het laatste gezamenlijke project van de inmiddels bejaarde dames Selleger-Elout en Midderigh-Bokhorst.

haar ontworpen tekening op de muur. Dat moet 's avonds gebeuren omdat overdag de lijnen niet goed zichtbaar zijn. Als de tekening op groot formaat oplicht, klimt zij ondanks haar leeftijd op een steiger om de contouren over te trekken met grijze verf. Jan moet bovendien zelf de verschillende kleuren verfpoeder met bindmiddel mengen.

De samenwerking begint in hun verlovingstijd als ze hem vraagt de technische gedeelten van haar illustraties te tekenen voor de schoolboekjes van Leopold, uitgegeven door Wolters in Groningen.[226] Algemener bekend zijn de door hem getekende historische achtergronden voor *Roswitha* en *Sturmfels* van Marie Boddaert.[227] Om er zeker van te zijn dat hij de oude tijd goed verbeeldt, verdiept hij zich in de geschiedenis en met engelengeduld tekent hij rijk versierde gebouwen. Of zoals iemand het omschreef: 'Immers hij is het geweest, die steeds de technische delen van een tekening verzorgde, de

Marie Boddaert (1844-1914) situeert haar verhalen bij voorkeur in kastelen, paleizen, torens en wondergrotten. In 1909 verschijnt Roswitha, dat speelt tijdens de Middeleeuwen in hoge adellijke kringen, vol jonkvrouwen en ridders. Het boek wordt een groot succes en beleeft vele herdrukken (afgebeeld exemplaar 4e druk, ca. 1923).
(Collectie Stadsarchief Vlaardingen).

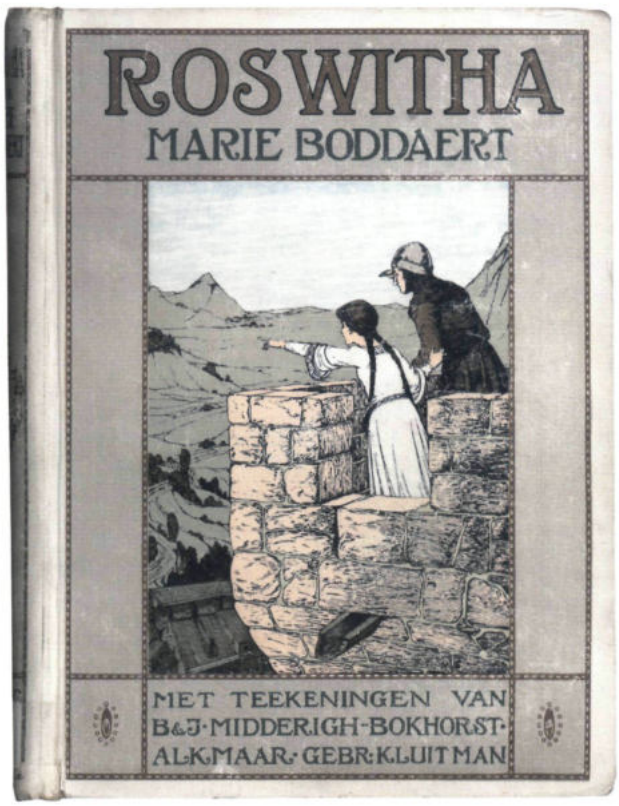

architectonische achtergrond en de omgeving peintuurde, waartegen de kinder- en dierfiguurtjes zich in al hun charme en vlugge gratie konden bewegen.'[228] Los van elkaar hebben ze een eigen stijl, maar het verschil verdwijnt als Jan en Dien samen aan een tekening werken. Zij zegt daarover: 'Bij sommige platen, waar mensch- of dierfiguur ondergeschikt is aan de omgeving, maakt mijn man ook zelf de compositie en plaats ik 't figuurtje er in. Natuurlijk gaat alles in gezamenlijk overleg en wederzijdsche kritiek. Maar dat wij geheel één zijn wat opvatting en wijze van uitvoering betreft, blijkt wel daaruit, dat niemand, die 't niet weet, op 't idee komt, dat er twee handen aan éénzelfde teekening werken.'[229] Jan maakt ook vaak de sierlijke randen op een door haar getekend boekomslag en ontwerpt de belettering. Zo 'lijst' hij het werk van zijn vrouw letterlijk in. Hun gezamenlijk werk is te herkennen aan de initialen B. & J. (J. & B., B.J., B.enJ.) Midderigh-Bokhorst. Dien waardeert niet alleen zijn praktische hulp, maar roemt ook Jans persoonlijke eigenschappen. Hij maakt het mogelijk dat zij zich zo intensief aan de kunst kan wijden, dat ze vrouw en kunstenares kan zijn.[230] Dat moet hem niet veel moeite hebben gekost volgens de kleinkinderen. Hij droeg haar op handen en had veel bewondering voor haar talent. Als een journalist hem tijdens een interview eens vraagt naar zijn eigen werk, weet hij de aandacht handig af te leiden en toont trots een aantal door Dien getekende portretjes op ivoor.[231] In tegenstelling tot Dien laat hij zich minder op zijn kunstenaarschap voorstaan. Hij tekent niet alleen de achtergrond, maar blijft zelf ook graag op de achtergrond. Volgens kleindochter Hanneke was Dien de baas in huis, maar 'ze waren heel lief voor elkaar'. De kleinzoons voegen eraan toe dat Jan alles behalve een doetje was, want toen hij op een avond de laatste trein uit Rotterdam miste, liep hij van Rotterdam naar Wassenaar. Verder knutselde hij graag en werkte met veel plezier in de tuin. Op negentigjarige leeftijd klom hij, tot verbijstering van de buren, nog in een boom om er een paar takken uit te zagen. 'Opa en oma leefden zorgeloos, ze hadden zelfs geen ziektekostenverzekering afgesloten,' weet kleinzoon Jean Jacques zich te herinneren. Hun levensvisie klinkt door in het allegorische verhaal dat Jan vertelt aan zijn kleinzoon Kim over een man die zich had opgesloten in de studeerkamer, bang voor het gevaar dat daarbuiten op de loer lag. Toen de man eens de Bijbel van een plank pakte, viel het lijvige boek op zijn hoofd en de man was op slag dood. 'Durf te leven,' was Jans devies. Kim denkt tot op de dag van vandaag aan het verhaal, omdat Jan kort daarna door een ongeval in huis om het leven komt. Als hij iets wil opbergen in de kelder valt hij achterover van het trapje en breekt zijn nek. Hoewel hij de val overleeft, is er geen hoop op genezing. Dien reageert met ongeloof en weigert om hem te bezoeken in het ziekenhuis. Uiteindelijk wordt ze door de kinderen in een auto gezet om afscheid te nemen van haar grote liefde.[232] Een paar dagen later, op 14 juli 1970, sterft Jean Jacques Midderigh op 93-jarige leeftijd.

Jan en Dien tekenen en schilderen tot op hoge leeftijd. Deze foto uit 1955 is afgedrukt bij een artikel dat kort na Diens vijfenzeventigste verjaardag verschijnt en dat is opgenomen in haar plakboek. (Collectie Stadsarchief Vlaardingen)

Na zijn overlijden merken de kinderen en kleinkinderen pas hoe hulpbehoevend Dien is en zij realiseert zich hoe geliefd Jan was, hoezeer hij haar aanvulde. Ze verwoordt het als volgt: 'Mij is overduidelijk gebleken dat in onze omgang alleen vader werd gewaardeerd maar ik niet. Ik ben overtuigd dat alles wat jullie voor mij hebt gedaan en nog zult doen uit plichtsgevoel en niet omdat je echt van me houdt.'[233] Nadat ze nog een poosje heeft ingewoond bij Hannie en haar echtgenoot, wordt Dien opgenomen in een verzorgingshuis. De kinderen en kleinkinderen treffen haar daar vaak in tranen aan, roepend om Jan. Ze gaat zienderogen achteruit, ook geestelijk. Op 19 juli 1972 overlijdt Johanna Berhardina Midderigh-Bokhorst na een, zoals Hannie en Ben het op de rouwkaart verwoorden, 'zeer arbeidzaam leven'.[234]

Nawoord

Als je een artikel schrijft over een kunstenaar wil je alles zien wat hij of zij heeft gemaakt. Dat gold in ieder geval voor ons toen we begonnen met het onderzoek naar het leven van het echtpaar Midderigh-Bokhorst. Wanneer het onderzoek niet zo vlotte of het schrijfproces stokte, gaf de zoektocht naar door haar en hem geïllustreerde boeken, prentbriefkaarten, schoolplaten etc. nieuwe moed en energie om door te gaan. We zijn gewoonweg verliefd geworden op het prachtige teken- en schilderwerk van het echtpaar. Onze aankopen werden ondergebracht in het Stadsarchief Vlaardingen. Zo is er een tastbare herinnering aan hen gecreëerd in de stad waar zij zo lang hebben geleefd en gewerkt.

Dat Jan en Dien gedurende het onderzoek mensen van vlees en bloed werden, hebben we te danken aan de kleinkinderen. Zij deelden de herinneringen aan hun opa en oma met ons. Wij zijn Fred Lapré, Kim Lapré, Hanneke Veneberg-Midderigh, Jean Jacques Lapré en Marlies van Slooten-Midderigh daarvoor zeer erkentelijk.

Onze dank gaat ook uit naar prof. dr. Saskia de Bodt, bijzonder hoogleraar Illustratie aan de Faculteit der Geesteswetenschappen van de Universiteit van Amsterdam. Toen wij haar per e-mail vroegen waarom Dien Midderigh-Bokhorst heden ten dage veel minder bekend is dan tijdgenote Rie Cramer, kregen we per omgaande een uitgebreid antwoord.

Mevrouw De Bodt is van mening dat Dien in haar tijd bekender was dan Rie Cramer. Ze had namelijk een goede naam bij pedagogisch gerichte critici en schrijvers zoals Nellie van Kol en Nienke van Hichtum. Ook was ze de lievelingsillustrator van Van Goor. Volgens De Bodt behoort Dien Midderigh-Bokhorst dan ook tot de grotere illustratoren. Waarom ze uit het zicht is verdwenen, heeft volgens haar een aantal redenen. Zo vonden mensen Diens werk na de Tweede Wereldoorlog ouderwets en, in tegenstelling tot Rie Cramer, heeft ze nauwelijks in het buitenland gepubliceerd. Rie Cramer had daarbij ook nog het geluk dat ze voor zeer commerciële uitgevers werkte, zoals Mulder. Die hebben haar en haar werk na de oorlog bijzonder goed gepromoot.

De enige eer die Dien na haar dood toeviel, was een tentoonstelling in het Centraal Museum in Utrecht in 1982, met speciale aandacht voor haar modetekenwerk.

Precies veertig jaar na haar overlijden hopen we met dit artikel de prestaties van het echtpaar aan de vergetelheid te ontrukken.

Geraadpleegd zijn archieven van de volgende instellingen

Aletta, instituut voor vrouwengeschiedenis, in Amsterdam
Centraal Bureau voor Genealogie (CBG) in Den Haag
Groene Hart Archieven (GHA) in Gouda
Haags Gemeentearchief (HGA)
Letterkundig Museum (LM) in Den Haag
Nationaal Archief (NA) in Den Haag
Nederlands Architectuurinstituut (NAi) in Rotterdam
Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie (RKD) in Den Haag
Stadsarchief en Athenaeumbibliotheek Deventer (SAD)
Stadsarchief Vlaardingen (SAV)

Geraadpleegde literatuur

- Adriaans, Hanneke, *Berhardina Midderigh-Bokhorst als illustratrice op kledinggebied* (Utrecht 1982)
- Baalen, H.J. van, *Deventer en zijn schilders (19e en 20e eeuw)* (Deventer 1981)
- Baay, Reggie, *De njai. Het concubinaat in Nederlands-Indië* (Amsterdam 2008)
- Bakker-Engelsman, Nettie, 'Hun harten zijn jong gebleven', *Moeder-Vrouwenpost*, december 1958
- Bodt, Saskia de, Stance Eenhuis en Muriël Steegstra. *Helden in beeld. Illustraties uit kinderboeken* (Den Haag 2006)
- Bodt, Saskia de, *Kinderen van Holland. Het beeld van Nederland in Amerikaanse kinderboeken* (Den Haag 2009)
- Bodt, Saskia de, en Jeroen Kapelle, *Prentenboeken. Ideologie en illustratie 1890-1950* (Amsterdam/Gent 2003)
- Brandts Buys, Sylvia, 'Grijs van haar, jong van hart. Twee grootmoeders maken samen een boek', *Elseviers Weekblad*, 6 mei 1950
- Burgers, Jacqueline, *Rie Cramer. Leven en werk* (Amsterdam 1974)
- Buur, Dorothée, *Indische jeugdliteratuur. Geannoteerde bibliografie van jeugdboeken over Nederlands-Indië en Indonesië 1825-1991* (Leiden 1992)
- Duyvendak, Lizet, *Het Haags Damesleesmuseum* 1894-1994 ('s-Gravenhage 1994)
- Erkens, Corry, 'Mevr. Midderigh 70 jaar', *Haagsche Post*, 27 mei 1950
- Groot, Marjan, *Vrouwen in de vormgeving* 1880-1940 (Rotterdam 2007)
- Jacobs, Melanie, *De sekse van professionaliteit. Het soroptimisme in Nederland* (1928-1940) (Nijmegen 1998)
- Libosan, Ineke, *Vrouwen, illustreren en schaduw. Elisabeth Francisca Nieuwenhuis en tijdgenoten* (doctoraalscriptie 2003)
- Loo, Vilan de, *De vrouw beslist* (Wormer 2005)
- Midderigh-Bokhorst, B., 'Afdeeling Wandversiering' in: *Catalogus Schoonheid in het Leven van het Volkskind* (Den Haag 1914) 73-78
- Midderigh-Bokhorst, B., 'De fascinerende bezigheid van kristallen verzamelen', *De Kern, Elseviers Maandblad 8* (1961) 48-56
- Midderigh-Bokhorst, B., 'Schilderijententoonstelling van...', *De Amsterdammer, weekblad voor Nederland*, 17 juni 1922
- N.N., 'Glans en gloed uit donkere diepten. Mevr. B. Midderigh-Bokhorst wordt vijfenzeventig jaar', *De Rotterdammer*, 28 mei 1955
- N.N., 'Mevr. B. Midderigh-Bokhorst. "Ziet U, de samenwerking van mijn man en mij heeft 't mogelijk gemaakt"', *Nieuwe Haagsche Courant*, 20 augustus 1949

- N.N., 'Mevrouw B. Midderigh-Bokhorst', *De Haagsche Vrouwenkroniek, weekblad voor de ontwikkelde vrouw*, 2 juni 1923
- Nieuwland, Marlene van, 'Ik heb nog zóveel plannen...', *Libelle* 37 (1955) 88-90
- Posthumus-van der Goot W.H. (red.), *Van moeder op dochter. Het aandeel van de vrouw in een veranderende wereld* (Leiden 1948)
- Remery, Marry, 'B. Midderigh-Bokhorst' in: *Lexicon jeugdliteratuur* (1983)
- Rietveld-van Wingerden, Marjoke, 'De ambachtsschool 1861-1949', *Periodiek van het Nationaal Onderwijsmuseum en de Vereniging van Vrienden 3* (2006)
- Rijpstra-Verbeek, Mimi, '*Glans en gloed uit donkere diepten. Een vrouw schrijft over edelstenen*', [1955]
- Rijpstra-Verbeek, Mimi, 'Een tachtigjarige illustratrice', *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 28 mei 1960
- Schnitger, Carin, 'IJdelheid hoeft geen ondeugd te zijn. De Vereeniging voor Verbetering van Vrouwenkleeding' in: *Jaarboek voor Vrouwengeschiedenis 6. De eerste feministische golf* (Nijmegen 1985) 163-185
- Scholl, W.J., *Van Olivier tot Casimir. Facetten van 130 jaar Vlaardings Openbaar Onderwijs* (Vlaardingen 1991)
- Schwencke, Johan, 'B. Midderigh-Bokhorst', *De Vrouw en haar Huis*, april 1928
- Sigal jr., M.C., Heeft de Afdeeling Vlaardingen der Maatschappij tot Bevordering der Toonkunst de toonkunst hier ter stede bevorderd? (Vlaardingen 1928)
- Suidman, Ieneke, 'Herontdekte illustraties vertellen over 60 jaar mode. Het leven en werk van modetekenares Mevr. B. Midderigh-Bokhorst', *Nouveau 3* (1988) 77-79
- Veer, Janneke van der, *Van Arendsoog en Joop ter Heul. Oude kinderboeken over bakvissen, Hollandsche jongens, cowboys, kabouters en detectives* (Arnhem 2007)
- Vollewens-Zeylemaker, Greta, 'Mevrouw Midderigh-Bokhorst: 75 jaar en nu op een steiger', *De Vrouw en haar Huis*, augustus 1955
- Wouters, D., *Over het illustreeren van leesboeken voor kinderen* (Bussum 1913; herdruk: Schiedam 1977)

Noten

1 HGA (website). Gemeenteverslag Den Haag 1902
2 SAV. Archief Gemeentebestuur Vlaardingen 1813-1962 (AGV), archiefnr. 305, inv.nr. 798, agenda nr. 778
3 Ibidem, agenda nr. 813
4 Ibidem, inv.nr. 799, agenda nr. 882
5 Ibidem. Bevolkingsregister Vlaardingen 1900-1935, dl. 15, p. 165
6 De in 1784 opgerichte Maatschappij tot Nut van 't Algemeen ('t Nut) is een landelijke vereniging met plaatselijke departementen, die zich ten doel stelt het volksgeluk te verhogen en onderwijs toegankelijk te maken voor mensen die daarvoor niet de middelen hebben. In Vlaardingen is 't Nut vanaf 1805 actief en sticht een teekenschool, een departementsschool, een volksbibliotheek en een bewaarschool. 't Nut verzorgt hiernaast lezingen en tentoonstellingen
7 SAV. Inleiding archiefinventaris van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen
8 Ibidem. AGV, inv.nr. 35
9 *Nieuwe Vlaardingsche Courant*, 27 oktober 1922
10 B&W wil van meet af aan aan de B.A.S. een voortgezette cursus verbinden om m.n. het tekenonderwijs tot zijn recht te laten komen
11 AGV, inv.nr. 3087
12 *Nieuwe Vlaardingsche Courant*, 27 oktober 1922
13 Scholl, 9-11. Een M.U.L.O. is een lagere school, uitgebreid met drie leerjaren
14 SAV. AGV, inv.nr. 811, agenda nr. 1248
15 Ibidem, inv.nr. 3088
16 *Nieuwe Vlaardingsche Courant*, 5 oktober 1907
17 SAV. Archief Gemeentebestuur Maassluis 1814-1923 (AGM), archiefnr. 1001, inv.nr. 343
18 In 1906 wordt de naam van J.J. Midderigh nog vermeld in het gemeenteverslag van Den Haag onder de leraren van de Academie, in 1907 niet meer
19 HGA. Gemeenteverslagen Den Haag 1900-1901
20 De tekenafdeling van de Dagteeken- en Kunstambachtsschool voor Meisjes wordt in 1878 opgericht door de Maatschappij voor den Werkenden Stand. In 1901 wordt naast de teekenschool een kunstambachtsschool voor meisjes geopend
21 RKD. Archief van de Dagteeken- en Kunstambachtsschool voor Meisjes (DKM), archiefnr. 702, inv.nr. 5.2.1.
22 *Het Nieuws van den Dag*, 26 juni 1902
23 De Bodt, *Prentenboeken*, 66
24 RKD. DKM, inv.nr. 2.4.20
25 Jonkvrouw Jeltje de Bosch Kemper (1836-1916) was voorvechtster van economische zelfstandigheid van vrouwen en richtte de Algemeene Nederlandsche Vrouwenvereeniging Tesselschade op (ter stimulering van kunst- en arbeidszin bij vrouwen). Zij was tevens betrokken bij de oprichting van een verpleegstersopleiding
26 RKD. DKM, inv.nr. 2.2.1.
27 HGA. Bevolkingsregister Den Haag 1895-1913, dl. 22, p. 205
28 Midderigh-Bokhorst, *De Amsterdammer*, 17 juni 1922
29 RKD. DKM, inv.nr. 2.2.1.
30 SAV. Bevolkingsregister Vlaardingen 1900-1935, dl. 19, p. 177
31 Van Baalen, 48-54
32 SAD. Bevolkingsregister Deventer 1849-1859, dl. 6, p. 148

33 *Java-bode*, 22 mei 1861
34 NA. Ministerie van Koloniën; stamboeken en pensioenregisters militairen Oost- en West-Indië 1815-1954 (Stamboeken), archiefnr. 2.10.50, inv.nr. 357, nr. 5470
35 SAV. Getuigschrift in bezit van F. Lapré
36 NA. Stamboeken, inv.nr. 357, nr. 5470. Een sappeur of bijleman is een militair die constructiewerken in directe steun voor het leger uitvoert
37 Baay, 36
38 SAD. Bevolkingsregister Deventer 1859-1879, dl. 34, p. 165 en CBG, algemene dossiers op familienaam (Bokhorst). Tevens *Het Nieuws van den Dag*, 14 september 1876 (geboorteaankondiging Emma Bokhorst)
39 Baay, 37-67
40 CBG. Algemene dossiers op familienaam (Bokhorst), *Algemeen Handelsblad*, 24 maart 1872 en *Het Nieuws van den Dag*, 4 april 1872
41 Baay, 37-67
42 CBG. Algemene dossiers op familienaam (Bokhorst)
43 *De Locomotief*, 15 september 1877
44 NA. Stamboeken, inv.nr. 11, nr. 2766, en *De Locomotief*, 28 juli 1877, 24 augustus 1877 en 29 maart 1878
45 Officiersrangen van laag naar hoog: luitenant, kapitein, majoor, overste, kolonel en generaal
46 *De Locomotief*, 23 maart 1878
47 SAD. Bevolkingsregister Deventer 1859-1879, dl. 34, p. 165
48 www.bergkerkconcerten.nl
49 SAD. Verzoek tot toestemming huwelijk aan de Minister van Staat en diens antwoord, in de bijlagen bij het huwelijk d.d. 13 februari 1879 te Deventer
50 NA. Stamboeken, inv.nr. 11, nr. 2766
51 SAD. Bevolkingsregister Deventer 1879-1899, dl. 28, p. 165
52 *Algemeen Handelsblad*, 14 september 1879 en Java-bode, 24 oktober 1879
53 *Algemeen Handelsblad*, 2 juli 1880
54 *Java-bode*, 2 december 1880
55 *Algemeen Handelsblad*, 22 juli 1881
56 NA. Stamboeken, inv.nr. 11, nr. 2766
57 Ibidem, inv.nr. 649, folio 1201
58 *Java-bode*, 24 maart 1882
59 NA. Stamboeken, inv.nr. 649, folio 1159
60 *Het Nieuws van den Dag*, 17 oktober 1885
61 SAD. Bevolkingsregister Deventer 1879-1899, dl. 28, p. 105
62 HGA. Archief van de Academie van Beeldende Kunsten, archiefnr. 58-01, inv.nr. 473
63 Ibidem. Archief van de Hoogere Burgerschool voor Meisjes, archiefnr. 193-01, inv.nr. 70
64 *Algemeen Handelsblad*, 17 november 1898
65 Ibidem, 11 september 1899
66 HGA. Archief van de Academie van Beeldende Kunsten, inv.nr. 488
67 Ibidem, inv.nr. 466
68 HGA. Gemeenteverslag 1894
69 *Utrechts Nieuwsblad*, 27 augustus 1898
70 Scheen, P.A. Lexicon Nederlandse Beeldende Kunstenaars 1750-1950 (Den Haag 1969)
71 www.dbnl.org; www.cdsl.tamu.edu
72 RKD. Persdocumentatiemap J.G. Midderigh [sic]
73 http://canadp-archivesenligne.paris.fr/
74 Uittreksel uit de geboorteakte in het bezit van Fred Lapré
75 HGA. Bevolkingsregister Den Haag 1880-1895, dl. 67, p. 279
76 Wikipedia, Suffragette
77 De Loo, 13-20
78 Posthumus-van der Goot, 207
79 Schnitger, 169
80 Adriaans, z.p.
81 *Het Nieuws van den Dag*, 1 juni 1901
82 Interviews met Jean Jacques Lapré en Fred Lapré
83 De Bodt, Prentenboeken, 9
84 Midderigh-Bokhorst, *Catalogus Schoonheid in het Leven van het Volkskind*, 73-78
85 *Het Vaderland*, 29 september 1929
86 LM. Inv.nr. B6914 B1. Brief van J.B. Midderigh-Bokhorst aan J. Kloos-Reyneke van Stuwe, 17 september 1929
87 Libosan, 12-28
88 *De Nieuwe Eeuw*, 27 mei 1950
89 *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 29 november 1924
90 *Nieuwe Haagsche Courant*, 20 augustus 1949
91 Interviews met Fred Lapré, Kimball Lapré, Jean Jacques Lapré, Marlies van Slooten-Midderigh en Hanneke Veneberg-Midderigh
92 NAi. Dossier BERL 685, Mensch, samenleving, cultuur, lezing gehouden door H.P. Berlage voor de V.A.N.K., jaartal onbekend
93 Groot, 76, en De Bodt, *Prentenboeken*, 247
94 De Bodt, *Prentenboeken*, 150
95 Groot, 414
96 *Nieuwe Vlaardingsche Courant*, 8 oktober 1910 en *Schiedamsche Courant*, 21 oktober 1910
97 Groot, 142
98 Nai. Dossier BERL 820, maandbericht 15 juni 1937
99 *Kroniek van Van Dooren* 1905
100 SAV. Bevolkingsregister Vlaardingen 1900-1935, dl. 19, p. 177
101 Ibidem. Archief Remonstrants Gereformeerde Gemeente, archiefnr. 365, inv.nr. 278
102 Ibidem, inv.nr. 374
103 Ibidem, inv.nr. 281
104 *Nieuwe Vlaardingsche Courant*, 14 november 1914
105 SAV. Archief Familie Van Linden van den Heuvell, archiefnr. 125, inv.nr. 479
106 *Rotterdamsch Nieuwsblad*, 17 oktober 1908 en 13 februari 1909
107 SAV. Archief Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, archiefnr. 63, inv.nr. 72
108 Ibidem, inv.nr. 25
109 Ibidem, inv.nr. 72
110 Ibidem, inv.nr. 73
111 Interview met Hanneke Veneberg-Midderigh
112 SAV. Archief Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, inv.nr. 25
113 *Nieuwe Vlaardingsche Courant*, 13 december 1913; het concert vindt plaats op 17 december d.a.v.
114 De Maatschappij tot Bevordering der Toonkunst wordt in 1829 op-

gericht in Amsterdam en in navolging van 't Nut schieten de plaatselijke afdelingen als paddenstoelen uit de grond. Een belangrijke doelstelling is de vorming van het volk en de cultuur van de eigen natie te bevorderen

115 Sigal, 1-8. M.C. Sigal jr. is secretaris van Toonkunst vanaf 1919 (het jaar waarin hij wordt aangesteld als gemeentearchivaris van Vlaardingen) tot september 1928

116 SAV. Archief Maatschappij tot Bevordering der Toonkunst, archiefnr. 72, inv.nrs. 6 en 44. Op 14 juni 1927 stuurt M.C. Sigal jr. aan Dien in Wassenaar een bedankbrief voor hetgeen zij gedurende bijna tien jaar voor Toonkunst heeft betekend

117 *Het Volk*, 8 juli 1918

118 *Nieuwe Haagsche Courant*, 20 augustus 1949

119 GHA. Archief van uitgeversbedrijf G.B. van Goor Zonen (AVG), archiefnr. 199, copieboek 63 (1915) brief 332

120 Ibidem, brief 331

121 *De Nieuwe Eeuw*, 27 mei 1950

122 Hanneke's vader Ben, zoon van Jan en Dien, is na de Tweede Wereldoorlog gescheiden van zijn eerste vrouw en hertrouwd met Maria Elizabeth (Louk) Chel. Uit dit huwelijk wordt in 1960 Marlies Midderigh geboren

123 Carola Midderigh is een aantal jaren geleden overleden

124 Interviews met Hanneke Veneberg-Midderigh en Jean Jacques Lapré

125 SAV. AGV, inv.nr. 3090

126 Ibidem, inv.nrs. 3106 en 4000

127 De Bodt, *Prentenboeken*, 80

128 LM. Inv.nr. B 8914. Brief van J.B. Midderigh-Bokhorst aan H.C. Bokhorst, 13 januari 1943

129 GHA. AVG, copieboek 78 (1924) brief 473. Noothoven van Goor vraagt Dien mee te denken over een pseudoniem voor Adri Palingdood. Mogelijk is Adri Alindo haar vondst.

130 In zijn lange loopbaan geeft Jan Midderigh les aan een aantal Vlaardingse (amateur)kunstenaars, waaronder Reyer van der Borden, Jo van der Pijl, A. Bijl Mzn en Willem van 't Woudt (in het *Historisch Jaarboek Vlaardingen* 2009 is een artikel aan de laatste gewijd)

131 SAV. AGV, inv.nr. 804, agenda nr. 405

132 *De Moker*, 30 mei 1903

133 SAV. AGV, inv.nr. 809, agenda nr. 1068

134 HGA. Bevolkingsregisters 1880-1895, dl. 135, p. 172, en 1895-1913, dl. 22, p. 205

135 Ibidem. Handelingen van de gemeenteraad 1896

136 Mevrouw Troelstra is bekend geworden onder het pseudoniem Nienke van Hichtum.

137 LM. Inv.nr. B 8914. Brief van J.B. Bokhorst aan de heer Van Dishoeck, 16 november 1904

138 De Bodt, *Prentenboeken*, 80

139 GHA. AVG, copieboek 87 (1928) brief 14. Het betreft het boek *Eef Hubrechts* van Maren Koster

140 LM. Inv.nr. B 8914. Brief van J.B. Bokhorst aan de heer Van Dishoeck, 16 november 1904

141 Ibidem. Brieven van de heer Van Veen aan J.B. Midderigh-Bokhorst, 23 oktober en 15 november 1913

142 GHA. AVG, copieboek 61 (1913-1914) brieven 453 en 454

143 De Bodt, *Prentenboeken*, 78

144 GHA. AVG, copieboek 63 (1915) brief 332

145 Ibidem, copieboek 70 (1919) brieven 416 en 450

146 Er verschijnen twee boekjes met afbeeldingen van prentbriefkaarten, resp. getiteld *Van spelende kleuters* en *Van kindjes en hun vrindjes*. Dien Midderigh-Bokhorst schrijft er ook de versjes bij onder het pseudoniem Hannie Holt

147 GHA. AVG, copieboek 60 (1913) brieven 392 en 393

148 Ibidem, copieboek 63 (1915) brief 213

149 Interview met Hanneke Veneberg-Midderigh

150 SAV. Plakboek van J.B. Midderigh-Bokhorst (geschonken aan het Stadsarchief Vlaardingen door Fred Lapré). Hierin een artikel getiteld 'Wij spraken met Mevr. B. Midderigh-Bokhorst' uit onbekende krant, 1955

151 GHA. AVG, copieboek 64 (1915-1916) brief 397

152 *De Haagsche Vrouwenkroniek*, 2 juni 1923

153 GHA. AVG, copieboek 64 (1915-1916) brief 824

154 Ibidem, copieboek 48 (1908) brief 276

155 Ibidem, copieboek 84 (1926-1927) brief 64

156 Brandts Buys en *De Nieuwe Eeuw*, 27 mei 1950

157 GHA. AVG, copieboek 60 (1913) brief 339, copieboek 62 (1914-1915) brief 934 en copieboek 63 (1915) brief 112

158 Ibidem, copieboek 70 (1919) brief 197. Dien is niet de enige die Auke (Aukje) portretteert. Ook Rie Cramer doet dat. Zie daarvoor: Burgers, 37

159 LM. Inv.nr. B 6914 B1-B2. Brief van J.B. Midderigh-Bokhorst aan H.C. Bokhorst, 22 maart 1947

160 GHA. AVG, copieboek 71 (1920) brief 844

161 Padoxwoningen zijn houten woningen die in zeer korte tijd gebouwd kunnen worden en in 1920 het antwoord lijken te zijn op de woningnood (*Het Vaderland*, 13 november 1920)

162 GHA. AVG, copieboek 71 (1920) brief 526 en copieboek 72 (1920-1921) brief 58

163 *De Rotterdammer*, 28 mei 1955

164 GHA. AVG, copieboek 49 (1908-1909), brief 325

165 Ibidem, copieboek 58 (1912) brief 404

166 Ibidem, copieboek 64 (1915-1916) brief 736

167 Ibidem, copieboek 54 (1911) brieven 355 en 383

168 Ibidem, copieboek 79 (1924-1925) brief 554

169 Libosan, 56

170 GHA, AVG, copieboek 76 (1923) brief 874

171 Ibidem, copieboek 74 (1922) brief 190

172 Ibidem, copieboek 72 (1920-1921) brief 262

173 Ibidem, copieboek 61 (1913-1914) brieven 453 en 454

174 Ibidem, copieboek 67 (1917-1918) brieven 669 en 670

175 *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 19 november 1931

176 GHA. AVG, copieboek 56 (1911-1912) brieven 154 en 187

177 Remery

178 SAV. Plakboek van J.B. Midderigh-Bokhorst. Artikel uit december 1922

179 *Het Vaderland*, 11 juni 1934. Het werk met de titel Ons Doel is Schoonheid wordt samen met werken van andere leden van de schilderessenvereniging O.D.I.S. geëxposeerd in het gebouw van de Haagsche Kunstkring

180 Midderigh-Bokhorst, *De Amsterdammer*, 17 juni 1922
181 Het gezin Midderigh verhuist naar de Willem Beukelszoonstraat in augustus 1917. Op 4 september d.a.v. wordt het nieuwe gebouw van School D voor M.U.L.O. op de hoek van deze straat en de Nieuwe Kerkstraat officieel in gebruik genomen
182 SAV. Notarieel Archief Vlaardingen 1915-1925, archiefnr. 218, voorlopig inv.nr. 4642, transportakte d.d. 31 maart 1922, nr. 53. De Midderighs nemen een hypotheek op hun huis ter waarde van *f* 5.500,- (ibidem, hypotheekakte d.d. 3 april 1922, nr. 54)
183 *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 8 mei 1915
184 *Het Vaderland*, 25 augustus 1922
185 SAV. AGM, inv.nr. 343: in het gemeenteverslag van 1923 worden de Rijksnormaallessen niet meer genoemd (vgl. S. Blom, Geschiedenis van Maassluis (Utrecht 1948) 202
186 Ibidem. AGV, inv.nr. 1656, agenda nr. 121.3
187 Ibidem, inv.nr. 3108
188 Ibidem, inv.nr. 3112
189 Ibidem, inv.nr. 3113
190 Het album is door Fred Lapré aan het Stadsarchief Vlaardingen geschonken
191 GHA. AVG, copieboek 84 (1926-1927) brief 870
192 Wikipedia, Station Wassenaar
193 RKD. Persdocumentatiemap J.J. Midderigh
194 Interview met Hanneke Veneberg-Midderigh
195 Jacobs, 11-12
196 Informatie van A.M. Plate, secretaris van de Soroptimisten in Den Haag
197 HGA. Ongeïnventariseerd archief van de Soropimisten Den Haag
198 Het Damesleesmuseum bestaat nog steeds en is gevestigd aan het Nassauplein 15 in Den Haag
199 O.D.I.S. is onderdeel van de Haagse Vrouwenclub. Als deze club in 1932 ter ziele gaat, vindt O.D.I.S onderdak in het Damesleesmuseum. Voorwaarde is wel dat O.D.I.S.-leden lid worden van het leesmuseum
200 Duyvendak, 195-196
201 HGA. Ongeïnventariseerd archief van de Soropimisten Den Haag
202 Fort de Kock is een voormalig Nederlands koloniaal fort, gelegen in Bukittinggi op West-Sumatra
203 SAV. Archief Familie Van Linden van den Heuvell, inv.nr. 420. Brief van J.B. Midderigh-Bokhorst aan J.H. van Linden van den Heuvell en echtgenote, 18 maart 1936
204 Ibidem
205 Interviews met Fred Lapré en Jean Jacques Lapré
206 *Het Vaderland*, 12 april 1938
207 Ibidem, 17 februari 1940 en *Haagsche Courant*, 26 februari 1940
208 LM. Inv.nr. B 8914. B1. Brief van J.B. Midderigh-Bokhorst aan H.C Bokhorst, 20 december 1943
209 www.tweede-wereldoorlog.org
210 SAV. Archief Familie Van Linden van den Heuvell, inv.nr. 420. Brief van J.B. Midderigh-Bokhorst aan J.H. van Linden van den Heuvell en echtgenote, 13 december 1944
211 LM. Inv.nr. B 8914. B1. Brief van J.B. Midderigh-Bokhorst aan H.C Bokhorst, 16 maart 1945
212 SAV. Archief Familie Van Linden van den Heuvell, inv.nr. 419. Briefkaart van B. Midderigh aan J.H. van Linden van den Heuvell, 20 maart 1945
213 Ibidem, inv.nr. 420. Briefkaart van J.J. Midderigh aan J.H. van Linden van den Heuvell en echtgenote, 7 januari 1946
214 Wikipedia
215 www.japanseburgerkampen.nl/Lampersari
216 www.indischekamparchieven.nl
217 Interview met Fred Lapré
218 Bersiap-periode
219 Interview met Kimball Lapré
220 Interview met Fred Lapré
221 Interview met Jean Jacques Lapré
222 Interview met Hanneke Veneberg-Midderigh
223 Midderigh Bokhorst, '*De fascinerende bezigheid van kristallen verzamelen*'
224 Interviews met Jean Jacques Lapré en Kimball Lapré
225 Deze opdracht krijgt ze waarschijnlijk via haar netwerk, want er werken meer Soroptimisten mee aan de totstandkoming van de huishoudschool
226 *De Nieuwe Eeuw*, 27 mei 1950
227 Rijpstra-Verbeek, *Een tachtigjarige illustratrice*
228 SAV. Plakboek J.B. Midderigh-Bokhorst. Hierin een artikel uit 1950, getiteld *Bij de 70ste verjaardag van mevr. B. Midderigh-Bokhorst*
229 Wouters. Op pagina 32 neemt hij deze woorden over uit een artikel in *De Ploeg* (jaartal niet genoemd)
230 *Nieuwe Haagsche Courant*, 20 augustus 1949
231 Bakker-Engelsman
232 Interviews met Fred, Jean Jacques en Kimball Lapré, Hanneke Veneberg-Midderigh en Marlies van Slooten-Midderigh
233 Briefje in bezit van Fred Lapré
234 Rouwkaart in plakboek J.B. Midderigh-Bokhorst

Ex libris van B&J Midderigh-Bokhorst
(Collectie M. van Slooten-Midderigh)

Bibliografie

In een aantal krantenartikelen uit het begin van de jaren vijftig is een foto afgedrukt, waarop Dien Midderigh, zittend op een poef, quasi lezend in een opengeslagen boek, is afgebeeld voor haar gevulde boekenkast. Zij spreekt vol trots over de honderdachtentwintig door hen geïllustreerde 'prachtbanden en -bandjes' en over de meer dan honderd schoolboekjes. Helaas kon bij de samenstelling van dit overzicht geen beroep meer op de inhoud van deze kast worden gedaan. Overigens komt het *Digitaal Vrouwenlexicon van Nederland* op een totaal van meer dan vijfhonderd titels. Het is aannemelijk dat voor Dien alleen díe boeken meetelden, waarvoor zij rechtstreeks opdracht had gekregen. Aangezien de rechten op de illustraties echter bleven berusten bij de uitgever, kon deze dezelfde tekeningen nogmaals voor een bloemlezing gebruiken. Bij de samenstelling van dit overzicht is hierin geen onderscheid gemaakt, m.a.w. álle titels, waaraan haar en/of Jans naam op welke wijze dan ook is verbonden, zijn opgenomen.
Zonder internet waren wij bij deze speurtocht nergens geweest. De belangrijkste bron was de Nederlandse Centrale Catalogus, die toegang biedt tot de bibliografische gegevens en de vindplaatsen van miljoenen boeken. Ook de Historische Kranten-website van de Koninklijke Bibliotheek bleek goud waard. Niet alleen kwamen hieruit allerlei feiten uit het leven van onze hoofdpersonen boven water, maar ook boekaankondigingen en recensies leverden nuttige achtergrondinformatie op. Raadpleging van het archief van uitgeverij Van Goor bracht ons tenslotte op het spoor van een groot aantal schoolboeken.
Hoewel er (uiteraard) is gestreefd naar volledigheid, moge het duidelijk zijn dat het onmogelijk is om een compleet overzicht te geven van het werk van het kunstenaarsechtpaar. Met name het achterhalen van de precieze gegevens van de vele bloemlezingen en van de (series) schoolboeken bleek een lastige kwestie te zijn. Dat is dan ook de reden dat deze laatste apart zijn gehouden van de rest. Verder zijn door Dien geïllustreerde artikelen (over mode, maar ook over zeefauna en kristallen) buiten het bestek van deze bibliografie gebleven. Wél wordt een overzicht gegeven van de diverse tijdschriften waaraan zij medewerking heeft verleend.
Tenslotte dient nog opgemerkt te worden dat omwille van de overzichtelijkheid niet is vermeld of er sprake is van een solo- dan wel van een coproductie (m.u.v. een aantal schoolboeken waarvoor alleen Jan heeft getekend).

Kinder- en jeugdboeken, romans, prentenboeken, sprookjesboeken, reclameboeken, bloemlezingen etc.

1901

- *Zeden en wetten in woord en beeld.* Amsterdam, Afd. Amsterdam der Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht

1902

- Rennes, Catharina van (muziek) en Hilda (woorden). *Heidekoninginnetje. Een klaviersprookje.* Utrecht, Jac. van Rennes. (Opus ; 47)

1903

- Maathuis-Ilcken, S., *Nieuwe vriendjes.* Deventer, Æ.E. Kluwer

1905

- Heijermans, Ida, *Zoo mooi als zonneschijn. Een vertelling.* Rotterdam, Masereeuw en Bouten
- Schmidt auf Altenstadt, A. von, *Jack's gedenkschriften.* Haarlem, Vincent Loosjes

1906

- *Handleiding voor het vervaardigen der verbeeterde kleeding.* Amsterdam, Vereeniging voor Verbetering van Vrouwenkleeding
- Hichtum, Nienke van, *Kinderleven. 10 schetsjes.* Bussum, C.A.J. van Dishoeck
- *Sprookjes van de Gebroeders Grimm. Eerste verzameling.* Vert. door M. van Eeden-van Vloten. Amsterdam, Maatschappij voor Goede en Goedkoope Lectuur. (Wereldbibliotheek ; 3-4)

1907

- Buul, T. van, *Zonneschijn.* Bussum, C.A.J. van Dishoeck
- Doorn, M.C. van, *Eduard Kerner.* Haarlem, Vincent Loosjes
- *Sprookjes van de Gebroeders Grimm. Tweede verzameling.* Vert. door M. van Eeden-van Vloten. Amsterdam, Maatschappij voor Goede en Goedkoope Lectuur. (Wereldbibliotheek ; 68-69)

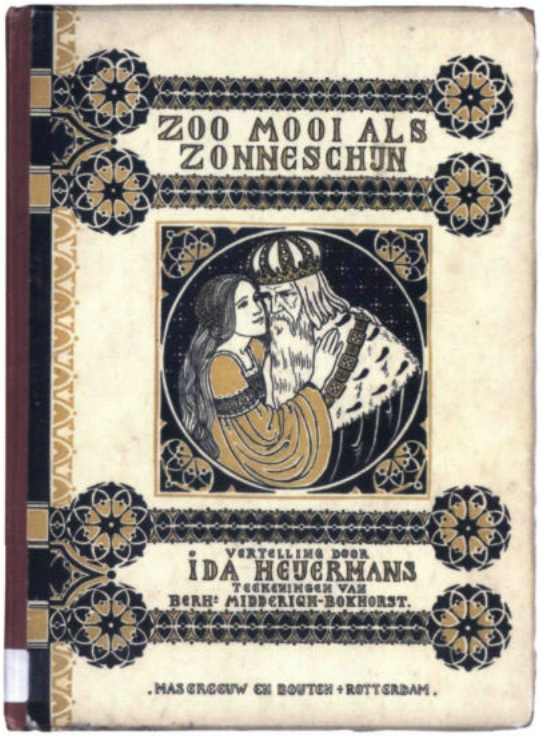

1908

- Finckh, Ludwig, *De rozendokter.* Vert. door M. van Vloten. Amsterdam, Maatschappij voor Goede en Goedkoope Lectuur. (Wereldbibliotheek ; 74)
- Maathuis-Ilcken, S., *Praatjes en plaatjes voor kleine maatjes.* Groningen, J.B. Wolters
- *Sprookjes van de Gebroeders Grimm. Derde verzameling.* Vert. door M. van Vloten. Amsterdam, Maatschappij voor Goede en Goedkoope Lectuur. (Wereldbibliotheek ; 92-93)

1909

- Been, Joh.H., *Spekkie, de pijper der zeesleepers.* Amsterdam, Erven Martin G. Cohen
- Boddaert, Marie, *Roswitha. Verhaal uit de dertiende eeuw.* Alkmaar, Gebr. Kluitman
- Gruys-Kruseman, S., *Uit m'n mouw geschud.* Gouda, G.B. van Goor Zonen. (Voor 't kleine Volkje ; 1)
- Hichtum, Nienke van (bijeengebr.), *Sprookjes van Gebrs. Grimm.* Vert. door M. van Vloten. Amsterdam, Maatschappij voor Goede en Goedkoope Lectuur. 3 dl. Gedeeltelijke heruitgave van de in 1906-1908 verschenen serie *Sprookjes van de Gebroeders Grimm*
- Hoog, Aletta (verz. en bew.), *Prettige winteravonden. Verhalen, sprookjes, spelletjes etc.* Alkmaar, Gebr. Kluitman
- Leopold, Katharina e.a., *Herfstdraden.* Amsterdam, L.J. Veen. (Ons Thuis-serie)
- Leopold, Marie, *Een jolig troepje.* Gouda, G.B. van Goor Zonen
- Leopold, Marie, *Van kinderen en hun lievelingen.* Gouda, G.B. van Goor Zonen. (Voor 't kleine Volkje ; 2)
- Leopold, Marie e.a., *Winterprovisie.* Amsterdam, L.J. Veen. (Ons Thuis-serie)
- Wilde, Oscar, *Het granaatappelhuis.* Vert. door Liane van Oosterzee. Amsterdam, Maatschappij voor Goede en Goedkoope Lectuur. (Wereldbibliotheek ; 117)

1910

- Cora C.G., *Neefjes en nichtjes.* Rotterdam, J.M. Bredée
- Gruys-Kruseman, S., *Moes vertelt verder.* Gouda, G.B. van Goor Zonen. (Voor 't kleine Volkje ; 3)
- Knuttel-Fabius, Elize, *Kinnie en haar vrienden.* Gouda, G.B. van Goor Zonen
- Kuenen, Catharina S.M. (naar het Eng.), *Een jaar op Buitenlust.* Amsterdam, L.J. Veen, 2e dr.
- Leopold, Marie e.a., *Gezellige praatjes.* Amsterdam, L.J. Veen. (Ons Thuis-serie)
- Leopold, Marie e.a., *Een heelen dag buiten.* Amsterdam, L.J. Veen. (Ons Thuis-serie)
- Leopold, Marie, *Rudi.* Gouda, G.B. van Goor Zonen. (Voor 't kleine Volkje ; 4)
- Rennes, Catharina van, *De kluchtige avonturen van pop Topsy.* Utrecht, Jac. van Rennes. (Opus ; 61)
- *Sprookjes van de Gebroeders Grimm. Vierde en laatste verzameling.* Vert. door M. van Vloten. Amsterdam, Maatschappij voor Goede en Goedkoope Lectuur. (Wereldbibliotheek ; 133-135)
- Sutorius, Anna, *Klein en knus voor broer en zus.* Amsterdam, Erven Martin G. Cohen. (Voor School en Huis)

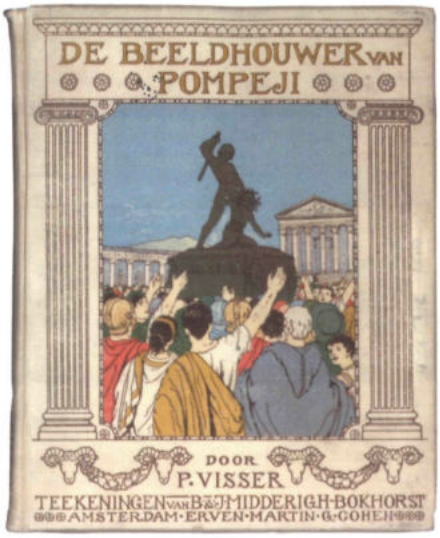

1911

- Gruys-Kruseman, S., *Met z'n zevenen uit logeeren.* Gouda, G.B. van Goor Zonen. (Voor 't kleine Volkje ; 5)
- Hoogenbirk, A.J., *Klein begonnen.* Rotterdam, J.M. Bredée, 3e dr. (1e dr. 1874)
- Hooykaas, C.E. (red.), *Eerste Kerstboek voor Jong Holland.* Maassluis, J. Waltman
- Leopold, Katharina e.a., *Een eigen huisje.* Amsterdam, L.J. Veen. (Ons Thuis-serie)
- Leopold, Katharina, *Heel lang geleden.* Gouda, G.B. van Goor Zonen
- Leopold, Marie e.a., *Zus bij moes.* Amsterdam, L.J. Veen. (Ons Thuis-serie)
- Visser, P., *De beeldhouwer van Pompeji.* Amsterdam, Erven Martin G. Cohen
- Vollmar, A., *Een ster in de kerstnacht.* Rotterdam, J.M. Bredée, 2e dr. (1e dr. 1885)

1912

- Bauer, Clémence M.H., *Een nieuwe wereld in.* Gouda, G.B. van Goor Zonen. (Voor 't kleine Volkje ; 7)
- Blaauw, Henriëtte (woorden) en J.H. Oushoorn (pianobeg.), *Zangkleutertjes. 8 kinderliedjes.* Alkmaar, Gebr. Kluitman. (Opus ; 45)
- Boddaert, Marie, *Prins Almanzor's makker.* Alkmaar, Gebr. Kluitman
- Boddaert, Marie, *Sturmfels.* Alkmaar, Gebr. Kluitman
- Hooykaas, C.E. (red.), *Tweede Kerstboek voor Jong Holland.* Maassluis, J. Waltman
- Hulst, W.G. van de, *Uit het winter-wonderland.* Gouda, G.B. van Goor Zonen. (Voor 't kleine Volkje ; 8)
- Kuiper, A.C., *Marguerite Bianca.* Amsterdam, Scheltens & Giltay
- Leopold, Katharina e.a. *Van vogeltjes in den Mei.* L.J. Veen, Amsterdam. (Ons Thuis-serie)
- Leopold, Marie e.a., *Een tooverstaf.* Amsterdam, L.J. Veen. (Ons Thuis-serie)
- Stamperius, J. (bijeengebr.), *De reis van schipper Bontekoe en andere verhalen.* Amsterdam, L.J. Veen
- Sutorius, Anna, *Aan 't strand.* Amsterdam, Erven Martin G. Cohen. (Voor School en Huis)
- Sutorius, Anna, *De droom van Hanse-Pansje. Voor mijn zes kleine neven van tante An.* Amsterdam, Erven Martin G. Cohen. (Voor School en Huis)
- Sutorius, Anna, *In de speelkamer.* Amsterdam, Erven Martin G. Cohen. (Voor School en Huis)
- Sutorius, Anna, *In de wei.* Amsterdam, Erven Martin G. Cohen. (Voor School en Huis)
- Sutorius, Anna, *Op het veld.* Amsterdam, Erven Martin G. Cohen. (Voor School en Huis)
- Sutorius, Anna, *Te laat op school.* Amsterdam, Erven Martin G. Cohen. (Voor School en Huis)
- Sutorius, Anna, *Winkeltje spelen.* Amsterdam, Erven Martin G. Cohen. (Voor School en Huis)

1913

- Aalst-Gobius, Tine van, *Eénig kind.* Gouda, G.B. van Goor Zonen. (Voor 't kleine Volkje ; 9)
- Dietz, Henriëtte en Katharina Leopold, *Het boek van den winter.* Gouda, G.B. van Goor Zonen. (Voor 't kleine Volkje ; 10)
- Hichtum, Nienke van (verz.), *Klein-Martje en andere verhalen.* Alkmaar, Gebr. Kluitman. (Oude en nieuwe verhalen)
- Hichtum, Nienke van (verz.), *Om honderd daalders en andere verhalen.* Alkmaar, Gebr. Kluitman. (Oude en nieuwe verhalen)
- Hichtum, Nienke van (verz.), *Oude en nieuwe verhalen.* Alkmaar, Gebr. Kluitman. Ook verschenen in 2 dl. onder de titels *Klein-Martje en andere verhalen* en *Om honderd daalders en andere verhalen* (zie hiervoor). Hierin ook verhalen opgenomen uit o.a. *Kinderleven* (1906)
- Hooykaas, C.E. (red.), *Derde Kerstboek voor Jong Holland.* Maassluis, J. Waltman

- Kuenen, Catharina S.M. (naar het Eng.), *Chris en zijn oude viool.* Amsterdam, L.J. Veen, 2e dr.
- Kuenen, Catharina, S.M. (naar het Eng.), *Dotterbloemen.* Amsterdam, L.J. Veen, 2e dr.
- Kuenen, Catharina S.M. (naar het Eng.), *Hoe Greta bij oom Jan uit logeeren ging.* Amsterdam, L.J. Veen, 2e dr.
- Kuenen, Catharina S.M. (naar het Eng.), *Kleine Dora Forbes.* Amsterdam, L.J. Veen, 2e dr.
- Kuenen, Catharina S.M. (naar het Eng.), *De kolenbrander.* Amsterdam, L.J. Veen, 2e dr.
- Leopold, Katharina e.a., *Een leuke logeerpartij.* Amsterdam, L.J. Veen. (Ons Thuis-serie)
- Leopold, Marie e.a., *De witte wereld.* Amsterdam, L.J. Veen. (Ons Thuis-serie)
- Rhoden, Emmy von, *Stijfkopje verloofd.* Bew. door M.A. de Goeje. Amsterdam, Van Holkema & Warendorf, 6e dr. (1e dr. 1894). Vervolg van *Stijfkopje op school*
- Stamperius, J. (bijeengebr.), *De verdwenen portefeuille en andere verhalen.* Amsterdam, L.J. Veen

1914

- Hooykaas, C.E. (red.), *Vierde Kerstboek voor Jong Holland.* Maassluis, J. Waltman
- Leopold, Katharina e.a., *De grijze prins.* Amsterdam, L.J. Veen. (Ons Thuis-serie)
- Leopold, Marie, *Hanneke.* Gouda, G.B. van Goor Zonen. (Voor 't kleine Volkje ; 12)
- Maathuis-Ilcken, S., *Bennie's Prentenboek.* Gouda, G.B. van Goor Zonen
- Maathuis-Ilcken, S., *Wat de haard fluisterde.* Gouda, G.B. van Goor Zonen. (Voor 't kleine Volkje ; 13)
- Osenbruggen, Cor van, *De tweelingen Flip en Henk.* Gouda, G.B. van Goor Zonen
- Sutorius, Anna, *Kleuterboekje.* Gouda, G.B. van Goor Zonen

1915

- Hooykaas, C.E. (red.), *Vijfde Kerstboek voor Jong Holland.* Maassluis, J. Waltman
- Kraan, H.J. van der, *Kindervreugde. Tweestemmige liedjes met pianobegeleiding.* Gouda, G.B. van Goor Zonen. 2 dl.: I. *Dorpsdansje,* II. *Op Marsch*
- Osenbruggen, Cor van, *Wilde Jo.* Gouda, G.B. van Goor Zonen
- Stamperius, J. (bijeengebr.), *Hoe Frans uit hengelen ging en andere verhalen.* Amsterdam, L.J. Veen
- Sutorius, Anna, *Drie vroolijke vrindjes.* Amsterdam, Erven Martin G. Cohen. (Voor School en Huis)
- Sutorius, Anna, *In 't plantsoentje.* Amsterdam, Erven Martin G. Cohen. (Voor School en Huis)
- Sutorius, Anna, *Een stout grapje.* Amsterdam, Erven Martin G. Cohen. (Voor School en Huis)
- Sutorius, Anna, *Stoute poppen-kinderen.* Amsterdam, Erven Martin G. Cohen. (Voor School en Huis)
- Sutorius, Anna, *Van drie kaboutertjes.* Amsterdam, Erven Martin G. Cohen. (Voor School en Huis)
- Sutorius, Anna, *Wimmie op de wandeling.* Amsterdam, Erven Martin G. Cohen. (Voor School en Huis)

1916

- Bauer, Clémence M.H., *Kleine Sarina. Een schets uit het leven van een inlandsch meisje.* Gouda, G.B. van Goor Zonen
- Bloemink, F.H.N., *Lentedagen.* Gouda, G.B. van Goor Zonen. (Voor 't kleine Volkje ; 15)
- Hichtum, Nienke van (verz.), *Flard-Oor en andere verhalen.* Alkmaar, Gebr. Kluitman, 2e dr. (Moeders vertellingen)
- Hooykaas, C.E. (red.), *Zesde Kerstboek voor Jong Holland.* Maassluis, J. Waltman

- Kruseman, Philip (bijeengebr.) en Sam Schuyer (pianobeg.), *Wat onze kinderen zingen. Zooals de ouden zongen, piepen de jongen. Een bloemlezing uit onze beste kinderliedjes.* Den Haag, J. Philip Kruseman
- Leopold, Marie, *Dolly. Het leven van een witten poedel door hem zelf verteld.* Gouda, G.B. van Goor Zonen, 2e dr.
- Ufkes, Jo, *Aan het begin.* Amersfoort, Valkhoff & Co.

1917

- Groshans, Suze en M. de Smeth-van Alphen (verz.), *Van dieren en hun vrienden.* Den Haag, onbekende uitgeverij
- Gruys-Kruseman, S., *Het Noordzee-eiland (Vlieland).* Gouda, G.B. van Goor Zonen
- Hooykaas, C.E. (red.), *Zevende Kerstboek voor Jong Holland.* Maassluis, J. Waltman
- Osenbruggen, Cor van, *Tante Doortje's erfenis.* Gouda, G.B. van Goor Zonen
- Ufkes, Jo, *Een vroolijke Frans.* Amersfoort, Valkhoff & Co., 2e dr.

1918

- Gruys-Kruseman, S., *Villa Oorwurm (op Ameland).* Gouda, G.B. van Goor Zonen
- Hooykaas, C.E. (red.), *Achtste Kerstboek voor Jong Holland.* Maassluis, J. Waltman
- Lugten, Jeannette en Sijtje Aafjes (verz.), *Lange avonden. Van allerlei kunstjes, knutselwerkjes, raadsels, oude rijmpjes, spelletjes, teekenvoorbeelden enz.* Gouda, G.B. van Goor Zonen
- Lugten, Jeannette en Sijtje Aafjes (verz.), *Regenachtige dagen. Van allerlei kunstjes, knutselwerkjes, raadsels, oude rijmpjes, teekenvoorbeelden enz.* Gouda, G.B. van Goor Zonen
- Snoeck, Lucie, *Roodborstjes.* Gouda, G.B. van Goor Zonen. (Voor 't kleine Volkje ; 19)
- Son, A. en C. van, *Voor jong Nederland. Nieuw prentenboek.* Vroom & Dreesmann. 3 dl.
- Ufkes, Jo, *Bremheuvel.* Amersfoort, Valkhoff & Co.

1919

- Balen, J. Hendrik van, *Onder de Mooren. Avonturen in Marokko.* Alkmaar, Gebr. Kluitman, 2e dr. (1e dr. 1879)
- Balen, J. Hendrik van, *De roode paradijsvogel.* Alkmaar, Gebr. Kluitman, 2e dr. (1e dr. 1881)
- Bergsma-Bergsma, E., *Dodo. Een verhaal voor kinderen.* Gouda, G.B. van Goor Zonen
- Hooykaas, C.E. (red.), *Negende Kerstboek voor Jong Holland.* Maassluis, J. Waltman
- Hoven, Thérèse, *Nieuw Engelsch binnenhuisje.* Alkmaar, Gebr. Kluitman
- Koster, Maren, *Rie.* Gouda, G.B. van Goor Zonen
- Pieck, A.F., *Hoe ik schilder werd. Uit het leven van Huib Hoepel.* Gouda, G.B. van Goor Zonen, 2e dr. (De Klassebibliotheek)

1920

- Boelen, C., *Een kleine en een groote kerstboom. Het Driekoningenbrood. Twee verhalen.* Hillegom, Editio

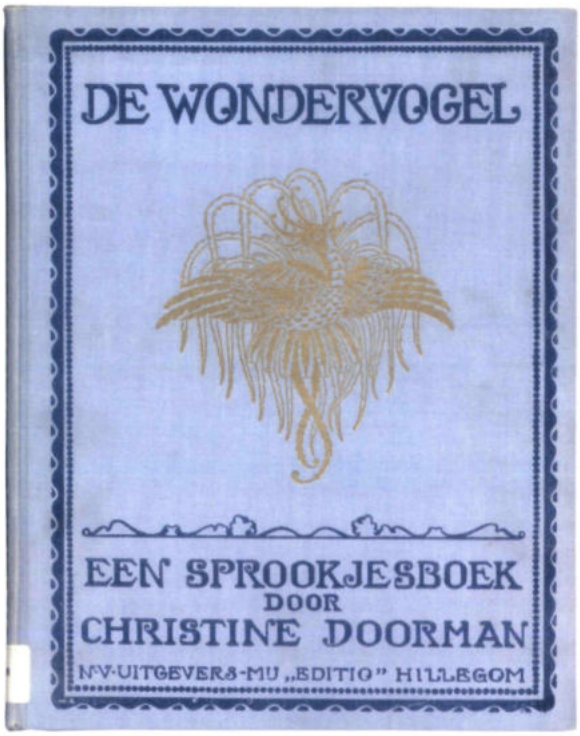

- Hichtum, Nienke van (navert.), *Gouden sprookjes van Gebrs. Grimm.* Gouda, G.B. van Goor Zonen. (Voor 't kleine Volkje ; 22)
- Hooykaas, C.E. (red.), *Tiende Kerstboek voor Jong Holland.* Hillegom, Editio
- Kloos-Reyneke van Stuwe, Jeanne, *Een klaverblad van vijf (de kinderen van huize Ter Aar).* Gouda, G.B. van Goor Zonen
- Kok, Truida, *De kleindochters van mevrouw Westlandt.* Amsterdam, Van Holkema & Warendorf, 5e dr. (1e dr. 1900)
- Koster, Maren, *Freule Kameleon.* Gouda, G.B. van Goor Zonen. (Voor rustige uurtjes)
- Maathuis-Ilcken, S. en Henriëtte Dietz, *Het boek van St. Nicolaas.* Gouda, G.B. van Goor Zonen. (Voor 't kleine Volkje ; 23)

1921

- Doorman, Christine (navert.), *Zuid-Afrikaansche sprookjes.* Hillegom, Editio. (Sprookjes ; 1)
- Doorman, Christine (navert.), *Prinses Rosette. Oud Fransch sprookje.* Hillegom, Editio. (Sprookjes ; 2)
- Doorman, Christine (navert.), *Russische sprookjes.* Hillegom, Editio. (Sprookjes ; 3)
- Doorman, Christine (navert.), *Indisch toversprookje.* Hillegom, Editio. (Sprookjes ; 4)
- Doorman, Christine (navert.), *Slavische sprookjes.* Hillegom, Editio. (Sprookjes ; 5)
- Doorman, Christine (navert.), *IJslandsche sprookjes.* Hillegom, Editio. (Sprookjes ; 6)
- Doorman, Christine (navert.), *Oud-Duitsche sprookjes.* Hillegom, Editio. (Sprookjes ; 7)
- Doorman, Christine (navert.), *Zwitsersche sprookjes (uit de Engadine).* Hillegom, Editio. (Sprookjes ; 8)
- Doorman, Christine, *De wondervogel. Een sprookjesboek.* Hillegom, Editio
- Knuttel-Fabius, Elize, *Aan de rivier.* Gouda, G.B. van Goor Zonen, 2e dr. (Van Goor's Keurbibliotheek)
- Midderigh-Bokhorst, B., *Van een jongetje dat niet naar bed wilde.* Gouda, G.B. van Goor Zonen
- Midderigh-Bokhorst, B., *Van een jongetje dat te ver ging wandelen.* Gouda, G.B. van Goor Zonen
- Midderigh-Bokhorst, B., *Van een kindje dat niet gewasschen wilde worden.* Gouda, G.B. van Goor Zonen
- Ophof-Sterk, Tine, *Een moeilijk jaar voor de Van Heerdentjes. Een meisjesverhaal uit het Bataviaasch familieleven.* Weltevreden, Boekhandel Visser & Co. ; Amersfoort, Valkhoff & Co.

1922

- Doorman, Christine, *Mijn Italiaantjes.* Haarlem, J.W. Boissevain
- *Sprookjes van Grimm. Eerste verzameling.* Bijeengebr. door N. van Hichtum. Amsterdam, Maatschappij voor Goede en Goedkoope Lectuur. Eerder verschenen onder de titel *Sprookjes van de Gebroeders Grimm. Eerste verzameling* (1906)
- Midderigh-Bokhorst, B., *Hoe Wortelmannetje de wereld zag.* Gouda, G.B. van Goor Zonen
- Mossel, Jacoba F.D., *Voor de Kerstdagen.* [Hillegom, Editio]

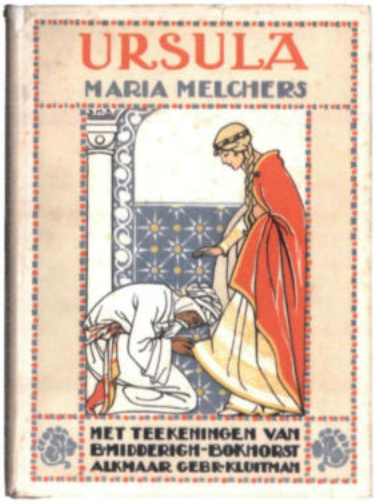

- Oldeman, F.U.S., *Het goedkoope kookboek*. Gouda, G.B. van Goor Zonen, 12e omgewerkte dr. Oorspr. titel: *Betje, de goedkoope keukenmeid*
- Osenbruggen, Cor van, *Trouwe bondgenooten*. Gouda, G.B. van Goor Zonen
- Rennes, Catharina van (muziek) en C.M. van Hille-Gaerthé (woorden), *Lentebloemen. Kinderzangspel*. Rotterdam, Nijgh & Van Ditmar
- Sutorius, Anna, *Klein moedertje*. Den Haag, Erven Martin G. Cohen. (Voor School en Huis)
- Sutorius, Anna, *Onrust in 't bosch*. Den Haag, Erven Martin G. Cohen. (Voor School en Huis)
- Sutorius, Anna, *Rietje's logeerpartij*. Den Haag, Erven Martin G. Cohen. (Voor School en Huis)
- Sutorius, Anna, *Van twee buurtjes*. Den Haag, Erven Martin G. Cohen. (Voor School en Huis)
- Sutorius, Anna, *Een vliegerwedstrijd*. Den Haag, Erven Martin G. Cohen. (Voor School en Huis)

1923

- Campen, Fenna van, *Het Muziekhuis*. Gouda, G.B. van Goor Zonen. (Na schooltijd)
- Chapelle-Roobol, Suze la, *Stijfkopje (als grootmoeder)*. Amsterdam, Van Holkema & Warendorf. 5e dr. (1e dr. 1904). Vervolg van *Stijfkopje (getrouwd)*
- Hoogenbirk, A.J., *Alleen op de wateren*. Rotterdam, J.M. Bredée, 4e dr. (1e dr. 1889)
- Osenbruggen, Cor van, *Tante Doortje*. Gouda, G.B. van Goor Zonen. (Meisjesleven ; 2). Eerder verschenen onder de titel *Tante Doortje's erfenis* (1917)
- Stiemens-Hopman, M.M., *Meisje. Een boek voor moeders*. Met een voorrede van Ida Heijermans. Amsterdam, Van Holkema & Warendorf

1924

- Doorman, Christine (navert.), *IJslandsche sprookjes*. Gouda, G.B. van Goor Zonen. (Voor 't kleine Volkje ; 26). Vermoedelijk in 1921 reeds verschenen bij Editio, Hillegom, in de serie *Sprookjes*
- Greup-Roldanus, Sini, De orchidee van 5-A. Gouda, G.B. van Goor Zonen
- Kingsley, Charles, *De Waterkindertjes. Een sprookje voor een landkind*. Bew. door M. van Vloten. Amsterdam, Maatschappij voor Goede en Goedkoope Lectuur, 2e dr. (1e dr. 1905). Oorspr. titel: *The water babies* (1863)
- *Sprookjes van Grimm. Tweede verzameling*. Bijeengebr. door N. van Hichtum. Amsterdam, Maatschappij voor Goede en Goedkoope Lectuur. Eerder verschenen onder de titel *Sprookjes van de Gebroeders Grimm. Tweede verzameling* (1907)
- *Sprookjes van Grimm. Derde verzameling*. Bijeengebr. door N. van Hichtum. Amsterdam, Maatschappij voor Goede en Goedkoope Lectuur. Eerder verschenen onder de titel *Sprookjes van de Gebroeders Grimm. Derde verzameling* (1908)
- *Sprookjes van Grimm. Vierde verzameling*. Bijeengebr. door N. van Hichtum. Amsterdam, Maatschappij voor Goede en Goedkoope Lectuur. Eerder verschenen onder de titel *Sprookjes van de Gebroeders Grimm. Vierde en laatste verzameling* (1910)

1925

- Doorman, Christine (navert.), *Zweedsche sprookjes*. Gouda, G.B. van Goor Zonen. (Voor 't kleine Volkje ; 30)
- *Feestcatalogus uitgegeven ter gelegenheid van het twintigjarig bestaan der Maatschappij voor Goede en Goedkoope Lectuur te Amsterdam, 1905-Mei-1925*. Amsterdam, Maatschappij voor Goede en Goedkoope Lectuur
- Hille-Gaerthé, C.M. van, *Het verstopte huuske*. Rotterdam, Nijgh & Van Ditmar
- Osenbruggen, Cor van, *Hoe 't Flip en Henk verder ging*. Gouda, G.B. van Goor Zonen. (Na schooltijd). Vervolg van *De tweelingen Flip en Henk* (1914)

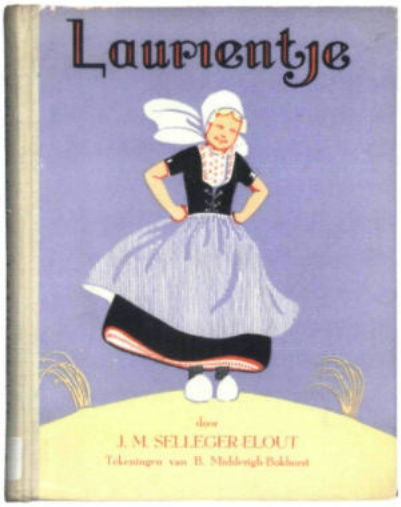

- Rhoden, Emmy von, *Stijfkopje (getrouwd)*. Vert. door M. de Bock-Hardenberg. Amsterdam, Van Holkema & Warendorf, 6e dr. (1e dr. 1896). Vervolg van *Stijfkopje verloofd*
- *Vierde Winterboek van de Wereldbibliotheek 1925-1926*. Met bijdr. van Carry van Bruggen e.a. Amsterdam, Maatschappij voor Goede en Goedkoope Lectuur

192x

- Gruys-Kruseman, S., *Het Noordzee-eiland (Vlieland)*. Gouda, G.B. van Goor Zonen. (Voor 't kleine Volkje ; 31). In 1917 reeds verschenen als reguliere uitgave
- Gruys-Kruseman, S., *Villa Oorwurm (op Ameland)*. Gouda, G.B. van Goor Zonen. (Voor 't kleine Volkje ; 32). In 1918 reeds verschenen als reguliere uitgave

1926

- *Bleyle's Prentenboek*. Stuttgart, Wilh. Bleyle G.m.b.H. Oorspr. titel: *Bleyle's Bilderbuch*
- Bruijn, Cor, *Michel, de strooper. Een verhaal uit de Hessische bergen*. Gouda, G.B. van Goor Zonen
- Cramer-Schaap, D.A. (samenst.), *Het gulden meisjesboek*. Met bijdr. van W. Brinkgreve e.a. Utrecht, W. de Haan. Het 2e deel verschijnt in 1928
- Tornius, Valerian, *Eliza*. Bew. door D.A. Cramer-Schaap. Alkmaar, Gebr. Kluitman
- Vollewens-Zeylemaker, Greta, *Zonnehuis*. Gouda, G.B. van Goor Zonen. (Gulden-bibliotheek)
- Zoomers-Vermeer, J.P., *Een klein meisje alleen*. Amsterdam, Van Holkema & Warendorf

1927

- Melchers, Maria, *Ursula*. Vert. door D.A. Cramer-Schaap. Alkmaar, Gebr. Kluitman

1928

- Doorman, Christine (navert.), *Zwaanwitje. Tweede bundel Zweedsche sprookjes*. Gouda, G.B. van Goor Zonen. (Voor 't kleine Volkje ; 36)
- Greup-Roldanus, Sini, *De manke grapjas*. Gouda, G.B. van Goor Zonen. Vervolg van *De orchidee van 5-A* (1924)
- Koster, Maren, *Eef Hubrechts*. Gouda, G.B. van Goor Zonen
- Ovink-Soer, Marie en D.A. Cramer-Schaap (samenst.), *De bron en andere verhalen*. Utrecht, W. de Haan. (Zonneschijntjes ; 10)
- Rhoden, Emmy von, *Stijfkopje op school*. Bew. door M.A. de Goeje. Amsterdam, Van Holkema & Warendorf, 8e dr. (1e dr. 1893)

1929

- Hichtum, Nienke van (verz.), *Moeders vertellingen*. Alkmaar, Gebr. Kluitman, 3e dr. Verschenen als 4 dl. in 1 band, 4 dl. in 2 banden en 4 dl. afzonderlijk (zie hierna)
- Hichtum, Nienke van (verz.), *Jan Trip, Jan Tree*. Alkmaar, Gebr. Kluitman, 3e dr. (Moeders vertellingen ; 1)
- Hichtum, Nienke van (verz.), *Baas Casenave*. Alkmaar, Gebr. Kluitman, 3e dr. (Moeders vertellingen ; 2)
- Hichtum, Nienke van (verz.), *Om honderd daalders*. Alkmaar, Gebr. Kluitman, 3e dr. (Moeders vertellingen ; 3). Eerder verschenen in 1913
- Hichtum, Nienke van (verz.), *Het feest in het bosch*. Alkmaar, Gebr. Kluitman, 3e dr. (Moeders vertellingen ; 4)
- Koster, Maren, *Stuurloos*. Den Haag, G.B. van Goor Zonen
- Kuiper, Johanna E., *Renzo en Lucia. Een vertelling van liefde en trouw uit de 17e eeuw*. Alkmaar, Gebr. Kluitman
- Sutorius, Anna, *Pannekoeken bakken*. Den Haag, Venn. v/h Erven Martin G. Cohen. (Voor School en Huis)
- Sutorius, Anna, *Poes op de wandeling*. Den Haag, Venn. v/h Erven Martin G. Cohen. (Voor School en Huis)

193x

- Cramer-Schaap, D.A. e.a., *Hoe de zorgen wegvlogen*. Utrecht, W. de Haan. (Zonneschijntjes ; 16)

- Maathuis-Ilcken, S. e.a., *Luilekkerland bij de hand.* Den Haag, G.B. van Goor Zonen

1930

- Cramer-Schaap, D.A., *Hansje's luchtreis. Een vroolijk Bleyle prentenboek.* Stuttgart, Wilh. Bleyle G.m.b.H. Oorspr. titel: *Hänschen fliegt. Ein lustiges Bleyle-bilderbuch*
- Kok, Truida, *Biene van Edoma,* Amsterdam, Van Holkema & Warendorf

1931

- Selleger-Elout, J.M., *Laurientje.* Den Haag, G.B. van Goor Zonen
- Vollewens-Zeylemaker, Greta, *Duvel. Mia Mol's laatste schooljaar.* Den Haag, G.B. van Goor Zonen

1932

- Burnett, Frances H., *De kleine Lord.* Amsterdam, Gebr. E. & M. Cohen, 21e dr. (1e dr. 1888). Oorspr. titel: *Little Lord Fauntleroy* (1886)
- Knuttel-Fabius, Elize, *"Sterk en trouw".* Den Haag, G.B. van Goor Zonen

1933

- Bauer, Clémence M.H., *Zangvogeltje.* Den Haag, G.B. van Goor Zonen. Omslagtitel: *Een Russisch meisje in Holland*
- Muir, Augustus, *De derde waarschuwing.* Den Haag, Z.-H. Boek- en Handelsdrukkerij
- Muir, Augustus, *De zwijgende demon.* Den Haag, Z.-H. Boek- en Handelsdrukkerij
- Pedler, Margaret, *Roeping of liefde.* Den Haag, Z.-H. Boek- en Handelsdrukkerij
- Pedler, Margaret, *Schaduw van het verleden.* Den Haag, Z.-H. Boek- en Handelsdrukkerij
- Reynolds, Baillie, *Onder vreemden wil.* Den Haag, Z.-H. Boek- en Handelsdrukkerij
- Reynolds, Baillie, *'n Strikt privé-secretaresse.* Den Haag, Z.-H. Boek- en Handelsdrukkerij

1934

- Merrel, Concordia, *Eén Adam ... méér Eva's.* Den Haag, Z.-H. Boek- en Handelsdrukkerij
- Merrel, Concordia, *Julia neemt haar kans waar.* Den Haag, Z.-H. Boek- en Handelsdrukkerij
- Merrel, Concordia, *Liefde in boeien.* Den Haag, Z.-H. Boek- en Handelsdrukkerij
- Merrel, Concordia, *Een misplaatste grap.* Den Haag, Z.-H. Boek- en Handelsdrukkerij
- Merrel, Concordia, *De schoonheidsapostel.* Den Haag, Z.-H. Boek- en Handelsdrukkerij
- Merrel, Concordia, *Vlammekind.* Den Haag, Z.-H. Boek- en Handelsdrukkerij

- Parrott, Ursula, *Een vreemdeling kwam en ging.* Den Haag, Z.-H. Boek- en Handelsdrukkerij
- Sandys, Oliver, *Gay's dilemma.* Den Haag, Z.-H. Boek- en Handelsdrukkerij
- Sandys, Oliver, *Jóchie, méér niet!* Den Haag, Z.-H. Boek- en Handelsdrukkerij
- Sandys, Oliver, *De jonker van Boxedge.* Den Haag, Z.-H. Boek- en Handelsdrukkerij
- Sandys, Oliver, *Vluchtig geluk.* Den Haag, Z.-H. Boek- en Handelsdrukkerij
- Selleger-Elout, J.M., *Marian en Marion.* Den Haag, Servire

1935

- Gevers, Marie, *Guldentrop.* Vert. door S.J.G. Premsela-den Boer. Den Haag, Z.-H. Uitgeversmij. (Kleine Geschenken)
- Keeler, Harry Stephen, *De dood eischt twee!* Den Haag, Z.-H. Uitgeversmij.
- Keeler, Harry Stephen, *De vierde koning.* Den Haag, Z.-H. Uitgeversmij.
- Keeler, Harry Stephen, *De zeldzame smaragd.* Den Haag, Z.-H. Uitgeversmij.
- Merrel, Concordia, *Ruwe bolster, blanke pit.* Den Haag, Z.-H. Uitgeversmij.
- Merrel, Concordia, *Terry koopt zich vrij.* Den Haag, Z.-H. Uitgeversmij.
- Muir, Augustus, *De dreigende schaduw.* Den Haag, Z.-H. Uitgeversmij.
- Muir, Augustus, *Het roode masker.* Den Haag, Z.-H. Uitgeversmij.
- Nachenius-Roegholt, A.M., *Andy's gouden stippen.* Alkmaar, Gebr. Kluitman
- Pedler, Margaret, *Dan's verdenking.* Den Haag, Z.-H. Uitgeversmij.

1936

- Baring, Maurice, *Een vrouw in eenzaamheid.* Vert. door J.E. Gorter-Keyser. Den Haag, Z.-H. Uitgeversmij.

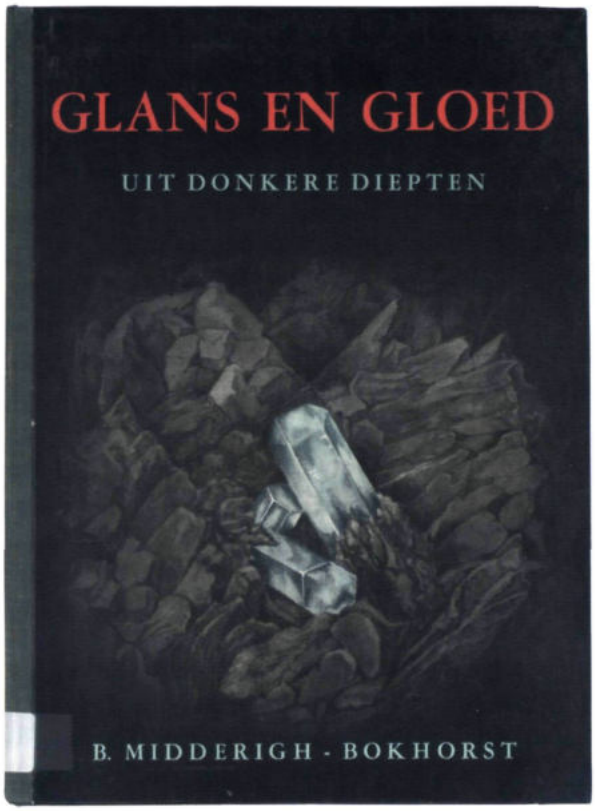

- Gevers, Marie, *De reis naar het land van belofte*. Vert. door M.J. Premsela. Den Haag, Z.-H. Uitgeversmij.
- Parrott, Ursula, *Als wij opnieuw konden beginnen*. Den Haag, Z.-H. Uitgeversmij.
- Soest, Ems I.H. van, *Joke wordt mensch. Meisjesroman uit Indië*. Alkmaar, Gebr. Kluitman

1940

- Maire, F. le, *Magistraat in miniatuur. Een burgemeesters historie*. Alphen aan den Rijn, Samsom

1941

- Midderigh-Bokhorst, B., *Wortelmannetje gaat op reis*. Den Haag/Batavia, G.B. van Goor Zonen. Eerder verschenen onder de titel *Hoe Wortelmannetje de wereld zag* (1922)
- Midderigh-Bokhorst, B., *Wortelmannetje geeft een feest*. Den Haag/Batavia, G.B. van Goor Zonen

1943

- Midderigh-Bokhorst, B. *Wortelmannetje gaat naar Elfenland*. Den Haag/Batavia, G.B. van Goor Zonen

1945

- Holt, Hannie [pseud. van B. Midderigh-Bokhorst], *Van kindjes en hun vrindjes. Plaatjes en versjes van Hannie Holt*. Den Haag/Batavia, G.B. van Goor Zonen
- Vroom, Mia, *Voorspel. Een meisjesroman*. Den Haag/Batavia, G.B. van Goor Zonen

1946

- Guépin-van Houten, Hannie, *De gouden horizon*. Den Haag/Batavia, G.B. van Goor Zonen. 2 dl. in 1 band: I. *Jonge vriendschap*, II. *De handen ineen*

1947

- Hölscher, To, *Zonnige dagen in donkere tijd*. Den Haag/Batavia, G.B. van Goor Zonen
- Holt, Hannie [pseud. van B. Midderigh-Bokhorst], *Van spelende kleuters. Plaatjes en versjes van Hannie Holt*. Den Haag/Batavia, G.B. van Goor Zonen

1948

- Biemond, Annie C., *Oom Eduard leert Tony zeggen*. Den Haag, G.B. van Goor Zonen

1949

- Cramer-Schaap, D.A. (samenst.), *Kerstboek Zonneschijn 1949*. Utrecht, W. de Haan
- Greup-Roldanus, Sini, *Sandra Tjallinga in het eeuwjaar 1700*, Den Haag/Batavia, G.B. van Goor Zonen
- Selleger-Elout, J.M., *Marian & Marion*. Vert. door Hilda van Stockum. New York, The Junior Literary Guild etc. Oorspr. titel: *Marian en Marion* (1934)

1950

- Greup-Roldanus, Sini, *De grapjas*. Den Haag/Batavia, G.B. van Goor Zonen. Eerder verschenen onder de titel *De manke grapjas* (1928)
- Maasdijk, Elisabeth van, *Als ik bij mijn oma ben*. Leiden, A.W. Sijthoff
- Midderigh-Bokhorst, B., *Met Elfje Krulkuif het hele jaar door*. Den Haag/Batavia, G.B. van Goor Zonen
- Selleger-Elout, J.M., *Andertje*. Den Haag, Servire

1951

- Vollewens-Zeylemaker, Greta, *Klasse zes naar de H.B.S*. Den Haag, Servire. (Zilvermeeuw-serie ; 12). Vervolg van *De zesde* (1950)

1952

- Ages-van Weel, Aleid, *Jodel-Madeli. Verhaal uit het Alpenland*. Den Haag/Djakarta, G.B. van Goor
- Vollewens-Zeylemaker, Greta, *De zesde*. Den Haag, Servire, 2e dr. (1e dr. uit 1950 geïll. door C. Doorman; zie hiervoor)

1953

- Alcott, Louise, *Een meisje van buiten*. Vert. door Casper de Jong. Den Haag/Djakarta, G.B. van Goor Zonen. Oorspr. titel: *An old-fashioned girl* (1870)

- Daalder, D.L. en Leonard Roggeveen (bijeengebr.), *De toverfluit. Een uitgelezen verzameling verhalen uit verschillende Van Goor's jeugdboeken.* Den Haag/Djakarta, G.B. van Goor Zonen

1954

- Selleger-Elout, J.M., *Een zomer met Lijsje Lorresnor.* Den Haag, Servire, 3e dr.

1955

- Bruijn, H. de (bijeengebr.), *De toverhoorn. Een uitgelezen verzameling verhalen uit verschillende Van Goor's jeugdboeken.* Den Haag/Djakarta, G.B. van Goor Zonen
- Midderigh-Bokhorst, B., *Glans en gloed uit donkere diepten.* Geïll. i.s.m. J.J. Midderigh. Arnhem, Levensverzekeringsmaatschappij Nillmij.

1956

- Greup-Roldanus, Sini, *Henriëtte J.M.C.* Den Haag/Djakarta, G.B. van Goor Zonen. Eerder verschenen onder de titels *De manke grapjas* (1928) en *De grapjas* (1950)

Schoolboeken

ca. 1900/1905-

- Leopold, L., *Leesboek voor de Volksschool.* Groningen, J.B. Wolters. Door J.B. Ubink voortgezette en herziene serie:
1. *Meiregen;* 2. *Dauwdroppels;* 3. *Sneeuwvlokken;* 4. *Mosroosjes;* 5. *Klaprozen;* 6. *Herfstloover;* 7. *Wildzang;* 8. *Klimop;* 9. *Stofgoud;* 10. *Bonte Steenen*

1903

- Meulen, D. van der, *Blijde jeugd. Leesboek ten dienste van de lagere school.* Deventer, Æ.E. Kluwer. 6 dl. B. (Midderigh-)Bokhorst werkt in ieder geval mee aan het Vijfde en het Zesde stukje (1903)

1905-1906

- Vos, Lucie m.m.v. Jan Ligthart en H. Scheepstra, *Entre nous. Lectures françaises à l'usage des écoles primaires.* Groningen, J.B. Wolters. 2 dl.

1913

- Vrieze, E. en F.H.N. Bloemink. *Geschiedkundig leesboek. Bloemlezing uit de historische kinderlectuur voor het lager en uitgebreid lager onderwijs.* Gouda, G.B. van Goor Zonen. 2 dl.

1919

- Vreeken, J. en F.H.N. Bloemink. *Melatiknoppen. Leesboek voor de Indische scholen.* Gouda, G.B. van Goor Zonen. 2 dl.

1920-

- Bloemink, F.H.N., Oogst. *Serie leesboeken voor het leesonderwijs op de lagere school.* Gouda, G.B. van Goor Zonen.
18 dl.: *Oogst voor de kleintjes. Vier leesboekjes voor het aanvankelijk leesonderwijs; Oogst A, B, C, D. Vier voorlopertjes voor het voortgezet leesonderwijs; Oogst I-X. Bloemlezing voor het lager onderwijs*

1922-

- Strien, H. van en P.J. Mols, *Eenvoudig schoon. Bloemlezing uit de kinderlectuur voor de lagere school.* Gouda, G.B. van Goor Zonen. Herdruk van schooluitgaven, overgenomen van uitgeverij Hilarius, Almelo. 8 dl.
- Vrieze, E., *Het nieuwe taalboek voor de lagere school.* Gouda, G.B. van Goor Zonen. 6 dl.
- Wiltschut, Willem (verz.), *Frisch en fraai. Bloemlezing voor verder onderwijs aan Rooms-Katholieke scholen.* Gouda, G.B. van Goor Zonen. Herdruk van schooluitgaven, overgenomen van uitgeverij Hilarius, Almelo. 6 dl.

1923-

- Brands, G.A. en R.W. Lieve, *Gouden aren. Leesboek voor gymnasia, middelbare scholen en scholen van voortgezet lager onderwijs.* Gouda, G.B. van Goor Zonen. 5 dl. Later ook voor Indië bewerkt
- Vrieze, E. en W.H. Waanders, *Stijl- en steloefeningen ten dienste van het lager en het uitgebreid lager onderwijs.* Gouda, G.B. van Goor Zonen, 7e leerjaar, 3e dr.

1924-

- Bloemink, F.H.N., *Nieuwe Oogst. Serie leesboeken voor het leesonderwijs op de lagere school.* Gouda, G.B. van Goor Zonen.
18 dl.: *Nieuwe Oogst voor de kleintjes. Vier leesboekjes voor het aanvankelijk leesonderwijs; Nieuwe Oogst A, B, C, D. Vier voorlopertjes voor het voortgezet leesonderwijs; Nieuwe Oogst I-X. Bloemlezing voor het lager onderwijs*
- Strien, H. van en P.J. Mols, *Ons leesuurtje. Bloemlezing uit de kinderlectuur.* Gouda, G.B. van Goor Zonen, dl. 8

1925-

- Zeeuw J.Gzn., P. de, *Bonte bloemen. Serie leesboeken voor de scholen met den Bijbel.* Gouda, G.B. van Goor Zonen. 12 dl.

NB De volgende titels zijn alleen door J.J. Midderigh geïllustreerd:

1912

- Vrieze, E., *Woordenboekje voor het lager en uitgebreid lager onderwijs. Gouda,* G.B. van Goor Zonen

1913

- Kroes, H.W.J. (bew.), *Auswahl aus der Deutschen Literatur, mit einem Abriss der Literaturgeschichte.* Gouda, G.B. van Goor Zonen. Hierna volgen nog twee bundels met Duitse gedichten, waarvoor de oorspronkelijke band is aangepast

1920

- Vrieze, E., *Leerboekje voor de vaderlandsche geschiedenis.* Gouda, G.B. van Goor Zonen

1921

- *Kramers' Nieuw Engelsch Woordenboek* en *Kramers' Nieuw Duitsch Woordenboek.* Gouda, G.B. van Goor Zonen

1928

- Witzenburg, A.H.J. van en J.J. Huiskens, *Door tabellen tot vertellen. Vaderlandsche geschiedenis voor de lagere school.* Gouda, G.B. van Goor Zonen. 3 dl.

1929

- Zeeuw J.Gzn., P. de, *Uit 's lands historieblaan. Geschiedkundig leesboek voor de hoogste klassen der lagere en laagste klassen der U.L.O.-scholen met den Bijbel.* Gouda, G.B. van Goor Zonen. 3 dl.

1930

- Ennen, H., *Beknopte geschiedenis van Indonesië tot aan de komst der Hollanders.* Gouda, G.B. van Goor Zonen

1932

- Venema, S., *Aardrijkskundig leesboek over Indië.* Gouda, G.B. van Goor Zonen. In 1934 heruitgegeven onder de titel *Een onderwijzersgezin in Indië*

1947

- Mourik, J. van (verz.), *Ick blyf getrou, ick wyck nyet af. Aphorismen van drie Oranjes: prins Willem van Oranje, koning-stadhouder Willem III, koningin Wilhelmina.* Den Haag/Batavia, G.B. van Goor Zonen
- Thorin, Anna-Lisa, *Zweedse spraakkunst.* Gouda, G.B. van Goor Zonen. (Svea 1)

Tijdschriften

Volwassenen:

- *De Amsterdammer. Weekblad voor Nederland.* Amsterdam, Ellermans, Harms & Co. In 1925 voortgezet als *De Groene Amsterdammer. Weekblad voor Nederland*
- *Maandblad der Vereeniging voor Verbetering van Vrouwenkleeding.* Onder red. van Elisabeth M. Rogge. Amsterdam, L.J. Veen
- *Schoonheid door Gezondheid. Maandblad ter verbetering der vrouwenkleeding.* Onder leiding van J. Bouman-de Lange. Den Haag, [s.n.]
- *De Vrouw en haar Huis. Geïllustreerd maandschrift.* Onder red. van Elisabeth M. Rogge. Amsterdam, Van Holkema & Warendorf

Jeugd:

- *Droom en Daad. Maandblad voor jonge meisjes.* Onder red. van C.M. van Hille-Gaerthé. Amsterdam, Maatschappij voor Goede en Goedkoope Lectuur

- *De Hollandsche Lelie. Weekblad voor jonge dames.* Onder red. van Jacqueline Reyneke van Stuwe. Den Haag, Cremer
- *Kindercourant van het Nieuws van den Dag.* Amsterdam, N.V. De Kleine Courant
- *Ons Thuis. Geïllustreerd maandschrift voor kinderen.* Haarlem, Vincent Loosjes ; (vanaf 1909) Amsterdam, L.J. Veen
- *Onze Kinderen. Geïllustreerd weekblad voor de jeugd (zaterdagbijlage van het Algemeen Handelsblad).* Onder red. van Marie Hildebrandt. Amsterdam, Algemeen Handelsblad
- *Zonneschijn. Weekblad voor jong Nederland.* Onder red. van Marie Ovink-Soer en (vanaf 1928) D.A. Cramer-Schaap. Utrecht, W. de Haan

Anneke Maat-Grijsen

Kroniek van Vlaardingen 1961

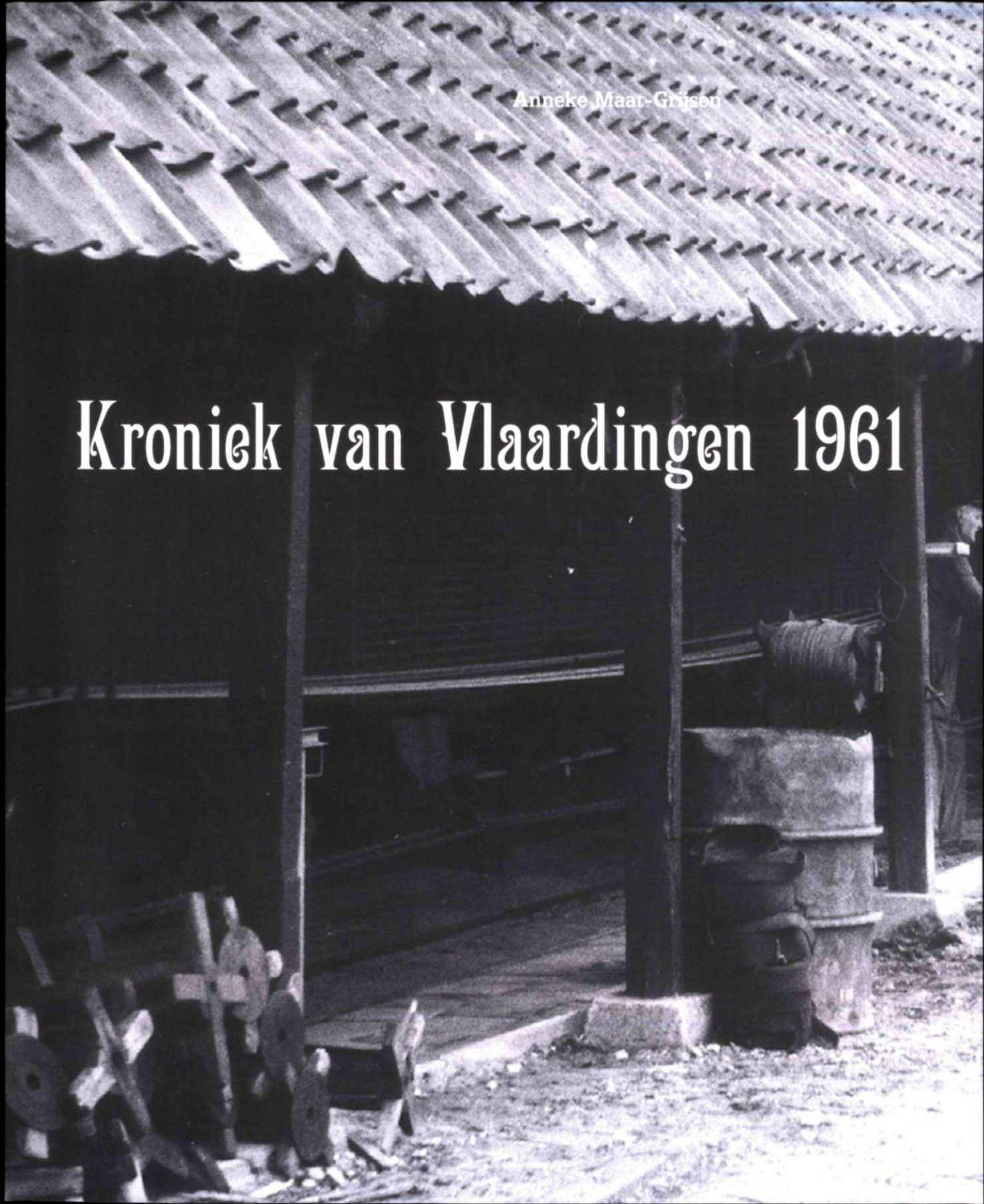

Januari

1 Vlaardingen telt 68.938 inwoners, 809 meer dan op 1 januari 1960.

Ir. A. Moesker, directeur van gemeentewerken, is op 58-jarige leeftijd overleden.

3 De 53-jarige sleepbootkapitein A.F.G. de Reuver is veertig jaar in dienst bij het Havenbedrijf Vlaardingen Oost (H.V.O.) en is onderscheiden met de eremedaille in zilver, verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau.

In het Algemeen Ziekenhuis is de vijftigduizendste patiënt, Mari van der Meer, opgenomen.

Het Algemeen Ziekenhuis op tegeltableau (3 januari)
(Collectie Stadsarchief Vlaardingen)

5 De gemeenteraad besluit om een gemeentebibliotheek in de Fransenstraat te bouwen. Tevens wordt het archiefgebouw aan Plein Emaus uitgebreid met een openbare archiefbewaarplaats. Het archief bevat honderdtwintig archieven en twaalfhonderd prenten.

6 De motorlogger VL 85 Bertina, schipper J.C. Toet, van de Visserijmaatschappij Vlaardingen N.V., is wegens een defecte radiozender de haven van IJmuiden binnengelopen.

In de Televizier verschijnt een artikel met de titel *Jacobus Thurmer, de man die alles over vlaggen weet*. Het artikel gaat over Verkade's Vlaggenfabriek N.V. Hij is eveneens de stuwende kracht achter de inzamelingsactie voor de restauratie van de Grote Kerk.

7 De leden van de Vereniging Voormalig L.O.-L.K.P., verzetslieden uit de Tweede Wereldoorlog, houden een reünie in een zaal van de machinefabriek Cincinati-Nederland.

11 De schrijfster M. Marijs-Visser spreekt voor de leden van de plaatselijke afdeling van de Ned. Chr. Vrouwenbond over haar boek De Zwarte.

12 Majoor D. Bergsma, bevelvoerend officier van het plaatselijk korps van het Leger des Heils, is benoemd in Rotterdam en wordt opgevolgd door majoor G. Kooistra.

Er is een plaatselijke werkgroep van de rooms-katholieke Actie Voor God opgericht.

14 Mejuffrouw M. Berkhout, hoofd van de Prinses Margrietschool, neemt afscheid na bijna veertig dienstjaren bij het Christelijk kleuteronderwijs.

De gemeentebibliotheek (5 januari)
(Foto Foto Ronde: collectie Stadsarchief Vlaardingen)

De leden van de Lyceïstenvereniging Catena houden een bal met medewerking van de Western Jazz Group.

15 Arnold Vranken legt zijn functies neer als organist (sinds 1915) van de r.-k. kerk in de Hoogstraat en directeur van het kerkkoor St.-Cecilia.

16 K. van der Graaf, fabrieksbaas bij de Eerste Nederlandse Coöperatieve Kunstmestfabriek (E.N.C.K.), is 40 jaar in dienst en ontvangt de eremedaille in zilver, verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau.

Vlaardingen is nog steeds de derde havenstad van Nederland.

17 De plaatselijke afdeling van de Algemene Nederlandse Slagersbond bestaat zestig jaar. 42 slagers leveren per week veertigduizend kilo vlees aan de Vlaardingers.

De ijsbaan op het tennispark Soenda is opengesteld.

18 L. van Slooten, inspecteur van politie, spreekt voor de leden van de plaatselijke afdelingen van de Katholieke Arbeidersbeweging en de Katholieke Arbeiders Vrouwenbeweging over Kinderen en Zedenmisdrijven.

De jeugdgemeenteraadsleden praten over de commerciële televisie.

19 Een opvarende van de motorlogger VL 84 Jan Senior, schipper W. den Heyer, is door de storm op zee overboord geslagen en verdronken.

20 Het folkloristisch ballet Oldarra uit Biarritz treedt op in de Stadsgehoorzaal voor de leerlingen van het voortgezet onderwijs.

22 Bevestiging en intrede van dominee H.J. Kouwenhoven in de Pniëlkerk.

Mevrouw M.C. Vreeken-Bouwman eindigt op de derde plaats in het Hoogoven-schaaktoernooi in Beverwijk.

23 De Redersvereniging Vlaardingen houdt in Excelsior een voorlichtingsavond over Vismerken en de resultaten daarvan voor de Noordzee.

Het echtpaar M. de Bruijne-Kouwenberg is zestig jaar getrouwd.

24 Mej. A. Mooy is veertig jaar in dienst bij Coöperatie De Voorloper. Ze wordt onderscheiden met de eremedaille in zilver, verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau.

24 en 25 De boerenafdeling Liefde en Vrede houdt een feestavond in Muzanda.

25 Mevrouw E. de Jonge-Lodder en mejuffrouw E. Stoutjesdijk winnen de eerste prijzen tijdens de declamatiewedstrijden voor volwassenen en de oudere jeugd in de Dr. Albert Plesmanschool.

Patrimoniums Woningen bouwt, in combinatie met woningbouw, een nieuwe christelijke leeszaal aan de Gedempte Biersloot.

Drie jeugdige inbrekers zijn op heterdaad betrapt in de winkel van de Coöperatie aan de Floris de Vijfdelaan.

27 Coöp. Raiffeisenbank Vlaardingen werd vijftig jaar geleden opgericht als Coöp Boerenleenbank Vlaardingen.

De 8-jarige W.G. zakt door het ijs van de Vlaardingse Vaart. Hij was met zijn vriendjes aan het 'ijssietaaien'. De 26-jarige G.A.C. Heinen redt de jongen met behulp van een ladder.

28 P.V. Sunlight viert haar 35-jarig bestaan in de restauratie van Lever's Zeep Maatschappij. De vereniging heeft tien afdelingen en duizend leden.

30 De politieagenten E.T.H. Heese en H. Bakelaar hebben de tweede mobilofoonwagen, een gloednieuwe Volkswagen cabriolet, in gebruik genomen. Ze maken een ronde door de stad en krijgen de speciale opdracht om de mensen in de gaten te houden die vanwege de ijspret zich in grote getale op het ijs bevinden.

Wegens sanering heeft de gemeente de volgende panden aangekocht: Ridderstraat 14, Waalstraat 43, Sclaavenburgh in zijn geheel en Westnieuwland 101a. Voor de aanleg van een straat en een plein zijn aangekocht de panden aan de Van Riebeeckstraat 2 en Van Schravendijkplein 36/38.

Het Deltahotel wordt uitgebreid met een grote zaal en een paviljoen.

31 De ruiterij van de landelijke rijvereniging Die Flardingha Ruiters is opgeheven en gaat verder als automobielvereniging Die Flardingha Ruiters.

H. Hoorweg, chef van de autogarage van de Koninklijke Hollandia N.V., neemt na vijftig dienstjaren afscheid. Hij begon als wagenmakersleerling. Zeven jaar later, in 1918, kreeg Hollandia de eerste auto, een Murlach. Dit was de vierde auto in Vlaardingen.

Februari

1 Directeur P. Baaima is veertig jaar in dienst bij H.V.O. Hij ontvangt de draagpenning in goud van de Maatschappij voor Nijverheid en Handel.

2 Er wordt prijsklaverjassen georganiseerd in het clubgebouw van de Hollandiaan. De hoofdprijs is een mud antraciet.

3 Electrotechnisch bureau firma W. Hartog bestaat vijfentwintig jaar.

4 Ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van de Algemene Nederlandse Metaal Bedrijfsbond wordt er een feestavond gehouden in de Stadsgehoorzaal.

In het Kolpabad is er het jaarlijkse afzwemfeest waaraan 180 kinderen meedoen.

5 Ter gelegenheid van het vijfjarig bestaan van R.K. W.I.K. is er een jeugdfeest in het Kolpabad.

6 De 37-jarige E.J. van Arkele, werknemer bij Shell Pernis, overlijdt nadat hij geraakt is door een steekvlam.

10 De heer J.C.W. Dessing uit Maastricht is benoemd tot directeur van het P.T.T. kantoor.

11 In de Landstraat is het verenigingslokaal van de Vlaardingse Accordeonvereniging Het Westen officieel geopend.

13 De winkel van de firma Hofland aan de Schiedamseweg is verbouwd. De afdelingen speelgoed en huishoudelijke artikelen zijn nu gescheiden. De Vereniging van Vlaardingse Modelbouwers richt een etalage in.

15 Mr. M.G. van der Kaa, secretaris van de Chr. Middenstandsbond, spreekt voor de leden van plaatselijke afdeling over de vijfdaagse werkweek en de winkelsluiting.

Het weekblad Libelle organiseert een modeshow in de Harmonie.

16 Wethouder T. de Bruijn slaat de eerste paal voor de bouw van zes

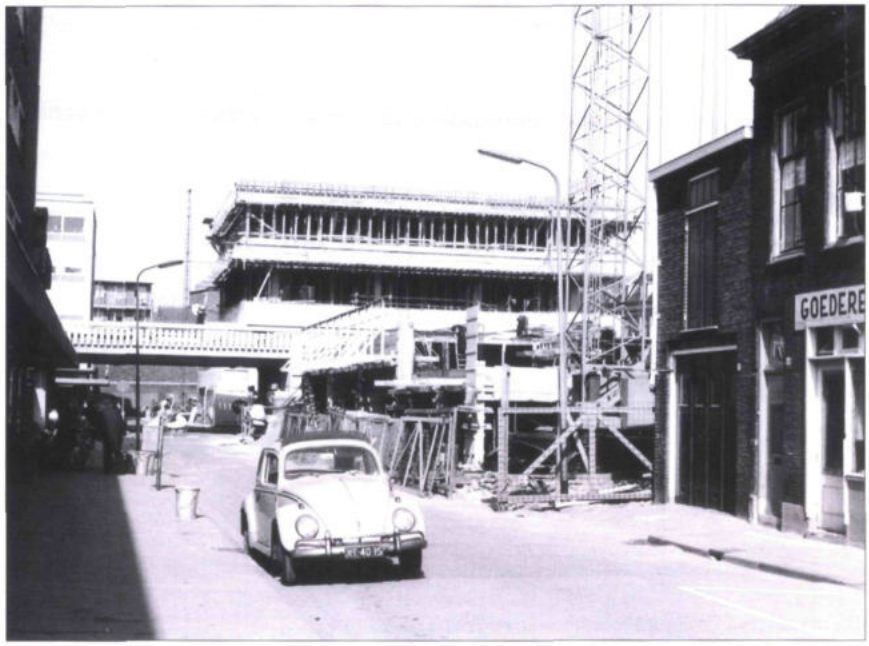

De eerste paal geslagen voor bouw van zes winkels met vierentwintig bovenwoningen aan het Liesveld en de Kuiperstraat (16 februari)
(Foto H.K. van Minnen: collectie Stadsarchief Vlaardingen)

Motorlogger VL 114 Voorlichter (16 februari)
(Foto H.K. van Minnen: collectie Stadsarchief Vlaardingen)

winkels met vierentwintig bovenwoningen aan het Liesveld en de Kuiperstraat.

De productschapsprijs voor de best verzorgde haring wordt toegekend aan schipper F.P. van Schoor, van de motorlogger VL 114 Voorlichter, van de N.V. De Doggermaatschappij. Een productschapswimpel voor de best verzorgde haring aangevoerd door een trawler, is voor schipper J.L. van der Harst, van de VL 131 Petronella, van de Visserijmaatschappij Vlaardingen N.V.

In de Stadsgehoorzaal is er een V.A.R.A-feestavond

Martijntje den Breems, Anja Drop en Annie van den Berg winnen prijzen tijdens de declamatiewedstrijd voor de schooljeugd, die werd gehouden in De Harmonie.

17 Een aantal leden van de woningbouwcommissie van de Duitse Bondsdag bezoekt onze stad en wordt ten stadhuize ontvangen door het gemeentebestuur.

Wethouders De Bruijn en Walstra spreken de nieuwe inwoners van onze stad toe. De bijeenkomst is georganiseerd door het bestuur van de plaatselijke afdeling van de P.v.d.A.

In de Emmaüs- en Rehobothkerk is het wereldgebedsdag voor vrouwen.

18 Ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de Chr. Korfbalclub Oranje Nassau is er een feestavond in Excelsior.

19 Rudi Liebrechts eindigt als derde in de te Göteborg (Zweden) gehouden wedstrijd om het wereldkampioenschap op de schaats.

20 De burgemeester opent met het bedrukken van een vlag het nieuwe bedrijfspand van Verkade's Vlaggenfabriek N.V. aan de Van Beethovensingel.

22 Het rijk keurt de bouw van een viaduct dwars door de oude binnenstad goed. Het viaduct komt tussen de Hoogstraat en de Gedempte Biersloot.

23 De eerste akten van bekwaamheid tot het geven van onderricht in de verkeersregels aan scholieren zijn uitgereikt aan 38 leerkrachten.

24 Ir. W.E.A. van Oosterom, directeur van gemeentewerken, de heer K.C. van Waalwijk, gemeentearchitect, en de heer M. van Dorp, technisch ambtenaar eerste klasse, hebben ontslag gevraagd vanwege hun plan om een ingenieurs- en architectenbureau op te richten.

Rudi Liebrechts wordt gehuldigd. Hij wordt o.a. toegesproken door de loco-burgemeester H.K. van Minnen, die hem namens het gemeentebestuur een zilveren plaquette uitreikt.

Het pand aan de Hoogstraat 170, waarin het bakkerijbedrijf van de heer N. de Ridder is gevestigd, wordt gesloopt. De heer de Ridder verplaatst zijn bedrijf naar de Fransenstraat.

Er zijn plannen voor de nieuwbouw van een nieuwe werkhal voor de Gemeentelijke Sociale Werkplaats. Deze werkhal komt los van het bestaande pand te staan. De architect is J. van der Vlis.

25 Bij de gemeentepolitie is een gatsometer in gebruik genomen voor het meten van de snelheid van motorrijtuigen.

De heer E. Andriessen spreekt over de Zakbijbelbond voor de leden van de plaatselijke afdeling van de Youth for Christ.

Jan van der Berg speelt zijn tweehonderdvijftigste competitiewedstrijd voetbal voor Fortuna 1.

27 De motortrawler VL 84 Jan Senior, schipper W. den Heijer, van de N.V. Zeevisserij-Maatschappij en Haringhandel v.h. A. Verboon, is door een zware storm onbestuurbaar geworden en door een Katwijkse logger op sleeptouw genomen.

In De Harmonie wordt de Boekenweekavond georganiseerd door de boekverkoper A. Pontier met medewerking van de schrijfster Marga Minco en haar echtgenoot, de dichter Bert Voeten.

28 De jaarlijkse uitvoering van Van Dijk's Jeugdorkest wordt gehouden in Muzanda.

Maart

1 A. van der Valk, veertig jaar in dienst bij H.V.O., is onderscheiden met de eremedaille in zilver, verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau

Uit een enquête, die is gehouden onder nieuwkomers, blijkt dat zij Vlaardingers stijf vinden en dat ze een gesloten groep vormen.

J. de Kok opent een bloemenzaak aan de Mozartlaan. Voorheen had hij zijn bedrijf in een kelderruimte in de Pieter Karel Drossaartstraat.

De heer W. Vercouteren, de laatste fitter-gasstraatverlichting, verlaat na 39 jaar de gemeentedienst.

Oud-burgemeester M.C. Siezen is op 80-jarige leeftijd overleden.

Bloemenzaak van De Kok aan de Mozartlaan (1 maart)
(Foto H.K. van Minnen: collectie Stadsarchief Vlaardingen)

Oud-burgemeester M.C. Siezen (1 maart)
(Foto P. van de Berg: collectie Stadsarchief Vlaardingen)

3 Schoenenzaak W. Schoenmakers aan de Korte Hoogstraat is heropend na een verbouwing.

De Vlaardingse verzetsman R. de Vuijst is ten gevolge van een verkeersongeval overleden.

Schoolavond bij de Chr. Huishoudschool met een toneelopvoering door leerlingen van Joop ter Heul's vrolijke H.B.S.-tijd.

4 De Nachtegaaltjes en De Vlaardingse Zangvogeltjes voeren in de Stadsgehoorzaal de kinderoperette Rozette uit, geschreven door de dirigente, mejuffrouw Jo Mulder.

5 Een vijftal Vlaardingse jongeren is aangehouden voor de mishandeling van Schiedamse jongens op de Gedempte Biersloot.

6 Koningin Juliana viert haar 12½-jarig regeringsjubileum. Een Vlaardingse delegatie, bestaande uit mevrouw A.L. van Rijn-Wittekoek, de heer K. van Halewijn en de 12½-jarige Irene J.J. Hoogerwerf, neemt deel aan de nationale manifestatie voor het paleis Huis ten Bosch.

De winkel van de Coöperatie De Voorloper in de 2e Van Leyden Gaelstraat wordt een zelfbedieningswinkel.

7 De ds. Hendrik de Cockschool aan de Van der Werffstraat is officieel geopend.

7 en 8 Er hangt een zeer dichte mist.

9 Loco-burgemeester H.K. van Minnen opent aan het Liesveld de tweede winkelgalerij, met daarin o.a. damesconfectie Gartner, stoffen en modeartikelen Bracco, C. Jamin, Simon de Wit, modeschoenen Kruiniger en Van der Meer en Schoep. Aan het Veerplein zijn gevestigd Patisserie Royal, boekhandel A. den Draak, Foto Kino Boer, firma Kuijpers (schoenen en lederwaren) en het warenhuis van de firma Roobol. Aan de Fransenstraat zijn gevestigd drogisterij en parfumerie L. van der Wal en de banketzaak van N.W. de Ridder.

Onder leiding van de heer Piet Struijk is er een uitvoering van de Matthäuspassion in de Nieuwe Kerk aan de Binnensingel. Een aantal koren werkt daaraan mee, waaronder De Arbeiders Zangvereniging De Stem des Volks, het R.K. Gemengd zangkoor St. Cecilia en de Dameszangvereniging Vivezza.

10 Ter gelegenheid van de opening van het Unilever Research Laboratorium wordt een metaalplastiek, geschonken door de gemeente Vlaardingen, officieel overgedragen.

De nieuwe winkel van banketbakkerij H.C. Ouwejan aan de Kuiperstraat 45 wordt geopend.

De gronden en opstallen van de werf I.S. Figee N.V. aan de Havenstraat zijn aangekocht door de gemeente en bestemd voor de watersport.

13 Twintig jaar geleden werden de Geuzen gefusilleerd. Om hen te herdenken is er een samenkomst bij het graf van de Vlaardingse Geuzen op de Algemene Begraafplaats.

Het bestuur van de Vereniging tot Verbetering van de Volkshuisvesting Patrimoniums Woningen viert het 50-jarig bestaan.

14 Modehuis Scheffer houdt de voorjaar- en zomershow in De Harmonie.

Meubelfabrikant Jac. Ouwenbroek brengt met zijn vrouw en andere delegatieleden van de Centrale Bond van Meubelfabrikanten een bezoek aan paleis Soestdijk, om namens een Amerikaanse meubelfabriek, die onlangs werd bezocht, een dekenkist aan de koningin te overhandigen.

15 Het echtpaar Küchler-van Hees is vijftig jaar getrouwd.

R.H. Buitendijk is veertig jaar in dienst bij de Koninklijke Hollandia N.V. en is onderscheiden met de eremedaille in brons, verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau.

16 Mr. A.D. Hartman, firmant van de firma Jan Don & Co, is benoemd tot bijzonder lid van het College van Beroep voor het Bedrijfsleven.

17 Wethouder Walstra reikt namens het gemeentebestuur de eerste prijzen uit voor de best verzorgde tuin in 1960 aan T. van Duffelen en J. van der Land, leden van de Vereniging van Volkstuinders Vlaardingen.

18 Een groep van de turnvereniging L.V.T (Liefde Voor Turnen) wint een eerste prijs tijdens de door de Rotterdamse Turnbond georganiseerde wedstrijden.

19 Henny Smit wint te Wassenaar het kampioenschap veldlopen van Zuid-Holland.

20 De Vrijwillige Brandweer blust een felle brand in een voorraad rubber op het terrein van de Internationale Rubberprodukten N.V. aan de Taanderijstraat.

21 Zaalconcert door het Tamboer- en Pijpercorps "De Pijpers" en de Vlaardingse Accordeonorkestvereniging Het Westen in de Stadsgehoorzaal.

C. Janson opent in de Willem Beukelszoonstraat de zelfbedieningsgroothandel Wemka op het gebied van zuivelproducten, conserven, fijne vleeswaren en dranken.

21 en 22 In Muzanda is er een tentenshow ingericht door Emous kampeerartikelen.

22 Er is een nieuwe blikverpakking ontwikkeld voor slaolie, bij N.V. Oliefabrieken J.M. Zwerver aan de Koningin Wilhelminahaven.

22-24 In De Harmonie is een Simcashow door C. van Roon's Autobedrijf.

23 De 8-jarige Bertje Nipius biedt de burgemeester het eerste kievitsei aan.

24 Voor het winkelcomplex aan de Floris de Vijfdelaan is een winkeliersvereniging opgericht met twintig deelnemers.

Schoenenzaak Nagtegaal, gevestigd aan de Korte Hoogstraat 22, viert het 12½-jarig bestaan.

Het kantongerecht te Schiedam eist een boete van f 550.- tegen de 45-jarige Vlaardingse directeur G.J. van T. wegens het gevaarlijk opslaan van vuurwerk in het pand Parallelweg 6.

25 De burgemeester opent in Muzanda de tentoonstelling Van spel tot cel, georganiseerd door de gemeentepolitie.

De heer D. Roodenburg, oudste erelid slaat samen met de twee jonge leden Wim Langstraat en Babs van Minnen de eerste paal voor de bouw van een verenigingsgebouw voor de federatie van Chr. Jeugdverenigingen Liefde en Vrede aan de Fransenstraat.

De heer Frans Veldman te Amersfoort is benoemd tot organist van de r.-k. kerk in de Hoogstraat en directeur van het kerkkoor St. Cecilia.

Het Chr. Gemengd koor Excelsior, de Chr. Oratoriumvereniging Gloria in Excelsis Deo en het Toonkunstkoor zingen o.l.v. Piet van den Kerkhoff de Johannespassion in de Grote Kerk.

27 De motortrawler, VL 142 Voorwaarts, gebouwd in opdracht van de directie van de N.V. De Doggermaatschappij, is te water gelaten. Schipper wordt de heer Fer van Schoor.

De personeelsvereniging Sunlight bestaat vijfendertig jaar. In het Sunlightpaviljoen is een hobbytentoonstelling geopend.

28 Wethouder M.H.L. Weststrate hijst op het in aanbouw zijnde ziekenhuis de Nederlandse vlag, ten teken dat bij deze bouw het hoogste punt is bereikt van het beddenhuis.

M. Bronwasser, veertig jaar in dienst bij de Nederlandse Middenstandsbank N.V. ontvangt de eremedaille verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau.

Mevr. A. Fontijne-den Dunne, echtgenote van de oudste der twee directeuren van de Machinefabriek Fontijne N.V., legt de eerste steen voor de nieuwe constructiehal van dit bedrijf.

29 A. van der Valk is veertig jaar in dienst bij de E.N.C.K. Hij ontvangt de gouden medaille van de Maatschappij voor Nijverheid en Handel.

Twee 5-jarige jongetjes zijn in het Buizengat gevallen. William Onder den Linden uit de Baauwstraat wordt door de 66-jarige mevrouw De Jong-van IJperen uit het water getrokken. Zijn neefje Leonard Bergman wordt pas later vermist en blijkt inmiddels te zijn verdronken.

Ds. G.W. Alberts, emeritus predikant van de Chr. Gereformeerde Kerk, is op 75-jarige leeftijd overleden.

J.P. Craamer viert zijn tachtigste verjaardag. Hij maakte meer dan veertig olieverfschilderijen van schepen op zee en is dertig jaar werkzaam geweest bij de Scheepvaartinspectie.

30 Wethouder H.K. van Minnen opent in De Visbank een tentoonstelling van door de leerlingen van het Gemeentelyceum en het Groen van Prinstererlyceum vervaardigde tekeningen.

31 Arnold van IJperen neemt na 42 jaar afscheid bij Lever's Zeep Maatschappij N.V. Hij is onderscheiden met de eremedaille in zilver, verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau.

April

1 en 4 In De Harmonie wordt het nationaal solistenconcours gehouden door de Federatie van Vlaardingse Muziekgezelschappen.

2 Voor de jeugd is er in de Grote Kerk een paasreveil en paasviering.

3 Joop Meeldijk staat voor de driehonderdste keer in het doel bij de voetbalvereniging De Hollandiaan.

4 Het hoogste punt is bereikt bij de bouw van de nieuwe raadzaal en burgerzaal.

Hoogste punt in aanbouw zijnde ziekenhuis is bereikt. Op de foto het beddenhuis. (28 maart)
(Foto H.K. van Minnen: collectie Stadsarchief Vlaardingen)

De Stichting Tuberova houdt het vierde bevolkingsonderzoek op longtuberculose.

5 Vanwege het gouden jubileum van Patrimoniums Woningen, biedt de gemeente het beeldhouwwerk Man en kind aan. Het ontwerp is van Leen Droppert en wordt geplaatst op de groenstrook ter hoogte van de kruising Westlandseweg-Burgemeester Pruissingel.

N.V. Taanderij en Nettendrogerij verkoopt aan de gemeente een stuk grond tussen de Taanderijstraat en de Maassluissedijk. De grond is bestemd voor de vestiging van industrie.

N.V. Taanderij en Nettendrogerij (5 april)
(Foto H.K. van Minnen: collectie Stadsarchief Vlaardingen)

De gemeente koopt de fabrieksgebouwen van N.V. Machinefabriek Griffijn aan de Stationsstraat. Het bedrijf gaat zich vestigen aan de 5e Industriestraat.

De Oude Haven wordt enkele meters smaller, omdat de Westhavenkade tussen de Oude Havenbrug en de Parallelweg een nieuwe kademuur krijgt en verbreed wordt tot twintig meter.

6 en 7 Onder het motto *een heitje voor een karweitje* doen padvinders en padvindsters allerlei klusjes.

8 Hoedenzaak Maison Tiny aan de Schiedamseweg is uitgebreid met een afdeling paraplu's.

9 De postduivenvereniging Keer Weer houdt de eerste wedvlucht vanuit Seppe.

10 De Louise de Coligny kleuterschool aan de Van Boisotstraat is officieel geopend.

Louise de Coligny kleuterschool (10 april)
(Foto Foto Boer: collectie Stadsarchief Vlaardingen)

A. v.d. Hoek is vijftig jaar lid van de Nationale Christelijke Geheelonthouders Vereniging.

Herman Emmink presenteert een quiz in garage J. Bouman aan de Gedempte Biersloot. De quiz is georganiseerd door de Benzine en Petroleum Handel Maatschappij N.V. en is te beluisteren op Radio Luxemburg.

11 In Lage Weide is de eerste paal geslagen voor de bouw van vierentwintig winkels met zestig bovenwoningen.

Slagerij M.P. Bénard aan de Voorstraat bestaat 25 jaar.

12 Op de hoek van de Fransenstraat-Gedempte Biersloot is de eerste paal geslagen voor de bouw van twee winkels met tien bovenwoningen.

14 Aan de Fransenstraat is de eerste paal geslagen voor de bouw van de slagerij van de heer L. Booster.

Aan de Vlaardingse Vaart is de nieuwe aanlegsteiger van de watersportvereniging De Bommeer in gebruik genomen.

15 De leden van de Christelijke Jeugdvereniging Liefde en Vrede verhuizen naar het voormalige Weeshuis.

De schietvereniging Wilhelmina wint in Loosduinen de eerste prijs in de klasse A en daarmee de Van Dalen-wisselbeker. De heer L.Maat is de beste korpsschutter.

In de Stadsgehoorzaal wordt de kinderoperette De wonderbloem opgevoerd. De tekst en muziek zijn van Jo Mulder.

17 Er is begonnen met de sloop van enige winkelpanden aan de Hoogstraat en de voormalige gereformeerde kerk aan de Kuiperstraat. Dat is nodig voor de doorbraak naar het Liesveld.

De motorlogger VL 14 Margaretha, van de N.V. Zeevisserij-Maatschappij en Haringhandel A. Verboon is voor de sloop verkocht. Het schip dateert uit 1913 en is hier gebouwd op de werf van de Gebroeders v.d. Windt.

Frits Vogel heeft veel succes met zijn reclamemozaïeken in Scheveningen. Hij neemt ook deel aan tentoonstellingen in Stuttgart en Chelsea en ontwerpt diverse wagens voor bloemencorso's.

18 De heer A. Vranken ontvangt de pauselijke onderscheiding Pro Ecclesia et Pontifice.

19 Het echtpaar Don-van Ree is vijftig jaar getrouwd.

H. van Rij is onderscheiden met de eremedaille in brons, verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau. Hij is veertig jaar in dienst bij de E.N.C.K.

De Rotterdamse behangpapierfabriek de Lida N.V. besluit het bedrijf te verplaatsen naar een industriehal aan de Mercuriusstraat.

20 De heer K. van Dongen te Breda is benoemd tot plaatsvervangend hoofd van de dienst Bescherming Bevolking in de A-kring Rotterdam, Schiedam en Vlaardingen.

22 De Kölner Männer Gesang Verein en het mannenkoor Orpheus geven een concert in de Stadsgehoorzaal.

26 Loco-burgemeester Van Minnen opent in de Mercuriusstraat de groothandel in chocolade- en suikerwerk N.V. Van der Knaap en Jurgens.

De jeugdgemeenteraadsleden geven toestemming voor de bouw van een kernreactor in Vlaardingen.

27 Een aantal Zwitserse bouwkundigen bezoekt onze stad en wordt door het gemeentebestuur ten stadhuize ontvangen.

28 Ter gelegenheid van het afscheid van de gemeentesecretaris, de heer C. van der Linden, wordt een buitengewone raadsvergadering gehouden.

S. v.d. Marel stopt na veertig jaar als melkboer en wordt erelid van de vereniging van melkverkopers Onderling Belang. Hij bracht de melk eerst rond met een hondenkar, daarna met paard-en-wagen en ten slotte met een 'driewieler'.

29 De eremedaille in goud, verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau is toegekend aan mevrouw K. Verhoeff-Torn, dirigente van verschillende koren, C. van Roon, procuratiehouder bij H.V.O., G.J. Noordzij, hoofdassistent bij het belastingkantoor en A.G. van Viegen, hoofdambtenaar. De eremedaille in zilver, verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau is toegekend aan J.M. den Hamer, veertig jaar in dienst van de Koninklijke Hollandia N.V., S. Klaasse, vijfenvijftig jaar in dienst bij drukkerij Dorsman & Odé N.V., R. Tamboer, T. Roskam, E. Nouwt, P.J. van Kersbergen, A.C. Houtbraken en K. van Dijk en tevens aan tien werknemers van de Lever's Zeep Maatschappij, die allen meer dan veertig jaar in dienst zijn. De eremedaille in brons, verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau is voor F.C. Ruigrok, C. Kramer, R.J. Halkes en L. Bijl.

Leden van het Tamboer- en Pijpercorps "De Pijpers" debuteren in galatenue.

G. Hoogendijk opent in de Voorstraat 40 de tweede showroom voor orgels, piano's en elektrische orgels.

29 -1 mei De Watersport Vereniging Vlaardingen bestaat dertig jaar en houdt een openingstocht.

Mei

1 Ter gelegenheid van Koninginnedag zijn er diverse activiteiten. Er is een samenkomst in de Grote Kerk waar ds. H.J. Heijnen en pastoor L.M. Sluis de aanwezigen toespreken. Scholieren doen mee aan de aubade op de Markt, er zijn sportwedstrijden, kinderspelen, een lampionoptocht en de dag wordt afgesloten met vuurwerk.

Op dezelfde dag wordt de 1 meiviering gehouden met onder meer een herdenking bij het graf van Jan Hoogerwerf. Tevens zijn er samenkomsten in het Volksgebouw en de Stadsgehoorzaal.

De vrije zaterdag wordt ingevoerd voor het gemeentepersoneel.

Vijftig jaar geleden voerde de Spaarbank het schoolsparen in. Tot nu toe is er f 850.000 bij elkaar gespaard.

2 De onderdelen van het nieuwe orgel voor de Rehobothkerk worden afgeleverd door de firma Fonteyn & Gaal uit Amsterdam. Er is f 43.662,- voor dit orgel bijeengebracht.

H.C. Bot, veertig jaar in dienst bij de E.N.C.K., is onderscheiden met de eremedaille in brons, verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau.

3 Kledingmagazijn De Faam van de heer A.P. Neerhout aan de Hoogstraat is verplaatst naar Brede Havenstraat 4 om de doorbraak tussen de Westhavenplaats en de Hoogstraat mogelijk te maken.

De gemeentelijke badhuizen aan de Rotterdamseweg nr.1 en de Valeriusstraat nr. 28 sluiten vanaf 6 mei 1961 voortaan om 17.00 uur.

De gemeenteraad stelt f 3.100,- beschikbaar voor de restauratie van negen portretten, elf zeegezichten en zeven scheepsmodellen. Dit gemeentebezit maakt deel uit van de museale collectie van de het Nationaal Visserij Museum.

4 Er is een Stille Omgang naar het Verzetsmonument op het Verploegh Chasséplein alwaar de gevallenen in de Tweede Wereldoorlog worden herdacht.

5 Bevrijdingsdag wordt gevierd met volkszang op de Markt, openluchtbal op het Liesveld en kermis op het voormalige feestterrein aan de Broekweg.

Het hotel-café-restaurant Boer is verkocht en gaat door als een Indisch-Chinees-Europees restaurant. Het hotel wordt gesloten. In 1680 was hier al sprake van een logement.

De arts C. Moerman is door het Medisch Tuchtcollege voor een half jaar geschorst. Hij zou het vertrouwen in de medische stand ondermijnen. Hij is bekend door de omstreden methode van kankergenezing die hij baseert op experimenten met voedingsstoffen voor duiven.

6 De rector dr. F.J. Huisman. slaat aan de Claudius Civilislaan de eerste paal voor de bouw van het nieuwe Gemeentelyceum.

6 en 7 Wandelsportvereniging Liberty organiseert een bevrijdingsherdenkingswandeltocht ter nagedachtenis aan de geuzenverzetsstrijder Arij Kop. Hij stond aan de wieg van de inmiddels opgeheven wandelsportvereniging Vlaardingen.

7 De kerkelijke 1 meiviering wordt gehouden in de Heilige Geestkerk aan de Van Hogendorplaan ter gelegenheid van het feest van Sint Jozef-Arbeider. In verband met de Eerste Heilige Communie is de viering een weekje later.

8 De heer A. Kranenburg is geïnstalleerd als gemeentesecretaris.

Bakker J. Suijker redt de tweejarige D.D. uit het water van de Oude Haven.

9 Vier jubilarissen bij H.V.O., de heren Borsboom, De Krieger, Overgaauw en Van Zuidam, ontvangen de eremedaille in brons, verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau.

10 De heer A.J. van Dorp noemt de kunstnijverheidhandel aan de Hoogstraat De Kattenbeker.

De heer L.A. Suijker is veertig jaar in dienst bij de Koninklijke Hollandia N.V. en is onderscheiden met de eremedaille in zilver, verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau.

De heer Arend en zijn zoon hebben een jacht gebouwd op de zolder van meubelfabriek De Berk. Het jacht is vandaag naar beneden getakeld.

De bouw van de eerste fase van het viaduct tussen de Hoogstraat en de Gedempte Biersloot is gegund aan de firma N.V. Beton en Aannemingsbedrijf Gebr. Koudijs te Rotterdam voor f 1.840.000

11 Een elftal van de Vlaardingse Football Club wint met 1-0 van de Musschen uit Rotterdam en promoveert naar de eerste klasse amateurvoetbal van de K.N.V.B.

De leiding van het clubhuis De Haven organiseert een wandelmars voor kinderen. De welpen van de padvindersgroep 2, de Wesselgroep, winnen de eerste prijs.

Een groep meisjesaspiranten van de gymnastiekvereniging Leonidas-Dovido wint een eerste prijs op de te Amsterdam gehouden bondswedstrijden.

17 Het echtpaar Verburg-Geerts is zestig jaar getrouwd.

C. van der Knaap is veertig jaar in dienst bij de Vaten en Kistenfabriek C. v.d. Burg en Zonen. Hij is onderscheiden met de eremedaille in brons, verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau.

De laatste dagen voor Pinksteren is men in de Koningin Wilhelminahaven druk met 'graaien'. Het gaat om het opkalefateren en het gereed maken voor de haringvisserij van de vloot, opdat men dinsdag met de jacht op de Hollandse nieuwe kan beginnen.

Het Nationaal Visserij Museum heeft nu een bestuur, in afwachting van een meer landelijk georiënteerde vertegenwoordiger. Het bestuur bestaat uit mr. J. Heusdens, G. Walstra, C. Postma, ir. A.L. Backer en J.W. v.d. Windt. Inmiddels is begonnen met de restauratie van het voormalige restaurant Reedershuys aan de Westhavenkade.

18 De gemeentelijke muziektent bij de Joh. de Wittstraat is slechts twee keer gebruikt en moet vanwege ernstige beschadigingen door de jeugd al verwijderd worden.

Mejuffrouw J.H. Bok opent aan de Floris de Vijfdelaan de Delta Apotheek.

De textielhandel M. van der Schaft & Zonen bestaat vijftig jaar.

19 Proefvaart van de motortrawler VL 142 Voorwaarts, van de N.V. Doggermaatschappij. Fer van Schoor is de schipper en Willem Plokker de eerste monteur. Het Deltahotel brengt een model vlaggengroet.

Vlaggetjesdag (20 mei)
(Foto A.J. van Druten: collectie Peter Zuydgeest)

In de rubriek van Hofnar in de *Nieuwe Vlaardingse Courant* staat dat de huwelijkscadeaus niet meer worden betaald uit de clubkas van de voetbalvereniging Sunlight. Het afgelopen jaar waren er te veel huwelijken.

A. Hoogendijk is veertig jaar in dienst bij H.V.O. en L. Nipius is veertig jaar in dienst bij de E.N.C.K. Zij worden daarvoor onderscheiden met de eremedaille in brons, verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau.

20 Loco-burgemeester Van Minnen hijst tijdens Vlaggetjesdag de productschapswimpel op de motortrawler VL 142 Voorwaarts, van de N.V. Doggermaatschappij en biedt de schipper F.P. Verschoor een Vlaardingse vlag aan.

P. van de Zwan, oud- schipper en schuurbaas van de Visserijmaatschappij Vlaardingen, is onderscheiden met de eremedaille in goud, verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau.

Aad Drop wint te Stompwijk het kampioenschap wielrennen van Zuid-Holland.

21 Pinksterreveil op de Markt onder leiding van ds. P. van der Vloed. Ds. G. Aalbersberg en majoor G. Kooistra van het Leger des Heils spreken de aanwezigen toe.

23 Veertien Vlaardingse loggers vertrekken op buisjesdag naar de visgronden. De R.P. 25, met aan boord onder andere wethouder Walstra en de leden van het Comité Vlaggetjesdag, begeleidt de vloot tot Hoek van Holland.

Het hoogste punt is bereikt in de bouw van de Maranathakerk aan de Professor Mekelstraat.

Het echtpaar Van Everdingen-Kramer is 55 jaar getrouwd. De heer van Everdingen was lang werkzaam als bokkingroker bij de nu verdwenen rokerij van Kornaat aan de Kuiperstraat.

24 De Israëlische burgemeester Gideon Na'or bezoekt onze stad.

De toneelgroep Het Masker van de Ontspanningsvereniging Vereniging Shell wint met *Een huis vol herrie* voor de tweede maal de wisselbeker, in de toneelcompetitie 1960/1961.

26 De eerste alhier aangevoerde eenenzestig kantjes Hollandse nieuwe haring, door de jager VL 85 Bertina, schipper J. C. Toet, van de Visserijmaatschappij Vlaardingen N.V. brengen f 406,- tot f 651,- per kantje op.

27 Loco-burgemeester Van Minnen opent de nieuwe aanlegsteiger van de watersportvereniging De Kulk in de Vlaardingse Vaart.

27 en 28 De Nederlandse Bridgebond vergadert in het E.N.C.K.-recreatiegebouw en houdt een bridgedrive in de hal van het sportpark De Vijfsluizen.

29 Mevr. H. van der Linden eindigt als eerste in de klaverjascompetitie 1960/1961 van de plaatselijke afdeling van de Katholieke Arbeidersbeweging.

30 De jachtwerf van de heer K.P. Oosterlee aan de Vlaardingse Vaart is, in verband met de aanleg van de Rijksweg 20, gesloopt.

De jachtwerf van de heer K.P. Oosterlee (30 mei)
(Collectie Stadsarchief Vlaardingen)

De 500ste uitzending van *Ben je zestig* van de K.R.O., gepresenteerd door Jaap Valk, staat in het teken van Vlaardingse vissers in de periode 1910-1925.

Seng Hoey Thio, zoon van de Vlaardingse arts S.H. Thio, is omgekomen toen de nieuwste DC 8 PH –DCL Fridtjof Nansen even ten zuiden van Lissabon in zee stortte. Hij was bemanningslid.

31 De gemengde zangvereniging Westwijk is opgericht.

Er is geen melk verkrijgbaar omdat, door de invoering van de verkorting van de arbeidstijd, de vrije dagen opgenomen moeten worden door het personeel van de melkfabriek.

Juni

1 Bij de gemeente is een krediet van f 17.000 aangevraagd voor een aanbouw van de openbare archiefbewaarplaats.

2 Wethouder Weststrate opent aan de Floreslaan het nieuwe gebouw van de Vlaardingse vereniging voor gezondheidszorg, het Groene Kruis.

5 De heer G. N. van der Gugten is benoemd tot gemeentearchitect.

D.M. v.d. Veer is veertig jaar in dienst bij bakkerij Simons. Hij is onderscheiden met de eremedaille in brons, verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau.

6 Aan de Van der Werffstraat is de eerste paal geslagen voor een openbare kleuterschool.

8 Het gemeentebestuur van Valkenswaard bezichtigt het Kolpabad.

10 Aan de Opelrit 1961 hebben negentig deelnemers meegedaan. De rit is georganiseerd door het garagebedrijf P.A. van der Kooij.

Jaap Schenk wint driemaal bij het judo-examen en krijgt de zwarte band.

12 Ruim 1700 deelnemers beginnen aan de Avondvierdaagse.

14 J. van Roon, firmant van de zeilmakerij aan de Westhavenkade, is op 64-jarige leeftijd overleden. Zijn overlijden valt midden in de verbouwing van het bedrijf.

15 Klaas Assenberg is veertig jaar in dienst bij Leeuwis Meubelfabriek en is onderscheiden met de eremedaille in brons, verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau.

16 Leerlingen van de Van Hogendorpschool behalen bij het verkeersexamen het beste resultaat van de 1256 deelnemers en ontvangen de fraaie beker die door het Verbond voor Veilig Verkeer beschikbaar is gesteld.

16 en 17 Het 350-jarig bestaan van de N.V. De Oude Lijnbaan wordt gevierd. De heer M. Thurmer, procuratiehouder, wordt

De zeilmakerij van J. van Roon aan de Westhavenkade (14 juni)
(Foto J. Sluimer: collectie Stadsarchief Vlaardingen)

De Oude Lijnbaan (16 en 17 juni)
(Foto H.K. van Minnen: collectie Stadsarchief Vlaardingen)

benoemd tot adjunct-directeur. Marinus de Goede, Jan de Winter en Cornelis Zeilstra worden tijdens een ontvangst op het stadhuis onderscheiden met de eremedaille in zilver verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau.

17 Aan de schutsluis tussen de Vlaardingse Vaart en de Oude Haven is de naam Vlaardinger Driesluizen gegeven.

Het eerste lustrum van de Vlaardingse accordeonvereniging Crescendo is gevierd.

18 Jannie Suijker wint de eerste prijs op de vijftig meter vrije slag tijdens de in Utrecht gehouden zwemwedstrijd van de Nederlandse Katholieke Sportbond.

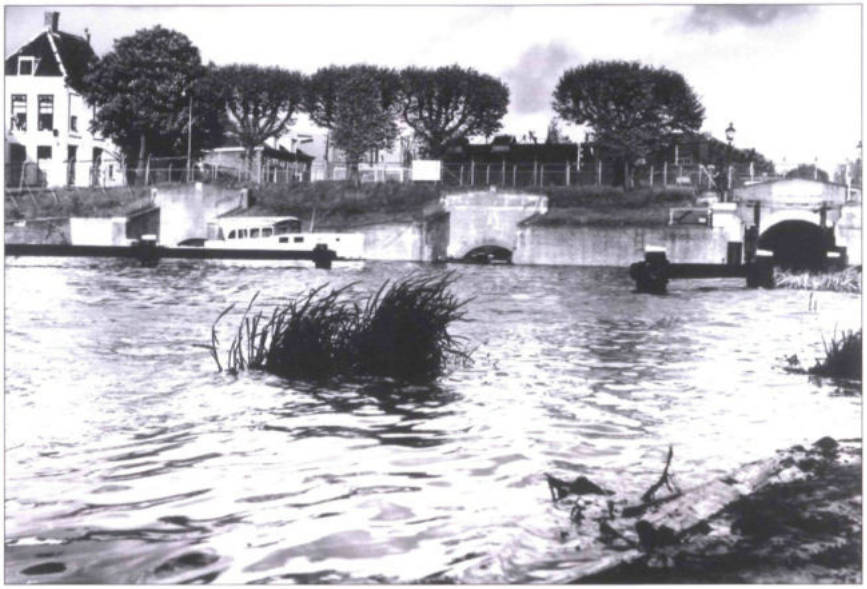

De schutsluis in vroegere tijden (17 juni)
(Foto Scanfilm: collectie Stadsarchief Vlaardingen)

19 Wethouder Van Minnen reikt aan een paar scholieren de prijzen uit die zij hebben gewonnen in de landelijke kleurwedstrijd, georganiseerd door de onderwijscommissie van de Nationale Commissie tegen Alcoholisme.

21 Mejuffrouw Mostert is tien jaar verloskundige. Ze volgt haar moeder op die 25 jaar een praktijk had als verloskundige.

In de nieuwe fabriekshal gaat de film over de Oude Lijnbaan in première. De film is gemaakt door Jan Schaper.

23 De Christelijke Harmonievereniging Sursum Corda wint de eerste prijs in de superieure afdeling op het te Rotterdam gehouden concours voor harmonie- en fanfarekorpsen.

Wim Suyker, werkplaatschef bij Motorhome Henk Vink, wint de eerste prijs bij grasbaanraces in de 50cc klasse voor brommers. Hij ontvangt ook de kampioensbeker voor Zuid-Drenthe.

24 De Koninklijke Militaire Kapel geeft een concert in 't Hof.

26 De minister van binnenlandse zaken, mr. E.H. Toxopeus, brengt een werkbezoek aan onze stad.

28 Leerlingen van de lagere scholen doen mee aan een sportdag in het B.P.M.-sportpark De Vijfsluizen. De groep van de Dr. A. Plesmanschool wint de eerste prijs.

29 De verjaardag van Prins Bernard wordt gevierd met o.a. een taptoe door het Tamboer- en Pijperskorps "De Pijpers" en een wielerwedstrijd rond het Kolpabad. De dag wordt afgesloten met vuurwerk.

Er is een plaatselijke afdeling van de Protestantse Christelijke Ouderenbond opgericht.

30 R.C. van Rossen is veertig jaar in dienst bij H.V.O. Hij ontvangt de eremedaille in zilver, verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau.

Mejuffrouw S. Tieleman is geslaagd voor het examen scheikundig ingenieur in Delft.

Juli

1 Voorzitter A. van Minnen legt de eerste steen voor de bouw van een verenigingsgebouw aan de Fransenstraat voor de Christelijke Jeugdvereniging Liefde en Vrede. Hij wordt geassisteerd door de twee jeugdleden Nellie van 't Hof en Martie Mooy.

Het Vlaardingse jeugdbrandweerkorps wint een bronzen medaille tijdens de in Utrecht gehouden wedstrijd voor jeugdbrandweerkorpsen.

Ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van de Christelijke Jeugdvereniging Liefde en Vrede is er feest in 't Hof.

R.J. Baas is veertig jaar in dienst bij Zethameta en is onder-

Eerste steen gelegd voor verenigingsgebouw Liefde en Vrede aan de Fransenstraat (1 juli)
(Foto J. Sluimer: collectie Stadsarchief Vlaardingen)

Eerste paal geslagen voor het Liesveldviaduct (4 juli)
(Foto J. Sluimer: collectie Stadsarchief Vlaardingen)

scheiden met de eremedaille in zilver, verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau. Hij ontvangt tevens de penning van het departement van Nijverheid en Handel.

Bij drukkerij Dorsman en Odé wordt de vijfdaagse werkweek ingevoerd.

De 21-jarige judoka Siem Kattestaart behaalt als derde in Vlaardingen de zwarte band.

3 Het Kolpabad had afgelopen vrijdag 4004 bezoekers. Zaterdag waren dat er 5440 en gisteren 4953. Het geplande juniorentoernooi van Fortuna is wegens de hitte afgelast, net zoals het korfbaltoernooi voor junioren in het Oranjepark.

4 Burgemeester Heusdens slaat de eerste paal voor het toekomstige Liesveldviaduct. Hiervoor zullen 1600 panden en pandjes verdwijnen. Volgens de burgemeester zijn die niet van grote culturele of historische waarde.

Het UVV-bejaardenkoor is te zien in een reportage op televisie die gaat over een zangfestival voor bejaardenkoren in Zaandam.

P. van Rijn is veertig jaar in dienst bij Lever's Zeep Maatschappij. Hij is onderscheiden met de eremedaille in zilver, verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau.

5 De Vereniging Openbare Leeszaal werd 41 jaar geleden opgericht en brengt het laatste jaarverslag uit. De bibliotheek gaat over naar de gemeente en gaat verder als de Vlaardingse Openbare Leeszaal.

6 De gemeenteraad geeft met tegenzin een extra krediet van f 40.000,- aan het Nationaal Visserijmuseum voor verdere restauratiewerkzaamheden.

7 Veel Vlaardingse bejaarden verlaten deze week de stad voor een uitje. Er worden tochten georganiseerd door de stichting Vlaardingse Bejaardenzorg.

8 Een aantal leden van de gemeenteraad bezoekt op uitnodiging van het bestuur van de Vereniging van Volkstuinders Vlaardingen de volkstuinen aan de Broekweg en in de Zuidbuurt.

Het echtpaar Henneveld-Van der Ende is zestig jaar getrouwd.

Vanwege de sloop van een naastgelegen pand dreigt het herenmodemagazijn L. Kornaat in te storten. Het bedrijf verhuist naar een ander pand.

12 Het kerkorgel van de Rehobothkerk aan de Billitonlaan is officieel in gebruik genomen. De uit Vlaardingen afkomstige organist Piet van den Kerkhoff geeft een concert.

12 en 13 Er worden sportwedstrijden gehouden voor de leerlingen van het Gemeentelyceum.

14 Het hoogste punt is bereikt bij de bouw van het eerste complex woningen aan de Arij Koplaan.

De Technische Handelmaatschappij Tonnen-Abeco N.V., die zich bezighoudt met import en doorverkoop van machinerieen, is verplaatst van de Willem Beukelszoonstraat naar een nieuw pand in de Taanderijstraat

15 De burgemeester opent op de Markt de Jeugdvakantieweken. Fransje en Annemarie Paalvast worden benoemd tot koning en koningin. Eveneens is Droomland geopend, het feeëriek versierde en verlichte Hof en Oranjepark. De eerste keer gebeurde dat in 1949.

16 H. de Vries, conciërge van gebouw Excelsior, is op 51-jarige leeftijd overleden.

17 In verband met verbouwing en uitbreiding is het P.T.T.-kantoor gedeeltelijk verplaatst naar een pand in de Callenburgstraat.

Het rayon Rotterdam van de Koninklijke Nederlandse Honkbalbond organiseert een straathonkbaldag.

18 De zeepkistenrace in de Voorstraat wordt gewonnen door Peter Korpershoek. Nico Steenbergen heeft de mooist versierde wagen.

18 en 21 In de Harmonie organiseert Fred van der Laken een unieke show met historische kostuums onder de titel *Galerij der mode*.

De 21-jarige A.J. van Gameren overlijdt na een ongeluk met zijn Geha truck op de Marnixlaan.

22 264 jongeren nemen deel aan het hengelconcours. Joke Heydo is de jongens te slim af en wordt eerste.

23 Het eerste damespoloteam van de Vlaardingse Zwemclub promoveert in Veenendaal naar de eerste klasse van de Koninklijke Nederlandse Zwembond.

Na een reis van acht dagen maakt de motortrawler VL 16 Voorloper in IJmuiden een fraaie besomming van f 43.000,-.

De Vlaardingse bakker A. v.d. M. krijgt van het kantongerecht een boete van f 25,- omdat hij zijn brood al voor tien uur 's ochtends had afgeleverd.

Het provinciebestuur maakt de plannen bekend voor de uitbreiding van Vlaardingen met vijfhonderd hectare. De uitbreiding ten westen van de huidige gemeentegrens gaat ten koste van Maasland en Maassluis. Vlaardingen kan zo uitgroeien tot een stad van 160.000 inwoners.

29 Het echtpaar Trooster-Stolk is vijfenzestig jaar getrouwd.

29 en 30 Er worden nationale atletiekwedstrijden gehouden in het B.P.M.-sportpark De Vijfsluizen.

31 Het hospitaalkerkschip van het Nederlandse Rode Kruis, de J. Henry Dunant, maakt een tocht door ons land. Aan boord bevinden zich chronisch zieken uit Vlaardingen en het Westland.

Augustus

1 De heer Douma doet zijn autoverhuurinrichting over aan de heer Bram de Wilt.

2 Er zijn plannen voor de bouw van een Zonnehuis, een instelling voor de verpleging van langdurig zieken.

4 P. de Jong ontvangt de eremedaille in zilver, verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau. Hij is veertig jaar in dienst bij H.V.O en een van de oprichters van de harmonievereniging H.V.O. Sedert vele jaren is De Jong voorzitter van de Federatie van Vlaardingse Muziekgezelschappen.

Gerrit Swaneveld, voetballer bij Fortuna, vertrekt naar Amerika.

5 Mejuffrouw R. van Vliet wint de eerste prijs bij de schietwedstrijden, georganiseerd door de schietvereniging Wilhelmina.

6 Bevestiging en intrede van de remonstrantse predikant G. Ch. Duinker.

7 K. Mostert, firma in optische instrumenten en fotoartikelen, bestaat veertig jaar. De firma is gevestigd aan de Hoogstraat.

H. de Bruin ontvangt de eremedaille in zilver, verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau omdat hij veertig jaar in dienst is bij de gemeente Vlaardingen.

9 Ds. H. Zandbergen slaat aan de Claudius Civilislaan de eerste paal voor een flatgebouw. Het wordt gebouwd in opdracht van het bestuur van de Gereformeerde Stichting voor Bejaardenzorg.

10 Boekhandel N. Hoogland aan de Schiedamseweg bestaat vijftig jaar.

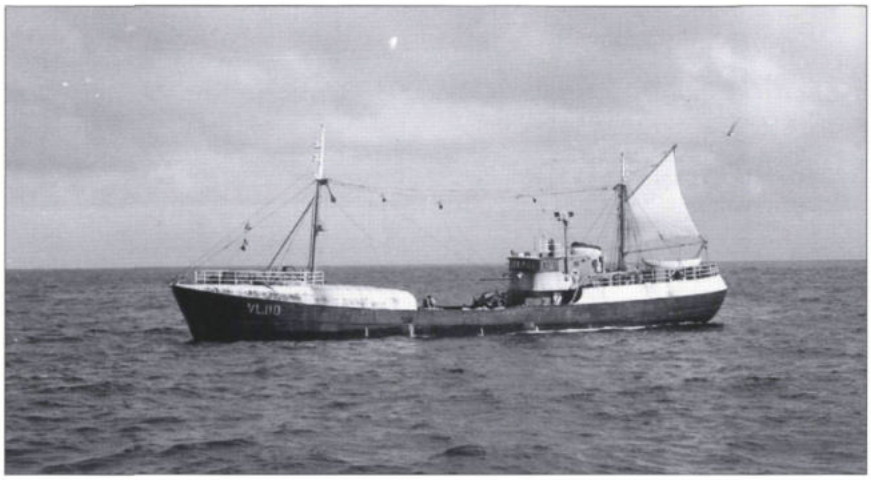

VL 110 Michiel Jan (11 augustus)
(Foto M.P. Zuydgeest)

11 Het programma *Stad op stelten* wordt vanuit Muzanda door de V.A.R.A. uitgezonden. Te horen zijn o.a. de burgemeester en de gemeentearchivaris C. Postma.

Vanmorgen werd er een overstelpende hoeveelheid haring aangevoerd in IJmuiden. De Vlaardingse trawlloggers hebben daarin een groot aandeel. Zo was het vandaag de VL 110 Michiel Jan die met 900 kisten en 603 kantjes haring aankwam. De VL 84 Jan Senior bracht 1.000 kisten haring en 523 kantjes naar IJmuiden.

12 De gereedschappenfabriek Gerfa N.V. is verplaatst naar Apeldoorn. Het fabriekspand aan de Schiedamsedijk is gekocht door Unilever N.V.

Ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de watersportvereniging De Bommeer is er een watersportfeest en een schippersbal.

12 en 13 De Vlaardingse broers Bas en Aad van Toor treden als de Crocksons op voor de militairen in La Courtine.

13 De 21-jarige Dick van der Vlis arriveert in het Buizengat met zijn jachtje Dyngja, na een zeiltocht naar Ramsgate.

Gereedschappenfabriek Gerfa N.V. (12 augustus)
(Collectie Stadsarchief Vlaardingen)

14 De Van Kampenschool aan het Westnieuwland is officieel geopend.

16 De heer A. Maarleveld, firmant van het schildersbedrijf H. Maarleveld, neemt op 70-jarige leeftijd afscheid. Compagnon Starrenburg zet het bedrijf voort.

18 Zuster Maria Angelique, hoofd van de St. Maria Meisjesschool aan de Hoflaan, is benoemd in een vergelijkbare functie in Lobith. Zuster Maria Rochusa volgt haar op.

19 Arie Kalkman, lid van de Vlaardingse Zwemclub, eindigt tijdens internationale zwemwedstrijden in Monaco op de honderd meter vrije slag op de derde plaats.

Het meisjeskoor Eroza zingt onder de leiding van mejuffrouw Jo Mulder voor de K.R.O.- microfoon.

21 In de Emmaüskerk worden opnames gemaakt voor een grammofoonplaat. De opbrengst gaat naar het gereformeerd jeugdwerk in Nederland.

23 Daantje verhuist met zijn snoeptentje van de Hoflaan naar de Oosthavenkade bij de brug, omdat de beschoeiing daar is verbeterd.

26 De collecte die wordt gehouden voor de Federatie

van Christelijke Jeugdverenigingen Liefde en Vrede, brengt f 2.305,- op.

28 De heer F.J.W. Boogaard neemt afscheid als hoofd van de Nicolaas Beetsschool. De heer H. Wormgoor volgt hem op. Boogaard blijft directeur van de Christelijke Vormschool, de kweekschool voor kleuterleidsters.

30 Het rijk koopt grond voor de bouw van een nieuw belastingkantoor op de hoek van de Parallelweg en de Westhavenkade. Voorheen stond daar het Handelsgebouw.

Het voormalig feestterrein aan de Broekweg wordt bestraat en krijgt een rolschaatsbaan en enkele speelwerktuigen.

De gaslantaarns in de componistenbuurt gaan verdwijnen.

Omdat de politie de beschikking krijgt over meer voertuigen, moeten meer politieagenten zich bekwamen in het autorijden.

K.J. Visser is veertig jaar in dienst bij Lever's Zeep Maatschappij en is onderscheiden met de eremedaille in brons, verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau.

31 De motorreddingvlet Prinses Marijke wordt overgedragen. Het schip werd gebouwd in opdracht van de directie van de Koninklijke Zuid-Hollandsche Maatschappij tot Redding van Schipbreukelingen, op de scheepswerf A. de Jong N.V.

September

2 De Vlaardingse Politie Sport- en Ontspanningsvereniging organiseert de derde Nationale Wandelmars, waaraan meer dan drieduizend mensen deelnemen.

Het dameskoor Vivezza, onder leiding van mevrouw K. Verhoeff-Torn, wint de eerste prijs tijdens een te Oisterwijk gehouden nationaal zangconcours.

Het Tamboer- en pijperkorps "De Pijpers" wint de eerste prijs tijdens een in Delft gehouden drumbandconcours.

De tafeltennisvereniging Reflex neemt de fietsenstalling onder de gemeentelijke gymnastiekzaal aan de Delftseveerweg in gebruik als verenigingsgebouw.

4 J. van Dorp is veertig jaar in dienst bij de E.N.C.K. Hij ontvangt de gouden medaille van de Maatschappij voor Nijverheid en Handel.

Aan de vishal in Vlaardingen is een grote aanvoer van haring door twee motortrawlers. Circa 1000 kisten verse haring en nog wat verse vis werden aangevoerd en verkocht tegen prijzen van f 11,- tot f 11,60 per kist van 50 kg.

5 De 45ste jaarvergadering van de Vlaardingse Damvereniging wordt gehouden.

6 Mevrouw Th.A. Heusdens-Mansholt, presidente van de Commissie voor Huishoudelijke en Gezinsvoorlichting, opent in de Harmonie bak- en braaddemonstraties.

5 Mej. H. Hopman is onderscheiden met de eremedaille in zilver, verbonden aan de orde van Oranje-Nassau. Zij is veertig jaar in dienst bij de Coöperatieve Bakkerij en Verbruikersvereniging De Voorloper en eveneens erelid van Liefde en Vrede.

7 De gemeenteraad besluit om deel te nemen aan de oprichting van de N.V. Benelux-tunnel.

Poeliersbedrijf J.W. van der Krogt opent een filiaal aan de Hoogstraat 68.

8 De nieuwe zaal in de Kortestraat van de gymnastiekvereniging Hollandia is officieel in gebruik genomen.

De vishal (4 september)
(Foto A.J. van Druten: collectie Stadsarchief Vlaardingen)

Kapper G.O. Pinck is wegens bijzondere verdiensten onderscheiden met de zilveren ster van de Genootschappen voor Huid- en Haarhygiëne en Cosmetologie.

Levensmiddelenbedrijf C. Poot aan de Van der Duyn van Maasdamlaan 101 wordt nu Végé-zelfbedieningsbedrijf.

9 Manifestatie van de Federatie van Chr. Jeugdverenigingen Liefde en Vrede met veertien versierde wagens en diverse groepen.

10 De verenigingen De Bommeer en D.W.S.V. uit Delft organiseren zeilwedstrijden op de Vlieten. De heer L. Hahn wint de Mr. Heusdens-wisselprijs.

De heer Eppo Hekman, voorheen eigenaar van Café de Griffioen aan de Binnensingel, is wegens bijzondere verdiensten benoemd tot Ridder van de Koninklijke Nederlandse Biljart Bond.

12 Er is een zeehond in de Oude Haven gesignaleerd.

H. Scheepmaker is veertig jaar in dienst bij de E.N.C.K. Hij werd in het verleden bijna ontslagen toen hij met zijn handen in zijn zakken over het terrein liep. Scheepmaker is desondanks onderscheiden met de eremedaille in zilver, verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau.

13 F.G. van Helvoort wint de eerste prijs tijdens de te Rotterdam gehouden landelijke wedstrijd voor modelvliegtuigen.

Philips de Goedestraat (16 september)
(Foto J. Borsboom: collectie Stadsarchief Vlaardingen)

De afdelingen juridische zaken en kabinet worden samengevoegd. Chef van deze gecombineerde afdeling wordt C.F.G. de Menthon Bake.

De VL 84 Jan Senior is belaagd door de Duitse trawler Hallenbank, wegens het afvissen van de trawlernetten.

14 Het Stadsgehoorzaalcomplex sluit op maandag wegens het invoeren van de 45-urige werkweek.

16 Het hoogste punt is bereikt bij de bouw van een kerk aan de Philips de Goedestraat in opdracht van het Apostolisch Genootschap.

17 C. de Ligt wint de wisselbeker bij de Vlaardingse Hengelaarsvereniging Vriendschap.

18 Van de Vlaardingse bevolking is: Nederlands Hervormd 42,6 % (47,6); Rooms- Katholiek 15 % (15,2); Gereformeerd 11,8% (12,4); Remonstrants 1,8 (1,7); lid van de Gereformeerde Gemeente 1,5 % (1,5); Christelijk Gereformeerd 1 % (1); lid van andere kerkgenootschappen 3,3 % (3,1) en tot geen kerkgenootschap behoort 23 % (17,4). Tussen haakjes staan de percentages uit 1959.

In de vergadering van de plaatselijke afdeling van de Christelijke Middenstandsvereniging is besloten een Christelijke Vakschool voor de kleinhandel op te richten.

20 In de Stadsgehoorzaal is een jeugdappèl onder de titel *Jeugd in touw.* De bijeenkomst is georganiseerd door het Gereformeerd Jeugdverband Vlaardingen.

21 Bevestiging en intrede van ds. L. Huisman in de Gereformeerde Gemeente.

22 Het ziekenhuis wordt weer duurder. In 1956 waren de kosten geraamd op f 17.000.000 in 1959, op f 20.000.000 in 1960, op f 21.500.000 en nu op f 26.600.000. De gemiddelde verpleegprijs wordt f 24,- per dag.

J.W. Steenhuis, slachtoffer van een bedrijfsongeval bij scheepswerf A. de Jong, is overleden.

23 Wethouder Walstra opent in de hal van het B.P.M.-sportpark De Vijfsluizen een tentoonstelling van door leden van de volkstuinverenigingen het Ouwelant en Vlaardingen vervaardigde bloemstukken.

24 Mejuffrouw S. Schrijvershof wint het Rotterdamse kampioenschap hoogspringen.

25 Het Tuberova onderzoek bevindt zich in de laatste fase. Als de resterende 9.000 Westwijkbewoners zijn onderzocht, hebben in totaal 40.000 inwoners aan dit bevolkingsonderzoek op tuberculose deelgenomen.

27 Het gat in de bebouwing tussen de slagerij van de heer Voorthuizen en de horlogerie van de firma Van Heijst, waar negen jaar geleden een winkel in feestartikelen afbrandde, wordt opnieuw bebouwd.

Intiem '55, de grootste tafeltennisclub van Vlaardingen, heeft nu een eigen onderkomen in de kleuterschool aan het Westnieuwland.

28 Kapper Jac. Breur en zijn echtgenote G. Breur-de Bruin zijn 50 jaar getrouwd. Al 48 jaar is de heer Breur ziekenhuiskapper. Hij is directeur van de Onderlinge Begrafenisonderneming en was 30 jaar kerkleraar van de Nederlands Hervormde Kerk en 22 jaar bestuurslid van de afdeling Vlaardingen van de Nederlandse Kappersbond.

29-1 oktober Het 35ste Nederlands Congres van het Algemeen Nederlands Verbond wordt gehouden in de Stadsgehoorzaal.

30 Chris de Korte en Wim van Klink slagen voor het examen judo zwarte band.

Er doen ruim 300 deelnemers mee aan de door C.J.V. Vlaardingen en Schiedam georganiseerde druiventocht voor wielrijders.

Oktober

1 De vereniging van postduivenhouders De Adelaar bestaat zestig jaar.

Mejuffrouw G. Swart is veertig jaar onderwijzeres aan de Van Kampenschool.

2 Aan de Johannes Poststraat is de eerste paal geslagen voor de bouw van 56 woningen.

De heer W. Korpershoek verovert voor de dertiende keer de Vlaardingse schaaktitel.

De Vrouwenbond van het Christelijk Nationaal Vakverbond, afdeling Vlaardingen wordt opgericht.

De kunstschilder Joop Stigter is onderscheiden met een eervolle vermelding door de firma Talens.

De gemeente gaat een gerechtelijke procedure beginnen tegen de heren C. Moerman en J. Moerman over de onteigening van hun grond.

3 Wethouder De Bruijn slaat aan de Jacoba van Beierenstraat de eerste paal voor de bouw van een complex kleine flatwoningen, bestemd voor onvolledige gezinnen.

De eerste paal is geslagen voor de afbouw van het Unilever Research Laboratorium aan de Veersingel.

Het echtpaar Terleth-v.d. Borden is veertig in dienst bij de E.N.C.K. Het echtpaar vervult samen de functie van conciërge. De heer Terleth ontvangt de eremedaille in brons, verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau.

Dr. Shangven Chiao, arts uit Formosa, bezoekt het Kolpabad.

4 Het mannenkoor Orpheus geeft een concert in de Rehobothkerk, met medewerking van de Rotterdamse organiste mejuffrouw H. Dubbeldam. De opbrengst komt ten goede aan het restauratiefonds van de Grote Kerk.

6 Wethouder De Bruijn slaat aan de Roemer Visscherstraat de eerste paal voor de bouw van een blok met maisonnettes.

Er zijn voorbereidingen getroffen voor de bouw van een station in de Westwijk.

Mevr. J. van Amen schenkt een vitrine met logger aan de Stichting Nationaal Visserijmuseum.

Minister drs. H.A. Korthals laat weten dat er wordt voortgegaan met de aanleg van rijksweg 20.

9 Uit de opbrengst van de kinderpostzegelactie krijgt Pro Juventute f 632,- en het Weeshuis der Hervormden f 218,-.

11 Het echtpaar Van der Velden-Verburgh is vijftig jaar getrouwd.

Het miniatuurspoorwegnet dat is gemaakt door de heer V. Sweers is te bewonderen in de etalage van speelgoedmagazijn Hofland aan de Schiedamseweg.

12 Het is aanhoudend zonnig. In de vijver van het Van Heutzpark zwemmen eendenkuikens.

13 't Kaashuis aan de Brede Havenstraat is heropend.

14 De burgemeester opent aan de Industrieweg de montagehal van de N.V. Machinefabriek A. Fontijne. Het bedrijf is geheel verplaatst van Schiedam naar Vlaardingen.

Wim de Roo, lid van de gymnastiekvereniging Hollandia, wint het jeugdkampioenschap turnen van de Rotterdamse Turnbond.

Autobedrijf W. van der Gaag opent een nieuwe verkoopruimte in de Taanderijstraat.

16 De eerste paal is geslagen voor de uitbreiding van het automobielbedrijf Unique aan de Gedempte Biersloot.

Automobielbedrijf Unique (16 oktober)
(Foto Foto Boer: collectie Stadsarchief Vlaardingen)

Hoogland's vulpenhuis, boek- en kantoorboekhandel, bestaat vijftig jaar.

18 Wethouder H.K. van Minnen opent in de Visbank een herfsttentoonstelling, georganiseerd door de leden van de plaatselijke afdeling van de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging.

L. van Slooten, inspecteur van de gemeentepolitie, houdt de Nutslezing, met als onderwerp *Het voorkomen van misdrijven.*

In de Stadsgehoorzaal wordt een feestmiddag en -avond gehouden voor de kinderen van de buurtvereniging Beatrix. Burgemeester Heusdens is erevoorzitter.

20 De heer L. Maerchand uit Dordrecht heeft de restauratie van de elf rederijkersblazoenen in het stadhuis voltooid.

De showroom van garage Plantinga aan de Van Hogendorplaan is officieel geopend.

Muziekhandel A.J. Korpel is verplaatst van de Hoogstraat 112 naar nummer 116.

Otto de Vaal is veertig jaar toonkunstenaar en dirigent. Hij is organist van de Vrije Gereformeerde Kerk, leidde kinderaubades voor het stadhuis en is leraar voor zang en muziek aan de Vlaardingse lycea.

21 Jan Franken is definitief de eigenaar geworden van de E. Boogaard-wisselprijs van de wielrennersclub De Coureur.

23. Het zijn drukke dagen voor de zeevishal. Aan het begin van de week zijn de Vlaardingse trawlers Ada en Michiel Jan teruggekeerd vanuit de Ierse zee, met respectievelijk 815 en 950 kisten verse makreel en een 150-tal kisten verse haring.

24 Hervormde Vrouwengroepen vergaderen in Muzanda. De groep Rehoboth voert het stuk Reis naar de zon op van Maarten van Vught.

25 Het echtpaar Stoutjesdijk-Voorburg is vijftig jaar getrouwd.

Dr. F. de Graaff uit Rotterdam spreekt voor de Nederlandse Christelijke Vrouwenbond, afdeling Centrum, over *De verhouding van parapsychologie en evangelie.*

J.J.H. Frederiks heropent zijn geheel verbouwde juweliers- en horlogezaak aan de Hoogstraat 35.

26 In de Visbank is een tentoonstelling geopend over de individuele zelfbescherming. De tentoonstelling is georganiseerd door de dienst Bescherming Bevolking.

Radio Wereldomroep Nederland verzorgt voor de 300ste maal een programma over de koopvaardij, ditmaal vanuit sportpark De Vijfsluizen.

27 De gemeenteraad stelt de begroting 1962 vast zonder hoofdelijke stemming. Er wordt f 19.365.290,- uitgegeven inclusief de post onvoorzien van f 227.225

In Excelsior worden stereoscopische diapositieven vertoond met stereofonisch geluid. De vertoning is bedoeld voor de leden van de plaatselijke afdeling van het Nederlands Instituut voor Volksontwikkeling.

Evag opent een nieuwe showroom aan de Emmastraat 118.

De 31-jarige J. Bakker komt om het leven bij de val van een ijsbreekmachine aan de Koningin Wilhelminahaven.

De 57-jarige mevrouw G. Fransen-Visser komt om door gasvergiftiging in haar woning aan de Burgemeester Pruissingel.

28 De eerste paal is geslagen voor de uitbreiding van het Groen van Prinstererlyceum.

Feestavond in Muzanda ter gelegenheid van het zilveren jubileum van de padvindersgroep 4 De Geuzen (zeeverkenners).

30 In Excelsior wordt een propaganda-avond gehouden van de plaatselijke afdeling van de Vereniging tot behartiging van de Belangen van tuberculosepatiënten.

Tentoonstelling in de Harmonie. Van links naar rechts de heer A. Verboon Jzn., de heer H.K. van Minnen, mevrouw C. de Korte (31 oktober) (Foto Foto Ronde: collectie Stadsarchief Vlaardingen)

31 Wethouder H.K. van Minnen opent in de Harmonie een tentoonstelling die is georganiseerd door de leden van de plaatselijke afdeling van de Nederlandse Vereniging "De Verzamelaar".

De Stichting Borgstellingsfonds voor de Middenstand, district Beneden-Maas, bestaat vijfentwintig jaar. Het bureau is in Vlaardingen gevestigd.

L. Kramer neemt deel aan een quiz voor de radio bij Theo Eerdmans.

November

1 Wethouder H.K. van Minnen, voorzitter van de Commissie Jeugdbibliotheek, en mejuffrouw J.R. Wolff, bibliothecaresse te 's-Gravenhage, spreken ter gelegenheid van de Kinderboekenweek.

Zuster N. Westerneng is veertig jaar verpleegster en bijna vijfentwintig jaar in dienst van het Algemeen Ziekenfonds te Vlaardingen.

1 en 2 De handwerkclub van de Remonstrants Gereformeerde Gemeente houdt een verkoping. De opbrengst is voor de Arminiuszaal van de kerk aan de Emmastraat.

E.V. breekt beide polsen en een dijbeen als hij bij wijze van spelletje door andere jongens aan een touw wordt opgehesen in een fietsband. Het touw breekt op 6 meter hoogte.

2 In de zaal van de Pniëlkerk wordt een bazaar gehouden ten bate van de stichting Gereformeerd Jeugdcentrum.

In de Harmonie organiseert stoffen- en modehandel Bracco een amateurmodeshow. Mejuffrouw I. S. Kloosterman wint de eerste prijs en mejuffrouw Joke Weeda de tweede prijs. Ze gaan door naar de landelijke finale in Rotterdam.

J.A. Klaassen is 40 jaar in dienst bij de E.N.C.K. en is onderscheiden met de eremedaille in zilver, verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau.

3 Wethouder H.K. van Minnen opent in De Visbank een tentoonstelling over Esperanto, georganiseerd door de Nederlandse Esperantistenvereniging La Estonto Estas Niva.

Slager K. de Graaf heeft een eerste en tweede prijs gewonnen op de Internationale Slagers Vaktentoonstelling te Utrecht.

4 In de Stadsgehoorzaal wordt een receptie en een feestavond gehouden ter gelegenheid van het vijfentwintigjarig bestaan van watersportvereniging De Bommeer. Het nieuwe botenhuis aan de Vlaardingse Vaart is in gebruik genomen. Voorheen was dat de boerderij van Vellekoop.

De Pniëlkerk (2 november)
(Collectie Stadsarchief Vlaardingen)

Op de Internationale Meubelbeurs in Utrecht zijn een aantal Vlaardingse meubelfabrieken vertegenwoordigd, waaronder Boer & Van Dijk N.V., Van der Drift, W. Maas jr., Ouwenbroek N.V. en B. Sprij N.V.

7 Het 40-jarig dienstjubileum van de heer P.J. Halkes is gevierd. Hij is hoofd van de St. Willibrordusschool en sinds 1922 als leerkracht verbonden aan deze school.

In de Visbank is een tentoonstelling geopend met werken van de Vlaardingse kunstschilders Dick Brouwer, Jan van 't Hof en Remi Poppe en van Joop Stigter uit Maasland.

8 Voor leden van de personeelsvereniging Cincinnati wordt een speciale teenageravond gehouden in de Harmonie.

9 Mevrouw M.J. Giphart-Speet is vandaag jarig en wordt 101. Ze is de oudste inwoonster van Vlaardingen.

Aan de Buys Ballotlaan is de eerste paal geslagen voor de bouw van een bedrijfspand voor Garage Van Dalen N.V.

De N.C.R.V. is actief in de Stadsgehoorzaal met o.a. *Da's voor de kas.*

10 Het nieuwe bedrijfspand van de N.V. Machinefabriek Griffijn aan de Mercuriusstraat is in gebruik genomen.

De turnvereniging D.O.V.I.D.O. viert het 55-jarig bestaan in de Stadsgehoorzaal. Vijf jonge dames hebben de vereniging opgericht in 1906. De afkorting betekent dan ook Door Ons Vijven Is Deze Opgericht.

11 De wandelsportvereniging Liberty organiseert een klaproostocht. De opbrengst gaat naar het Nederlands Oorlogsgraven Comité.

De oud-leden van de Christelijke Jeugdvereniging Liefde en Vrede houden een reünie in Obadja. Voor de aflossing van de schuld van f 300.000 wordt het startsein gegeven voor de actie Duizendpoot.

Taxibedrijf Kramer neemt als eerste een mobilofooninstallatie in gebruik.

Het Leger des Heils houdt een openluchtsamenkomst op het Bothaplein.

Er wordt een bijeenkomst gehouden voor ouders van emigranten in zaal Keyzer.

Pastoor Bottelier is geïnstalleerd in de St. Willibrordusparochie aan de Insulindesingel.

6 De Vlaardingse Hervormde Vrouwengroep viert het 25-jarig bestaan.

Watersportvereniging De Bommeer bestaat vijfentwintig jaar (4 november)
(Collectie Stadsarchief Vlaardingen)

12 In zowel de Bethelkerk, de Grote Kerk als in de Nieuwe Kerk worden oogstdiensten gehouden.

13 De jongelingsvereniging Onderzoekt de Schriften en de meisjesvereniging Tabitha vieren hun 25-jarig bestaan in het verenigingsgebouw van de Gereformeerde Gemeente aan het Westnieuwland.

14 Wethouder Walstra opent in de Harmonie de najaarsbeurs van textielprodukten die zijn vervaardigd door cliënten van de Herman Frantsen Stichting.

15 Het bestuur van de Christelijke Jeugdvereniging Liefde en Vrede recipieert ter gelegenheid van haar 75-jarig bestaan. De vereniging is onderscheiden met de Penning der Gemeente Vlaardingen.

Voor zijn werk voor Liefde en Vrede wordt A. van Minnen benoemd tot ridder in de Orde van Oranje-Nassau. De onderscheiding wordt hem eveneens toegekend voor zijn verdiensten als secretaris van de Kamer van Koophandel en Fabrieken, district Beneden-Maas

16 In Obadja wordt een bazaar van de Vereniging Oecumenische Jeugd geopend.

17 In de zaak Bij den Dom, gevestigd aan de Hoogstraat 53, wordt een tentoonstelling geopend van de kunstenaars Jan de Winter en Cor van Dorp.

De afdeling Vlaardingen van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren doet mee aan een Persilemmertjesactie.

18 Sint-Nicolaas wordt na zijn intocht verwelkomd door de burgemeester in het stadhuis.

35 kinderen van Duitse vluchtelingen zijn gearriveerd. Zij zullen enige tijd verblijven in gezinnen.

19 De firma J.E. Stahlie bestaat veertig jaar. Het bedrijf in uurwerken, goud- en zilverwerk is gevestigd aan de Hoogstraat 176.

W. Hoefnagel jr. is kampioen geworden bij hengelaarsvereniging De Hopende Visser.

20 Een aantal oude woningen in de Ridderstraat is gesloopt.

Het Scapino Ballet treedt op voor de schooljeugd in de Stadsgehoorzaal.

Zeilmakerij Van Roon is heropend aan de Westhavenkade 61. Het oude pand is eerst volledig gesloopt en daarna opnieuw opgebouwd.

21 De commissaris van politie reikt aan een aantal bejaarde stadgenoten de eerste verkeerdiploma's voor voetgangers uit.

De eerste winkel in de winkelgalerij aan de Floris de Vijfdelaan is geopend.

Met de actie Een op Vijf is de voorlichting over individuele zelfbescherming voor huisvrouwen gestart.

Het Bevrijdingskoor houdt een concert in de Stadsgehoorzaal.

22 Wethouder Van Minnen opent in de Harmonie een vogeltentoonstelling, georganiseerd door de leden van de plaatselijke afdeling van de Nederlandse Bond van Vogelliefhebbers. De heer Ph. van den Berg wint met zijn inzending de door het gemeentebestuur beschikbaar gestelde plaquette voor de mooiste vogel.

Mevrouw Heusdens-Mansholt is geïnstalleerd als erepresidente van de plaatselijke afdeling van de Unie van Vrouwelijke Vrijwilligers.

De motortrawler VL 131 Petronella, schipper J.L. van der Harst, van de Visserijmaatschappij Vlaardingen N.V. is op zee aangevaren door een Russische trawler en op eigen kracht de haven van IJmuiden binnengevaren, met zware averij aan het stuurhuis.

23 De bomen aan het Van Schravendijkplein zijn gerooid.

24 Dokter Moerman krijgt na hoger beroep een boete van f 1.000,- i.p.v. een half jaar sluiting van zijn praktijk. Hij krijgt de boete vanwege inbreuk op de medische ethiek.

Ineke Kloosterman wint in Rotterdam de landelijke finale van de wedstrijd Vrouwen met talent.

De firma M. v.d. Vlis en Zonen, handel in ijzerwaren, gereedschappen, verwarmings- en huishoudelijke artikelen, is door verbouwing twee keer zo groot geworden. Het bedrijf is gevestigd aan de Willem Beukelszoonstraat.

Firma Miep van Leeuwen aan de Korte Hoogstraat is heropend na een verbouwing.

27 De N.V. Beneluxtunnel is opgericht. Burgemeester Heusdens is benoemd tot president-commissaris en de heer C.H. Buschmann tot tijdelijk directeur.

29 De firma A. van IJperen, handel in rookartikelen aan

de Schiedamseweg, bestaat vijftig jaar.

Het echtpaar Langbroek-Van Dalen is zestig jaar getrouwd.

In het winkelcentrum Promenade West aan de Floris de Vijfdelaan zijn de Tobacco Shop Berco en supermarkt Coop geopend.

Slagerij L. Booster, gevestigd aan de Fransenstraat 2a, is geopend.

30 In de Harmonie wordt na een inleiding gediscussieerd over de voetbalsport. De bijeenkomst is georganiseerd door de Vlaardingse Scheidrechters Vereniging.

December

1 Tijdens de jaarlijkse verkoping van kerstbout bij de gemeentekwekerij zullen 125 eenden bij afslag worden verkocht.

Mej. G.J. Bot, hoofdleidster bij de Koningin Emmakleuterschool, is onderscheiden met de eremedaille in goud, verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau. Zij is al vijftig jaar verbonden aan het bijzonder kleuteronderwijs.

2 Aan de burgemeester is een exemplaar aangeboden van de grammofoonplaat met Russisch-orthodoxe liederen, gezongen door het Vlaardings Mannenkoor Orpheus.

4 Door hevige regenval staan landerijen en sportvelden blank.

Groep zeven van de N.P.V. Marnix van Sint Aldegonde gaat geld inzamelen door 'scout-chips' te bakken en daarna te verkopen.

Triangel wordt de naam van het nieuwe verenigingsgebouw van Liefde en Vrede aan de Fransenstraat. Triangel betekent driehoek en is het embleem van de C.J.V.

5 De Sinterklaas-etalagepuzzel is een overweldigend succes. De Nieuwe Vlaardingse Courant en het Vlaardings Nieuws- en Advertentieblad hebben de puzzel georganiseerd. De hoofdprijs gaat naar mevr. A. den Boer-de Jong.

Marion Koridon wint diverse keren bij Altijd Prijs.

8 Een aantal noodwoningen in de 2de Van Leyden Gaelstraat is gesloopt.

Op 30 november telde Vlaardingen veertig werkzoekende mannen en veertien werkzoekende vrouwen.

9 Accordeon Vereniging Het Westen viert het tweede lustrum in de Harmonie. Na afloop is er bal onder leiding van A. Korpershoek, met medewerking van The Herringtown Jazzband.

Toon Hermans treedt op in de Stadsgehoorzaal.

10 Einde van de haringteelt 1961.

Arie Kalkman, lid van de Vlaardingse Zwemclub, eindigt als tweede op de 200 meter schoolslag. Hij deed dat in Brussel tijdens het Internationale Zwemgala.

11 De eerste paal is geslagen voor de uitbreiding van het P.T.T.-gebouw aan de Westhavenkade.

12 De vrijwillige brandweer blust een beginnende brand in het fabrieksgebouw van Deltachemie.

Noodwoningen aan de Van Leyden Gaelstraat (8 december)
(Foto J. Sluimer: collectie Stadsarchief Vlaardingen)

De heer J. (Koos) de Wilt, bedrijfsleider, is vijftig jaar in dienst bij de drukkerij N.V. Dorsman & Odé en hij is veertig jaar bondsofficial van de Koninklijke Nederlandse Voetbalbond. Hij ontvangt de Zilveren Speld.

13 De minister van volkshuisvesting en bouwnijverheid, mr. J. van Aartsen, reikt de huissleutel uit aan de familie Van der Schee, een van de eerste bewoners van het complex van 45 woningen in de Zuidbuurt. De woningen zijn gebouwd volgens het bouwsysteem Larsen & Nielsen.

In winkelcentrum Promenade West is Vivo Vitaminebron geopend, een zelfbedieningszaak in levensmiddelen, aardappelen, groente en fruit. De eigenaar is D. Kastelein.

14 De burgemeester opent in de Smalle Havenstraat het Indisch-Chinees-Europees restaurant Puntjak, annex bodega Mont-Blanc.

De gereformeerde Maranathakerk aan de Prof. Mekelstraat, hoek Dr. Wiardi Beckmansingel, is in gebruik genomen. Het orgel is afkomstig uit het voormalig gereformeerde kerkgebouw aan de Kuiperstraat.

De voedingsmarkt firma A. v.d. Pol en Zn. is geopend aan de Floris de Vijfdelaan.

15 De eerste paal is geslagen aan de Mercuriusstraat voor een bedrijfspand van het Transportbedrijf Gebroeders Van Oeveren.

Ds. D. Driessen is op 82-jarige leeftijd overleden. Hij was predikant van de Christelijke Gereformeerde Kerk en de oudste predikant met nog een eigen gemeente.

16 De burgemeester opent de volkskerstzangavonden op de Markt met het ontsteken van de verlichting van de kerstboom.

Voormalig pand van transportbedrijf gebroeders Van Oeveren (15 december)
(Collectie Stadsarchief Vlaardingen)

Het automobielbedrijf en servicestation Dick van Roon is geopend. Het bedrijf bevindt zich in de Emmastraat/hoek Arnold Hoogvlietstraat.

17 De schaatsbaan op het tennispark Soenda is geopend.

18 De nieuwe broodfabriek aan de Taanderijstraat van de firma Den Boer Van der Houwen is in gebruik genomen. De bakkerij in de Vleersteeg blijft in gebruik als banketbakkerij.

Het faillissement is uitgesproken over de heer W.J. Wessels. Hij handelde onder de naam Algemene Technische Handelsonderneming WATHO en was verwikkeld in een langdurig proces tegen de gemeente Vlaardingen over een heetwatertoestel dat niet voldeed aan de KEMA-keuringseisen.

19 De afdeling Zuid-Holland van de Nationale Woningraad houdt een algemene vergadering in de Harmonie. Wethouder De Bruijn spreekt over Woningbouw, politiek of beleid?

Een ooi van de veehouder A.J. Vollering heeft twee lammeren geworpen.

De Rozenburg, de nieuwe personeelsboot van Verolme, maakt een geslaagde proefvaart. De boot kan 700 personen vervoeren van het Oosterhoofd in Vlaardingen naar de dokhaven op Rozenburg.

20 In de Grote Kerk wordt een kerstconcert uitgevoerd onder leiding van Piet van den Kerkhoff en met medewerking van de Christelijke Harmonievereniging Sursum Corda, het Christelijk Gemengd Koor Excelsior, de Christelijke Oratoriumvereniging Gloria in Excelsis Deo en het Toonkunstkoor.

22 Een vierentwintig meter hoge hijskraan op een bouwterrein aan het Liesveld is gekanteld. De brand die daarna ontstond, is geblust door de Vrijwillige Brandweer. De kraan is zwaar beschadigd, evenals de bekisting van het viaduct in aanbouw.

Er vindt een kerstuitvoering plaats in de Stadgehoorzaal door de zangkoren Viva Melodia, Eroza, Ons Clubje, Onze Kleintjes en de Vlaardingse Zangvogeltjes, onder leiding van mejuffrouw Jo Mulder. Vertoond wordt het kerstspel De Zoeker.

Boerderij Broekkade 4c is momenteel gratis in gebruik door de heer A. Moerman Pzn. De boerderij moet voor 24 december worden ontruimd en ter vrije beschikking worden gesteld aan de gemeente.

23 Kerstconcert op het Oranjecarillon door de beiaardier Cor Don.

26 Het ijs op de Vlaardingse Vaart is goedgekeurd. De politie haalt een dronken man uit Wateringen van het ijs die niet in staat bleek naar huis te rijden.

25 Een groep nozems drukt een 15-jarig meisje door een ruit van een boekhandel in de Fransenstraat.

27 Schaatser Rudi Liebrechts wint de 3.000 meter in Fagernes (Noorwegen)

28 Het bestuur van de wijkvereniging 't Nieuwland organiseert schaatswedstrijden voor de jeugd.

De 38-jarige J.V. wordt onwel op het ijs van de Vaart en overlijdt.

29 De dooi valt in.

Het fonds De Daad van de Nederlandse Reisvereniging verzorgt voor ouderen een rondrit door Den Haag en zij krijgen daar koffie met gebak aangeboden.

Een door de vorst gesprongen waterleiding veroorzaakt aanzienlijke schade in de gemeentebibliotheek aan de Westhavenplaats.

Wethouder De Bruijn opent het Doe-het-zelf-centrum De Goede Hoek aan de Floris de Vijfdelaan.

Voor de elektrificatie van de gaslantaarns zijn nu de Joubertstraat, de Baljuwstraat, de Heemraadstraat, de Waalstraat, de Nieuwlandstraat, het Westnieuwland, de Schoolstraat, de Paterstraat en de Kuiperstraat aan de beurt.

31 De politie houdt drie vandalen aan wegens het vernielen van auto's in de Voorstraat.

Marianne van Papeveld-Hörst

Kroniek van Vlaardingen 2011

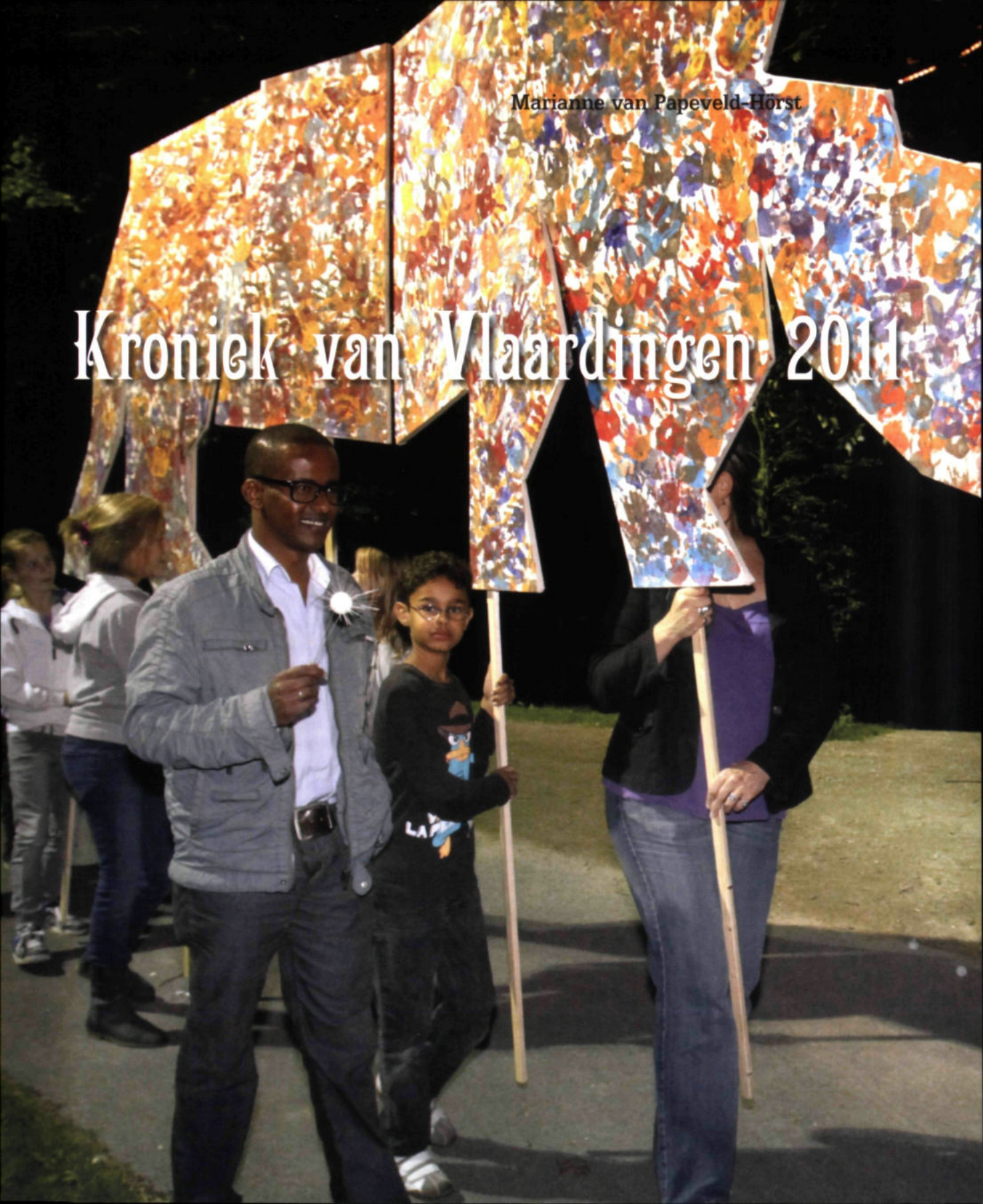

Januari

1 Vlaardingen telt 71.193 inwoners, 667 meer dan in januari 2010.

De jaarwisseling is betrekkelijk rustig verlopen. Een jongen raakt in het gezicht gewond door vuurwerk. Er zijn tien personen aangehouden, van wie er zeven oudejaarsnacht in de cel doorbrengen. De brandweer moet 57 maal uitrukken voor containerbranden en 36 keer voor buitenbranden.

2 Het nieuwe jaar wordt ingeluid met een gezamenlijk optreden van het Vlaardings Musical Gezelschap, JeugdTheaterSchool en Muziekcentrum OpMaat in de Stadsgehoorzaal.

5 Ouderen, die gebruik maken van de warme maaltijdvoorziening, moeten binnenkort afscheid nemen van hun vaste bezorger. Door bezuinigingsmaatregelen komen de vrijwilligers op straat te staan. De Argos Zorggroep onderzoekt of er mogelijkheden zijn om de maaltijdvoorziening op een andere manier voort te zetten.

8 De nieuwjaarsreceptie in het stadhuis staat in het teken van Fairtrade. Burgemeester T.P.J. Bruinsma vraagt in zijn toespraak aandacht voor de bezuinigingen.

In de Grote Kerk wordt het *Weihnachtsoratorium* van Johan Sebastiaan Bach uitgevoerd door de Reformatorische Oratorium Vereniging Canto di Lode.

11 Het aantal Vlaardingers dat budgethulp aanvroeg is in 2010 gedaald naar 381 personen. In 2009 waren dat er nog 423.

12 Na lang onderhandelen hebben de gemeente en het haringbedrijf Warmelo & Van der Drift overeenstemming bereikt over de verkoop van de panden en grond aan de gemeente. Vlaardingen wil de grond gebruiken voor woningbouw.

De Vlaardingse kunstenares Bikkel (Nelleke de Haan-Kleute) is met twee Curaçaose portretten vertegenwoordigd op de Biennale Kunst aan de Kade 2011, in galerie Coopvaert in Rotterdam.

15 In Vlaardingen staan 590 beeldbepalende panden en objecten. De inventarisatie is in opdracht van de gemeente uitgevoerd door de stichting Dorp, Stad en Land. De inventarisatie brengt het cultuurhistorische kapitaal in kaart en biedt een basis om de panden te beschermen.

18 De drie waterweggemeenten onderzoeken de mogelijkheid om te komen tot één sociale dienst in 2014. Door zaken centraal te regelen hoopt men niet alleen geld te besparen, maar ook de kwaliteit te verbeteren.

19 Restaurant Hendriks Huyskamer in de Eendracht-

Karakteristieke panden in de Arnold Hoogvlietstraat (15 januari). (Foto: Roel Dijkstra Fotografie).

straat is onlangs bezocht door het team van de Gouden Pollepel van het Algemeen Dagblad. Het restaurant staat, met een waardering van 7.2, op een gedeelde derde plaats.

20 Een gerichte aanpak van de DCMR en veel inzet van bedrijven leidden in 2010 tot minder structurele overlast van stank en lawaai in het Rijnmondgebied. Vijf bedrijven verdwenen uit de top tien van de meest overlastgevende bedrijven. Bewoners klaagden, in vergelijking met vorig jaar, 1940 keer minder over stank en lawaai.

21 In de Stadsgehoorzaal wordt judoka Joey de Goede uitgeroepen tot sportkampioen van 2010. In de categorie sporter met een beperking gaat de onderscheiding naar judoka Matthew Nooitmeer. Het eerste elftal van Deltasport wordt uitgeroepen tot sportploeg van het jaar. Zwemster Karin Stein is wederom sportveterane van het jaar. Karateka Nejmeddine Mhamdi is het sporttalent van het jaar.

Remon Hoogendijk wordt gekozen tot Stadsdichter Junior van Vlaardingen (27 januari).
(Foto: Roel Dijkstra Fotografie).

In tegenstelling tot de landelijke daling zijn er in 2010 meer Vlaardingers hun baan kwijtgeraakt. Vlaardingen telt nu 2.800 werklozen.

22 Landelijk NGK-archivaris D. Smits wordt ter gelegenheid van zijn afscheid benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau. De Vlaardinger ontvangt de onderscheiding uit handen van burgemeester C. Lamers van Houten tijdens de Landelijke Vergadering van het verband van Nederlands Gereformeerde Kerken.

24 Boekhandel Den Draak is overgenomen door Boekhandel Pontier. Voor het personeel heeft de overname geen gevolgen. De winkel wordt na de Boekenweek grondig verbouwd.

25 Tijdens een bijeenkomst van de Historische Vereniging Vlaardingen in het Zonnehuis presenteert wethouder J. Versluijs de nieuwe website www.geschiedenisvanvlaardingen.nl.

26 Een uitgelekte tekening van het Blankenburgtracé zorgt voor onrust in Vlaardingen. Op de schets, die in opdracht van het Havenbedrijf Rotterdam is gemaakt, gaat de weg dwars door natuurgebieden. De weg doorkruist onder meer de Rietputten, het Volksbos, recreatiegebied de Krabbeplas en de Aalkeetbuitenpolder.

Bureau Berenschot krijgt van de gemeente opdracht om onderzoek te verrichten naar de levensvatbaarheid van het Museum Vlaardingen.

27 Het openbaar toilet aan de Van Riebeeckstraat is tijdelijk gesloten. De gemeente heeft daartoe besloten nadat medewerkers van TBV, die toezicht houden op het toilet, door jongeren waren bedreigd. Extra politietoezicht moet nu voorkomen dat gehandicapt personeel opnieuw wordt getreiterd en bedreigd.

De 12-jarige Remon Hoogendijk wordt tijdens gedichtendag gekozen tot Stadsdichter Junior van Vlaardingen. Hij ontvangt de bijbehorende oorkonde uit handen van zijn voorganger Dion Verweij.

28 Annika van Reisen is uitgeroepen tot voorleeskampioen van basisschool De Singel.

29 Derde editie van de Vlaardingse Woonbeurs onder het motto *Groen*. In de Grote Kerk laten tal van partijen, zoals makelaars en woningcorporaties, zien wat ze te bieden hebben.

V&D keert mogelijk terug naar de binnenstad. Het bekende warenhuis heeft zijn oog laten vallen op een leegstaand bankgebouw aan het Veerplein. V&D vertrok in 2004 uit Vlaardingen na een grote reorganisatie.

31 De 74-jarige schrijver en kunstenaar Joop van Dorp wordt zwaar gewond op straat gevonden. Hij wordt met diverse botbreuken in zijn gezicht overgebracht naar een ziekenhuis.

Februari

1 Onlangs verscheen het boek *De Renaissance van de Visserij* van dr. Jan van de Voort. Het boek geeft een beeld van de Nederlandse deelname aan visserijtentoonstellingen 1861-1870, waaraan ook Vlaardingse reders deelnamen.

Vlaggenfabriek Shipmate gaat in samenwerking met Faber Vlaggen uit Amsterdam verder onder de naam Shipmate City & Event Dressing.

2 Het roedel edelherten blijft in de Broekpolder, omdat het niet lukt een nieuwe plaats voor de dieren te vinden.

3 Om starters op de woningmarkt meer kansen te geven en om doorstroming te bevorderen, verkoopt woningcorporatie Waterweg Wonen rond tweehonderd huurwoningen aan de Brusselweg, Bernweg, Robert Schumannring en in de Vettenoordsepolder. De huidige huurders krijgen de woningen als eersten aangeboden.

4 Op initiatief van de gemeente, Rabobank Schiedam Vlaardingen en woningcorporatie Waterweg Wonen is de Stichting Stadsherstel Vlaardingen opgericht. Het doel van de stichting is beeldbepalende en cultuurhistorisch waardevolle panden te behouden en de economie te stimuleren door leegstand van winkelpanden te voorkomen. Het Fonds Schiedam Vlaardingen e.o. heeft € 3.850.000 beschikbaar gesteld. Ook de initiatiefnemers leveren een bijdrage.

5 De Federatie Broekpolder nodigt Vlaardingers uit voor een winterwandeling onder begeleiding van Ben van As.

7 Het kunstwerk De Tribune aan het Broekpolderpad is het afgelopen weekend gesloopt. De roestvrijstalen delen zijn verspreid in het natuurgebied teruggevonden. De schade bedraagt zeker € 10.000.

9 Vlaardingen behoort tot de 35 gemeenten met de goedkoopste koophuizen van Nederland. Een woning kostte vorig jaar in Vlaardingen gemiddeld € 179.400.

10 De drie Waterweggemeenten, Midden-Delfland en Hoek van Holland dringen in een brief aan minister Schultz van Haegen van Infrastructuur en Milieu aan op de aanleg van de Oranjetunnel. De minister neemt in het najaar een beslissing over de aanleg van een nieuwe tunnel onder de Waterweg. Tegen de aanleg van de Blankenburgtunnel is veel weerstand van gemeenten en natuurorganisaties.

11 Drie docenten en twee leerlingen van het College VOS vertrekken voor een uitwisselingsprogramma naar Bonaire. Ze zullen kennis nemen van het slavernijverleden en de rol van Nederland in de internationale slavenhandel.

14 Wethouder Versluijs slaat de eerste paal voor het nieuwbouwproject Werffhoven in de Westwijk. Het project bestaat uit vier hofjes met elk acht eengezinswoningen en vier twee-onder-een-kapwoningen.

16 De onrust over de renovatie van 't Hof/Oranjepark groeit. Vele bomen hebben plaats gemaakt voor een kale, open vlakte. De historische parken krijgen een opknapbeurt.

Het kunstwerk De Tribune aan het Broekpolderpad is gesloopt (7 februari).
(Foto: Roel Dijkstra Fotografie).

Drie docenten en twee leerlingen van het College VOS gaan voor een uitwisselingsprogramma naar Bonaire (11 februari).
(Foto: Roel Dijkstra Fotografie).

De gemeente gaat intensiever controleren op bijstandsfraude. Wethouder Oosterom schat dat jaarlijks honderdvijftig tot tweehonderd mensen onterecht gebruik maken van een uitkering. Ook wordt gecontroleerd op overbewoning en leerplicht.

18 De atletiekbaan van AV Fortuna wordt de komende tijd gereinigd en uitgevlakt.

19 Er komt ook een geluidsscherm aan de zuidkant van de A20 ter hoogte van Vlaardinger-Ambacht. De kosten van € 4.000.000 komen voor rekening van het ministerie van Infrastructuur en Milieu. De bewoners van de wijk vreesden voor nog meer overlast als alleen een geluidsscherm ter hoogte van nieuwbouwwijk Hoog Lede zou worden aangebracht.

21 De Rotterdamse burgemeester Aboutaleb brengt een werkbezoek aan Vlaardingen. Tijdens het bezoek staat de Rivierzone en de samenwerking tussen beide steden centraal.

21-25 Rabobank Schiedam Vlaardingen viert het 100-jarig bestaan met een feestweek met tal van activiteiten. Burgemeester Bruinsma ontvangt een cheque van € 5.000, bestemd voor het groen in de stad.

24 Vlaardingen wordt samen met Spijkenisse proefgemeente van Burgernet. Deelnemende inwoners en bedrijven ontvangen vanuit de meldkamer van de politie een gesproken of sms-bericht om uit te kijken naar bijvoorbeeld een dief, inbreker, autokraker, bankovervaller of zoekgeraakt kind.

Het samenscholingsverbod in het centrum is met ingang van vandaag ook van kracht in het gebied tussen Markgraaflaan, Heemraadstraat/Waalstraat, Kuiperstraat/Hoogstraat en Korte Hoogstraat/Cronjéstraat. Nu het verbod in vrijwel het hele stadshart geldt, verwacht men dat er een eind komt aan de jongerenoverlast in het centrum.

25 De gemeente is alert op de effecten voor de regio van het screenen van nieuwe huurders in Hoek van Holland. Men wil voorkomen dat door het weren van asociale huurders door deze gemeente de overlast gaat verschuiven naar omliggende gemeenten.

26 Esther de Jong vertelt in het kooikerhuisje van de eendenkooi Aalkeetbuiten verhalen uit vervlogen tijden.

27 Een zwaargewonde man, slachtoffer van een steekpartij aan de Spechtlaan, rijdt ondanks zijn verwondingen zelf naar het Vlietland Ziekenhuis in Schiedam.

Maart

1 Het abonnementsgeld van de Stadsbibliotheek gaat met € 2,50 omhoog. Het standaardabonnement wordt nu € 27,-, het sterabonnement € 38,-. Ook de openingstijden worden aangepast.

Giulio Tomaello, directeur van het gelijknamige terrazzobedrijf, heeft in Cambodja, samen met zestien werknemers en relaties, tien huizen op betonnen palen gebouwd voor de arme bevolking. Men hoopt dit jaar nog honderd huizen te kunnen bouwen. Ook wil hij zich inzetten voor de bouw van waterreservoirs voor opslag van regenwater.

2 Verkiezingen Provinciale Staten. Opkomst 50,7% tegen 41,96 % in 2007. In totaal worden 27.054 stemmen uitgebracht. Hiervan zijn 4.898 stemmen voor de nieuwkomer PVV; PvdA 4.707 (4.430); VVD 4.538 (3.844); SP 3.648 (4.631), CDA 2.547 (4.528); D66 2.018 (370); GroenLinks 1.573 (1.226); 50Plus 909; CU 858 (1.327); SGP 603 (606); PvdD 597 (761); Platform Lokale Partijen 110; Unie van Democraten 48.

Ter gelegenheid van de 25ste uitreiking van Geuzenpenning

verschijnt het boek *Mensen recht doen. 25 jaar Geuzenpenning*. Het boek is geschreven door Klaas Kornaat.

4 De oudste inwoner van Vlaardingen, Johanna de Bruijn-Maan (106) exposeert in Service- en Zorgcentrum Vaartland. De expositie bestaat uit 22 modeplaten uit haar studietijd en geeft een unieke kijk op de mode rond 1920. Mevrouw De Bruijn heeft lesgegeven aan de modevakschool van Catrien Brandt aan de Oosthavenkade, later gevestigd aan de Nieuwe Kerkstraat.

5 Bewonersorganisatie Platform Buizengat heeft het vertrouwen opgezegd in wethouder Versluijs. Volgens het platform komt de wethouder afspraken niet na en wordt het buitenspel gezet bij beslissingen over het plan Buizengat-Oost. De bewoners hebben ook weinig vertrouwen in de nieuwe contactpersoon van de gemeente.

6 In een voormalige winkel aan de Van Hogendorplaan is de tentoonstelling *Blauwe Geschiedenis* geopend over de zogeheten blauwe periode van een deel van de Babberspolder-Oost dat het veld moet ruimen voor nieuwbouw. Door tientallen bewoners is een bijdrage geleverd.

8 Wethouder V. Kalf-Müller opent het nieuwe filiaal van Praxis aan de Zevenmanshaven Oost. De nieuwe vestiging is een Megastore met 6.100 m² winkeloppervlakte. De winkel opent morgen zijn deuren voor het publiek.

Internationale Vrouwendag. Bij Loenz presenteert Liesbeth van der Kruit een discussieprogramma. De inleiding wordt verzorgd door drs. Anja van Gorsel, voorzitter van het college van bestuur van het Albeda College.

10 In de Polderpoort neemt Frans Hazenberg afscheid als voorzitter van de Stichting Stadshart Vlaardingen. Hij draagt de voorzittershamer over aan Ronald Huiskens.

12/13 Tijdens de landelijke voorwedstrijden in Nieuw Vennep plaatsen de Triadeturnsters Iris van der Weijde, Mirle Buurma, Luciënne Batenburg en Rianne Molenaar zich voor de halve finale van het NK tweede divisie.

13 Jos Werkman en Jacqueline van Es, onder meer bekend van hun theater De Zwarte Doos, vertrekken definitief naar Hongarije. Het stel heeft een huis gekocht in kuuroord Harkány aan de grens met Kroatië.

14 In de Grote Kerk wordt de Geuzenpenning 2011 uitgereikt. Uit handen van staatssecretaris Ben Knapen ontvangen generaal Peter van Uhm, namens de Nederlandse Krijgsmacht, en de Afghaanse mensenrechtenactiviste dr. Sima Samar de onderscheiding. Prins Willem Alexander krijgt het eerste exemplaar van het boek *Mensen recht doen. 25 jaar Geuzenpenning* aangeboden.

16 Ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van de Topografisch Historische Atlas van het Stadsarchief, schenkt de familie Fontijne 120 prenten aan de gemeente. De prenten zijn door twintig Vlaardingse kunstenaars gemaakt ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van het gelijknamige bedrijf en zijn deels opgenomen in het *Groot Vlaardings*

Frans Hazenberg neemt afscheid als voorzitter van de Stichting Stadshart Vlaardingen (10 maart).
(Foto: Roel Dijkstra Fotografie).

Jos Werkman en Jacqueline van Es van theater De Zwarte Doos vertrekken naar Hongarije (13 maart).
(Foto: Roel Dijkstra Fotografie).

De uitreiking van de Geuzenpenning aan generaal Peter van Uhm en dr. Sima Samar in aanwezigheid van prins Willem Alexander (14 maart). (Foto: Roel Dijkstra Fotografie).

Prentenboek. De heer Simon van Gijn (1836-1922), geboren in Vlaardingen, schonk precies honderd jaar geleden vijfenzeventig prenten aan de gemeente en legde daarmee de basis voor de atlas.

DFDS Seaways breidt zijn terminal uit. Hiervoor is een aangrenzend terrein in de Vulcaanhaven aangekocht. Naast meer trailers kan DFDS dan ook 40.000 containers per jaar overslaan. Tot nu toe werden er jaarlijks ongeveer 300.000 trailers vervoerd.

Archeologen hebben bij het terrein van de nieuwbouwwijk Park Hoog Lede onderzoek gedaan naar het 13e-eeuwse mottekasteel Holy. Het onderzoek is bedoeld om de restanten van het kasteel te verankeren. Waar ooit het houten kasteel stond, komt een buurtspeelplaats.

17 In de Windwijzer, centrum voor ontmoeting, bezinning en dienstverlening, houdt rabbijn Awraham Soetendorp *een lezing over het omgaan met culturele verschillen*. Rabbijn Soetendorp zet zich landelijk en internationaal in voor de interreligieuze en interculturele dialoog.

18 Uitreiking van de Anny Attema Armoede Trofee door de naamgeefster aan Leo van Houwelingen. Hij krijgt deze voor zijn inzet voor de sociaal zwakkeren. De trofee werd voor het eerst in 2010 door de Cliëntenraad Sociale Zekerheid uitgereikt aan de toenmalige wethouder van Sociale Zaken.

19/20 In sporthal Westwijk wordt het 31ste Groot Vlaardingen Judotoernooi gehouden, met honderden judoka's uit binnen- en buitenland. Medeorganisator Jasper Engel is op zoek naar een opvolger. Hij overweegt volgend jaar te stoppen.

20 In Sporthal Holy vindt een Spinning event *Spin for Life* plaats. Onder leiding van Leontien van Moorsel en met medewerking van de schaatsers Wouter en Remco Oldenheuvel, Jan Blokhuizen en Simon Kuipers, wordt € 132.000 bij elkaar gefietst voor Stichting Villa Joep, voor onderzoek naar neuroblastoom kinderkanker.

21 De fractie van de CU/SGP wil het raadsbesluit over de verruiming van de koopzondagen laten vernietigen. De gemeenteraad stemde vorige week in met een verruiming van twaalf naar achttien zondagen. De CU/SGP stelt dat Vlaardingen daarmee handelt in strijd met de wet.

23 Kinderen van basisschool De Avonturijn hebben vorige week maar liefst 999 kilo afval opgeruimd en winnen daarmee de Gouden Prikker en een geldbedrag van € 500. In totaal hebben 566 kinderen hun eigen wijk schoongemaakt in het kader van de actie *Nederland Schoon*. In totaal werd 6.598 kg zwerfvuil verzameld.

Burgemeester Bruinsma is aan het twitteren geslagen. Hier-

mee zijn alle Waterwegburgemeesters actief op dit medium.

24 Leerlingen in het basisonderwijs hebben de primeur. Op boerderij Moerman in de Aalkeetbuitenpolder krijgen zij het boekje *Op bezoek bij de boer*. Dit is gemaakt van hergebruikte materialen en laat leerlingen kennis maken met het boerenbedrijf en de natuur die daar te vinden is.

26 Vlaardingers kunnen gratis een zak compost van 26 liter afhalen bij het afvalbrengstation aan de Kreekweg. Hiermee wil de gemeente haar inwoners bedanken voor het scheiden van groente-, fruit- en tuinafval.

30 Het boek *De drugsduivel* van Rosemarie Donkersloot is verschenen en is bedoeld als waarschuwing voor tieners. De zoon van de schrijfster is vier jaar geleden overleden door drugsgebruik.

De provincie Zuid-Holland heeft de subsidie voor de bouw van een haventje in de Broekpolder ingetrokken, omdat de gemeente nog geen beslissing heeft genomen over een eigen bijdrage. De Federatie Broekpolder is teleurgesteld. D66-gemeenteraadslid Bert van Nieuwenhuizen voelt zich door het college niet serieus genomen, omdat gedane toezeggingen niet worden nagekomen.

31 Aan de proef met gratis openbaar vervoer voor 65-plussers met een inkomen van maximaal 120% van het sociaal minimum komt een einde. Met ingang van morgen moeten zij weer betalen voor hun ritten.

April

1 De tabakswinkel van Koos Oostveen aan de Floris de Vijfdelaan sluit zijn deuren. De eigenaar, die onlangs 65 jaar is geworden, werd in de afgelopen jaren vier keer overvallen en in 2008 zelfs neergestoken.

2 Onder het motto *Trakteren* is het museumweekend gehouden. Burgemeester Bruinsma opent aan de Willem Beukelszoonstraat een tweede tentoonstellingsruimte van het Streekmuseum Jan Anderson.

Dag van de Wijkparticipatie. Initiatieven van bewoners voor hun buurt worden beloond. De hoofdprijs van € 5000 gaat naar de samenwerkende bewonersverenigingen De Wetering, Lage Weide, Zuidbuurt en Tramonta.

Het boek *Baggergoud* van Daniël van den Bos is verschenen. Het boek gaat over de geheime missie van Loodsboot 19 die in 1940 ter hoogte van Vlaardingen verging als gevolg van een explosie. De boot vervoerde 937 goudstaven van de Nederlandsche Bank, met de toenmalige waarde van f 2.350.000. De staven moesten veilig gesteld worden voor de Duitsers.

6 Het woonwagencentrum aan de Holyweg wordt gerenoveerd en heringericht. Het aantal standplaatsen gaat van vijftien naar tien. Volgens de gemeente is er in de toekomst minder behoefte aan woonwagencentra.

De jaarlijkse Bevrijdingsronde houdt na vijftig jaar op te bestaan. De politie kan op 5 mei niet voldoende inzet garanderen om het evenement veilig en ordentelijk te laten verlopen.

7 De gemeenteraad steunt met eenentwintig tegen veertien stemmen een motie van wantrouwen tegen wethouder Leo ten Have. Men verwijt Ten Have geen officiële subsidieaanvraag te hebben ingediend bij de provincie voor het haventje in de Broekpolder. Hierdoor loopt de gemeente € 600.000 mis voor het project.

8 In het Vlietland Ziekenhuis krijgt Hanny Voogd uit handen van burgemeester Bruinsma een Koninklijke onderscheiding voor haar jarenlange inzet voor de gymnastiekvereniging Leonidas Dovido.

Kinderen van BS Avonturijn maken de langste sjaal van Nederland (13 april).
(Foto: Roel Dijkstra Fotografie).

8/9/10 In het Valkenhof Theater wordt het jubileumconcert gehouden ter gelegenheid van het 10-jarig bestaan van Zanggroep Ratatouille.

9 In het kader van World Scout Foundation Orange 2011 in Scheveningen brengen de Zweedse koning Karel XVI Gustaaf, zijn vrouw koningin Silvia en prinses Benedikte van Denemarken een bezoek aan Vlaardingse scouts.

10 Tijdens de jaarlijkse bloesemtocht wordt een fietstocht gehouden door het groen onder leiding van de stadsgidsen van het serviceteam VVV.

13 Samen met 103 basisscholen in Zuid-Holland hebben kinderen van BS Avonturijn een bijdrage geleverd aan de langste sjaal van Nederland. Met een foto van de sjaal van 44,6 meter winnen zij de hoofdprijs van de fotowedstrijd van de provincie ter gelegenheid van de *Warme Truiendag* in februari.

14 De Voedselbank in Vlaardingen is even gered. De gemeente springt bij, op voorwaarde dat men zelf op zoek gaat naar nieuwe sponsoren.

16 Hondenschool Woef moet het verenigingsterrein aan de James Wattweg verlaten, omdat de grond nodig is voor wegwerkzaamheden.

De grootste paasbrunch ooit aan de Lepelaarsingel (23 april).
(Foto: Roel Dijkstra Fotografie)

18 Brugklascultuurdag *Culture Candy* wordt gehouden voor ruim duizend brugklasleerlingen. Tien instellingen waaronder het Stadsarchief, de Vrije Academie, muziekcentrum OpMaat en De Kroepoekfabriek ontvangen de leerlingen.

In een extra gemeenteraadsvergadering wordt het vertrouwen in wethouder Leo ten Have met negentien tegen zestien stemmen hersteld. Meer dan een week na de aangenomen motie van wantrouwen zijn leden van het CDA, CU/SGP en TON van mening veranderd. Volgens burgemeester Bruinsma is zoiets nog nooit gebeurd in Nederland.

20 Het 18-jarige tekenwonder Rajacenna van Dam exposeert in de befaamde Mailbox Birmingham. Zes van haar kleurpotloodtekeningen hangen naast werk van vele internationale topkunstenaars zoals de graffitikoning Temper.

21 Op 90-jarige leeftijd is prof. dr. Catharina Johanna Maria Halkes overleden in Nijmegen. Zij werd op 2 juli 1910 geboren in Vlaardingen en streed als theologe voor een vrouwvriendelijker geloof. In 1985 verbood aartsbisschop Simonis haar paus Johannes Paulus II tijdens zijn bezoek aan Nederland toe te spreken namens de Unie van Katholieke Vrouwenorganisaties.

22 De gemeente stopt met het verstrekken van startersleningen. Sinds eind 2006 hebben 115 woningzoekenden een huis gekocht met behulp van deze lening. Momenteel lopen er nog drie aanvragen.

23 Er wordt een paasbrunch gehouden aan een tafel van duizend meter aan de Lepelaarsingel, tussen Amsterdamlaan en Dillenburgsingel. De organisatie zorgde voor onder meer 2.500 zitplaatsen, 2.500 paasbroodjes, 1.250 witte en evenzoveel bruine bollen, 250 liter melk en 125 liter sinaasappelsap. De vrolijke tafel levert een vermelding op in het *Guinness Book of World Records*.

27 In het Delta Hotel presenteert het Nederlands beveiligingsbedrijf SSI de Maritime Security Escort Vessel. De omgebouwde patrouilleboot Sigi vertrekt morgen uit de haven van Vlaardingen naar Oman om schepen in de Golf van Aden te beschermen tegen piraten.

28 Het echtpaar Teunis Harreman en Sija van der Wagt is morgen 75 jaar getrouwd. Het echtpaar wordt gefeliciteerd door burgemeester Bruinsma

Teunis Harreman en Sija van der Wagt zijn 75 jaar getrouwd (28 april). (Foto: Roel Dijkstra Fotografie: collectie Gemeente Vlaardingen).

en baron Schimmelpenninck van der Oije, kamerheer van de koningin. Het paar woont zelfstandig aan de Broekweg.

30 Koninginnedag wordt gevierd met o.a. een aubade, de vrijmarkt, het Oldtimerfestival, het Jeugdfestijn, kinderspelen en de Havenloop. De dag wordt afgesloten met de lampionoptocht en vuurwerk aan de Hoflaan en na ruim 35 jaar is er weer een Oranjebal.

Mei

1 Stadscamping De Hoogkamer wordt opgeheven en ontmanteld. De caravans en aangelegde terrassen en voorzieningen worden verwijderd. De gemeente sluit het terrein af en gaat de boerderij tijdelijk beheren. In de komende maanden worden de toekomstmogelijkheden onderzocht.

4 De Dodenherdenking begint bij het Indië Monument op begraafplaats Emaus. Vanaf het stadhuis is er een stille tocht naar het monument aan het Verploegh Chasséplein. Na de kranslegging spreekt Ineke Nieuwstraten van Amnesty International. In de Windwijzer is een herdenkingsconcert door het Mannenkoor uit Nieuwerkerk a/d IJssel.

5 Bevrijdingsdag wordt gevierd met o.a. een vliegerdemonstratie en een grote parachutistenshow bij de Krabbeplas.

7 Sinds de plaatsing van bewakingscamera's bij het Liesveld en de lift van de Hoogwitte is deze geen doelwit meer van vandalen.

9 Twintig kinderen uit de Tsjechische zusterstad Moravská Třebová brengen een bezoek aan Vlaardingen. Ze ontmoeten onder meer leeftijdsgenoten van drie scholen en ze bezoeken bewoners van het verzorgingscentrum Drieën-Huysen.

14 Een grote uitslaande brand verwoest twee loodsen van het afvalverwerkingsbedrijf Beelen Recycling aan de Maassluissedijk. Het vuur zorgt urenlang voor stank- en rookoverlast in het Rijnmondgebied.

Een grote brand bij afvalverwerkingsbedrijf Beelen Recycling (14 mei). (Foto: Roel Dijkstra Fotografie).

De Aeolus wordt vanwege Nationale Molendag opgetuigd met kleurrijke zeilen vervaardigd door de kunstenaars Carry van Delft en Frédéric Fortanier.

14/15 De negentiende editie van Open Ateliers voert liefhebbers langs 52 kunstenaars. In het Hollandiagebouw wordt werk van deelnemende kunstenaars geëxposeerd.

17 Het late maaien door het Hoogheemraadschap heeft zijn vruchten afgeworpen. De zeldzame wilde kievitsbloem is opgedoken op de Maassluissedijk.

Door een storing in het computersysteem kan het examen Nederlands voor een groep vmbo-leerlingen van het College VOS niet doorgaan. De 29 gedupeerde leerlingen moeten de toets inhalen.

18 In de Stadsgehoorzaal is de eerste show ter gelegen-

heid van het 50-jarig jubileum van zangeres Rita Young, met optredens van Corry Konings, Saskia en Serge en Ronnie Tober.

De Stichting Islamitisch College in Schiedam heeft een nieuw verzoek ingediend om in Vlaardingen met ingang van augustus 2013 een islamitische basisschool te beginnen. Afgelopen februari werd een dergelijk verzoek niet in behandeling genomen omdat men te laat was met de aanvraag.

19 Het nieuwbouwproject Oranjehof van woningstichting Samenwerking is opgeleverd. Het project in de Oostwijk telt 38 appartementen en een parkeergarage.

De gezamenlijke bewonersgroepen van de Westwijk overhandigen het eerste exemplaar van de wijkkrant *West op zijn Best* aan wethouder Robberegt.

21 Tweede Broekpolder Regatta. Twaalf historische platbodems zetten alle zeilen bij. De opbrengst is bestemd voor De Laurenburg, een instelling naast het Zonnehuis voor jongeren met Niet Aangeboren Hersenletsel.

24 Vereniging het Zonnehuis viert het 90-jarig bestaan met de lancering van de nieuwe website www.zorgvisite.nl en een bloemetje voor alle 90-jarige bewoners van het zorgcomplex aan de Dillenburgsingel.

In de Van Baerlestraat raakt een vrouw zwaar gewond door een val van het balkon. Het MMT-personeel van de traumahelikopter verleent medische assistentie. Het slachtoffer wordt later per ambulance overgebracht naar het ziekenhuis.

25 Onder druk van de CU/SGP en de dreiging van de minister heeft het college besloten het aantal koopzondagen van mei tot december terug te brengen van twaalf naar acht.

26 Het Veerplein krijgt een opknapbeurt wegens verzakkingen en beschadigingen door het sneeuwruimen. Ook de sfeerverlichting deugt niet. Het plein werd minder dan een jaar geleden opgeleverd.

De fluisterboot Andante 2 van de Stichting Rondvaarten Vlaardingen en Vlietlanden wordt naast de Polderpoort te water gelaten. Op de nieuwe boot is ruimte voor zestig passagiers. Ook is het schip voorzien van een hydraulische lift voor gehandicapten en een toilet.

27 Burgemeester Bruinsma geeft opdracht aan Piet Boekhoud, voormalig voorzitter van het College van Bestuur van het Albeda College te Rotterdam, om de politieke impasse te doorbreken. De informateur gaat op zoek naar een 'werkbare' meerderheid in de gemeenteraad.

28 Derde editie van het Vlaardingen Festival aan de Krabbeplas, met optreden van onder meer de band Van Dik Hout, zanger Van Velzen en de dj's Roog en Lucien Foort.

Vooruitlopend op het 75-jarig bestaan in november viert Watersportvereniging De Bommeer de opening van het vaarseizoen met een receptie en een groot feest met brassband en shantykoor.

29 Wijnboerderij Zuidbuurt presenteert de nieuwe oogst Delflandwijn.

Door een 9-2 overwinning op Waddinxveen behalen de hockeysters van Pollux D1 het kampioenschap. Zij keren na tien jaar terug naar de tweede klasse.

Het damesteam van handbalvereniging HWC behaalt nog voor het einde van het seizoen het kampioenschap door een 26-12 overwinning op Foreholte.

Nel Versteeg krijgt de gouden 'opsteker van de week' (30 mei). (Foto: Roel Dijkstra Fotografie).

30 Nel Versteeg krijgt van de TROS de gouden 'opsteker van de week' voor haar vrijwilligerswerk bij het dierentehuis Nieuwe Waterweg. Tevens ontvangt ze een cheque van € 1.000. Dit bedrag schenkt ze aan het operatiefonds van het asiel.

31 In een persverklaring beticht wethouder Ten Have zijn collega's Versluijs en Robberegt van vriendjespolitiek ten opzichte van gemeenteraadslid Zekeriya Arslan.

Burgemeester Bruinsma onthult het informatiebord bij het Monument van Bezinning (14 juni).
(Foto: Roel Dijkstra Fotografie: collectie Gemeente Vlaardingen).

Juni

1 De afdeling Sociale Zaken en Werk van de gemeente is niet meer bereikbaar via de gratis telefoonnummers. Ook het telefonische spreekuur komt te vervallen.

2/3 Tijdens de Nederlandse Studenten Kampioenschappen in Groningen wint Bryan Bastiaanse van AV Fortuna een gouden medaille op de hink-stap-sprong en een bronzen medaille op het onderdeel verspringen.

3-5 Op Golfclub Broekpolder wordt de zestiende editie van het Deloitte Ladies Open gehouden.

4 De eerste Vlaardingse Haringmaand is van start gegaan met de Haring en Bier Wandeltocht georganiseerd door wandelvereniging Het Blauwe Vaasje. Tevens is er een proeverij van Niet-Nieuwe haring op de Markt bij de Grote Kerk.

6-9 Bijna tweeduizend deelnemers beginnen aan de Avond4daagse. Aanleiding voor de gemeente om de campagne *Ben je een meeloper* te beginnen. De campagne wil mensen bewust maken van een gezonde en actieve levensstijl.

7 De Hollandse Nieuwe wordt traditiegetrouw aan wal gebracht met de Balder VL 92. Het eerste vaatje wordt overhandigd aan Arnoud van Aalst, directeur van het Museum Vlaardingen.

Onderzoek door het Hoogheemraadschap van Delfland heeft uitgewezen dat het zoutgehalte in de Vlaardinger Vaart oploopt. Dit komt doordat de haven hoger ligt dan de Vaart.

9 Burgemeester Bruinsma neemt tienduizend handtekeningen in ontvangst voor het behoud van het Museum Vlaardingen. De handtekeningenactie is een initiatief van Peter de Jong en Hannie Baauw. Mogelijk wil de gemeente na het onderzoek naar de levensvatbaarheid van het museum de subsidie verminderen.

10 Betaald parkeren kan nu ook met de iPhone. Met de app van Parkmobile start en stopt eenvoudig de parkeeractie en worden de kosten aan het eind van de maand afgerekend.

11 Oud-wethouder A. van Ardenne keert binnenkort vanuit Rome terug naar Vlaardingen. Zij was vier jaar voorzitter van de FAO en wordt voorzitter van het Productschap Tuinbouw.

12 Hengelsportvereniging Het Westen viert het 60-jarig bestaan met een visconcours langs de Vlaardinger Vaart.

13 De finale van het Vlaardings Voetbalkampioenschap wordt gewonnen door Deltasport door een 6-0 overwinning op Zwaluwen. De Penaltybokaal is voor het duo Carlo Poot en Jordi Brouwer van Victoria '04.

14 Burgemeester Bruinsma laat Deloitte Accountancy het declaratiegedrag van de collegeleden onderzoeken. Aanleiding is een beschuldiging van wethouder Ten Have in de richting van zijn collega Oosterom.

Naar aanleiding van het eindrapport van informateur Piet Boekhoud naar een nieuw college met een werkbare meerderheid heeft burgemeester Bruinsma de PvdA het initiatief gegeven tot vorming van een nieuw college.

Vanwege de Dag van Respect onthult burgemeester Bruinsma bij het *Monument van Bezinning* een informatiebord. Dat doet hij samen met de vader van de door zinloos geweld om het leven gekomen Daniël van Cotthem. Aansluitend krijgen de directeuren van de deelnemende scholen een miniatuur van het monument en de dvd 10 jaar *Dag van Respect*.

15 De oudste inwoonster Riek de Bruijn-Maan is op 106-jarige leeftijd overleden. De vrouw stond onlangs nog in de belangstelling vanwege haar expositie in zorgcentrum Vaartland.

De wieken van de Aeolus staan in de rouwstand wegens het overlijden van de voormalige eigenaar en molenaar Niek Boekestijn. Boekestijn heeft de molen in 2001, na het overlijden van zijn zoon, overgedragen aan de gemeente.

16 Bewoners van de Babberspolder zijn de overlast van hun Poolse buurtgenoten helemaal zat. De bewoners willen dat het gemeentebestuur maatregelen neemt.

17-19 Het Vlaardings Loggerfestival begint met een vlootshow en eindigt met een sfeervol muziek- en theaterprogramma met als grote publiekstrekker zangeres Trijntje Oosterhuis. Aan de Maasboulevard tonen kunstenaars hun werk in de Kunst Container Terminal. Ondanks het slechte weer waren er volgens de organisatie maar liefst 85.000 bezoekers. Uit voorzorg had de organisatie 5.000 regenponcho's ingekocht.

17/18 De balletschool van Annabel Judels viert het 50-jarig bestaan met balletuitvoeringen in de Stadsgehoorzaal.

Riek de Bruijn-Maan exposeerde onlangs in Zorgcentrum Vaartland (4 maart en 15 juni).
(Foto: Roel Dijkstra Fotografie: collectie Gemeente Vlaardingen).

18 De 19-jarige Vlaardinger Daan Smith tekende onlangs zijn eerste profcontract bij Feyenoord. Hij komt in het komende jaar op uitleenbasis uit voor Excelsior.

20 Tijdens de IKV Haringparty wordt Bram van Dorp onderscheiden met de Gouden Haring. Deze ludieke onderscheiding gaat jaarlijks naar een inwoner die zich op een bijzondere wijze heeft ingezet voor de stad.

Olympisch waterpoloster Daniëlle de Bruijn keert terug naar haar geboortestad Vlaardingen. De ex-topsporter gaat de A-jeugd van ZVVS trainen en coachen.

20-25 13e Internationale Orgelweek. Toonaangevende musici uit binnen- en buitenland concerteren op het Van Peteghemorgel van de Grote Kerk.

21 Het Hoogheemraadschap van Delfland ziet geen toekomst meer in de Krabbeplas als zwemlocatie. Alle maatregelen ten spijt wil het water maar niet blauwalgvrij worden.

23 Uit onderzoek van MKB-Nederland, in samenwerking met het ministerie van Economische Zaken, blijkt dat Vlaardingen 270 plaatsen is gestegen in de ranglijst van mkb-vriendelijke gemeenten.

23-26 Mensen rondom voetbalvereniging VFC lopen op Schiphol Plaza in het Wheel of Energy 365 de *72 uur met De Kwekkers*. Met het lopen in dit wiel wil Richard Bottram internationaal aandacht vragen voor een beter leven van mensen met kanker. Het wiel wordt 365 dagen, 24 uur per dag, in estafettevorm in beweging gehouden door lopers.

24 Het Stadsarchief is via een veiling in bezit gekomen van een in perkament gebonden miniatuurboekje van 28 bij 22 millimeter. In het boekje staan 28 Hollandse en Zeeuwse stads- en dorpswapens, waaronder het wapen van Vlaardingen.

25 In het Museum Vlaardingen wordt een reünie gehouden van oud-schippers en vissers en voormalige nettenboeters.

26 Met het uitzwaaien van de Balder VL 92 komt een einde aan de allereerste haringmaand in Vlaardingen en wordt een oude traditie hersteld.

28 Tijdens de conferentie *Klimaatbewust* in de Stadsgehoorzaal wordt de stimuleringsprijs De Groene Leeuw uitgereikt aan het bedrijf Ouwendijk Kopie & Print voor de inzet op het gebied van duurzaam ondernemen.

29 De gemeenteraad ontslaat de wethouders Vera Kalf en Leo ten Have. Daarna worden de nieuwe wethouders benoemd. Het gaat om Arnout Hoekstra (SP), Ruud de Vries (D66) en Ruud van Harten (CU/SGP). Samen met Hans Versluijs (PvdA), Jan Robberegt (GL) en Cees Oosterom (VVD) vormen zij het nieuwe college. Alle wethouders werken in

Vertrek van de Balder VL 92 (26 juni).
(Foto: Roel Dijkstra Fotografie).

Het nieuwe college van burgemeester en wethouders (29 juni).
(Foto: Angelique van Woerkom: collectie Gemeente Vlaardingen).

deeltijd. Arnout Hoekstra is 26 jaar en de jongste wethouder van Vlaardingen ooit.

Juli

1 De school voor speciaal basisonderwijs, de Prof. Dr. I.C. van Houteschool aan de Philips de Goedestraat, sluit definitief haar deuren.

Roobol Tuinmeubelen met onder meer een vestiging op bedrijventerrein Hoogstad heeft de prijs gewonnen voor de beste tuinmeubelwinkelketen van de Benelux.

2 In de Stadsgehoorzaal worden vele emotionele herinneringen uitgewisseld tijdens de derde Vlaardingse Veteranendag. De 99-jarige Andre de Pon is de oudste deelnemer en de 22-jarige Raoul Tuhurima de jongste.

In de Ierse pub O'sheas aan de Westhavenkade geeft burgemeester Bruinsma het officiële startsein voor camerabewaking in het uitgaansgebied. In het weekend wordt 's avonds ook de Westhavenplaats afgesloten voor het verkeer.

5 Het cameratoezicht is nog maar net begonnen of er is al een succesje geboekt. Een groep jongeren is op heterdaad betrapt bij het plegen van vernielingen.

De gemeente roept vanaf deze week ruim tweehonderd uitkeringsgerechtigden op voor een gesprek bij de afdeling sociale zaken. Zij worden ervan verdacht misbruik te maken van hun uitkering.

5-26 Iedere dinsdagavond bespelen topmusici uit binnen- en buitenland de klokken van het carillon tijdens de Vlaardingse Beiaardweken.

6 Een 14-jarige jongen overlijdt als hij op zijn fiets wordt aangereden door een vrachtwagen. De aanrijding vindt plaats op de kruising van Lepelaarsingel/Dillenbursingel.

Medewerkers van het Toeleveringsbedrijf Vlaardingen klagen over arbeidsomstandigheden. Uit angst voor represailles wil vrijwel iedereen anoniem blijven. De klachten variëren van uitschelden en bedreigingen tot seksuele intimidatie.

Burgemeester Bruinsma brengt een bezoek aan Onze Tuin

Burgemeester Bruinsma brengt een bezoek aan Onze Tuin (6 juli).
(Foto: Roel Dijkstra Fotografie)

tussen de Luxemburgweg en Wenenweg. Buurtbewoners onderhouden de gemeenschappelijke tuin sinds 2007.

7 De Raad van State heeft de bezwaren tegen de aanleg van rijksweg A4 ongegrond verklaard. Tegenstanders kunnen niet meer in beroep gaan.

Wethouder Arnout Hoekstra huldigt zeven gehandicapte sporters na hun succesvolle deelname aan de Special Olympic World Summer Games in Athene. De judoka's van sportschool Tino Hoogendijk onder leiding van Ruud Ham en Rob Hoogendijk wonnen twee gouden, een zilveren en drie bronzen medailles.

Huldiging van gehandicapte sporters (7 juli).
(Foto: Roel Dijkstra Fotografie: collectie Gemeente Vlaardingen).

9 In het gerenoveerde Oranjepark is de nieuwe skatebaan geopend. Rond de opening houdt De Kroepoekfabriek het Rock 'n Ramps festival.

De Lichtblauwe Brigade heeft 86 fietswrakken verwijderd uit de fietsenstallingen van de treinstations. Er zijn geen gestolen fietsen aangetroffen.

12 Woningbouwvereniging Waterweg Wonen heeft vorig jaar minder klachten van huurders binnengekregen dan het jaar ervoor. Van de in totaal 416 klachten waren er 335 gegrond. Het jaar ervoor waren er 485 klachten.

13 Vanaf 1 december is er geen kassier meer aanwezig op het stadskantoor. Er kan alleen nog maar betaald worden met pin, chip of creditkaart.

14 De Grote Kerk is de komende vier jaar verzekerd van een jaarlijkse subsidie van € 30.000 van de gemeente. Het geld wordt gebruikt voor de instandhouding van het gebouw.

17 De Vlaardinger Peter Troost probeert tijdens de Tour de France in het Franse Olonzac met een spandoek met daarop *Oostenrijk, geef ons Bernice terug* aandacht te trekken voor de ontvoering van zijn dochter door haar Oostenrijkse moeder.

18 Bewoners van ouderencomplex De Wouthof kampen al weken met een eigenaardige televisiestoring. Het toestel gaat soms maar liefst 75 keer per avond uit. Vaak gaat dat gepaard met een knal.

19 Wethouder Versluijs neemt aan de Koningin Wilhelminahaven de nieuwe kraan van de firma Hooymeijer in gebruik. De kraan is 38 meter hoog en heeft een capaciteit van 63 ton.

Naar aanleiding van een melding van geluidsoverlast stuit de politie bij toeval op een huis vol met nepvuurwapens, honkbalknuppels en een bivakmuts. De bewoner is samen met twee bezoekers van vijftien en zestien jaar aangehouden.

20 De gemeenteraadsfractie van de VVD wil inzicht in het onderzoekrapport van Berenschot naar de toegevoegde waarde van het Museum Vlaardingen.

25 De drijvende fietsenstalling aan de Westhavenkade trekt nog steeds niet genoeg mensen. De bewaakte stalling achter het Veerplein loopt goed.

22 Start van het Zomerterras. Dit jaar op het speciale evenemententerrein vlakbij de Westlandseweg. De panelen van de *Revival van Pomona* worden onthuld.

Twee tegeltableaus in Art Decostijl van de Dr. H. Bavinck-

Onthulling van de panelen van de Revival van Pomona (22 juli).
(Foto: Roel Dijkstra Fotografie).

school aan de Da Costastraat zijn gered van de sloop. Het Vlaardingse bedrijf Art Conservation heeft de wanddecoratie zorgvuldig gedemonteerd.

27 De jeugdbrandweer heeft onlangs in Duitsland de Leistungsspange der Deutschen Jungfeuerwehr ontvangen. Zij waren uitgenodigd voor wedstrijden ter gelegenheid van het 125-jarig bestaan van het bevriende korps Neureut.

De Raad van State verklaart de bezwaren tegen de bouw van een hospice aan de Prinses Margrietlaan ongegrond.

28 De pas 18-jarige Rajacenna van Dam verbaast de wereld met verbluffende realistische tekeningen. Een Engels bedrijf heeft haar een contract aangeboden.

30 Twee nieuwe barbecueplekken voor arbeidsmigranten in Holy-Zuidoost zijn officieel in gebruik genomen. Aan het gebruik van de barbecues zijn regels gebonden. Zo moet het rooster uiterlijk om 22.00 uur schoon ingeleverd worden.

Augustus

4 De broers Willem en Arno van Vliet hebben de grootste vis aan de haak geslagen die ooit in Nederlands binnenwater is gevangen. In de Maas in Limburg vingen zij een meerval van 70 kg met een lengte van 1,92 meter. Omdat zij vergaten de vis met meetlint te documenteren is het record ongeldig. Het huidige record staat op 1,80 meter.

9 De mijnenjager Hr. Ms. Vlaardingen vertrekt uit de thuishaven Den Helder. De komende vier maanden maakt het marineschip deel uit van de permanente mijnenbestrijdingflottielje van de NAVO op de Noordzee.

De Historische Vereniging Vlaardingen en de gemeente zijn op zoek naar een plek voor de portiersloge van het voormalige Havenbedrijf Vlaardingen-Oost van architect Huig Maaskant uit de jaren '50.

10 De watersportvereniging Callenburgh krijgt alsnog een botenkraan. Vorig jaar bezuinigde de gemeente op deze kraan na tegenvallende renovatiekosten. De vereniging spande een kort geding aan. Daarop werd besloten dat er alsnog een botenkraan komt.

12 Een parade van oerbeesten vormt de officiële opening van het vernieuwde Oranjepark. De beesten zijn de afgelopen

De parade van oerdieren (12 augustus).
(Foto: Roel Dijkstra Fotografie).

weken tijdens het Zomerterras door kunstenaar Cees Eykelenboom met medewerking van kinderen gemaakt en beschilderd.

13 Het nieuwe clubgebouw met overdekte tribune van voetbalvereniging VFC aan de Sportlaan is officieel geopend door wethouder Jan Robberegt.

15 Tijdens een brandweeroefening bij De Bolder aan de Columbusstraat worden twee glazenwassers 'gered' door het hoogtereddingsteam Europort. Het team is gespecialiseerd in het redden van mensen op grote hoogte en wordt hiervoor in heel Nederland ingezet.

17 Haitham Maleh, laureaat van de Geuzenpenning 2006, heeft een bezoek gebracht aan Vlaardingen. Vanwege een reisverbod was hij toen niet in staat de uitreiking van de penning bij te wonen. De Syrische advocaat zet zich in voor de mensenrechten in zijn land.

De organisator van het Zomerterras, Frank Tomeï, is blij met de nieuwe locatie voor het evenement aan de Julianasingel. Het terrein is groter en beter bereikbaar.

19 Bewoners van de Arendstraat hebben met een brandend papiertje geprobeerd spinnen uit de spouwmuur te roken. De spinnen zijn weg, maar ook de muur waarin de beestjes zaten.

20 In de Westwijk wordt er gefeest onder het motto *Bewoners ontmoeten bewoners.*

23 Sinds de plaatsing van zes camera's in juni aan de Westhavenkade is het aantal incidenten enorm gedaald. De horecaondernemers en de gemeente zijn tevreden over de vooruitgang.

24 Een traumahelikopter raakt tijdens de landing op een speelveld aan de staart beschadigd en kan daardoor niet meer opstijgen. Het toestel was op weg naar de Lissabonweg waar een kind thuis onwel was geworden.

De restauratiekosten voor de Balder, het enige authentieke exemplaar van de voormalige Nederlandse haringvloot, bedragen rond de € 1.500.000. Het Fonds Schiedam Vlaardingen stelt € 750.000 beschikbaar op voorwaarde dat het resterende bedrag door de stichting Zeillogger bijeen wordt gebracht.

Sommige bewoners van een appartementencomplex aan de Dillenburgsingel zijn geschrokken omdat hun energierekening met 250% tot 522% is gestegen. Eigenaar Woningstichting Samenwerking start een onderzoek.

25 Het echtpaar Hans en An van der Burg zijn de 'baasjes' van Draquepitt. De kat is 25 jaar en waarschijnlijk de oudste kat ter wereld. Het echtpaar heeft de poes inmiddels aangemeld bij Guinness World Records.

Eerste Geuzenloop van AV Fortuna in de Broekpolder wordt gewonnen door Michel de Maat in een tijd van 53,59 minuten.

26 Het nieuwe Bastion Hotel Rotterdam Beneluxtunnel aan de Mr. Kesperweg opent zijn deuren. Het 4 sterrenhotel is gelegen aan de A4 op het terrein van het voormalige Shellpark Vijfsluizen.

29 De politierechter veroordeelt een Vlaardings echtpaar tot werkstraffen van respectievelijk honderdtwintig en tachtig uur omdat het acht jaar onterecht een bijstandsuitkering ontving, terwijl geen opgave werd gedaan van onroerend goed in Turkije. Het stel moet ook € 24.000 terugbetalen aan de gemeente.

29/30 Voorafgaand aan de opening gaat De Kroepoekfabriek met de skaband Bazzookas op tournee langs middelbare scholen in de regio als voorproefje op het cultureel podium voor jongeren.

30 Showbrassband Thalita oogstte het afgelopen weekeinde veel lof tijdens een optreden in het Duitse Bickenbach. De toeschouwers onderbraken de galashow All England meerdere malen met applaus. De band nam deel aan een internationale taptoe.

De komende weken worden zeshonderd rietorchissen van het zandlichaam tussen Schiedam en Vlaardingen gered van de wegenbouwers. De planten krijgen een nieuwe plek in de bocht van de afrit van de A4 naar Den Hoorn.

31 De 8-jarige Roos Verkouter doneert haar vlecht aan de Stichting Haarwensen omdat een klasgenootje leukemie heeft.

De Historische Vereniging Vlaardingen roept de gemeente op om de tweede keersluis in de Oude Haven op te knappen. Volgens de vereniging behoort de sluis uit 1922 tot het historisch erfgoed.

September

1 De wethouders Versluijs en De Vries slaan de eerste paal voor het nieuwe industrieterrein aan de Koggehaven. De aanleg is een belangrijke mijlpaal in de ontwikkeling van de Rivierzone, een gebied waar in de toekomst gewoond, gewerkt en gerecreëerd kan worden.

2 De oud-Vlaardingse Chantal Achterberg plaatst zich met de Nederlandse Vrouwen Acht tijdens de WK-roeien in Bled voor de Olympische Spelen in Londen.

Voetbalvereniging CION viert het 60-jarig bestaan. De naam staat voor *Chevron Is Onze Naam*. Het is een van de clubs die na de oorlog vanuit een bedrijf is ontstaan.

3 De Volksuniversiteit Vlaardingen viert het 25-jarig bestaan met een feestelijke Open Dag met workshops, demonstraties, proeflessen, wijnproeverij en hapjes.

Burgemeester Bruinsma zwaait honderd kinderen uit voor een gratis dagje naar de Efteling. De burgemeester kreeg de toegangskaarten tijdens de opening van de magische stad Ravelijn in de Efteling.

In Cultureel Centrum Hollandia is de officiële opening van de afscheidstentoonstelling *Oud en nieuw rond het Buizengat*, een afscheidsgebaar van het Platform Buizengat met wie zeventien jaar is samengewerkt om de woningbouw aan het Buizengat te ontwikkelen.

Start bouwproject Park Hoog Lede (8 september).
(Foto: Roel Dijkstra Fotografie: collectie Gemeente Vlaardingen).

Het Stadsarchief heeft een handschriftenkaart uit 1650 van het gebied tussen boerderij Zuiderhuysen en de toren van Holy aangekocht. Het kasteel Holy stond op de plek van het voormalige Holy Ziekenhuis. De toren werd in 1860 afgebroken.

5 Eerste Vlaardingse Sirene Sale. De Stadsgehoorzaal geeft de komende tijd op de eerste maandag van de maand, als de sirenes loeien, 50% korting op honderd kaarten voor een voorstelling.

5-10 Tijdens de EK-zwemmen voor masters in Yalta in Oekraïne behalen Conny Boer-Buys en Karin Stein van ZV Vlaardingen maar liefst tien Europese titels.

5-11 Week van de Alfabetisering 2011. Vlaardingen telt ongeveer 8.500 laaggeletterden tussen 16 en 74 jaar.

6 Start van het Vrijwilligerscafé in brasserie De Ontmoeting aan de Van Hogendorplaan. Vrijwilligers van Zorgcombinatie Nieuwe Maas kunnen hier maandelijks terecht voor informatie.

7 Het Historisch Informatiepunt (HIP) van de bibliotheek start het nieuwe seizoen met een lezing door Wout den Breems, voorzitter van de Historische Vereniging Vlaardingen, over de sloppen en stegen in het oude Vlaardingen.

Met de tentoonstelling *Haring en staal* in het Delta Hotel opent Museum Vlaardingen de eerste expositie in de serie *Museum Vlaardingen op Reis*. Tot de opening van het nieuwe museum zijn er tentoonstellingen op andere locaties.

8 Jan Franssen, commissaris van de koningin in Zuid-Holland, burgemeester Bruinsma en wethouder Versluijs geven het officiële startsein voor het bouwproject Park Hoog Lede. Op het terrein van het voormalig Holy Ziekenhuis worden 225 woningen gebouwd.

10 Onder het motto *Nieuw gebruik, oud gebouw* wordt Open Monumentendag gehouden. Een cultuurhistorische route leidt belangstellenden langs monumentale gebouwen die een andere bestemming hebben gekregen.

Tijdens het UitFestival geven tal van gezelschappen en artiesten acte de presence. Zo geven Mathilde Santing, Jan Akkerman & The Band, Geert Hoes, Vincent Bijlo en Jan Rot voorproefjes van hun shows.

Winkelstraat Billitonlaan viert het 60-jarig bestaan met tal van activiteiten en een braderie.

Het echtpaar Louis van Sinderen en Margje Anna Budding is 70 jaar getrouwd.

11 Bij het pand van Vele Vlaardingers Eén Huis leggen

deelnemers van de herdenkingstocht bloemen voor de 2.753 slachtoffers van de aanslag op de Twin Towers op 11-09-2011. De bloemen vormen de tekst *Veilig in vrede, samen verder.*

14 Met de feestelijke heropening van het schoolgebouw aan de Chrysanthstraat van de CBS 't Ambacht wordt het startsein gegeven voor de viering van het 80-jarig bestaan van de school.

Het college heeft zich positief uitgesproken over het voortbestaan van het Museum Vlaardingen door € 400.000 structureel in de begroting op te nemen voor de instandhouding van het museum.

15 Digitaal zaken doen met de gemeente is weer veilig. Er zijn nieuwe beveiligingscertificaten geïnstalleerd voor www.vlaardingen.nl

Officiële opening van poppodium De Kroepoekfabriek (16 september) (Foto: Roel Dijkstra Fotografie).

16-25 Met het hijsen van de vredesvlag en het ontsteken van de vredesvlam opent burgemeester Bruinsma de Vredesweek onder het motto *Elk mens een veilig bestaan.*

16 Officiële opening van poppodium de Kroepoekfabriek met een optreden van Nederlands grootste rockband De Staat met in het voorprogramma de Vlaardingse band Sexual Reproductive Systems SRS. De Vlaardingers wonnen in juni de wedstrijd Nieuwe Vangst Rock.

17 De twaalfde editie van de Foppencup Zeilregatta, georganiseerd door het Zeekadetkorps Vlaardingen, wordt gehouden. In een veld van zeventien vletten en met veel wind lukt het Zeekadetkorps Maassluis om de cup wederom te winnen.

18 Eerste aflevering van de televisieserie *De Slavernij.* De eerste aflevering gaat over het verhaal van Europese christenslaven. Dit gebeurt aan de hand van de belevenissen van de Vlaardinger Gerrit Metzon.

In de Windwijzer aan de Schiedamseweg wordt ds. Johan Weij bevestigd als nieuwe predikant van de Nederlands Gereformeerde Kerk in Vlaardingen.

19 De gemeente heeft maatregelen genomen naar aanleiding van de onrust bij het Toeleveringsbedrijf Vlaardingen (TBV). De directeur wordt vervangen en de manager Groen Beheer en Post zal het bedrijf verlaten. Er is een nieuwe vertrouwenspersoon aangesteld.

20 Voor de derde keer in vier jaar tijd opent begin oktober een restaurant de deuren op de plek waar voorheen 't Schele Hoekje en Loenz waren gevestigd. Volgens de chef-kok en kersverse horecaondernemer Roeland Lemmens wordt het nieuwe restaurant Smakelijk Eten en Drinken een blijvertje.

Een onaangekondigde legeroefening op het voormalige Unileverterrein zorgt voor grote onrust. Tal van mensen bellen de politie en de gemeente na het horen van geluiden van mitrailleurs en handgranaten. De gemeente heeft de inwoners niet vooraf kunnen waarschuwen omdat men niet op de hoogte was van de oefening.

22 De gemeente heeft € 1.200.000 gereserveerd voor aanpassingen aan het voormalig Riagg-pand aan de Galgkade. Voor de zomervakantie verhuizen ambtenaren naar de tijdelijke plek waarna de renovatie van het stadskantoor kan beginnen.

23 Stichting Zwem- en Recreatiebad De Kulk neemt afscheid van voorzitter Jan Madern.

23-25 Het Vlaardings Eenakter Festival in het Valkenhof Theater brengt acht voorstellingen onder het motto *Bij de beesten af.*

25 Een delegatie Vlaardingers onder leiding van Coerd de Heer neemt in Easdale Island in Schotland, deel aan het wereldkampioenschap Stone Skimming, stenen scheren of keilen. Zij winnen de prijs voor het beste internationale team.

26/27 Vlaardingers kunnen kennis maken met de Tsjechische keuken. Vier koks uit de partnerstad Moravská Třebová koken in café De Waal en eetcafé De Stam.

28 Feestelijke opening van Het Lyceum VOS aan de Koninginnelaan door Alexander Pechtold, fractieleider van D66 in de Tweede Kamer.

Afvaardiging naar het wereldkampioenschap stenen scheren (25 september).
(Foto: Roel Dijkstra Fotografie).

In het Zonnehuis wordt de overzichttentoonstelling *De tijd vliegt* geopend ter gelegenheid van het 45-jarig bestaan van het verpleeghuis.

De gemeente moet binnen zes maanden de Stadsgehoorzaal in overeenstemming brengen met het ontwerp Van Zaanen Spanjers Architecten.

29 Sinds mei heeft de gemeente 73 uitkeringen van inwoners beëindigd. Dit naar aanleiding van begeleiding en scholing van jongeren naar werk en een intensieve controle op uitkeringsgerechtigden.

30 De ultraloper Cees Verhagen neemt in Griekenland deel aan de Spartathlon van Athene naar Sparta, een afstand van 246 kilometer.

Oktober

1 Scoutinggroep De Geuzen viert het 75-jarig bestaan met o.a. een reünie aan boord van het MS Cornelia.

Rederij Aqualiner gaat twee maanden op proef een gratis spitsveer voor fiets- en personenvervoer inzetten tussen Vlaardingen en Botlek. Het veer vertrekt vanaf de Maasboulevard. Ook recreanten zijn welkom.

Tijdens de voetbalwedstrijd Zwaluwen-Excelsior Maassluis raakt een 12-jarige jongen zwaar gewond door ontploffend vuurwerk. De wedstrijd wordt gestaakt.

De voetbalwedstrijd Deltasport Smitshoek in de Broekpolder wordt gestaakt nadat de Rotterdamse fotograaf Peter Molkenboer onwel wordt. Later op de dag overlijdt hij in het ziekenhuis.

2 Showband Liberté viert zijn 50-jarig bestaan met een optreden op het Veerplein. Medewerking verlenen de band Harry & the Poor Boys, de zangers Bob van Rutten en Rik Reijnart en de blaaskapel De Haringkoppen.

3 Een beschonken schipper ramt in de Koningin Wilhelminahaven vier schepen. De man is aangehouden en meegenomen naar het politiebureau.

De kringloopwinkel Het Goed wordt uitgeroepen tot Maatschappelijke Ondernemer van het Jaar.

4 De politie heeft een 46-jarige man uit Maassluis aangehouden n.a.v. het incident bij VV Zwaluwen waarbij een 12-jarige jongen zwaar gewond raakte. De man heeft verklaard vuurwerk meegenomen te hebben naar de wedstrijd.

5 Na een lange strijd krijgen huurders in de VOP het voor elkaar dat hun woningen worden gerenoveerd in plaats van gesloopt.

Het archief van het Maassluise gemeentebestuur over de pe-

Ingebruikname van een TOP bij de Polderpoort (7 oktober).
(Foto: Roel Dijkstra Fotografie).

riode 1924 -1980 wordt overgebracht naar het Stadsarchief Vlaardingen. Sinds 2004 is er een gemeenschappelijke regeling voor de archiefzorg.

6 Zowel bewoners als zelfstandig wonende ouderen zijn welkom om gebruik te maken van de nieuwe fitnessruimte van Zorgcentrum Drieën-Huysen.

Om te voorkomen dat leerplichtige jongeren verzuimen en uiteindelijk zonder diploma van school gaan zijn nieuwe regels opgesteld. Ouders van 16- en 17-jarigen die spijbelen, kunnen hun recht op kinderbijslag tijdelijk verliezen.

Met de plaatsing van de nieuwe botenkraan is de renovatie van de jachthaven van watersportvereniging Callenburgh voltooid. Ook heeft men sinds kort de beschikking over een afspuitplaats met vuilafscheider.

7 Ingebruikname van een TOP (Toeristisch Overstap Punt) bij de Polderpoort in de Broekpolder. Het startpunt voor fiets- of wandelroutes. Het is de 10e TOP van Nederland.

Het Aanvalsplan laaggeletterdheid Vlaardingen 2011-2014 is genomineerd voor de ABC-trofee van de Stichting belangenbehartiging Alfabetisering.

7-9 Het Vlaardings Musical Gezelschap viert het 20-jarig bestaan met de uitvoering van de jubileumshow *Confetti* in het Valkenhoftheater.

8 In het Hollandiagebouw is het jaarlijks KinderBoekenFeest ter gelegenheid van de 57ste Kinderboekenweek.

Tegen de aanleg van de Blankenburgtunnel is er een manifestatie bij de Krabbeplas. Kerkklokken luiden vijf minuten als protest tegen de aanleg van de tunnel.

8 De weegbrug bij het NS-station Vlaardingen Centraal verhuist naar het Spoorwegmuseum in Goes. Het museum krijgt de brug in bruikleen. In Goes staat ook al een ketelwagen uit Vlaardingen.

12 Het Groen van Prinstererlyceum aan de Rotterdamseweg is aangewezen als rijksmonument. Volgens

Verzet tegen de aanleg van de Blankenburgtunnel (8 oktober).
(Foto: Roel Dijkstra Fotografie).

de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed behoort het 'Groen' tot de Top 100 Nederlandse Monumenten uit de wederopbouw (1940-1958).

De Nationale Recherche ontdekt in een portiekwoning aan de 2e Van Leyden Gaelstraat een grote cocaïnewasserij. In de woning staan grote bakken benzine, ammoniak en kruiden. Er worden vijf verdachten gearresteerd.

13 Feestelijke start van de renovatie van de flats aan de Louise de Colignylaan van woningstichting Samenwerking.

14 Het bedrijf Anaconda mag van de Raad van State geen overslagterminal bouwen aan de Deltaweg. De gemeente weigerde ruim twee jaar geleden een bouwvergunning af te geven voor het op- en overslagbedrijf.

15 De Patrimoniumbuurt wordt uitgeroepen tot Groenste straat van Vlaardingen. Tweede wordt het initiatief Onze Tuin in Holy. De derde prijs gaat naar een initiatief aan de Frieslandlaan.

18 Het consortium A4ALL heeft van Rijkswaterstaat de opdracht gekregen om het nu nog ontbrekende stuk A4 Delft-Schiedam/ Vlaardingen aan te leggen.

19 De Engelse douane heeft in de haven van Felixstowe een Nederlandse vrachtwagen in beslag genomen met xtc-tabletten en cannabis met een geschatte waarde van € 3.400.000. De wagen was vanuit Vlaardingen met DFDS Seaways vervoerd.

20 Vlaardingen mag de titel Fairtrade Gemeente blijven voeren. Om de titel te behouden heeft men het gebruik van fairtrade producten bij de consument, het bedrijfsleven, horeca en scholen weten te vergroten. Ook heeft de gemeente haar assortiment uitgebreid en een duurzaamheidcongres georganiseerd.

22 Bewonersvereniging Eksterflat viert het 40-jarig bestaan met tal van activiteiten. De vereniging is de oudste bewonersvereniging van Vlaardingen.

23 Eerste Muzikaal Onthaal van dit seizoen in de kleine zaal van de Stadsgehoorzaal. Rita Young is met haar show van het Valkenhof Theater verhuisd naar de Harmonie.

25 De brandweer heeft de afgelopen nacht haar handen vol gehad aan het blussen van branden in meer dan twintig vuilnisbakken en afvalcontainers.

27 Start van het project SchuldHulpMaatjes. Het project koppelt vrijwilligers aan mensen die in de schulden zijn geraakt of dreigen te raken en daar zonder hulp niet uitkomen. Inmiddels hebben ongeveer twintig vrijwilligers hiervoor een training gevolgd.

28 De Remonstrantse Kerk aan de Hoflaan staat te koop. Het onderhoud van de kerk wordt te duur voor de nog maar 120 leden tellende gemeenschap. De remonstranten zijn op zoek naar een kleiner onderkomen.

In de Harmonie uitreiking van de Meer dan Handen Award 2011 van het Servicepunt Vrijwilligers aan de vrijwilligers van de Palliatieve Unit van zorgcentrum De Wetering, het zakgeldproject VOP, het project Stap op de fiets en aan Jan Zegwaard voor zijn inzet bij diverse kerkelijke en ouderenorganisaties.

29 Feestelijke heropening van het voorplein van de Windwijzer aan de Schiedamseweg naar een ontwerp *De omgekeerde wereld* van Aad den Hoedt en Beaty Czetö.

Nacht van de Nacht in het Oranjepark georganiseerd door Cees Eykelenboom met mysterieuze tochten vol kunst, theater, poëzie, dans, mime, film en muziek.

Op 90-jarige leeftijd is verzetsman Dick Doorduin overleden. De Vlaardinger hielp tijdens de Tweede Wereldoorlog tientallen onderduikers en joodse Nederlanders.

30 Een 19-jarige Vlaardinger raakt de afgelopen nacht bij een straatroof op de Markt door messteken levensgevaarlijk gewond.

Tijdens de tweede editie van dancefeest Turbulenz in de Polderpoort arresteert de politie zestien mensen wegens het bezit van xtc en cocaïne en verstoring van de openbare orde. De politie had de controle van tevoren aangekondigd.

31 Speciaal voor de 60ste verjaardag van burgemeester Bruinsma heeft het organisatiebureau Op Koers het dameskoor Uit Volle Borsten naar het stadhuis gehaald. De dames zingen de jarige onder het balkon van zijn werkkamer toe.

November

1 Met de aanhouding van een 42-jarige Vlaardinger hoopt de politie een einde te hebben gemaakt aan een reeks containerbranden. Er zijn inmiddels 31 containers uitgebrand. De man werd in de Spechtlaan op heterdaad betrapt en vervolgens aangehouden.

2 In De Windwijzer vertellen, geïnspireerd door het boek *Over engelen, goden en helden*, vertegenwoordigers uit het jodendom, christendom, islam, hindoeïsme en boeddhisme de mooiste verhalen uit hun religies aan kinderen tussen acht en twaalf jaar.

De leden van het koor Uit Volle Borsten zingen ter gelegenheid van de 60ste verjaardag van burgemeester Bruinsma (31 oktober).
(Foto: Roel Dijkstra Fotografie).

De gerenoveerde gevelreclame op het pand Hoogstraat/hoek Afrol (10 november).
(Foto: J. Borsboom: collectie Stadsarchief Vlaardingen).

Wethouder Robberegt onthult op begraafplaats Holy een herdenkingsmonument ontworpen door Winnie Teschmacher.

4 Op verschillende gastadressen in de stad gaan mensen met elkaar in gesprek op de Dag van de Dialoog.

Het Zonnehuis viert het 45-jarig bestaan. Nel Lubbe, een van de eerste bewoners, wordt in het zonnetje gezet.

4/5 Dodenherdenking op de begraafplaatsen Emaus en Holy onder het motto *Vormen van herinneren*, georganiseerd door de Stichting Flagen.

5 In het Delta Hotel strijden zes zeemanskoren om Het Gouden Anker. De wisseltrofee gaat naar het Shantykoor Vlaardingen.

7 De atletiekbaan van Fortuna in de Broekpolder is eindelijk weer klaar voor gebruik. De baan kampte al jaren met problemen. Omdat de baan niet is onderheid blijft de kans op verzakken bestaan.

8 Voor zijn inzet bij de bouw van het Hope University College in Addis Abeba ontvangt de Vlaardingse architect Hans Treurniet een onderscheiding uit handen van de Ethiopische president.

9 De watersportvereniging Bommeer viert het 75-jarig bestaan met onder meer de verschijning van het jubileumboek *75 jaar Watersportvereniging De Bommeer, Van Penning tot Rijke.*

10 De voormalige Apostolische Kerk aan de Philips de Goedestraat wordt een tempel. Een Hindoestaanse geloofsgemeenschap heeft het gebouw gekocht. De officiële opening is volgend jaar.

Na een gewapende overval op bierlokaal Antonius aan de Hoogstraat gaan de twee daders er met geld en een telefoon van een klant vandoor.

Wethouder Versluijs onthult de door Peter de Jong gerenoveerde gevelreclame op het pand Hoogstraat/hoek Afrol.

12 Het koor The Messengers viert in de Bethelkerk het 35-jarig bestaan met een jubileumconcert onder het motto *Geloof, Hoop en Liefde*. Het koor staat onder leiding van David van de Braak.

14 In café De Notaris worden de nominaties voor de UIT-blinker 2011 bekend gemaakt. Genomineerd zijn: O'sheas Irish Pub, lunchroom Ka & De Bolle, restaurant El Loco Babbe, eetcafé Stam en Chinees Indisch restaurant Tim Hong.

15 In De Windwijzer is de presentatie van het *Historisch Jaarboek Vlaardingen 2011* met daarin ondermeer de biografie *Het is precies omgekeerd* over de omstreden huisarts Cornelis Moerman. De historicus Jeroen ter Brugge schreef de biografie.

16 Leerlingen en docenten van het College Vos staan stil bij het overlijden van conciërge Wim de Man. De Man overleed onlangs tijdens een vakantie in Egypte. Hij was sinds 1985 in dienst van de school.

18 Derde *Ken Uw Stadquiz* in het Groen van Prinsterer-lyceum aan de Rotterdamseweg. Winnaar wordt het team bestaande uit de oud-wethouders Cees Bot, Jan Bot en Hannie Baauw. Het team wethouders wordt derde.

De Buiten Beeld beeldentuin in de Westwijk is een kunstwerk rijker. De nieuwe aanwinst *De Offerboom* is een aluminium beeld van twaalf meter hoog en gemaakt door de Arnhemse kunstenaar Alphons ter Averest.

De Offerboom (18 november).
(Foto: J. Borsboom: collectie Stadsarchief Vlaardingen).

18/19 Toneelvereniging Het Masker viert het 65-jarig bestaan met de uitvoering van het blijspel *Ontkoppeld* in het Valkenhof Theater aan de Frank van Borselenstraat.

19 De CJV Vlaardingen viert het 125-jarig bestaan met een reünie voor (oud)-leden in de Grote Kerk. Burgemeester Bruinsma ontvangt uit handen van voorzitter Aat Brobbel het eerste exemplaar van het jubileumboek.

20 De kiosk bij NS-station Vlaardingen-Centrum wordt overvallen. Een medewerker raakt licht gewond.

21 Projectontwikkelaar Green Real Estate en bioscoopexploitant JT Theater ondertekenen een overeenkomst voor de bouw van zes bioscoopzalen in het voormalige V&D-pand. De projectontwikkelaar begint pas met de verbouwing van het pand als ook een exploitant van een gokhal een contract tekent.

23 Luc Kuil, Ab Oosterlee en Kees Tempelaars, (voormalige) bestuursleden van de Stichting Nationale Gedenkdagen Vlaardingen, worden onderscheiden met de speld Lid van Verdienste.

Op 90-jarige leeftijd is Hermanus Schaar overleden. Hij was oud-brigadecommandant van de EHBO.

24 Officiële opening van het Kindcentrum Prins Willem Alexander aan de Gansfoortstraat. Het centrum herbergt behalve een school ook een peuterspeelzaal, dagopvang, buitenschoolse opvang en een bibliotheek-servicepluspunt.

Interpellatiedebat in de gemeenteraad naar aanleiding van het forensisch onderzoek naar de rol van PvdA raadslid Zekeriya Arslan als voorzitter van FC Mozaïek. Nog voor het begin van het debat legt Arslan zijn raadslidmaatschap neer. Volgens het rapport kan hem geen fraude, misbruik of onrechtmatigheid verweten worden.

Baby Go & Kids, de baby- en kinderkledingzaak in de Fran-

Start van de bouw van de hospice aan de Prinses Margrietlaan (30 november).
(Foto: Roel Dijkstra Fotografie).

senstraat is uitgeroepen tot de Ondernemer van het Jaar. De tweede plaats is voor FOX Kappers (De Loper) en de derde plaats is voor Thuis Woonaccessoires & Cadeaus (De Loper).

26/27 Ter gelegenheid van het 20-jarig bestaan van de musicalgroep van de CJV wordt in het Schuurkerk Theater in Maassluis de musical *Oliver Twist* uitgevoerd.

29 Architect Dirk Jan Postel presenteert het ontwerp voor het nieuwe stadskantoor. De werkzaamheden beginnen in de zomer van 2012 en de kosten bedragen € 38.000.000.

30 Er wordt begonnen met de bouw van een hospice aan de Prinses Margrietlaan. De hospice biedt plaats aan vijf terminale patiënten.

Leerlingen van de basisschool Het Spectrum en de leden van Het Parkpanel en de Vereniging Groei & Bloei planten 157 bomen in het Oranjepark en 't Hof. Hiermee is het einde van de renovatie van de parken in zicht.

Er is een gewapende overval op de sigarettenwinkel van Ria Bergman aan de Eendrachtstraat. Door aanwijzingen van oplettende buurtbewoners kunnen de daders vrijwel direct worden gearresteerd. Het was de vierde overval op de winkel.

December

1 De proef met het Botlek Spitsveer tussen Vlaardingen en het Botlekgebied stopt voorlopig omdat het verwachte aantal passagiers achterblijft, evenals de sponsoring van bedrijven.

Het Vlaardings Stadsarchief is opnieuw uitgeroepen tot het beste archief van Nederland. De Kwaliteitsmonitor Dienstverlening Archieven verkoos het Vlaardingse archief boven 37 andere archieven. Het archief krijgt het eindcijfer 8,4.

2 Voormalige wereldkampioen schaatsen Barbara de Loor opent de overdekte schaatsbaan bij het Delta Hotel. Vijf weken lang kunnen schaatsliefhebbers gebruik maken van de bijna driehonderd vierkante meter grote ijsbaan. De opbrengst gaat naar de nieuwe hospice.

Met de onthulling van de eerste kunstboei aan de Vulcaanweg wordt een deel van het project *Een zee van Gras* afgerond. Het

De ijsbaan bij het Delta Hotel (2 december).
(Foto: Roel Dijkstra Fotografie).

project omhelst vier ankerboeien die op initiatief van Peter de Jong van de sloop zijn gered.

3 Tijdens een overval op een bel- en internetwinkel aan de Schiedamseweg raakt een 28-jarige man uit Macedonië levensgevaarlijk gewond door een kogel. Hij wordt in kritieke toestand overgebracht naar een ziekenhuis. Van de overvallers ontbreekt elk spoor.

6 Burgemeester Bruinsma reikt het Draaginsigne Gewonden uit aan de 40-jarige Eric van der Veer. Hij raakte gewond tijdens zijn diensttijd in Bosnië.

7 Er vindt een gewapende overval plaats op kringloopwinkel Het Goed aan de Heliniumweg.

Minister Schultz besluit tot aanleg van de Blankenburgtunnel naast de Krabbeplas. De gemeenten Schiedam, Vlaardingen en Maassluis reageren teleurgesteld.

9 Door de harde westenwind staan grote delen van de Maasboulevard, Oost- en Westhavenkade en de Koningin Wilhelminahaven onder water.

Opening van de eerste beweegtuin bij ontmoetingscentrum voor senioren De Bijenkorf aan de Reigerlaan.

10 De actiegroepen Groeiend Verzet en Blankenburgtunnel Nee houden een ludieke actie tegen aanleg van de Blankenburgtunnel. Op klapstoelen 'recreëren' actievoerders op de Broekpolderweg langs de A20.

Ter gelegenheid van het 40-jarig bestaan van de Vlaardingse afdeling van Amnesty International is er vanwege de Dag van de Rechten van de Mens in de Windwijzer een tentoonstelling met werk van twaalf Vlaardingse kunstenaars.

12 Het echtpaar Coby en Hans van Rijswijk verzorgt de laatste dansles. Het echtpaar heeft de dansschool aan de Westhavenkade verkocht en gaat met pensioen. Hun dochter Denise gaat in zaal Prikkewater voorlopig door met de lessen streetdance.

13 In zorgcentrum Vaartland verzorgt Rotary Vlaardingen voor de zestiende keer een diner voor ruim honderd alleenstaande ouderen.

De gemeente helpt jongeren bij het vinden van een geschikte stageplek. Jongeren in het voortgezet onderwijs lopen minimaal dertig uur een maatschappelijke stage in met name de non-profitsector.

14 Vlaardingen wil met preventief fouilleren het stijgende aantal overvallen een halt toeroepen.

15 De politie heeft met behulp van bewakingscamera's twee verdachten van een straatroof aangehouden. Drie mannen hadden ter hoogte van de Mr. L.A. Kesperweg een jonge man overvallen.

Tijdens een tocht op een prachtig ingerichte feestboot worden ruim 140 recent genaturaliseerde Vlaardingers op Naturalisatiedag toegesproken door de burgemeester.

16/17 Rondom de Grote Kerk en het centrum wordt de traditionele kerstmarkt gehouden. Na afloop van het inloopconcert wordt de kerstboomverlichting ontstoken.

17 In Zomergem bij Gent is de première van de film *Metro* naar een toneelstuk van de Vlaardinger Ger van Veen.

De website www.geschiedenisvanvlaardingen.nl is genomineerd voor de Geschiedenis Online Prijs 2012.

19 Aan de Madridweg wordt een 57-jarige bewoner door drie mannen onder bedreiging van een vuurwapen in zijn woning beroofd van een geldbedrag.

21 De klokkentoren van de Ichthuskerk in de Westwijk blijft behouden. Naast de toren aan de Van Baerlestraat wordt gewerkt aan een nieuwbouwproject waarin de toren een markant element wordt.

Er is een gewapende overval bij Albert Heijn aan de Dr. Wiardi Beckmansingel. De dader slaat toe op het moment dat de zaak vol is met winkelend publiek en vertrekt met een onbekend geldbedrag.

Een groep bewoners uit de Stationsstraat en omgeving heeft de afgelopen week een kerstdiner bereid voor dak- en thuislozen in De Elementen.

Basisschool Klimop aan de Stadhouderslaan heeft € 50.000 gekregen van Jantje Beton. De school gaat het geld gebruiken voor de aanleg van een nieuw schoolplein.

22 In de Oranjebuurt worden de komende tijd driehonderd ondergrondse containers voor huishoudelijk afval geplaatst. Bewoners uit de wijk kunnen meebeslissen over de plekken waar de containers komen.

De gemeente heeft geld beschikbaar gesteld voor de realisatie van het kunstwerk *Emma's Schaduw* in het plantsoen op het Emmaplein. Het kunstwerk is ontworpen door de buurtbewoner S. van den Akker.

24 In het kader van de actie Bescherm je Oogappeltjes, hebben kinderen van basisschool het Anker deze week een gratis vuurwerkbril gekregen van Van't Hart Optiek.

28 38ste Jeugdstad in de Lijnbaanhallen.

De gemeente gaat de sociale werkvoorziening TBV onderbrengen bij de afdeling sociale zaken en werk.

De Stichting Certificering Openbare Bibliotheken heeft het landelijke kwaliteitscertificaat verleend aan de Stadsbibliotheek Vlaardingen.

Kinderboerderij Holywood behaalt het certificaat Zoönosenverantwoord bedrijf. Hiermee wordt aangegeven dat de boerderij vrij is van ziektes die van dier op mens overdraagbaar zijn.

29 Ongeveer vijfhonderd huishoudens in het centrum zitten in de ochtenduren zonder stroom. Oorzaak is een kapotte kabel in een transformatorhuis.

30 De 28-jarige Macedoniër die begin december ernstig gewond raakte bij een overval op een belwinkel aan de Schiedamseweg is overleden. Het slachtoffer zat op het moment van de overval via beeldverbinding met zijn verloofde te praten. Zij heeft een deel van de overval op haar beeldscherm kunnen volgen. De politie heeft twintig rechercheurs belast met de oplossing van het misdrijf.

31 Vlaardingen neemt afscheid van Bas de Vos en zijn SRV-wagen. Na 44 jaar stopt hij met zijn rijdende winkel in de Westwijk.

Bas de Vos stopt met zijn rijdende winkel (31 december).
(Foto: Roel Dijkstra Fotografie)

Jaarverslag

Archeologische Werkgroep Helinium

Afdeling 8 van de Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland

Het jaar 2011 was voor Helinium een zeer actief en gevuld jaar.
De bestuurssamenstelling is hetzelfde gebleven: Guus van de Poel: voorzitter, Rikkert Wijk: penningmeester, Hilde van Wensveen: secretaris en Albert Luten: algemeen lid.
Het verenigingsblad *Terra Nigra* is driemaal verschenen.
Na de ALV is een werkgroep opgericht met het doel nieuwe en onervaren leden kennis bij te brengen van het veldwerk.

De wekelijkse werkavonden werden bezocht door 15 – 20 leden per avond die werkten aan projecten voor onder andere het VLAK en het BOOR, het uitzoeken en aanvullen van de bibliotheek, de administratie en nog veel meer.
De werkgroep Buiteneducatie heeft een serie lessen georganiseerd waarbij meten, waterpassen, intekenen en boren centraal stonden. Er is veel nieuwe kennis opgedaan dit jaar.

Er is assistentie verleend bij één opgraving onder leiding van het BOOR, die in Oostvoorne plaatsvond. Bij de sloop van een pand aan de Overmaassesteeg in Schiedam werd een oude skeletbouw aangetroffen. Deze waarneming is bij de gemeente en de eigenaar van het pand gemeld, maar leverde uiteindelijk geen archeologisch onderzoek op.
De meeste activiteiten in het veld waren op initiatief van de werkgroep en zodoende zijn er op vier zaterdagen boringen gezet op verschillende locaties in en buiten Vlaardingen en is er een veldverkenning uitgevoerd in Oudenhoorn.

Een belangrijke activiteit bij Helinium is erfgoededucatie en dan voornamelijk door middel van maatschappelijke stage. In totaal 5 leerlingen van het Groen van Prinsterer zijn aan de slag gegaan met verschillende werkzaamheden bij het uitwerken van archeologisch materiaal, zoals tekenen en catalogiseren. Deze jongeren brengen ook nog eens veel gezelligheid mee.

Gedurende 2011 zijn er negen excursies geweest naar locaties in binnen- en buitenland.
- 15 februari: Rijksmuseum voor Oudheden in Leiden waar de tentoonstelling 'Egyptische Magie' en de nieuwe opstelling van 'Archeologie van Nederland' bekeken werden.
- 23 februari: In Museum Het Tramstation in Schipluiden werd een lezing gegeven bij de tentoonstelling over het 'latrinair gebeuren'.
- 27 februari: Allard Pierson Museum in Amsterdam toonde 'Alexanders Erfenis, Grieken in Egypte'.
- 12 maart: In het Varusslacht Museum in Kalkriese in Duitsland was een expositie over de Hemelschijf van Nebra.
- 17 april: Het Jubelpark Museum in Brussel in België toonde de tentoonstelling 'Tussen hemel en hel, sterven in de Middeleeuwen'.
- 30 juli: Op bezoek bij de stadsarcheoloog van Arnhem die

Les werkgroep Buitenactiviteiten; inmeten. Foto Peter Versluis.

ons door de stad leidde.
- 18 september werd de TRAP-route in de omgeving van Markelo gevolgd.
- 6 t/m 13 oktober werd de oostelijke helft van Kreta bezocht.
- 6 november: De Kunsthal in Rotterdam had de tentoonstelling 'Mummies' ingericht.
Aan deze excursies deden 5 – 13 deelnemers mee.

Lezingen en presentaties werden gegeven in de eigen werkruimte maar ook op andere locaties. In totaal negen lezingen voor 'eigen' publiek met 18 – 36 toehoorders.
- 9 februari: Drs. Jessica Grimm vertelde over de paardengraven van Borgharen.
- 16 maart: Rikkert Wijk (Helinium), 'Kethel, dorp gebouwd op vier heuvelen'.
- 13 april: Een lezing met proeverij. Claudia Vandepoel (De Historische Keuken) gaf een kijkje in de keuken van de Romeinse Tijd.
- 18 mei was een avond met verschillende films.
- 15 juni: 'Archeologie van de Tweede Wereldoorlog' toegelicht door Ruurd Kok (RAAP) en Tim de Ridder (VLAK) vertelde over een 'Duits' anker dat in het Buizengat is gevonden.
- 13 september: René van Wilgen (SOB Research) gaf een lezing over de Hoeksche Waard in de Romeinse Tijd.
- 19 oktober vertelde Helinium-lid Dorothea Schulz over haar werk in Amheida, Egypte waar zij meewerkt aan de reconstructie van de Villa van Serenus.
- 16 november: Jurrien Moree (BOOR) en Heliniumlid deed verslag van de archeologie van Barendrecht – Carnisselande.
- 14 december was de tweede filmavond van het jaar.

In Middelharnis werd door Hilde van Wensveen, Suzanne Klüver en Jurrien Moree een lezing / presentatie gegeven bij de Historische Vereniging De Motte. De onderwerpen die aan bod kwamen waren: 'de geschiedenis van Helinium', 'maatschappelijke stage' en 'de opgraving aan de Lange Kerkstraat in Schiedam'. Een groep van 27 bezoekers uit Hoogvliet kreeg op Hoogstad een korte kennismaking met archeologie in woord, beeld en materiaal.

Het pad van de experimentele archeologie werd ook dit jaar vervolgd. Het oude project 'Potten bakken in een veldoven' werd vervolgd. De nieuwe potten zijn gemaakt, maar door de extreme droogte is het bakken afgelast.
Een nieuw project is het bewerken van vuursteen. Onder deskundige leiding zijn de eerste stappen gezet in de poging om zelf vuurstenen werktuigen te maken. Op verschillende werkavonden en zaterdagen loopt dit project door.

De landelijke AWN heeft ook de nodige aandacht gekregen. Deskundigheidsbevorderings-dagen zijn bijgewoond en vier leden hebben een veiligheidscursus gevolgd. Een bouwhistorisch weekeinde in België werd bijgewoond. De jaarvergadering, regiovergadering en de vergadering voor afdelingsbesturen zijn bezocht. Belangrijk punt in 2011 was het 60-jarig jubileum van de AWN. Een feestelijke dag in het RMO te Leiden werd mede georganiseerd door leden van Helinium en velen bezochten dit feest.

Verder zijn er nog heel veel losse activiteiten te vermelden. Met de AWN afdelingen uit de provincie wordt regelmatig overleg gevoerd met het Erfgoedhuis Zuid-Holland.
De jaarlijkse Erfgoedsoos van Vlaardingen werd ditmaal in de werkruimte van Helinium gehouden.
Op de Lentemarkt was Helinium vertegenwoordigd met een stand en twee boten.
Bij het bedrijf ArcheoMedia is bekeken hoe de boringen van de Markt en omgeving er uit zagen.
Tot slot nog verschillende sociale activiteiten met eten en drinken zoals een barbecue en een kerstdiner.

Jaarverslag

Sectie Stadsarchief en Archeologie

Inleiding
Sinds 1997 werken Stadsarchief en Archeologie als één sectie van de Gemeente Vlaardingen vruchtbaar samen in het ontdekken en beschrijven van de geschiedenis van Vlaardingen, zowel uit de archiefbronnen als uit de bodemschatten. Sinds 2006 verschijnen hun jaarverslagen in het Historisch Jaarboek gecombineerd.

STADSARCHIEF

Personeel en vrijwilligers
Het personeel bestond in 2011 uit: D.F. van Geenen (restauratie), H.C. Geuze (archiefinspectie en inventarisatie), mw. J.K. van Leeuwen-Zuidgeest (educatie en Topografisch-Historische Atlas), H.J. Luth (stadsarchivaris en sectiehoofd), D. van Os (depotbeheer), mw. M.K. van Papeveld-Hörst (krantendocumentatie en indicering notarisprotocollen), mw. M.E. Roozeboom (secretariaat), mw. E. Stock-van Dijk (Topografisch-Historische Atlas), mw. H.C. Verloop (studiezaal, bibliotheek- en tijdschriftenbeheer) en mw. E.M. van der Zwaal (Topografisch-Historische Atlas en studiezaal). Via het TBV werden P. Knetemann en mw. S. Laslo gedetacheerd voor het scannen van beeld- en archiefmateriaal.
De volgende vrijwilligers maakten zich zeer verdienstelijk met hun betrokken inzet voor de beschrijving en het toegankelijk maken van de Topografisch-Historische Atlas en van diverse bronnen van Vlaardingen en Maassluis: J. Borsboom (fotografie), H. Brobbel (Topografisch-Historische Atlas), mw. P. van Gelderen-Bakker (indicering Maassluise bronnen), G.A.J. den Hertog (indicering Vlaardingse bronnen), mw. G.H.J. Maat-Grijsen (krantenkroniek) en M.P. Zuydgeest (Topografisch-Historische Atlas en visserij- en maritiem-gerelateerde vraagstukken). Voor educatieve projecten werd weer dankbaar gebruikgemaakt van de medewerking van de trouwe vrijwilligers van het ServiceTeam VVV Vlaardingen: mw. J. Baauw-Struijs, mw. A.C.G. Bleijs-Beijk, mw. M.J. Boer-Fiegel, J.A. Ditiecher, D. Hartman, mw. M. van der Hoek, mw. I.G.E. Radema, A.P. Romers, A.M. Thurmer (ook vrijwilliger filmbeschrijving) en mw. M. Visser.

Archieven, collecties en toegangen
Er werden 31 verzamelingen en archieven of aanvullingen daarop verworven, waarbij qua omvang en belang het Archief van het Gemeentebestuur van Maassluis, 1963-1988 (50 m^1) in het oog springt. Naast vele 'losse aanwinsten' voor de Handschriftenverzameling, vermeld ik hier nog het archief van de Amateurfotografenvereniging Vlaardingen (1949-2007) en de papieren nalatenschappen van de musici Dick Borst en Janka Verhoeff. De digitale indices op de agenda's van de ingekomen en uitgaande stukken van het Vlaardingse gemeentebestuur (1904-1962) en de Maassluise notarisprotocolen (1811-1915) kwamen gereed. Met die op het Vlaardingse Bevolkingsregister (1880-1990) werd een begin gemaakt. Net als elk jaar werd de krantenkroniek van het voorafgaande jaar

samengesteld en gepubliceerd in het Historisch Jaarboek.

Bibliotheek
Aan de bibliotheek werden 76 publicaties toegevoegd en 445 boeken en (tijdschrift)artikelen werden digitaal beschreven. Een zeer kleine selectie uit de nieuwe aanwinsten: 'Korte levensbeschrijving der Hollandsche graven' door J.M. van Hemert (1749), 'Kwartieren Wagenaar en Van den Berg' door B.C.S. Barendrecht (2011) en 'Porren met een bootje: het Rotterdamse loodswezen 1970-2010' (2011). Vermeldenswaard is dat daarnaast door koop en schenking 79 boeken en tijdschriften van of over het illustratoren-echtpaar Midderigh-Bokhorst werden verworven. Een uitgebreid biografisch artikel over hen is in de maak. Heel bijzonder ten slotte is de aankoop van een zeer klein (28 bij 22 millimeter) 18e-eeuws, in perkament gebonden boekje, waarin 28 ingekleurde – voornamelijk Hollandse en Zeeuwse – stads- en dorpswapens staan afgebeeld, waaronder het Vlaardingse.

Topografisch-Historische Atlas
De aanloop in de 'Atlas', de verzameling foto's, plattegronden, prenten en tekeningen, was onverminderd groot. Mede dankzij de grote kennis van het oud-Vlaardingse straatbeeld van de vrijwilligers Zuydgeest en Brobbel, konden veel afbeeldingen worden gedetermineerd, geselecteerd en beschreven worden. 'Stadsarchieffotograaf' Jan Borsboom ging trouw verder met het vastleggen van het veranderend stadsbeeld. Er werden 967 foto's en andere afbeeldingen verworven en in het programma AdLib zijn 1.400 beschrijvingen van gescand beeldmateriaal opgenomen. Veel video- en audiomateriaal is gedigitaliseerd en zonodig beschreven.

Het bij veilinghuis Bubb Kuyper in Haarlem gekochte 18e-eeuwse miniatuurboekje, in de hand van de stadsarchivaris. Foto: E.M. van der Zwaal, Gemeente Vlaardingen.

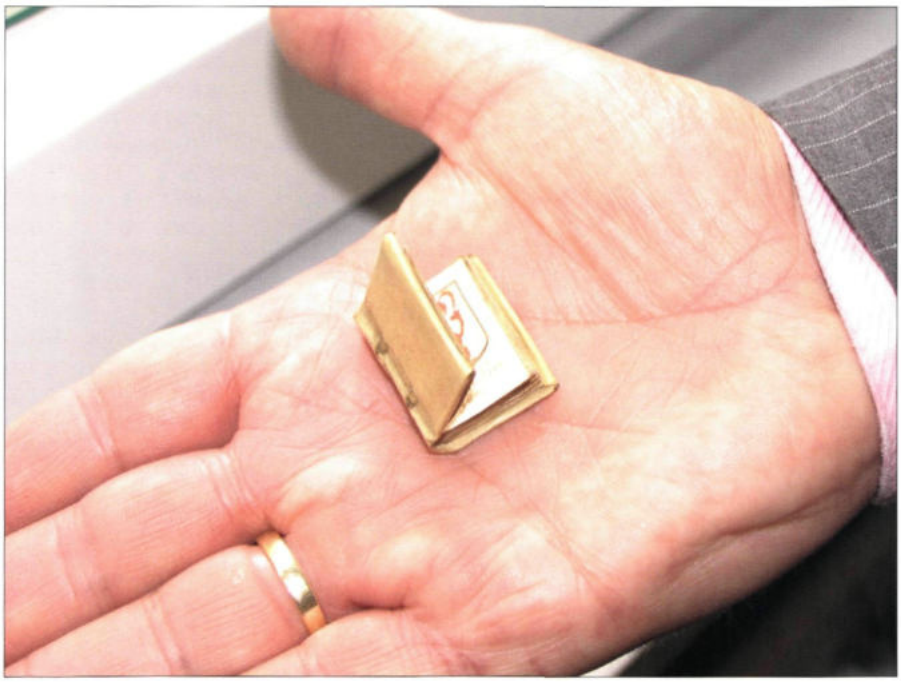

Restauratie
De restaurator restaureerde 17 delen, onder meer uit het rechterlijk archief, het archief van het weeshuis, het notarieel archief en het archief van het stadsbestuur. Verder werden 75 affiches gevlakt en gerestaureerd en 1.500 foto's schoongemaakt en in Melinex-hoezen geplaatst.

Inspectie
De inspecteur bleef door bezoeken op de hoogte van de stand van zaken van de nog niet naar de archiefbewaarplaats overgebrachte archief- en informatiebestanden. De vierjarige sanering van de semi-statische archieven (1970-1992) nadert haar einde. Door inspecteur en stadsarchivaris werden diverse audit-gesprekken gehouden met de afdelingshoofden. Het steeds meer digitaal en complex worden van het informatie- en archiefbeheer vraagt veel aandacht. In een aparte rapportage wordt hierover tweejaarlijks aan de colleges van B&W van Vlaardingen en Maassluis bericht.

Dienstverlening, website en educatie
Het aantal bezoeken aan de studiezaal bedroeg 1.416. Van de mogelijkheid digitaal genealogisch onderzoek te doen via de internetdatabase (ISIS) maakten wereldwijd tienduizenden gebruik. Het aantal pageviews sinds de start eind 2005, passeerde de 3,5 miljoen. Naast de gebruikelijke verzoeken (61) om genealogische en historische informatie, valt vooral het toenemend aantal tijdrovende onderzoeken naar bouwtekeningen (65) en bewoningsgeschiedenissen (25) op.
Over de lancering en het gestaag uitbreiden van de informatie op de gezamenlijke website www.geschiedenisvanvlaardingen.nl wordt hierna onder 'Archeologie' verslag gedaan.
Al vele jaren lang neemt het Stadsarchief intensief deel aan het lokale cultuur-historisch discours door participatie in het Historisch Informatie Punt (HIP) in de Stadsbibliotheek, de cursussen Ken Uw Stad, de organisatie van Open Monumentendag, de Brugklascultuur-

dag, de straatnamencommissie en via de door Vlaardingen TV frequent gemaakte filmpjes over Vlaardingse monumenten en mogelijke canon-onderwerpen, die ook op Youtube worden geplaatst. Diverse medewerkers en vrijwilligers verzorgden cursussen, lezingen, publicaties en exposities over de geschiedenis van de stad. De educatief medewerker introduceerde een nieuw educatief erfgoedproject ('De Toppers') dat erg in de smaak viel bij de 750 leerlingen uit de groepen 7. Aan de mede door het Stadsarchief georganiseerde Brugklascultuurdag 'Culture Candy' namen 1.000 leerlingen deel.

ARCHEOLOGIE (Vlaardings Archeologisch Kantoor, VLAK)

Personeel en vrijwilligers

In 2011 zijn geen mutaties opgetreden in het personeel en de vrijwilligers. De vaste medewerkers waren: J.J.M.P. van den Berg (archeologisch medewerker), Y. Eijskoot (archeoloog), mw. C. Van Loon (archeoloog), T. de Ridder (stadsarcheoloog), R. Terluin (archeoloog), E. van Toledo (archeoloog) en F.J. van der Tuijn (archeologisch medewerker). De vrijwilligers mw. E. Groen en mw. H. van Wensveen verrichtten diverse werkzaamheden voor het VLAK.

Voorlichting

Er werden vier persberichten uitgebracht en negen lezingen verzorgd.

www.geschiedenisvanvlaardingen.nl

Op 25 januari 2011 lanceerde wethouder Hans Versluijs de nieuwe website www.geschiedenisvanvlaardingen.nl op de ledenbijeenkomst van de Historische Vereniging Vlaardingen. De website geeft toegang tot de collecties van het Stadsarchief, het archeologisch depot en het Museum Vlaardingen en ook Monumentenzorg participeert. De bezoeker kan op de kaart inzoomen op één van de vele Vlaardingse monumenten, historische kaarten over de huidige leggen en archeologische voorwerpen die in de omgeving zijn gevonden, bekijken. Verder is de tijdlijn een handig instrument om een periode uit de Vlaardingse geschiedenis uit te lichten en via de verhalen over gebeurtenissen, personen of gebouwen kan een relatie worden gelegd met archivalia, afbeeldingen en archeologische vondsten. De website is permanent in ontwikkeling. De collecties van de gemeente en het museum zijn zo omvangrijk, dat nu nog maar een eerste selectie getoond kan worden. Ondertussen werken de instellingen voortdurend verder aan het digitaal zichtbaar maken van hun collecties door doorlopend nieuwe objecten en verhalen toe te voegen.

Vlaardingen-cultuur

De tentoonstelling 'Expeditie steentijd' over de Vlaardingencultuur heeft in 2011 Voorburg-Leidschendam (Museum Swaensteyn) en Den Haag (Atrium stadhuis) aangedaan. Deze expositie heeft, in totaal met voorgaande jaren, circa 85.000 bezoekers getrokken. In 2012 en 2013 zal de tentoonstelling verder door Nederland reizen.

Archeologisch onderzoek en uitwerking

De Vergulde Hand West

De uitwerking van 'De Vergulde Hand West' is voortgezet en afgerond. Het boekwerk zal in 2012 verschijnen. In 2011 zijn tien veldwerken verricht.

Grafelijk hof

Op basis van historische informatie heeft de voormalige stadsarcheoloog van Rotterdam, de heer C. Hoek, begin jaren '70 de ligging van het grafelijk hof in Vlaardingen bepaald. Op deze locatie, ter hoogte van het Liesveldviaduct, is in 1991 en 1992 door AWN-afdeling Helinium en de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) archeologisch onderzoek verricht. Studente Ilse Scholman heeft in 2011 onder begeleiding van Epko Bult (verbonden aan de Universiteit Leiden) het aardewerk van het hof bestudeerd. Dat blijkt te dateren uit de periode circa 1170 tot 1240, waarmee het hof jonger zou zijn dan de eerder veronderstelde aanlegdatum rond 1000, die gebaseerd is op een C14-datering. De discrepantie tussen beide dateringen, wordt nog nader onderzocht. Als het grafelijk hof, in de vorm van een rechthoekig omgracht terrein van circa 70 bij 100 m, inderdaad pas aan het einde van de 12e eeuw is aangelegd, betekent dat mogelijk dat ook de omliggende verkaveling jonger is. Deze blokvormige verkaveling zou in dat geval pas van na de overstromingsramp van 1163/1164 dateren. Met het uitwerken van de opgraving tot een basisverslag is door Ilse Scholman, in samenwerking met het archeologische bedrijf Hazenberg BV, een begin gemaakt. Over het onderwerp grafelijke hoven is op 16 maart in samenwerking met de Universiteit Leiden en diverse collega-archeologen van Hollandse steden een symposium georganiseerd.

Grondradaronderzoek naar mottekasteel Holy

In maart is op de locatie van het archeologisch monument Holy een grondradaronderzoek verricht door het bedrijf Saricon. Op deze plek, waar rond 1240 het mottekasteel Holy is gebouwd, komt een buurtspeelplaats. Het grondradaronderzoek is bedoeld om de restanten van het kasteel goed vast te leggen, zodat deze bij de herinrichting niet beschadigd raken. De resultaten van het grondradaronderzoek lijken wel een aanwijzing te geven voor de locatie van de grachten, maar echt goed herkenbaar zijn ze niet. Ook de te verwachten fundamenten van de kasteeltoren komen niet tot uiting in de resultaten. Voor de precieze positionering zal zodoende in 2012 nader booronderzoek plaatsvinden.

Archeologievriendelijk bouwen

In het kader van archeologievriendelijk bouwen is eind 2009 door Archeomedia een testonderzoek met boringen verricht in het stadshart, in samenwerking met de Vrije Universiteit Amsterdam. Begin 2011 zijn er ruim zestig boringen gezet,

Archeologen van Archeomedia documenteren de oude kerkmuur die bij de herinrichtingswerkzaamheden van de Markt aan het licht is gekomen. Naast oude muurresten kwamen ook verschillende skeletten tevoorschijn. Foto: T. de Ridder, Gemeente Vlaardingen.

variërend van 6 tot 9,6 meter diep, in november gevolgd door enkele aanvullende boringen. De eerste resultaten laten zien dat er tussen de Hoogstraat en de huidige haven in de 11e/12e eeuw een waterloop heeft gelegen. Deze waterloop, vermoedelijk de Vlaarding, heeft ook direct langs de oostzijde van de kerk gestroomd. Interessant is dat ter hoogte van de Kerksteeg een meters dik pakket elzenhout is aangeboord uit de periode van de 11e/12e eeuw. Vermoedelijk gaat het hier om een groot waterbouwkundig werk. Daarnaast is er tussen de Markt en de Hoogstraat een waterloop aangetroffen die waarschijnlijk met de eerder genoemde waterloop in verbinding stond. De oudst gedateerde bewoningslagen dateren uit de 10e en 11e eeuw. Oudere middeleeuwse lagen zijn vooralsnog nog niet aangetoond, maar het specialistisch onderzoek loopt nog. Wel zijn er lagen opgeboord die uit de Romeinse tijd en/of IJzertijd dateren. Behalve informatie over minimaal dertien eeuwen bewoningsgeschiedenis, levert het booronderzoek gegevens op om de bodem in kaart te brengen om richtlijnen te kunnen ontwikkelen voor archeologievriendelijk bouwen. Daardoor kan kostbaar archeologisch onderzoek achterwege blijven.

Onderzoek Bavinckschool

Uit archeologisch vooronderzoek door het bedrijf RAAP blijkt dat onder de oude Dr. H. Bavinckschool resten liggen van bewoning uit de Romeinse tijd. Elders in de omgeving (Hoogstad in 1993-1997, de Engelsche Boomgaert aan de Westlandseweg in 1998 en de Van der Driftstraat in 2003) zijn ook belangrijke archeologische resten gevonden. Het archeologisch onderzoek zal in 2012 verricht worden.

Eind 2011 zijn de herinrichtingswerkzaamheden van de Markt gestart. Doordat men zoveel als mogelijk rekening had gehouden met de archeologische waarden in de ondergrond, kon grootschalig archeologisch onderzoek en daarmee hoge kosten worden voorkomen. Omdat de kans groot was dat er in beperkte mate archeologie zou worden aangesneden, is archeologische begeleiding uitgevoerd door archeologen van het bedrijf Archeomedia. Met name aan de westzijde van de kerk zijn resten van de oude kerkmuur en enkele skeletresten aangetroffen.

Jaarverslag

Historische Vereniging Vlaardingen

Het gaat ook wel eens ietsje minder

Mede gezien de vele activiteiten was ook het jaar 2011 weer de moeite waard om de Historische Vereniging Vlaardingen te besturen. Niet altijd vanzelfsprekend is het dat daarmee ook de ledengroei fors stijgt. In het verslagjaar liep het ledental flink terug en was ook de aanwas minder dan we gewend zijn. Opzeggingen wegens ouderdom en overlijden waren de meest voorkomende reden. Gelukkig mochten we in de eerste maanden van 2012 weer 25 nieuwe leden inschrijven en dat geeft een goed gevoel.

Een laagdrempelige contributie is waar de HVV altijd voor staat, maar dat betekent wel alert zijn op de kosten. Sponsoren voor het Jaarboek en adverteerders in Tijd-Schrift zijn dan ook van groot belang en daar zijn we zeer dankbaar voor. Een mooie donatie van de Stichting Volksgebouw Vlaardingen voor de aanschaf van een nieuwe laptop en een reservering voor het 45-jarig jubileum was ook een mooi gebaar!

Het project om etalages van leegstaande winkelpanden met oude historische foto's te vullen is stilgezet. Wel zijn de etalages van de zogenaamde Leski panden aan de Hoogstraat ingericht met levensgrote fotodoeken. Ook aan de Dr. Wiardi Beckmansingel heeft de HVV in samenwerking met de gemeente Vaardingen een leegstaande winkel met foto's ingericht.
Lentemarkt, Loggerfestival, Open Monumenten dag en 60 jaar Billitonlaan waren evenementen waar de HVV zich presenteerde. Het zijn mooie gelegenheden om het werk van de HVV uit te dragen en leden te werven.
Met presentaties voor de cursus 'Ken uw Stad', lezingen voor het Historisch Informatie Punt in de stadsbibliotheek en maandelijkse artikelen in Groot-Vlaardingen en voor Waterweg Wonen bereikten we weer een groot publiek. Bijzonder was ook de medewerking aan dertig grote fotodoeken met visserijafbeeldingen voor het Vlaardings Loggerfestival.
Het Tijd-Schrift en het Historisch Jaarboek mogen zich verheugen in een goede belangstelling. De vier uitgaven van Tijd-Schrift bevatten weer een keur aan afwisselende artikelen en wetenswaardigheden. Het Jaarboek 2011 stond geheel in het teken van het leven en werken van de Vlaardingse arts dr. C. Moerman. Onder grote belangstelling werd het boek in ontvangst genomen door burgemeester T.P.J. Bruinsma en prof. Dr. W. Frijhoff in de "Windwijzer" aan de Schiedamseweg. Jeroen ter Brugge deed uitgebreid onderzoek en schreef de biografie.
Het organiseren van ledenactiviteiten is altijd weer een creatieve bezigheid. En creatief zijn ze, de leden van deze commissie. Er was altijd veel belangstelling voor de lezingen en de excursie.

Stadsontwikkelingen
Naast al deze activiteiten was er ook weer veel aandacht voor

Begraafplaats Emaus

stadsontwikkelingen. Op de aanwijzing van beeldbepalende panden zijn verschillende zienswijzen ingediend. De HVV heeft met de monumentenambtenaar daarover overleg gehad. De oprichting van de Stichting Stadsherstel Vlaardingen was een prima initiatief om de stad en met name de Hoogstraat een beter aanzien te gaan geven. De HVV heeft ook zitting in het bestuur van deze stichting.
Ondanks de positieve voortgang ging het in 2011 minder naar de zin van de HVV dan in voorgaande jaren. Zo heeft de slopershamer huisgehouden in de Dr. H. Bavinckschool en de gebouwen bij het voormalig bedrijfsterrein van Havenbedrijf Vlaardingen-Oost. Aanvragen voor sloop van het kuiperijpakhuis van Wouter Sterk aan de Koningin Wilhelminahaven en sloop voor delen van het voormalig postkantoor aan de Westhavenkade werden ingediend. De HVV heeft hierop gereageerd, maar een duidelijk antwoord bleef uit.

Emaus
Na een oproep in Tijd-Schrift 119 om een werkgroep op te richten voor het inventariseren van de grafmonumenten op begraafplaats Emaus kwamen verschillende reacties binnen. Zo kon in mei begonnen worden met een groep van 10 personen en is er hard gewerkt om de vele graven te beschrijven en te fotograferen. Een heel karwei omdat veel zerken nauwelijks meer leesbaar zijn. In 2011 is een groot aantal vakken beschreven. Voor het opknappen van grafzerken zijn offertes aangevraagd. Ook een aantal mooie donaties werd ontvangen voor het opknappen. In 2012 zal dit verder zijn beslag moeten krijgen.

Website
De website van de vereniging, www.hvv-vlaardingen mag zich verheugen in een redelijk constant aantal bezoekers. In 2011 is een begin gemaakt met het bouwen van een nieuwe verfrissende website, waarop ook de inventarisaties van Emaus een plekje zullen krijgen.

Woord van dank
Het bestuur van de Historische Vereniging Vlaardingen heeft ook in het jaar 2011 de vereniging met veel genoegen bestuurd. De bijzondere inzet van alle vrijwilligers was daarbij van groot belang, hetgeen het functioneren en het aanzien van de Historische Vereniging Vlaardingen bevorderd heeft. Moge deze betrokkenheid zich in de toekomst voortzetten. Allen hartelijk dank!

Een uitgebreid jaarverslag over 2011 is te lezen op de website en in het kwartaalblad Tijd-Schrift 123 van maart 2012.

Jaarverslag

Streekmuseum Jan Anderson

Jaarverslag 2011 Streekmuseum Jan Anderson

In 2011 werd het nieuwe depot in de Willem Beukelszoonstraat in gebruikgenomen als expositieruimte. De officiële opening werd op 2 maart verricht door burgemeester Tjerk Bruinsma. Twee aldaar gehouden exposities, over de Oostwijk en onze archeologische collectie, toonden een wat ander beeld van de verzamelingen van het Streekmuseum.
Er is nog veel werk verricht aan het depot in 2011: op de bovenverdieping werden vele meters rekken geplaatst (door Jan Doets), de vloer en wanden tochtvrij gemaakt, de goten vernieuwd (tegelijk met die aan de Kethelweg) en overal werden nieuwe brandblussers geplaatst.
Het museum professionaliseerde gestaag verder: nieuw briefpapier, museumvlaggen en museumvaantjes werden ontworpen. Hans Bakker registreerde de collectie fototoestellen en daarnaast zorgde Peter de Haas voor een nieuwe website (www.jananderson.nl). De informatieverstrekking van het museum gaat voortaan per mail.
Het Streekmuseum ontving de aanmoedigingsprijs van de gemeente Vlaardingen en er werden twee ANWB-borden voor de bezoekers geplaatst. Het tegen de achtergevel van het depot rijden door een onvoorzichtige automobiliste bezorgde beheerder Paul Lijnkamp veel werk.
Directeur en bestuur van het Streekmuseum stuurden de directeur van het Museum Vlaardingen hartelijke felicitaties toen bleek dat het nieuwe museum niet ten onder was gegaan in bezuinigingsrondes. Actieve samenwerking en afstemming met het Museum Vlaardingen – zeer noodzakelijk voor het behoud van het Vlaardings erfgoed - is een van de speerpunten van het beleid van het Streekmuseum.

Activiteiten

Het museum werkte mee aan het haalbaarheidsonderzoek van het bureau Berenschot voor het nieuwe Museum Vlaardingen, aan een hoorspel over de Geuzen (door Klaas Kornaat), aan een boek over de illegaliteit in het Westland (door Maarten van Buuren), aan de tentoonstelling Babberspolder-Oost, een artikel over dokter Cornelis Moerman (gepubliceerd in het *Historisch jaarboek Vlaardingen*) en het boek *Mensen recht doen. 25 jaar Geuzenpenning.* Aan de Kethelweg waren er tentoonstellingen over textiel in de Tweede Wereldoorlog en over Maassluis, die nog doorloopt in 2012. Het bezoekersaantal van 2.690 zat dicht onder dat van 2010. In 2011 bezochten het voltallige college van B&W van de stad, leden van het Maassluise college, het bestuur van het Streekmuseum Flakkee en de vrijwilligers van het museum Overschie het museum.

Van 't Oft naar 't Oofd nummer 20 ging over Vlaardingse affiches. De presentatie werd gehouden bij Stout Grafische Dienstverlening waar burgemeester Bruinsma de eerste exemplaren eigenhandig uit de vergaarmachine liet rollen.

Publiciteit
Twee maal was het museum te gast bij Radio Rijnmond en 26 maal bij Omroep Vlaardingen. Zes artikelen werden geleverd aan IKV-nieuws en een stuk werd gepubliceerd in Netwerk van het NIOD. Verder verschenen in de serie *Van 't Oft naar 't Oofd* de deeltjes 17 t/m 20: Van Kunsthandel Van Dorp tot De Kattenbeker, De Broekpolder. Een herinnering aan hoe het was, Vrijhedenwandeling (vijftig jaar Amnesty International en veertig jaar de afdeling Vlaardingen) en (Vlaardingse) Affiches.

Voorwerpen
Het restant van de aankoop uit het geliquideerde museum Leerdam werd opgehaald en uit het museum in Voorburg werd een grote hoeveelheid voorwerpen aan de collectie toegevoegd. In december haalde verhuizer Dijkshoorn de door de Vlaardinger Jan Bot verzamelde spullen bij het IJkwezen te Delft op. Andere belangrijke schenkers waren de familie Nout uit Vlaardingen, de heer Knoester uit Zoetermeer, de familie van oud-burgemeester Heusdens en de heer Van Rijswijk (uit zijn voormalige dansschool). Uit de vroegere Terpstraschool in Vlaardinger-Ambacht kwam een groot aantal schoolplaten. Naar aanleiding van het bericht over de diefstal van een uniform in 2010, ontvingen we twee complete uniformen van het Nederlandse Leger uit 1938. Verder verworven Vlaardings erfgoed bestond o.a. uit een monsterzakje van de Hollandse pelmolen, glasblazersgereedschappen, een wandplaat van mevrouw J.B. Midderigh-Bokhorst, een houten stoof uit de oude Grote Kerk, een houten bar-ton van de Vlaardingse kermisexploitant Beekveld, twee haringschaaltjes van het Deltahotel, een complete Delflandse klederdracht (gedragen in Vlaardinger-Ambacht) en een 'Jerrycan Kraftstoff' van de Duitse Wehrmacht.

Tekeningen, prenten en paperassen
In de collectie werden 998 stuks opgenomen, waaronder een herdenkingsboekje van Drukkerij Van Dooren uit 1943, een collectie affiches van de SDAP en de AJC (van H. van der Lee), een album met muziek en foto's van het orkest van Van Dijk en twee albums met bladmuziek verzameld door Dick Borst. Verder werden toegevoegd affiches van de PvdA, V2000 en Leefbaar Vlaardingen, een kasboekje met arbeidslonen uit 1915 en 1916, vier dagboeken uit de Tweede Wereldoorlog, een groot aantal privéalbums van Jo Mulder en een viertal gewassen pentekeningen van Paul Westerdijk.

Foto's en postzegels
De fotocollectie werd uitgebreid met 314 stuks, waaronder 50 van Lever's Zeep ten tijde van de Watersnoodramp 1953, 39 stuks van de bevrijding in 1945 (o.a. het kaalknippen van vrouwen en de terugkomst van zeelieden), vijftien foto's van auto's van Zwanenburg's vervoersbedrijf en zeven van auto's van eierhandel Zevenbergen. De postzegel-jaaruitgave 2011 werd aangeschaft, verder acht poststukken en de serie Armenwet 1930 en de opruimzegels uit 1923.

Restauraties
Vier restauratoren hebben achttien items uit de collectie weer in goede staat gebracht.

Bibliotheek
Deze werd uitgebreid met 1.003 titels, waaronder 310 stuks van de heer Knoester (over de Tweede Wereldoorlog, klederdrachten en molens), ruim 100 jeugdboeken via de Overijsselse Bibliotheek, de Keurbijbel uit 1704 (met koperen slot), vijf delen biografieën uit 1730, Charles Darwin's *De afstamming van de mens* uit 1871, *Nederlandse Klederdragten* van Bing Braet & Überfelt uit 1857, H. van Alphen's *Kleine Gedichten voor Kinderen* (1821), Adolf Hitlers *Mein Kampf* (gesigneerd door rijkscommissaris Arthur Seyss-Inquart) en acht ingebonden jaargangen van *De Lach* vanaf 1957. Verder werden er referentie- en naslagwerken aangeschaft.

Een instelling als het Streekmuseum Vlaardingen kan niet bestaan zonder de enthousiaste en toegewijde inzet van een grote groep betrokken vrijwilligers, die in 2011 werd uitgebreid tot dertig personen. Zij worden hartelijk bedankt voor alles.
Het bestuur van het Streekmuseum bestond in 2011 uit George Anderson, Ed Dekker, Perry Moree en Paul Westerdijk

www.jananderson.nl

Jaarverslag

Museum Vlaardingen

Een nieuw museum... of toch niet...

Nadat eind 2010 het College van B&W had besloten het museum niet meer te steunen en niet alleen de nieuwbouwplannen maar ook het voortbestaan van het museum op losse schroeven kwam te staan, zijn in de eerste helft van het jaar diverse acties ondernomen - zowel door Gemeente Vlaardingen als door het museum - om het besluit terug te draaien.

Eén van de eerste acties was afkomstig van de Wethouder Welzijn, Jan Robberegt. Robberegt bedong in het College van B&W dat, wanneer managementadviesbureau Berenschot Groep B.V. de levensvatbaarheid van het museum zou aantonen, het besluit om het museum niet meer te steunen, zou worden teruggedraaid.

Berenschot werd aan het werk gezet en kwam na diverse interviews met stakeholders en benchmarks tot de conclusie dat het museum oude stijl niet levensvatbaar meer was, en het museum nieuwe stijl wel, mits er niet geleend zou worden en er geen kostenoverschrijdingen zouden plaatsvinden met betrekking tot de nieuwbouw. Voordat deze conclusie duidelijk werd, opende het museum op zijn website een blog waarop al snel honderden mensen - professionals en liefhebbers uit binnen- en buitenland - hun ongenoegen uitten over het besluit van het College van B&W. Diverse vrijwilligers onder aanvoering van Hannie Baauw en Peter de Jong spendeerden elke vrije minuut om de stad in te trekken en mensen op straat ervan te overtuigen een handtekening te zetten ten behoud van het museum. Dit leverde het verbluffende resultaat van 11.000 handtekeningen op. Nadat de voorzitter van de Raad van Toezicht en ondergetekende diverse malen de gemeenteraad hadden toegesproken en achter de schermen veel lobbywerk hadden verricht, boden op 9 juni Hannie en Peter aan Burgemeester Bruinsma de 11.000 handtekeningen en de honderden reacties van het weblog aan onder luid applaus van de publieke tribune én de gemeenteraad.

Dit leek het tij te keren. Daarnaast hadden de schermutselingen van wethouder Financiën Leo ten Have tot gevolg dat het college viel. Het nieuwe college had als eerste uitspraak dat het museum er moest komen en dat de bezuiniging van 80% op de exploitatie zou worden omgezet in een korting van 10%, een korting die het museum sowieso al had voorzien. Na dit besluit haalde iedereen opgelucht adem. Dankzij hulp van velen kon het museum terugkijken op een van de meest succesvolle cultuurlobby's in Nederland, die bovendien vele nieuwe vrienden en followers had opgeleverd voor het museum. Wel moest het museum na opname van de schade concluderen dat het een jaar achterstand had opgelopen qua sponsoring en opdrachtverleningen met betrekking tot de voorbereiding van de nieuwbouw. Het belangrijkste echter was dat de strijd was gewonnen. Op naar de volgende ronde!

Schenking van 2 19e eeuwse olieverfschilderijen:
het echtpaar Adriana Blok en Jan Dorsman

Door de eeuwen heen hebben gelovigen twee keer een Remonstrantse Gemeente in Vlaardingen gesticht. *Willem Jan Scholl* schrijft er met passie over in het eerste artikel van het jaarboek van de jubilerende Historische Vereniging Vlaardingen.

Ellen Boonstra-de Jong en *Erika Verloop* verhalen in het tweede artikel over de levensgeschiedenissen van de beroemde illustratrice Johanna Berhardina Midderigh-Bokhorst en haar echtgenoot Jean Jacques Midderigh. Ruim twintig jaar werkten en woonden ze in Vlaardingen. Maar waarom ontwierp het kunstenaarsechtpaar in 1919 een affiche ter gelegenheid van het derde eeuwfeest van de Remonstrantse Broederschap? Hebben de twee artikelen meer met elkaar gemeen dan op het eerste gezicht lijkt?

De kronieken uit de jaren 1961 en 2011 completeren dit zesendertigste *Historisch Jaarboek Vlaardingen.*

Historische Vereniging Vlaardingen